ANTI-LUCRETIUS;

SIVE

DE DEO ET NATURA.

TOMUS SECUNDUS.

167

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM.

Eminentiſſimi S. R. E. Cardinalis

MELCHIORIS DE POLIGNAC

OPUS POSTHUMUM;

Illuſtriſſimi Abbatis CAROLI D'ORLEANS DE ROTHELIN *cura & ſtudio editioni mandatum.*

EDITIO PRIMA VENETA.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS,

Apud Jo. BAPTISTAM PASQUALI.

MDCCXLIX.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

ARGUMENTUM
LIBRI QUINTI.

COLLECTIS *breviter iis, quæ ſuperioribus Libris effecta ſunt, laudat Lucretii poeſim, vecordiam vituperat: tum ad mentem humanam de qua hoc in Libro agendum eſt, progreditur:* a v. 1. ad v. 89.

Eſſe aliquas mentes oſtendit, & a mente ſola petendam eſſe cauſam motus: a v. 89. ad v. 259.

Mentem non eſſe corpoream probat ex natura Materiæ; & ex eo quod ex variis Materiæ modis, quales ſunt poſitura, moles, figura, motusque partium, exiſtere mens nequaquam poſſit; ſed variæ tantum rerum corporearum formæ: quod patefacit exemplo ignis, cujus omnia phænomena explicat: a v. 259. ad v. 609.

Aliis argumentis evincit mentem nihil habere cum materia comune; & cauſam extitiſſe materia priorem, quæ hunc illumve motum materiæ daret: a v. 609. ad v. 713.

Objicienti Epicuro mentem affici contagione corporis, ac proinde corpoream eſſe & mortalem, reſpondet cum corpore conjunctam quidem, at non eamdem eſſe. Quod illuſtrat exemplo citharæ ac citharœdi: a v. 713. ad v. 812.

Diſtincto triplici genere cogitationis, ex eo quod mens uno tempore & plura ſentit, & varios ſenſus inter ſe comparat, concludit unam ac ſimplicem eſſe ac proinde immortalem. Fœdere corporis & mentis fieri, ut a corpore ad mentem varii affectus, habitusque tranſeant: a v. 812. ad v. 1011.

Objicienti Lockio ignorari materiæ naturam, ac proinde neſciri utrum cogitatio in materiam cadere non poſſit, reſ-

pondet, non perſpecta funditus materiæ natura, ſciri poſſe dotem aliquam non convenire materiæ; cogitationem autem ac voluntatem ab extenſo prorſus alienam intelligi: a v. 1011. ad v. 1164.

Ex hominis libertate oſtendit & mentem eſſe & a corpore prorſus diverſam: a v. 1164. ad v. 1262.

Motus in corpore voluntarios humanæ mentis quidem juſſu fieri; at & eosdem & naturales motus divinæ mentis arte procreari: a v. 1262. ad finem.

ANTI-

ANTI-LUCRETIUS,
SIVE
DE DEO ET NATURA,
LIBRI NOVEM,
AD QUINTIUM.

LIBER QUINTUS.
De Mente.

ÆQUUM te, Quinti, rectique unius amantem
Arbitror; haud illis ſimilem, quos dulcia poſtquam
Sopitos gratis implerunt ſomnia viſis,
Pœnitet aſpexiſſe diem: cum lumine primo
Matutina polum ſpargens Aurora micantem,
Excitat invitos, & ſuaves diſſipat umbras:
Quippe magis placet error; & ingemuiſſe reperta
Luce ſolent, per quam redeunt faſtidia Veri;
Et blande mendax fruſtra revocatur imago.
Si tamen incuſſo rationum robore pulſum
Errorem extortumque tibi periiſſe doleres,
Mirarer, quantum poſſet maleſuada Voluptas.
Nam quæcunque ſuæ poſuit fundamina Sectæ
Gens inimica Deo, certe victricibus armis
Convulſiſſe mihi videor. Magnum illud Inane,
Atque immortales Atomos, Motumque perennem
Stravi, & Natura ſolum auxiliante peremi.

PERDITA ſunt igitur, ſunt fracta Cupidinis arma;
Pungere nec poterunt, niſi quos impervia luci
Faſcia multiplex oculis obducta, volentes
Occæcat, rectaque via diſcedere cogit.
Nunc Epicureos habitare Lucretius hortos,

At nulla comitum pergat ſtipante caterva.
Hic agitare velit Cythercam inglorius artem:
Hic myrtum floresque legat; quos tinxit Adonis
Sanguine, dilectus Veneri puer: aut Heliconem,
Et colles Baccho partim, Phœboque ſacratos
Incolat. Hic placidi latebris in mollibus antri
Silenum recubantem, & amico nectare venas
Inflatum ſtupeat titubanti voce canentem:
Qua vice fortunæ ſparſis per Inane quietum
Seminibus, Mundi ſubito concreverit Orbis:
Dignaque laſcivo tandem doctrina magiſtro,
Deſinat in Satyrum luſus Dryadumque procaces.
Deinde vocet demens, quos tentat perdere, Divos,
Immemor ipſe ſui; Martis deſcribat amorem;
Et juvenum cæcos ignes ac vulnera dicat;
Et vacuæ, pulſis terroribus, otia vitæ;
Fecundosque greges & amœni gaudia ruris:
Hinc ſtultas hominum curas, bellique furores,
Ut varie noſtros tangant corpuſcula ſenſus;
Tollat inæquales venti ut vis incita fluctus;
Et gremio Terræ miſſi in ſublime vapores
Fulgura dent nigrante polo fulmenque tremendum:
Qua ratione, feras inter nemorumque receſſus,
Fluxerit innocuum priſcis mortalibus ævum:
Ædificare caſas, & aratro findere terram,
Quæ cauſa impulerit miſeros; qui morbus Athenis
Graſſando, magnam viduarit civibus urbem.
Hæc & plura canens, avide bibat ore diſerto
Pegaſeos latices; & nomen grande Poetæ,
Non Sapientis amet. Lauro inſignire Poetam
Quis dubitet? Primus viridantes ipſe coronas
Imponam capiti, & meritas pro carmine laudes
Ante alios dicam: dum ſcilicet ille docendo
Abſtineat; nec mortifero, ceu perfida Siren,
Geſtiat ignaras cantu male perdere gentes.

Errare humanum eſt. Ereptus navita leto,
Qui freta, qui ſcopulos, debacchantesque procellas
Oceano, & Syrtes atque Acroceraunia vicit,

Et

Et nave incolumi totum audax ambiit Orbem,
Ipſo in conſpectu patriæ, atque in littore noto
Obruitur, puppimque & merces æquore mergit.
Haud aliter qui Naturam & primordia rerum
Indagant animo, durisque laboribus ardent
Totius arcanos Mundi tentare receſſus,
Nil mirum, ſi quando via tantiſper aberrent;
Aut Verum, toties feliciter ante repertum,
Poſtremo ſtudii quadam ſatiate relinquant.
Sed qui non ſtupeas, hominem explanare profeſſum
Omnia quæ latitant, Verique recludere fontes,
Ne genus humanum ſub Relligione ſevera
Incaſſum trepidet, ſeque in mala vincula trudat,
Tam ſibi diſcordem atque adverſum, ut Relligionem
Queis fruſtra tentat convellere, protegat armis,
Telaque nulla gerat, quibus haud feriatur & ipſe:
Tela Gigantum auſus iterum conata ſuperbos.
Humani generis non vindex, aſt Epicuri
Atque Voluptatis tubicen, primaria motus
Principia in fictis Atomis promiſit habenda.
Quid tanto vanus tulerit promiſſor hiatu,
Jam ſumus experti. Rurſum, & Spinoſa quid eſſet
Dicturus, qui vim motricem in viribus ipſis
Materiæ poſitam ſimili jactaverat auſu,
Inveſtigatum eſt: tentatus & ille viciſſim
Succubuit. Motus igitur primordia duci
Cum nequeant e Materia, quæ ſe ipſa movere
Nequaquam potis eſt, alio de fonte petamus.

Sunt aliquæ Mentes. Noſtrum ſibi quemque profectò
Id conſcire liquet quod cogitat: unde negamus
Falſa; affirmamus nobis quæ vera videntur.
Atque ubi per ſenſus quædam intromiſſa fuerunt,
Hæc ratione animi capere, & verſare ſolemus:
Mox conferre ſimul: Si quid diſcriminis inter
Illa ſit, aut habeant ſi quid commune, notamus:
Tandem obſervatis compluribus, intima quædam
Prototypa, & rerum formas in mente manentes
Conficimus nobis; quo deinceps cuncta referri,

Judi-

Judiciis ut ſint librata fidelibus, eſt mos.
Hic ego non agitem, num ſint innata ſciendi
Principia hæc, an Mentis opus: namque id ſatis unum eſt,
Noſtris illa ſubire animis, utcunque creentur.
Verum ſæpe animus variis rationibus anceps
Diſtrahitur, quærens & fluctuat, ambigit, hæret;
Quod partim ignoret, partim cognoſcat: & ultra
Progrediens e jam notis incognita tentat
Eruere, addendo priſcis nova ſemper, & unum
Colligit ex alio; meditans quid rite ſequatur,
Quid minus; atque ideis poni quis debeat ordo;
Et collatarum quæ ſit concordia rerum.
Sic tandem adnitens intelligit, atque reflexus
In ſe ipſum, proprios conſiderat ipſe labores:
Si rem aliquam neſcit, ſe ſe neſcire, vel hoc ſcit:
Et ſe, cum dubitat, ſentit dubitare; negare,
Cum negat; & Verum attingens, ſe attingere novit.

Hinc elementorum mixturis corpora creta
Intuitus, rerum cauſas ab origine prima
Deducit: Terræque plagas, cœlique meatus
Metiri, certisque valet deſcribere ſignis.
Inde tenebroſum ſectatur in æthere conum,
Corpore quem ſpiſſo Tellus a lumine Solis
Defenſat, Cœlique trahit per aperta ſequacem:
Prædicens, qua parte Poli, qua noctis in hora,
Et quoties, poſt mille annos, poſt ſæcula mille,
Obſcurandus ea ſit Lunæ vultus ab umbra:
Quos etiam Terræ Pelagique obnubere tractus
Debeat abſcondens fraternum Cynthia lumen,
Convexoque diem interceptam frangere tergo;
Et quota cclati percurrere ſegmina diſci.
Tum quibus inter ſe gyris, quæ Sidera magno
Sunt addicta Jovi & cœlo comitantur euntem,
Sæpius occurrant adverſa, ſibique viciſſim
Præripiant commune jubar, tenebrasque refundant;
Proſpicit hæc etiam vaſti explorator Olympi;
Ac monet ante diu, quam ſint, certiſſimus augur:
Atque Sibyllinis audet conſcribere faſtis.

Nec

Nec ſtatione ſua motus, prudenter & alte
Duntaxat meditans ipſo ſub fornice tecti,
Computat hinc vere, quantum plaga diſtat Eoa
Æquore ab occiduo; quam regnis diſſita regna,
Littora littoribus; quam ſejunctæ urbibus urbes.
Cumque polos inter, qua fulgens orbita Solis
Dividit in geminas Cœli diſcrimina partes,
Præfixi deſint apices, immotaque puncta,
Quorum a conſpectu diſtantia certa locorum,
Phœbeo quæ ſunt ſub tramite, poſſit haberi;
Hoc ſtudio ſupplet, ſibi quod Natura negavit.

Inde truci Pelago fragilem committere cymbam
Non dubitat; ferturque vadis, & circuit orbem:
Nec timet ignotæ nocturna pericula Terræ,
Nec decertantes validis Aquilonibus Auſtros.
At magnete regens veſtigia cæca per undas,
Nunc adit imberbes populos & fœta metallis
Regna procul; nunc divitias Orientis & Auſtri,
Tellurisque novos alio ſub ſidere tractus,
Oceanique ſinus & promontoria quærit;
Longo fune ſolum experiens ſub fluctibus altis.
Nunc & Hyperboreas glacies, nullique repertum
Tentat iter, ligno & velis confiſus, & arti.

Condiscit multas etiam, aut excogitat artes:
Semina mixtorum ſolvit; ſal, ſulphur, arenam,
Atque inteſtinos haurit, purgatque liquores;
Segregat, aut iterum jungit; nova mixta recudens,
Naturæ mentitur opus, quin corrigere audet.
Necnon & vitrea radios in lente refractos,
Aut chalybe in curvo glomerans, convergere cogit
In punctum, ætherii furatus ſideris ignes:
Et rapidum jubet in terras deſcendere Solem,
Subreptiſque creat miranda incendia flammis.
Felix invento: licet æmulus ire Prometheo
Audeat, Hyrcanis quem Jupiter invidus olim
Rupibus affixit, fas eſt ſi credere Graiis,
Vulturis aſſidui roſtro ſine fine vorandum.

Sæpe

Sæpe repercuſſam quovis a corpore lucem
Dilatans, viſum amplificat; confuſaque primum,
Atque nimis contracta rei ſimulacra videndæ
Plenius expandit; minimam diſcernere gaudet,
Velatam reſerat, longinquam accedere cogit;
Et prius ignotas partes, oculiſque negatas
Vitri ope convexi penetrat, donatque videri;
Et mirabilium ſtupefactus imagine rerum,
Intima corporei retegit miracula textus.
Tum varias inter commercia ponere gentes
Molitus, ne quid lateat pereatve, quod extra
Prolatum velit, ac donatum ſorte perenni,
Senſa animi mandare ſono, ſignare figuris
Inſtituit, totam & chartis deponere mentem:
Diſcretoſque a ſe populos, & poſtera ſæcla
Cominus affari; ceu temporibuſque locisque
Præſens ex æquo cunctis orator adeſſet.

Quinetiam, cur ſint quæ ſunt, quo fine regantur
Detegere aggreſſus, cauſas effectaque confert;
Concordent-ne ſimul, tandem re detegit ipſa:
Difficileſque vias, omnique impervia ſenſu
Naturæ penitus rimans arcana, recludit.
Diſputat occultis de rebus, & alta tuetur;
Quo pacto nunc, ſit-ne Deus qui fecerit Orbem,
An Mundus ſit cauſa ſui, perpendimus ambo.
Præterea mores, normamque, modumque beate
Vivendi ſtatuit: juſtum ſecernit iniquo,
Ut verum falſo: quid honeſtis turpia diſtent,
Noxiaque utilibus, pariter quid grata moleſtis,
Æſtimat: odit, amat: probat, improbat; optat & horret.
Tum quod opinatur, quod vult, perſæpe retractans,
Atque animadvertens propria in decreta, ſeverus
Errorem ipſe ſuum potis eſt deprendere cenſor;
Emendatque, minus quæ circumſpexerat ante.

Denique multiplices annexi corporis artus
Dirigit, arbitrioque potens dominante gubernat.
Nam quocunque jubet, faciles vertuntur ocelli;

Peſque

Peſque manuſque volant; ad nutum inflectitur omnis
Muſculus; ad nutum ferme omnia membra ſequuntur.
Sic loquimur, gradimurque, & brachia ſponte movemus,
Impulſu nullo, niſi quem dedit ipſa voluntas:
Unde in multa ſequax transfertur corpora motus.
Nam ſimul atque pedes moveo, fugit ocius aer
Aera vicinum quatiens, ac gyrat in orbem.
Et tuba ſi dederit ſonitum pulmonibus actæ
Vocis ab impulſu, longe lateque cientur,
Atque repercuſſæ redeunt a montibus auræ.
Diſpoſitis etiam trochleis ac funibus, imo
Vectibus atque rotis, ingentia pondera tollet
Unus homo; & lapidem ſic altis ante fodinis
Extractum, celſi feret ad faſtigia templi.
Necnon adjunctis operi, quibus imperat ipſe
Bobus, equisve, graves adverſo flumine cymbas
Perducens, Rhodanum celerem ſibi cedere coget.
Uſque adeo propriæ tantum moderamine mentis,
Et pater & rector motus princepsque videtur!

Ergo animi proprium, ac veluti dos ipſa profecto eſt,
Unus ut invalidæ tradat primordia motus
Materie; non hæc aliunde recepta propagans,
At primo eliciens, a nutu orientia ſolo.
Nos vero plerumque latet, quænam organa motus
In nobis vigeant, & qua ſint arte regenda:
Nec reſcire juvat: ſatis eſt nam velle moveri,
Quilibet ut ſe ſe moveat, rudis atque peritus.
Hinc dubium eſſe poteſt omnino; ſitne creatæ
Mentis opus, quod quisque ſuum, prout expetit, ultro
Corpus agat; cauſæ an potioris: quæ ſimul omnem
Materiam noſcens, arcana recondita motus
Noverit, ac votis indulgens optima noſtris,
Hoc præſtet, quod nos ipſi præſtare videmur.
Verum ſeu noſtræ mentis partum eſſe putemus
Hunc motum, cujus faciles moderamur habenas;
Seu potius cauſa quadam a meliore profectum;
Cujusdam certe mentis partum eſſe neceſſe eſt.
Et ſaltem id conſtans inconcuſſumque manebit,

Prin-

Principii, quodcumque fuat, motum eſſe volentis.
Sed nil velle poteſt niſi primum intelligat : ergo
Hanc motus cauſam conſtat ſimul eſſe ſcientem.
Mens igitur prima eſt motus atque unica cauſa.
Ac velut humanum corpus finita regit Mens,
Mentem infinitam ſic magno in corpore Mundi,
Numine cuncta ſuo quæ dirigat, eſſe fatendum eſt.
Materiæ motrix adeo tibi cauſa pateſcit;
Materia major, longeque potentior ipſa,
Mens; quæ materiam fecit, factamque gubernat.

Hoc tibi monſtratum firma ratione putarim,
Anticipata tenet niſi te ſententia vinctum,
Corporeis ipſam quoque Mentem partibus eſſe
Conflatam; quaſi nil penitus ſit corporis expers.
Sed quoniam oſtenſum eſt motu per ſe ipſa vacare
Segnia Materiæ corpuſcula, nec dare poſſe,
Ni prius accipiant ; hoc jam convincitur ipſo,
Quantum a Materia Mentis natura recedat :
Quæ non acceptum, at proprio de fonte fluentem
Elicit imperitans motum, generatque volendo.

Præter enim partes omni ratione carentes,
Extenſaſque ſitu certo, certaque figura,
Nil tibi Materies, quacunque inſpexeris, offert.
Id per ſe planûm eſt, & cogeris ipſe fateri.
Nam ſi Materies, naturaque corporis ipſa
Poſtulat eximios per ſe ſe Mentis honores,
Quidquid erit corpus, ſenſuque animoque valebit;
Senſu animoque arbos, & inertius arbore ſaxum;
Senſu animoque Atomi, vel dum ſine more vagantur
Disjectæ : nec jam tibi ſunt primordia cæca
Materiæ, ſed erit potius pars quæque tibi Mens:
Materiæ ſiquidem pars omnis Materies eſt.
Ac tot erunt Mentes, quot partes corpore in uno;
Totque immortales : quia per te funeris expers
Eſt Atomus ; nec eam leto dabit addita virtus
Noſcendi. Miſera aut felix per ſæcula cuncta
Eſſe poteſt. Sic te, Quinti, viciſſe puderet;

Si

Si non unam, aſt innumeras in corpore Mentes
Eſſe tuo ſolidas, immortaleſque faterer.
Nam rueret tibi Secta pari convulſa ruina:
Cui nihil horrendum magis eſt, quam mole ſepulta
Corporis, æternam poſt funera ducere vitam.

At vero ſi Naturæ vi cogitat & vult
Quæque Atomus; pariter rectoque & idonea pravo,
Virtutem vitiumque ſequi, & præponere poſſit
Alterutrum, ac proprios delectu fingere mores.
Imo pars Atomo quæcunque putatur in ipſa,
Quæque ſuam vitæ rationem priva tenebit;
Quæque ſuos aliquo patietur vindice manes.
Ut pia promeritæ capiet mercedis honorem,
Impia ſic meritas ſolvet pro crimine pœnas.
Hinc Atomos per ſe noſcentes atque volentes,
Ac ſimul æternas fugis affirmare, Lucreti.
Democritus quondam nonnullas ponere tales
Auſus erat, quæ præ reliquis hac dote ſuperba
Pollerent, Menteſque forent a ſimplice vulgo
Diſtinctæ: qualis plebem contemnit agreſtem,
Addictam officiis, natam ſervire patique,
Libera Nobilitas, tituliſque ac juribus amplis
Præcellens. Tanto viſa eſt commota periclo,
Quæ ſchola mortales animos contendit & optat:
Democritumque patrem ſubito indignata reliquit.
Revera nil ridiculum magis, atque pudendum,
Quam pariles Atomos in cæcas, inque videntes
Partiri: fictum gratis erat, ac ſine cauſa.

Sed videamus utrum minus a ratione recedat,
Quod cecinit ſuper his Epicuri ſerva Camœna.
Materies, inquit, per ſe nil ſentit; & omnes
Æqua ſorte Atomos, cunctarum exordia rerum,
Natura cæcas & inertes eſſe neceſſe eſt.
Verum ubi fortuna certæ quædam ordine certo
Convenere ſimul, (quamvis nec dicere quales
Omnino valeat, nec quis demum ille ſit ordo)
Efficiunt animum. Putat autem e ſanguine puro,

Par-

Partibus aeriis, ſubtili denique flamma,
Poſſe aliquid naſci quod cogitet ac velit, etſi
Corporeum; tandemque mori compage ſoluta.

Ergo Materiæ tantum mixtura modusque
Efficient Mentem. Sed quid mixtura creabit
Materiæ in latebris, ut Mens ubi nulla fuiſſet,
Mens ibi continuo exiſtat: vis nempe jubendi;
Vis meditans, operumque potens; vis apta movendis
Corporibus; vis percipiens, ac prædita ſenſu,
Judiciumque ferens, & agendi robore præſtans?
Nam perſcrutari, nam proſpicere atque movere,
Et præferre, ſequi, fugere, impugnare, reniti;
Hoc agere eſt. Mixtura novi nil partibus affert
Aut afferre poteſt, niſi quod vel congreget ante
Diviſas, vel eo collectas ordine jungat
Qui prius abſuerit. Quid partibus additur inde?
Nil certe, niſi cuique locus; totique figura
Compoſito. Hæc igitur fuerit ſi Mentis origo,
Mens aut Materiæ poſitura, aut certa figura eſt:
Atque cubus fit uti, vel pyramis atque cilindrus,
Haud aliter fiet, miranda potentia Mentis.
Et ſic Materiæ per ſe ſe Mente carenti
Certa figura dabit, dare quod non altera poſſet;
Certus item locus: ut ſi dextra forte locantur
Particulæ, ſubito cognoſcant, hisque volendi
Accedat vis magna; ſecus, ſi forte ſiniſtra?
Ergo virtutem inſolitam junctura ſitusque
Conferet: ac tantum poterit contactus, ut omnem
Naturam invertat rerum, & primordia mutet.
Quis probet hæc? Nihil e nihilo vis poſſe creari,
Et Mentes tamen ipſe creas: vis tanta modorum eſt!

Corpora ſic, fateor, fieri perlucida poſſunt,
Raraque; ſic fieri condenſa, fluentia, dura,
Mollia, pro varii varia compagine texti:
Namque ſitus parit illa. Novi nihil inde creatur
Corporibus: remanent quod ſunt. Ut cannabe torta
Conficitur funis, contexta carbaſus; etſi

Nul-

Nullum incrementum jacturaque nulla ſequatur
Natura in propria : tantum id, quod grandia funis
Pondera ſuſtineat, ſpirantes carbaſus Euros.
Hæc diverſa quidem, ſed non contraria per ſe
Munia ſunt, nec Materiæ ſuperantia vires.
Eſt in utroque ſtatu patiens, nec ſe exerit ipſa.
Ferri nempe rigor ſi producatur in enſem,
Corpora transfodiet pungendo; eidemque ſecabit,
Phœnicem in gladium procuſus; conteret illa
Si clavæ formam Herculeæ denſatus habebit.
Sic radios levis transmittit lamina vitri;
Ictibus at crebris contuſa & pulveris inſtar
Trita, repercutiet : ſi pulvis mergitur unda,
Perlucet rurſum. Fluit auri vena liqueſcens
Igne ſuper valido ; frigeſcens uſque rigebit;
Solvetur ſalibus liquidis, ac lumina fallet.
Tum cibus in noſtros qui ſenſim diditur artus,
Sumit multiplices humano in corpore formas,
Mutato ſolum textu, inverſiſque figuris;
Materia remanente tamen conſtanter eadem :
Quæ quamvis agitata modos vertatur in omnes,
Naturæ nunquam propriæ de finibus exit.

Nec vero inde modum potis eſt acquirere talem,
Qui non ſit re corporeus ; re corporis inter
(Ut verbis loquar ipſe tuis) eventa locandus;
Connexamque ſui ſpeciem cum corporis ipſa
Perpetuo ſpecie referat. Lex quippe modorum
Illa eſt, ut nequeant attenta mente videri,
Quin ſimul & videas rem cui modus additus hæret.
Namque modus nihil eſt, niſi res hac prædita forma.
Sic, ubi percipio ſeu motum, ſive quietem,
Percipio corpus translatum, ſive quieſcens;
Nempe ſitum mutans, aut ſervans quolibet horæ
Momento. Si percipiam quaſcunque figuras,
Percipiam corpus finitum limite quodam,
Ductibus & curvis, aut rectis undique ſeptum;
Et longum & latum & ſolidum, aut æqualiter omni

Parte ſui, aut varie variis pro partibus : unde
Cuncta figurarum naſci diſcrimina poſſunt.

Atque adeo quidquid poterit contingere motu,
Aut requie, ſeu Totius, ſeu particularum;
Et quidquid variante ſitu, variante figura,
Aut conſtante ; id corporeum ſimul eſſe neceſſe eſt.
Pertinet ad corpus ſiquidem, ac de corpore ſolo
Naſcitur. Hinc fieri duriſſima corpora cerno,
Cum cubicæ partes nullo dirimente cohærent;
Aut viſco ſaltem & ramoſo glutine conſtant;
Aut ſtratæ ut folia, incumbenti mole premuntur;
Unde locum ſervant inter ſe ſemper eundem,
Donec eas aliquis tandem liquor, aut vapor ignis
Imbuat, ac ſenſim penetrans diſcedere cogat.
Diſtractæ, ſubito priſca de ſede moventur :
Corpora tunc videas molleſcere, ſæpe liquari.
At vero intus habent partes liquidiſſima fluxas,
Et fragiles, ac perpetua vertigine motas;
Quæ teretes cum ſint, nequeunt per mutua necti,
Quamvis contiguæ, ſemperque teruntur eundo.
Mollia ſed partim ſunt dura, liquentia partim:
Naturæ ambiguæ ; quia mixtas ordine partes
Ex utroque tenent genere, alterniſque locatas;
Ac duræ fluidis minimeque tenacibus inter
Texuntur globulis, quorum conſtante viciſſim
Mobilitate fremunt, motumque quiete retardant.

Hæc ita cum fuerint, certe nihil eſſe videtur
In vi Materiæ, quod non exponere poſſim
His tantum adductis, poſitura, mole, figura,
Et motu, & requie. Cur arida concremet ignis:
Cur lignum in cineres, in calcem ſaxa reſolvat:
Cur ſilicem in vitrum vertat; cur toſta metalla
In liquidum flumen : cur limum induret, abacto
Quidquid erat lymphæ : cur extrahat intima rerum
Principia ; & flammis oleoſa micantibus ornet
Rodendo, interea ſpargens circumundique lumen;

Cæte-

Cætera dum candent ab eo, tantumve rubeſcunt:
Cur aliis vero cæcum ſine luce calorem
Infundat, mediiſque ardores temperet undis :
Cur & conflictu lapidum ferrique, repente
Proſiliat ; gelidis ac forte liquoribus una
Congeſtis, fumum & flammam cum murmure prodat:
Horrifico tandem cur impete fulminis actus,
Tam volucris ruat in terras, fulgore coruſco
Percellens oculos ; vehemensque agiliſque meatus
Vi tanta penetret, ſæpe ut (mirabile dictu)
Vagina totum illæſa liquefecerit enſem.
Hæc & plura etiam, quæ cuncta referre pigeret,
Jam video, ſimul atque obelis pungentibus ignem
Pyramidi aut cono paribus conſiſtere novi,
Qui motu rapido longe lateque feruntur.
Nam quo non penetrant? Quovis in corpore partes
Exagitant, rumpunt, lacerant, ſolvuntque, fugantque,
Diſpoſitas prout inveniunt : ſi forte quietas,
Ac preſſas, ineunt ægre, ac molimine longo :
Quod ſi diſcretas, pervadunt, vixque morantur.
Mobilibus proprium facili conamine motum
Contribuunt. In ſulphureis cumulantur & hærent;
Donec diviſas penitus, circum agmine facto,
Abſtulerint : ac mille modis volitare videntur;
Quod fumum undantem & pingui fuligine plenum,
Qua ſe cunque via promoverit ille, ſecuti,
Perpetuo ſpolient ; ſpoliatum deinde relinquant.
Interea lucent ; rapido quia turbine circum
Vibrati, radios conſtanter in æthera mittunt:
Quos ubi refractos varie, varieque reflexos
Rerum abjectarum facies transmittit ad imam
Partem oculi, ſubito illarum ſe vivida imago
Pingit ibi, ſolet ut fieri in nigrante tabella:
Tum variæ apparent formæ, variique colores.

At vero flammis ubi ſulphura nulla ciendis
Suppeditantur, agit nihilominus intima ſerpens
Per loca, ſed tacitus, longeque obſcurior ignis.
Exiguam reddit lucem, ſi pauca ſuperſunt.

Nam fulgere nequit, radius niſi rectus ab illo
Proveniens intret noſtræ ſubeatque foramen
Pupillæ. Quoties curvis amfractibus errat,
Tunc latet. Occulto calefiunt corpora motu,
Poſthac frigeſcunt; vel cum ſeceſſit in auras
Ignea vis, vel cum ſic partibus implicuit ſe,
Ut penitus torpens anguſto in carcere ceſſet;
Donec ab injectis rediviva efferveat undis.

Et quia graſſatur totum diffuſa per Orbem,
Semper adeſt, non mota quidem, ſed prompta moveri.
Hinc adeo lucta ſolidorum excita reſurgit,
Scintillatque procul, ramenta metallica mordens
Quæ lapis excuſſit; nec non & ſæpe liquentum,
Sulphura ſi pugnent ſalibus: fremit ipſa tumultu
Protinus, atque rogum mediis accendit in undis,
Et ſpumam ingentem duplici de corpore format.
Sic etiam terræ latebris reperitur in altis,
Æs aurumque coquens, inteſtinaſque cavernas
Æſtu perpetuo complens, quo conditus aer
Rareſit. Verum hunc ſi forte cadentia montis
Fragmina præpediant quin exhaletur in auras,
Terrarum hinc ſubitus tremor horribileſque ruinæ.
Haud aliter cœli quondam in regione ſuprema
Fit tonitru: diſperſa latent nam ſemina flammæ
Nimbos inter aqua multoque bitumine fœtos:
Quæ ſimul ac media glacies in nube coegit,
Aere denſato penitus, vertigine magna
Volvuntur; fervens accenditur igne bitumen;
Aera dilatant ignes; hic frigida clauſtra
Perrumpit ſtrepitu horrendo; ſimul intonat æther
Concuſſus: qua facta via eſt, ſinuoſa ſagitta
Pervolat, & minimos penetrat ſubtilis hiatus.
Bellica non aliter Vulcanum induſtria Marti
Junxit mille modis; & nunc imitabile fulmen,
Ætneoſque ſoli ſubſultus atque ruinas
Molitur; ſive oppugnat, ſeu protegit urbes.

Nil mirum eſt igitur quod alendis ignibus aer

Con-

Conferat, augendisque: ut ſi vel flammula ſiccam
Materiem tetigit, cito maximus ardeat ignis;
Tectaque conflagrent, perdantque incendia ſylvas.
Igniculorum etenim quæ copia magna latebat
Aeris in gremio ſtagnans & ſparſa per auras,
Se primum emotis & jam flagrantibus addit:
Vicini agglomerant ſe ſe, tractimque ſequuntur,
Quam levis eſca diu ſupereſt; at ſulphura tandem
Depaſti, fugiunt oculos, & fulgere ceſſant.
Propterea creſcunt ventorum flatibus ignes;
Et Cyclopeis folles adhibentur in antris;
Ne pauſa obrepat flammis inimica citatis.
Nam vis incutitur ſemper; ſemperque novato
Fomite cum gliſcat, nequit elangueſcere motus.
Haud ſecus & noſtris auræ pulmonibus hauſtæ
Sanguineos animant latices, atque ignibus implent
Ætheriis: quos dum ſecernit, temperat humor;
Et madidum late ſervat per membra calorem.
Hinc omnis regio cerebri perfunditur udis
Halitibus. Pars & nervos, pars organa ſenſus
Irrigat, & molles pars, purior ipſa, tabellas:
In quibus & rerum varie ſignatur imago,
Et poſt venturos etiam ſervatur in uſus.

En, Quinti, variis quæ motibus atque figuris
Exequitur corpus. Mutatas ſæpe figuras,
Mutatos & ſæpe ſitus intelligo: verum
Non video Mentes, effectaque Mentis oriri.
Quinetiam indignor, cum ſic in corpore Mentem
Ut cerebrum fingis formari; ex agmine quodam
Particularum omni per ſe ſe mente carentum:
Indignor; Ratio mecum indignatur & ipſa.
Mens etenim tua ſi membrum eſt, ut cetera membra
Corporis humani, propriam quoque ſuſcipit eſcam,
Qualem ſuſcipiunt ſimul omnes corporis artus.
Hæc fit nutritæ ſubito pars intima Mentis:
Nutriti pariter ceu fit pars intima membri.
Ergo particulæ panis, quem forte voratum
Digeſtumque ſuo ſuſcepit ſanguis in alveo,

Si pedibus ceſſere tuis, Ratione carebunt;
Pectoris at mediam regionem ſi tetigere,
Qua noſtræ placuit tibi Mentis templa locari,
Tunc diſceptabunt de Mundo & origine rerum,
Ac de ſorte ſua, ſint corpora dedita leto,
Necne; quid ad vitam poſſit conferre beatam:
Jus populis dicent, ornabunt legibus Orbem:
Invida quam Natura negat, poſitura dabit vim.
Res peregre adveniens id, quo caret ipſa, propinquæ
Tradet; & accipiet quod non habet illa, viciſſim.
Pro pudor! hæc tandem eſt doctæ ſapientia Sectæ!

Si vero non hanc Atomos acquirere dotem
Credideris, ſed quod conflatur corpus ab illis;
Textu nimirum ſubtili, & præpete motu:
Protinus elata reſpondens voce rogabo;
Ecquidnam eſt aliud corpus, quam corporis ipſa
Semina, quæ certa coeunt ratione locata?
Quidnam his accedit poſitura, aut ordine quovis,
Quam poſitura ipſa, & quidam novus ordo? Quid ipſum
Acquirit corpus toto glomeramine, præter
Interius quemdam textum, exteriusque figuram?
Sunt illæ cunctis ſolæ, te judice, dotes
Corporibus; ſolæ pariunt diſcrimina cuncta:
Hoc eſt, reſpectus varios (re ſemper eadem)
Corporis ad corpus: nempe ut ſint plusve minusve
Stricta aut laxa intus; ſint plusve minusve rotunda
Seu quadata foris. Nihil eſt diſcriminis inter
Corporeas moles, quod non redigatur ad iſta.
Quis Mentem textus formabit, quæve figura?
Res ut noſſe queat, ſatin' eſt ſubtilibus illam
Conflari ex Atomis? ſed quid ſubtilius una
Eſt Atomo? Tamen haud Atomus tibi cogitat. Adde
Pernicem motum: ſed quid pernicius igni,
Æthere, luce? Tamen neque lux, neque cogitat ignis,
Non æther. Satin' eſt aliquam illis eſſe figuram?
Hoc ais: hanc demum fugis expugnatus in arcem:
Nam quo lucifugus ſe ſe non ſubripit error!
Sed nos errorem quo ſe ſe cunque receptet

Inſe-

Inſequimur, cauſamque animi non eſſe figuram
Materiæ, valida freti ratione probamus.

Namque hoc ſi fuerit, non omnes, credo, figuræ
Formabunt animum; ſed quædam hoc jure fruetur,
Secluſis aliis. Ut quæ rutilum efficit ignem,
Hæc non format aquam; & quæ molles procreat auras,
Hæc non arentis generat corpuſcula terræ.
Atque ita, per varias ut poſſunt quæque figuras
Corpora deſcribi, flammæ per acumina multa
Pyramidum; tellus per denſos partium acervos;
Per floccos graciles aer; Neptunius humor
Per tenues globulos; ſic & prudentia Mentis,
Et varii ſenſus, & vis innata volendi,
Et quæ quiſque ſuo tacitus ſub corde volutat,
Diverſis itidem ſignari hæc cuncta figuris
Judice te poterunt, ſingillatimque notari?
Dic igitur: qua nempe fides, & opinio forma,
Qua dubitatio, qua ſtabilis perſuaſio diſtent,
Invidia, ambitio, ſpes aut metus. Eia age, Quinti,
Quid ceſſas? Hæres? Deſunt tibi verba, figuræ
Quanquam omnes adſunt oculis? Cur nulla roganti
Obvia ſit, quæ vel minimum genus exprimat horum?
Nil quodcumque vides, Quinti, quod corpore tangis,
Significare valet quod ſentis intus; & omnis
Materiæ tibi deeſt ratio de Mente loquenti.

Quin, ſi Materiam omnino ſupereſſe negares;
Diffiſusque tuis hodie, qui ſæpius errant,
Senſibus, extenſi ſummam periiſſe putares;
Nilque forent aliud, quæ cernis corpora, præter
Umbram fallacem, ſimulacraque inania rerum;
A te non ideo poſſet Mens ipſa negari.
Namque tuæ Mentis ſemper tibi conſcius eſſes.
Tu tibi proximus es, qua parte intelligis. Ante
Corpora quam ſcires an ſint, jam te eſſe ſciebas.
Quonam argumento? Quoniam qui cogitat, ille eſt.
Nec tamen ulla tibi ſenſum afficiebat imago.
Nam cum cœpiſti primum ſentire dolorem,

Neſcires licet unde dolor, dolor ipſe profecto
Jam tibi notus erat; quamvis ignota tibi eſſet
Undique Materies, & adhuc tiruncula ſecum
Mens privatim ageret, ſibi conſcia & obvia ſoli.
Porro Materia ignota cognoſcere Mentem
Si liceat, nil Materiæ Mentem eſſe liquebit.

Nunc age, Materiæ propriis cum dotibus illa
Si jam contuleris, quæ Mentis munia noſtræ
Plura recensebam, nil conſimile, & quod utrique
Competat, ambabus vel ſit commune, videbis.
Nempe ex Materia noſtros exiſtere viſus,
Ipſoque omnigenos in lumine ineſſe colores,
Et varios cerni, prout hunc oppoſta vel illum
Corpora perſorbent radium, aut contacta reflectunt;
Unde oculis hærent certæ veſtigia formæ;
Ceu pes ſignat humum, ſpeculum ceu ſignat imago;
Credo libens. Quod enim dices lucisque colorisque
Omni de genere, hoc ipſum de corpore dices.
Sic odor atque ſapor, ſonus & calor undique noſtros
Afficiunt per cæca quidem corpuſcula ſenſus:
Omnia enim hæc motu, poſitura & verbere conſtant,
Atque figuratis mucronibus; unde tremiſcunt
Extima nervorum & cerebro transmittitur ictus.

Ast aliud longe eſt, cum viſa, auditave, ſenſu
Aut delata alio, interiori lumine cernens
Percipit, explorat mens noſtra; & plurima judex
Conceptis etiam ſimulacris inſuper addit,
Ac de fonte ſuo, nullum ſpectantia corpus.
Nam neque criſpatas, neque cuſpidis inſtar acutas
Dixeris, aut teretes, aut cujuſcunque figuræ,
Quas homines agitant ideas verique, bonique:
Nec varios inter motusve, ſitusve locabis
Virtutis ſtudium, vel libertatis amorem.
Sic quoque de nulla poteris cenſere figura,
Docta ignara-ne ſit; juſta anne injuſta; fidelis
Perfida-ne; & prudens, incauta; modeſta, ſuperba:
Nec talem, quemcunque ſitum motumve putabis.

Quam

Quam ſint hæc disjuncta, vides. Tamen hæc tria tantum
Materiam comitantur, & in diverſa tributam
Corpora conſtituunt: partes agitantur, & inde
Quælibet exurgens edit poſitura figuram.
Ergo figura, ſitusve aliquis, motusve foret Mens,
Materiæ ſi Mens appendix, aut modus eſſet.
Noſcere nec Mentem poſſes ſine dotibus illis;
Nec rurſum ſine Mente illas cognoſcere dotes:
Nam talem certe docui legem eſſe modorum.
Quæ tibi quandoquidem manifeſte falſa videntur,
Materiæ ac Mentis diverſas eſſe profecto
Naturas, atque hanc illi præſtare neceſſe eſt.

Jam, per ſe nullum genus obtinet ipſa modorum
Materies; nec ſe tali, aut tali ordine format:
Cum ſolo fieri poſſint hæc omnia motu,
Quem ſibimet dare nec valuit, nec fingere talem,
Pluribus ut ſupra cecini: aſt aliunde creatum
Suſcipit, externo cauſæ impellentis ab ictu.
Cauſa igitur primum impellens, delectus & ipſe,
Quo fit ut hæc ſpecies motus, aut altera detur
Materiæ, ſpretis aliis, prævertere motum
Debuit, ac motu quidquid proceſſit ab illo;
Proinde ſitusque, modosque omnes, omnesque figuras.
Et quia Materies ne puncto temporis uno
Stare quidem potuit, quin partes ordine ſaltem
Diſpoſitas aliquo, aut aliqua ſub imagine haberet,
Vel cum ſtaret adhuc tetrum chaos omnia miſcens;
Certe cauſa movens, quam Mentem oſtendimus eſſe,
Materiam prævertit; & omni corpore differt,
Principium velut effecto differre neceſſum eſt.

Ergo ſupremam inter, qua Mundi templa reguntur,
Atque hoc incluſam perituro in corpore Mentem,
Differitas illa eſt, qua ſunt æterna creatis
Diſſita, ſumma imis; qua præſtant maxima parvis;
Et qua finito disjungitur infinitum.
Attamen ex noſtra, quæ ſit natura ſupremæ,

Perſpicies : etenim minor eſt majoris imago.
Aſpice ſuſpenſum ſublimi e fornice Solem,
A prima juſſum naſcentis origine Mundi,
Ætheris immenſi diffuſa per æquora, lucem
Subjectis quoquo verſus diſpergere terris:
Ille quidem ignivoma radios fornace liquentes
Vibrat inexhauſtus, vas admirabile : Solis
Se tamen effigies quædam ſpectantibus offert
Cerea fax, tremula quam cernis luce micantem,
Dum luſtrat tenui loca circumſtantia flamma.
Sic etiam fugiens per florea gramina rivus,
Qui vitreo nitidos objurgat rore lapillos,
Quamvis pauper aquæ, magni tamen exhibet inſtar
Fluminis exiguum : ſic largas læta per arva
Volvens flumen aquas, parva eſt immanis imago
Oceani, vaſtum qui circumplectitur Orbem,
Limitibus fundoque carens; quo præpete curſu
Fluviorum e variis regionibus agmina mille
Præcipitant, tot aquis nil vectigalibus auctus.

Forsitan oppones, in nobis fœdere tanto
Et Mentem & corpus jungi, ut non poſſit utrumque
Diſcerni; proprio nimirum edoctus ab uſu
Nil niſi per ſenſus ad Mentem accedere noſtram:
Quos ubi ſopivit ſomnus, vel fervida febris
Invertit, turbari animum, atque errare vagantem;
Sæpe etiam attonitum ſubito procumbere morbo:
Creſcere cum membris; pueriles exigere annos
Informem; ætatiſque gradus conſcendere adultæ;
Poſthac matura viridem florere juventa;
Tum labefactari ſenio, & marceſcere rugis.
Inſuper, orbatos homines Ratione videri,
Vel capite offenſo, vel ſic a matre creatos,
Omnis eos ut deficiat prudentia Mentis,
Partibus in cerebri certus quia deficit ordo;
Imo ad naturam depreſſos uſque ferinam.
Ut, cum improviſo morſu per ſanguinis alveos
Tetra canum rabies hominem pervaſit, & imis

Viſceribus medioque infixit corde venenum:
Quid cane diſtat homo? Furor ambos abripit unus;
Mordendique fames, eademque inſania vexat.

His adeo exemplis rationum pondera, Quinti,
Extenuare ſoles. At ne penetralia rerum
Intrantem, & cauſas quærentem in fontibus ipſis
Prima aditu facies abſterreat, aut levis aura
Deturbet, cœptos prohibens abſolvere curſus;
Obſerva mecum attentus, meditanſque revolve,
Quid valeant, quid non, hæc argumenta Lucreti.
Oſtendunt una Mentem cum corpore jungi;
Quis neget? Aſt unam Mentiſque & corporis eſſe
Naturam, non ſignificant. Ita quilibet arte
Strenuus Aonia citharam pulſare ſonantem
Mobilibus digitis, chordaſque animare loquaces,
Et lenocinio blandi modulaminis aures
Demulcere tuas, cithara ſic pendet ab ipſa,
Non ullos ut poſſit ea ſine promere cantus.
Nam ſi rupta ſilet, ſi qua temerata ruina eſt;
Si chordæ nimium tenſæ, nimiumve remiſſæ
Amiſere tonum, vel ſi una aut altera deſit;
Si caveam implerunt ſordes, hebetantque ſonorem;
Ecce manet citharœdus iners, fruſtraque peritus
Aut nihil aut pravum canit, & neſcire videtur.
Ergo artem Muſeam ipſa in teſtudine pones?
Ac tibi propterea res una putabitur eſſe
Organum & organicus? Talis fit copula porro
Corporis ac Mentis: niſi quod deponere non quit
Adjunctum ſibi Mens, nec ſponte reſumere corpus:
At dum vita manet nobis, hæc ſemper eidem,
Cui ſociata ſemel, ſociabitur inſtrumento.
Cætera conſimili penitus ratione geruntur.

Nam veluti quædam citharæ ſunt propria, quæ non
Organicum ſpectant; ut concamerata tabellis
Per commiſſuras laterum ſpecus, unde ſonando
Fit fremitus levis, & reſponſat textilis Echo;
Nervorum pariter ſitus ac menſura, frequentes

Aut

Aut raros, celeres aut tardos, tempore eodem
Subſultus referunt; ex quo ſonus exit acutus,
Aut gravis. Hæc cantor non efficit, utitur illis.
Necnon ipſe quidem tenet in ſe multa viciſſim,
Quorum ut ſit compos, cithara non indiget ulla,
Nimirum eſt in eo modulandi parta facultas,
Atque omnis ratio harmoniæ : nam cuncta per artem
Et quæ conſona ſunt, & quæ ſunt diſſona novit:
Et nihil a citharæ nervis prodibit amœni,
Quod non per digitos tranſmiſſum emanet ab ipſo.
Atque ita ſuave melos pariter debetur utrique :
Et citharæ; quod det ſonitus, quicunque cientur:
Et modulatori præſertim ; quod ſciat illos
Elicere, ac mutis animam velut indere chordis.
Haud ſecus in nobis addictam fœdere certo
Mens agitat molem, & moles reſpondet agenti.
Quippe ſuis inſtructa modis, rituque parata
Organico, non hanc animi de munere formam
Poſſidet; innato ſed vivit machina motu.
Sanguis it, atque redit : ſenſimque alimenta feruntur:
Ceu veget, augeſcitque arbos, nihil indiga Mentis.
Sic ſua ſunt etiam, ſecluſo corpore, Menti
Officia. Ut numeros quando ſine fine patentes
Colligit agglomerans; iterum multiplicat, auget,
Imparibusque pares confert; mox dividit illos,
Æquas non æquas in partes; atque ſecando,
Ut prius augendo, infinitum attingit utrinque.
At neque corpus habent numeri, nec ſenſibus ullis
Obſervantur. Item quamvis finita ſit ipſa,
Æternum, immenſum, infinitum libera tentat,
Et perſcrutari, & percurrere ſæpius audet.
Sed neque corpus habent, nec ſenſibus obvia ſunt hæc.
Tutemet hocce tuum quoties tibi fingis Inane,
Exuis ignorans quovis a corpore Mentem;
Dumque negas incorpoream, ſimul eſſe fateris.
Quin ea, per ſenſus quæ ſunt allata, retractans,
Abſtrahit a rebus rerum genera omnia : ſentit,
Cauſa quid effecto, medium quid fine, modusque
Differat a re ipſa ; quid corpore corporis illa

No-

Digitized by Google

Notities, quam ſola poteſt vis edere Mentis.
Unde, ut corporeæ molis ſunt propria quædam
Officia in nobis, quæ non a Mente profecta
Mechanices tantum normam legesque ſequuntur;
Sic ſua ſunt Menti, quæ nil a corpore ſumunt.

Quanquam ergo fateor cognoſci plurima ſenſu,
Plurima ſunt etiam quæ pura mente videntur,
Propterea quod nulla ſui ſimulachra profundant.
Qui pateat vi corporea res corporis expers?
Senſus enim rerum formas, molem atque colores
Percipit, ac ſonitus & odores atque ſapores,
Duritiemque ac mollitiem, tum frigora & æſtus,
Levorem, humorem, atque iſtis contraria: verum
Quot ſunt, quæ retuli, diſtantia prorſus ab illis?
Non igitur ſolo deprendimus omnia ſenſu.

At genus eſt medium quoddam, mixtumque duobus:
Ut cum totus homo guſtat, videt, ambulat, audit.
Nam partim hæc animo fiunt, & corpore partim;
Sic tamen ut dominæ tum ſubſit machina Menti:
Ceu lyra dulce ſonat docto pulſata magiſtro.
Fœderis argumentum in ſenſu eſt. Nam ſine Mente
Nullus adeſt ſenſus, neque Mens ſine corpore ſentit.
At quidquid ſenſu deprendimus, organa fruſtra
Deferrent illud, niſi res quædam intus adeſſet
Percipiens, quodcumque foris transmittitur ipſi:
Organa quandoquidem ſunt omnis inania ſenſus;
Ac reddunt externa, velut ſpiracula ventos,
Et ſpeculum effigies, & concava rudera vocem.
Non oculi cernunt; verum res illa paratis
Adjuta auxiliis, oculorum & freta labore;
Quæ jubet huc oculos verti, qua parte videndum
Eſt aliquid. Pariter non auris verba loquentum,
Aut modulos; at res quæ præſidet auribus, audit.
De viſis, ac de auditis quæ judicat, illa eſt;
Et quæ audire poteſt ſola, & quæ ſola videre.
Articulos adeo tibi dum gravis obſtruit humor,
Calculus obductis habitat ſeu renibus hærens,

Non

Non tibi pes, renesve dolent : dolet artubus ægris
Addita Mens. Abſciſſa perit cui tibia nuper,
Non minus ille pedem nervo patiente putabit
Ægrotare, licet jam nullum; ac ſæpe doloris
In membro notum genus experietur inani.
Te quoque nunc tacite meditantem exordia Mundi,
Aut gravibus curis defixum ſi quis inuret
Candenti ferro, vel acu pungente laceſſet,
Ocius abjiciens animo quæcunque tenebas,
Totus ad acre malum tu te convertis, & illuc
Mente ruis; quia res in te quæ cogitat, ipſa eſt
Quæ ſentit. Dum nauta fera quaſſante procella
Territus, undarum tumidos aſſurgere montes,
Et ſpumam ruere, & miſceri turbine pontum,
Et faciem cœli tenebroſam, & fulgura cernit
Undique disruptis oblique percita nimbis,
Et ſubſidere navim, atque atro gurgite volvi;
Tum vim ventorum rabidam, pelagique furentis
Terribilem fremitum, & crepitantes fulminis ictus;
Vectorum & pavidos clamores auribus haurit;
Huic ſimul & fauces ingratus torquet amaror;
Et nares vexat ſentinæ tetra mephitis:
Frigore membra tremunt; mentem horrida mortis imago
Perturbat; nec ſpes animo tamen excidit omnis;
Molitur, ſi quis fracta rate prænatat aſſer
Obvius, auxilium miſero ſibi; voce precatur
Cœlicolas ſupplex, & votis flectere tentat;
Terram, terram orans, mare deteſtatus iniquum:
Aſpice quot varii rerum uno tempore ſenſus,
Unam commoveant agitato corpore Mentem.

NAM res perpetitur quæ tot ſimul anxia motus,
Res ea quæ timet atque cupit, gaudetque doletque,
Quæ ſentit, varios & ſenſus comparat, una eſt
Ac ſimplex : ideo non conſtat partibus ullis.
Si fingatur enim multis e partibus eſſe,
Parvula quantumvis vel ſubtiliſſima fiat,
Officio pars quæque ſuo jam dedita, certe
Neſciat officium alterius, neque judicet inter

Sen-

Senſus diverſos quis ſuavior; hæc neget, illa
Affirmet diſcors ; velit una quod altera nolit:
Quamque ſuo nam jure frui arbitrioque neceſſe eſt.
Ut partes oculi non uno munere cunctas
Defungi certum eſt : radios nam colligit una,
Altera ſecernit : Mentis ſic munia partes
Diverſæ diverſa, imo contraria obirent,
Libertate ſua pariter, ſeorſumque potitæ.
Cœtus erit : veluti formicarum abdita campo
Plebs habitat, varium inter ſe partita laborem:
Aut examen apum. Vel erit Reſpublica diſcors,
Motibus inſanis ac ſeditionibus ardens;
Et confundentur populoſæ munia Mentis.
Vel concors ut ſit, quædam ſelecta tot inter
Particulas ſibi congeneres operumque miniſtras,
Sic princeps erit, ut cunctæ referantur ad illam,
Conſpirentque ſimul. Sed quæ Regina ſedebit?
Præter enim quam quod prorſus germana videtur
Mentibus his, quas Democrito exprobrare ſolebas,
Partibus eſt aliis conflata minoribus, æque
Ac famulæ, vulguſque Atomorum in corpore degens.
Quæ pars imperio ſic nata videbitur una?
Quæ pars Reginæ tandem Regina futura eſt ?
Quæ pars Mentis erit vere Mens? Heu, bone Quinti!
Fingere quam promtum ! Rationem reddere ficti
Pro quam difficile eſt ! Nonne hinc intelligis unum
Et ſimplex eſſe id quod vult ac percipit ? Ergo
Cum pars Materiæ (meminiſti) nulla ſit una,
Nulla individua aut ſimplex; nullam eſſe neceſſe eſt,
Quæ caſu quovis in Mentem aſſurgere poſſit
Aut per ſe ſola, aut aliis ſibi fœdere junctis.

Propterea clare ſenſu vel cernis ab ipſo
Mentem incorpoream, ſeu partibus eſſe carentem,
Inſuper ipſe vides a vero quam procul abſit,
Qui tenuem noſtro diffuſam corpore cenſet
Eſſe animam, nebulæ ſimilem penetrantis in artus,
Cui motus tantum ac ſenſus provincia detur,
At famulantem animo, ceu Regi corporis uni,

Cor-

Corporeo tamen, ac variis e partibus orto,
Atque gubernaclum regali ex arce tenenti.
Nempe tuus vates ipſe hæc ſibi ſomnia finxit.
Sunt quibus haud aliud noſtræ Mens incola molis
Viſa fuit, niſi membrorum concentus, & ipſa
Corporis harmonie, fibris concordibus apti.
Sed modus eſt hæc harmonie, quæ vita profecto
Jure poteſt, at non hominis Mens ipſa vocari.
Non agit ille modus, non vult, non cogitat uſquam.
Mens ergo res quædam una eſt, cum corpore juncta
Dividuo, ſed quæ ſine corpore vivere poſſit.

Quæ cum cuncta tibi fuerint perſpecta, repente
Percipies quid ſit, cur Mens ſociata caducæ
Materiæ, in partem veniat perſæpe laborum;
Corpore & affecto ſimul afficiatur & ipſa:
Non tamen ex æquo. Siquidem lex fœderis illa eſt,
Ut quoties corpus certa ratione movetur,
Tunc quoque certum aliquid Mens cogitet : ac vice verſa,
Ut ſimul hoc illudve ſuo Mens cogitat auſu,
Continuo quidam ſuccreſcat corpore motus.
Ac velut omnimodis credas duo Corpora jungi,
Talia cum fuerint inter ſe ſemper, ut horum
Alterum ab alterius motu moveatur eodem;
Atque duas pariter Mentes, ſi quidquid ab hacce
Apprenſum eſt, ſimul hoc etiam apprendatur ab illa;
Sic Mentem & corpus, quanquam eſt aliena viciſſim
Amborum natura, atque inſociabilis omni
Conjugio (ſolis niſi legibus Omnipotentis)
Conciliata putes, hæc ſaltem ad tempora vitæ,
Motibus ut certis terrena in mole ſubortis,
Certe reſponſent ideæ, docileſque ſequantur.

Propterea mirum non eſt, ſi partibus ægris
Aut ſomno preſſis, aut quavis denique cauſa
Turbatis, cerebro præſertim, ubi cuditur ingens
Agmen ſpirituum, & quævis celatur imago,
Sæpe aut nulla intro rerum ſimulacra ferantur;
Aut veniant lacerata modis, inverſaque miris;

Aut

Digitized by Google

Aut varia, aut ipſis etiam contraria rebus:
Unde furor, ſtupor & deliria prava ſequuntur.
Donec enim premitur cæco Mens carcere clauſa,
Carceris has leges, æternaque fœdera ſervat;
Et dolet, & gaudet, prout hoc compactile corpus
Suavia titillant nonnunquam, aut aſpera lædunt:
Sic tamen ut ſtupidæ, quæ motus excipit illos,
Materiæ, tanquam ligno, ſilici atque metallo,
Lætitiæ ſenſus non ſit, ſenſusve doloris.
Atque ubi frigida mors extinxit flammea vitæ
Semina, cœleſtiſque evanuit halitus auræ,
Deſinit hic agere, & ſurdos Mens exuit artus.
Ipſa tamen conſtans manet, irreſoluta, ſuperſtes:
Cum nequeat per ſe, aut Naturæ viribus ullis,
Quod ſine partibus eſt individuumque, reſolvi.

Haud igitur creſcit pueris quibus organa creſcunt.
Nam quanta eſſe poteſt, vel prima ab origine tanta eſt.
Quod ſi tum vix ulla ſui argumenta videtur
Exercere, ac molli potius torpere veterno,
Quid faciat rudis immaturo corpore? Nondum
Collectæ cerebro ſpecies, quæ deinde movebunt
Nunc inopem: nondum, quod lapſo tempore fiet,
Rebus ab objectis idearum excita ſupellex.
Jam tamen affectus quædam veſtigia prodit,
Dum vagit, ridet, quatitur ploratibus infans.
Cum fuerit porro perfecta virilibus annis
Machina; cum cerebri fibris erit optimus ordo;
Et memorem gazam rerum experientia tandem
Implerit; ſubito noſcetur quid valeat Mens
Talibus auxiliis. Si deficientibus hæret,
Strenuus ac fortis neque dux ſine milite vincat;
Nec ſola pugnet miles virtute ſine armis;
Nec radio ſine ſetigero depingat Apelles.
At cum ſit paucos inſtructum corpus ad annos,
Provecta ſenſim labefactum ætate fatiſcit:
Ut rheda, ut veſtis longo corrumpitur uſu;
Et ratis aſſidue caſus experta marinos.
Denſior it ſanguis, concreſcit vappidus humor,

Dureſcunt fibræ, flacceſcunt denique nervi,
Cor titubat, nec jam radiat vitalibus auris
Theſaurus capiti concreditus; oſſa rigeſcunt,
Fit pedibus manibusque tremor, grave pectus anhelat,
Caligant oculi, ſonitus male ſuſcipit auris,
Deficiunt vires, vox ægre faucibus exit,
Albeſcunt crines, rugatur marcida pellis.
Tunc vitio primæ ceu debilitatis hebeſcit
Machina: fitque ſenex iterum puer. Unde neceſſe eſt
Huic ſemel addictam rurſum pueraſcere Mentem:
Non per ſe; verum quia paulatim organa ceſſant.
At ſi, ut corporeis rebus tangatur, & extra
Se poſitis (quod ſola ſibi permiſſa nequiret)
Indiget adjuncti comitatu corporis; illo
Non eget, ut ſe ſe privataque commoda norit,
Pertimeatque malum, & ſemper velit eſſe beata.

Protinus hic autem, non eſt mihi cognita, dices,
Materiæ natura ſatis comprenſaque virtus,
Ut circumſcribam verbis, quid poſſit apiſci,
Quid nequeat. Quis enim tantum ſibi ſumat, ut ipſe
Cum ſe ſe ignoret, ſingillatimque per omnia
Incerto ſoleat titubans prorepere greſſu,
Anteferatque manum, & baculo quaſi ſingula tangat,
Collidi in tenebris metuens, aut luce maligna;
Fundamenta tamen rerum omnium, & ultima quæque
Viſa ſibi velit obtutu penetralia firmo?
Quidni Materies, cui dotem adſcribimus unam,
Ut triplici protenſa modo concreverit, hanc vim
Poſſideat quoque, uti velit atque intelligat? Unde
Corruerent ſubito geminæ diſcrimina partis,
Qua compactum hominem facimus, duplicemque putamus.
Forſan Materiæ ratio primaria non eſt
Aut per ſe extendi, aut per ſe cognoſcere; verum
His aliquid majus, natura videlicet ipſa
Ex qua utrumque fluit: ceu bini ex arbore rami
Diſpariles, una tamen a radice profecti:
Namque hæc Spinoſæ fuerat ſententia nuper.
Quis tunc Materia poterit ſecludere Mentem;

Al-

Altera dos quamvis a Mente extenſio diſtet?
Nam ſonus ac lumen diſtant; & corporis ambo
Sunt eventa, neque a natura corporis abſunt.
Haud ſecus inter ſe diſtant color atque figura;
Sed globus eſſe poteſt idem niger atque rotundus.
Ergo Materiæ modus excellentior eſſet
Cognitio: perfecta magis, cum ſcilicet illi
Organa ſuppeterent forſan meliora; minusve,
Organa cum fabricæ forſan pejoris adeſſent.

Mirari ſatis hic nequeo, quis tetricus horror,
Deſpectusque ſui, quæ mortis prava libido
Lymphatas hominum mentes inceſſerit, ut ſe,
Corpore mortales cum ſint natique ſepulcro,
Mortales animo eſſe velint penitusque caducos.
Tantus amor nihili! Tanta eſt vecordia! Solum hoc
Permetuunt cæci, ne Mens compage ſoluta
Duret adhuc nimium vivax, buſtoque ſuperſtes
Evolet: hoc cupiunt unum, ut cum corpore vitam
Ponat, & in ventos tenuis velut aura recedat.
Ah! te ne ſubeat, Quinti, tam dira cupido!
Verum infixa prius quia te ſententia turbat,
Haud tibi defuero, quin hoc caligine plenum
Abſtulerim velum ex oculis noctemque fugarim.
Audi quæ moneo paucis, iterumque reſumo.

Quidquid Naturæ eſt, ac vere conſtituit rem,
Hoc ſine res non eſſe poteſt, aut Mente videri.
Haud aliter nobis rerum natura pateſcit.
Quam ſi non ſequimur normam, pervertimus ipſi
Rerum ideas omnes, & aquæ confundimus ignem:
Tum procul eſt Ratio, & ſermonis deſinit uſus.
Qui vero modus eſt, ut adeſſe, ita abeſſe viciſſim
Uſque poteſt; res eſſe valet cernique ſine illo:
Sed ſine re non eſſe poteſt, aut Mente videri.
Absque modis intelligitur res ipſa: ſine illa
Non intelligitur modus. Ut ſi forte figuram
Contemplere animo, qualis tibi cunque putetur;
Ecce figuratæ præbet ſe molis imago.

Sic non concipitur motus, quin mota repente
Res animo ſubeat; mixturæ nec genus ullum,
Quin obverſentur poſitæ quodam ordine partes.
Cumque modos, ut fert hominis perſæpe voluntas,
Natura rerum abſtracta, diſcernimus ipſos,
Sic illos Mente abſtrahimus, tamen ut ſimul adſit
Notitiæ manifeſta rei, ſuſpenſaque tantum,
Cujus hic eſt modus, & ſine qua modus eſſe nequiret.

Jam fortaſſe rogas, quanquam nimis immemor, utrum
Extendi ſit Materiæ natura, modusne?
Quid dubitas? Quod quæris habes. Age conſule normam.
Scilicet hoc fieri nequaquam poſſe probatum eſt,
Ut quis Materiem, quantumvis abſtrahere audax,
Ingenii ſummo pertentet acumine, quin rem
Cogitet extenſam, aut conſtantem partibus extra
Se poſitis. In ea prius eſt nihil. Inde ſequuntur
Omnia. Materiæ non ergo e dotibus una eſt,
Non modus aut ramus quidam; natura ſed ipſa
Extendi. Atque adeo ſi Mens dos eſſe putetur
Materiæ, dos extenſi eſt, ramusque modusque.
Propterea quoties Mentem meditaris, oportet
Se tibi res quædam meditanti extenſa repente
Offerat: ut ramus truncum arguit, atque modus rem.
Verum conſcius eſt hominum unusquiſque profecto
Ipſe ſibi, propriæ dum luſtrat ſingula Mentis
Officia: & quærit quid ſint, quo-ve ordine fiant,
Extenſi nihil obverſari. Scire laboro
Ac meditor tacitus, quænam ſit primula rerum
Agnitio; quid judicium; quid roboris inſit
Omni argumento, qua vi pervincere poſſit,
Ac domitare animum, & trahere in ſua jura volentem:
Immemor extenſi confeſtim hæc omnia præſto.
Nunc dubiam certa, & falſa diſcernere veram
Notitiem cupio, qua ſe ratione viciſſim
Impugnent; quid opinari, quid credere, ſcire,
Sint in ſe; quid ſint etiam affirmare, negare:
Dividuum procul eſt a me, penitusque receſſit.

PRÆ-

Præterea quid ſit, quod amet ſe ſe ipſa voluntas
Præcipue ac ſemper, quod ſe ſe ante omnia ponat,
Et felix velit eſſe: quid hoc quoque deinde ſit, eſſe
Felicem aut miſerum, & fieri, ſe judice, talem:
Unde quis invideat; laudem venetur; honores
Ambiat; imperium affectet; parere recuſet,
Aut indignetur; contemptum, oblivia, probra,
Morte ſibi pejora putet; ſine nomine vitam
Vitalem neget eſſe, auræ captator, & ardens
Sera immortalem jaculari in ſæcula famam:
Quid ſit ab incœpto nunquam deſiſtere velle;
Judiciis aliena ſuis poſtponere; pravum,
Mendacem fieri, deceptorem, atque malignum;
Aſſentatores præ veris ponere amicis:
Hæc ego dum reputans, & me contractus in ipſum,
Heracliti oculis lugens conſidero, nulla
Corporis extenſi feriunt veſtigia mentem.
Scilicet arguitur propriis erroribus ipſa
Nobilitas animi. Cernis, dulciſſime Quinti,
Et Mentem noſtram, & noſtræ molimina Mentis,
Extenſi non eſſe modos; omnique vacare
Materia: ſine qua cognoſcier illa fatendum.
Ergo Materiæ virtus primaria non eſt,
Ut ſimul extendi, ſimul & cognoſcere poſſit;
Qualem hæc monſtra putant, infenſa Deoque ſibique.
Nec, veluti ſonus ac lumen, color atque figura,
Aut gemini ex una venientes arbore rami,
Extenſi ratio, atque animi vis ipſa putentur;
Sed quaſi naturæ duplices pugnare viciſſim
Dotibus adverſis: quarum altera ſemper agatur,
Altera ſemper agat; labentibus altera conſtet
Particulis, habeat nullas in ſe altera partes.

Sunt in Materia nobis impervia ſane
Plurima, quæque aciem Mentis, qua cuncta tueri
Conamur, fugiant. Etenim finita poteſtas
Ingenii, non aſſequitur quæcunque per omnes
Materiæ nexus & vincula particularum,
Confieri poſſunt: quare in caligine denſa

Progredimur ſæpe, ac veluti niſtamur in umbris.
At ſi, cuique rei quæ dotes funditus inſunt,
Haud ſcimus plerumque, licet cognoſcere ſaltem
Queis careat. Nos forte latent primordia flammæ:
Aſt ea compertum eſt aqueis diſtare figura;
Inque figurarum ſolo diſcrimine poni,
Quidquid aquæ aut ignis proprium eſt. Miracula nondum
Omnia Magnetis perſpeximus: at mihi certum eſt
Magnetem non eſſe animal; nec amoris ab æſtu
Ferratas trahere ac ſecum vincire catenas.
Cur & ab Arctoo declinet cardine Mundi
Solis ad occaſum, mox & converſus ad ortum
Pauliſper, res eſt etiamnum ignota; ſed illud
Materiæ ſubtilis opus toto Orbe fluentis,
Et non ventorum ſcimus. Quadrare rotundum
Nemo poteſt: at quadratum differre rotundo
Id norunt omnes, quidque ex utroque ſequatur.
Sic a Materia Mentem ſejungimus; etſi
Non omnes liquido vires utriuſque pateſcant.

Adde, quod has etiam diſcrimen ſegregat ingens;
Libertas. Etenim conſtantes omnia ferri
Corpora per motus, æternum ſubdita legi
Perpetuæ, propria ſine cognitione, fatetur
Quilibet. Aſt homini nota eſt ſua cuique poteſtas,
Aut nihil aut aliquid, ſive hoc ſive illud agendi.
Ecquis enim quoties ſecum deliberat anceps
Quid faciat, vel conſilium ſolertis amici
Flagitat, ac tandem quid ſit facturus apud ſe
Decernit; quis dum rogat, aut hortatur & urget;
Dum laudat bene geſta virum, male geſta ſeverus
Arguit, ac meliora jubet; dum præmia ponit,
Et pœnas meritis; ſi quid peccaverit ipſe,
Excuſare palam, ne qua ſons audiat, & clam
Emendare parat, quia facti cura remordet,
Neglecti-ve pudor; dum cuncta negotia curat,
Fungitur officiis, morum ſibi juſta, ſuiſque
Dogmata conſtituit; quis demum talia præſtans
Non libertatem ſe perſentire, fruique

Jure

Jure ſui arbitrii, non externa domitum vi
Teſtatur, vereque probat? Nec publicus error
In genere hoc hominum eſſe poteſt conſenſus, & una
Cunctorum vitæ ratio: ſed conſcia veri
Lux & Naturæ radius. Quippe omnia fruſtra
Hæc, atque inſulſe fierent, ſi compede dura
Vinctus homo, ac præceps ageretur: ut acta moveri
Materies, qua parte impulſa eſt, cogitur omnis.
Sic neque præclaris formandi legibus eſſent
Conventus populorum; aliqua nec civibus arte
Inſpirandus amor Patriæ, flectendaque corda
In commune bonum. Magni gens fluminis inſtar
Quæque foret; quod non monitis, precibusve, minisve
Vincitur; aſt humiles inſano vortice ripas
Exſuperat, latiſque audet ſe effundere campis,
Proximaque injectis vaſtare paludibus arva:
Nequicquam aggeribus tentant frænare rebellem,
Indocileſque jubent alveo ſe condere fluctus.
Nec diſciplinis etiam exercenda Juventus
Præceptiſque bonis; at vitis more colenda,
Arboris aut teneræ, paries quam pandit apricus.
Nam lecto plantata ſolo, tantumque reſecta
Luxurie foliorum, ipſa vi denique Solis
Ac terræ creſcit; fauſtique a munere cœli,
Neſcia, progenerat fructus ramoſque valentes.

Ecquid enim Ratio ſine libertate juvaret?
Cernere quid prodeſt quæ conveniuntve nocentve,
Si non illa ſequi, non hæc fugitare viciſſim
Noſtri juris erit? Tunc in mortalibus ægris
Mens torperet iners, penderet vana ſupellex:
Quippe ubi ſe multis deprenſum quiſque periclis
Senſerit, inque ſua poſitam virtute ſalutem,
Anxius inquiret quid agendum, animoque ſagaci
Verſabit, quo ſe molimine protinus illinc
Eripiat: ſed ſi vis inſuperabilis illum
Præcipitat, vanis genium cruciatibus angit:
Hoc ipſo infelix, quod prudens; atque medelam
In ſe ſe putet eſſe malis, ubi nulla medela eſt.

Vana etenim, quæ nil penitus prudentia poſſit.
Inde omnis pariter Sapientum gloria falſa,
Magnanimum Heroum virtus, Regumque bonorum;
Nec laudabilior, quam corporis inclyta forma,
Sive decor vultus, aut florens viribus ætas.
Atque adeo eſt homini Rationis inutile pondus,
Imo ærumnoſum, atque animis quaſi ſarcina noſtris.

Qui libertatem præcelſaque jura negarit
Mobilis arbitrii, quo præmia quærere factis
Poſſit, & hoc ævo quondam felicius ævum;
Ille ſibi anteferat vecors & ſecla ferarum,
Quas Natura parens movet ac regit impete cæco;
Et ſua vivendo vincentes tempora plantas,
Marmoraque & gremio Terræ formata metalla.
Namque geruntur uti par eſt, ignara profecto
Quid ſit opus deceatve; ſui nec habentia curam:
Irrita dum nobis, & ſollicitudinis ægræ
Infelix mater, Ratio eſt; dum vita labore
Perpetuo detrita, heu! paucis occidit annis.

Sensit, & haud dubitat tuus ipſe Poeta fateri
Libertate animos hominum præcellere; quamvis
Damnaret leto: quare per Inane cadentes
Ridiculo demens Atomos clinamine torſit.
Irriſi ſatis. At per ſe cum libera poni
Materiæ pars nulla queat, mirabile dictu eſt,
Qui Mentes e Materia conflaverit una,
Nec, quæ miſceret pugnantia, viderit uſquam.
At mirabilius, quod, cum immortale per ævum
Conſtantes faceret compacto e corpore Divos,
Atque hominum forma ſed limpidiore micantes,
Humanas idem Libitinæ ſub juga Mentes
Miſerit, impatiens propriæ poſt funera vitæ.
Sed quanti modico perituram tempore Mentem
Ille facit? Certe Mens eſt viliſſima rerum,
Finibus anguſtis hujus ſi clauditur ævi,
Et moritur ſimul ac renuit decurrere ſanguis.
Nummus Alexandri longe præſtantior ipſo:
Ille etenim, ceu flamma volans, conterruit Orbem,

Ac periit ; cineres & nomen inane relinquens :
Illius effigies etiamnum viva ſuperſtat,
Nec teritur manibus tractantum, & ſecula vincit.

Procumbis tanto Rationum pondere fractus.
Gratulor ipſe mihi, nec non tibi. Cernere Verum,
Viciſſe eſt. Atenim quæris, Mens corporis expers
Cum ſit per ſe ſe, ſociali corpore claudi
Qui valet, extenſis & partibus indere motum?
Naturas tam diſpariles quæ copula jungit?
Nam ſi corporea eſt, nequit ipſam apprendere Mentem;
Si ſecus, haud ipſum potis eſt apprendere corpus.
Huc jam appelle animum, totis huc auribus adſis,
Et faveas : neque vana tibi hæc ſpectacula ſunto.
His te adducebam, natura ut Mentis aperta,
In nobis manifeſta Dei argumenta videres.
Maxima res agitur. Quæ ſcilicet ante probavi,
Ni fallor, tria ſunt. Et corpora mente moveri,
Hoc primum. Dein corporeis non partibus eſſe
Conflatas hominum Mentes; adeoque reſolvi
Natura non poſſe ſua, ſed vivere ſemper.
Poſtremo, quæcunque jubet peragitque voluntas,
Hæc fieri plena cum libertate ; nec ullo
Materiæ nexu, aut fato impendente coactas
Id quod agunt, at ſponte ſua prorumpere Mentes.
Propterea, dum corpus habent atque organa ſenſus,
Mercedem factis, aut pœnam poſſe mereri;
Et poſt exactos vitæ hujus labilis annos,
Immortale dari juſtis ac ſontibus ævum.
Nec tamen e dictis ſolum hæc tria ducere fas eſt:
At quæ principio tantum libaſſe decebat,
Illa recognoſcas mecum, atque libentius audi.

Scilicet ignorat mihi Mens, ſibi credita qualis
Machina ſit; quanta momentorum arte regatur;
Quam varie compacta, & miro condita textu:
Attamen impellit cum vult, agitatque movendo
Compagem; ac ſubito flectit, prout imperat, artus.
Quod moveat, planum eſt cauſam prodire movendi

Mentis ab imperio : verum id quod neſcia præſtet,
(Neſcia non motus quem præcipit ipſa, ſed artis
Qua fit & elicitur) liquido demonſtrat adeſſe
Cauſam quæ regit effectrix; cui ſingula clare,
Quæ mihi ſunt ignota, patent; cujuſque voluntas
Adſpirare meæ non deſinit; & valet illos,
Cum jubeo, motus quibus eſt opus, indere membris.
Ecquis enim Orator facturus verba repente
Cogitat, aut qua vi pulmonibus aera jactet
Expreſſum, ut pulſo reſonantem gutture reddat,
Quem ſpirare ſilens, & mutum halare ſolebat?
Aut queis diſponenda modis ſit dædala lingua,
Lingua figuratrix verborum, opifexque loquelæ;
Dentibus aut fractam vocem, illiſamve palato
Terminet inflexu, ac fingens moderetur euntem;
Naribus & labris formandam ſæpe relinquat:
Quoſque, id fiat uti, ſit opus contendere nervos?
Quin taceat, ſi tanta prius molimina ſecum
Debuerit verſare animo, quam tollere vocem.

Currere fert animus; curro: ſed quid ſit agendum
Interius, velox ut curram, neſcio prorſus.
Aſt alia ratione tamen mihi membra moventur
Currenti, quam ſi ſedate incedere vellem:
Sed quæ vis motum acceleret reprimatve, neque unquam
Hoc didici, nec me ſperavi diſcere poſſe.
Ignoro penitus, teque ignorare fateris,
Quantum animæ, quot particulas, per quoſve canales
Et quibus e cellis, & quo moderamine mitti
Expediat. Satis eſt ad nutum ſtare paratam
Materiem; atque ſuo, quantum in ſe eſt, munere fungi.
Cum volo, cum jubeo, mihi ſubdita machina paret:
Nec ſcit quid jubeam; neque ego, qui juſſa faceſſat.
Sic, ubi res aliquas meditari forte lubebit,
Præſto ſunt optata mihi ſimulacra; videndum
Se facilis præbet, ſubitoque arceſſitur Orbis.
Conſpicio ſimul & cœli fulgentia templa,
Et maria, & populos, urbeſque & viſcera Terræ.
Qualis, uti perhibent, herbis & carmine diro

Saga

Saga potens Erebo pallentes evocat umbras:
Conveniunt Manes, ſpectacula vana, rogantis
Ante oculos; nec ſe magicis ſubducere poſſunt
Artibus: uſque adeo juſſus venerantur aniles.
At mihi cum pariter Mundi totius imago
Protinus obvia fit, nec quæ ſit tanta poteſtas
In cerebro, nec qua cerebri regione creentur,
Quo-ve modo ſpectra hæc, novi; nec pingere poſſim
Ipſe manu, nec tota oculis percurrere vita
Tot rerum ſpecies, intus quas cernere promptum eſt.

Tuque etiam, cum te ipſe moves, tunc Mentis eaſdem
Expertus tenebras ignota jubentis, idemque
Corporis obſequium, pariter majore juvaris
A cauſa; quæ ſuppeditat quod nec dare poſſes
Ipſe tibi, juſſusque tuos, tuaque organa callet,
Succurrens inopi; vireſque ac robora præſtat.
Atque ita, cum magna circumſpectante corona,
Saltando volucreſque pedes & brachia jactas
In numerum, ſequeriſque modos & plectra canentis
Tunc tua multivagos motus, agileſque choreas
Attente moderans multa mens arte gubernat:
Quod tamen interius geritur, dum dirigis artus,
Et luſus arcana tui miracula neſcis:
Exerces ſummo domitum tibi Numine corpus.

Mens igitur cunctis præſit communis oportet;
Corporis arcanos quæ poſſit adire receſſus,
Et latebras animæ, facilique impellere niſu
Quidquid erit promptum ad nutus, & rite paratum;
Ut ſimul optati poſſint erumpere motus.
Illius efficere eſt, noſtra eſt optare facultas.
Talia ſi vero præſenſque potenſque requirunt
Numinis auxilium, credes nil Numine egere,
Quæ nobis etiam nec percipientibus, imo
Sæpius invitis, hoc noſtro in corpore fiunt;
Queis tamen & finis ſuus eſt & provida cauſa?
Hoc Numen, Quinti, Mentem cum corpore junxit;
Quæ nulla per ſe poterant ratione ligari:

Fœ-

Fœderis & ſequimur leges, quas fœderis auctor
Inſtituit; geminis hominem conſtare jubendo
Naturis: ut Mens per ſe diſcernere Verum,
Per ſenſus res corporeas apprendere poſſet,
Et capite ex utroque ſuum Mundique parentem.
Nam quis non videat, finitæ ſi breve corpus
Subjicitur Menti, Mens quanta ſit illa, ſupremo
Quæ regit arbitrio vaſtum quem condidit Orbem?
Non poterit ſine conſilio tam parva moveri
Machina, tam fragilis; te judice, tanta regetur
Mentis inops! Credant Epicuri de grege porci.

ARGUMENTUM
LIBRI SEXTI.

JAM avulſis Epicureæ doctrinæ radicibus, & mentis humanæ nobilitate vindicata, in hoc Libro delabitur ad Belluas; ac probandum ſuſcipit, animæ ſive careant, ſive valeant belluæ, nihil inde aut menti humanæ aut Deo detrahi: a v. 1. ad v. 27.

Proponit id quod ab incredulis objicitur; belluas anima noſtræ ſimili præditas eſſe, quod variis ferinæ induſtriæ exemplis illuſtratur; belluarum autem animas e Materia conſtare, ergo & noſtras: a v. 27. ad v. 303.

Reſpondet hoc dilemmate, animam brutorum aut nullam eſſe, aut incorpoream: utrumlibet affirmari poſſe, ſalva mentis humanæ dignitate: a v. 303. ad v. 344.

1°. *Oſtendit dubia ſaltem eſſe argumenta, quibus brutorum; certa, quibus hominum anima defenditur. Tum per hypotheſim Carteſii doctrinam de belluis opponit, & ab exemplis, more adverſariorum, decertare parat:* a v. 344. ad v. 409.

Probat ab abſurdo non magis belluis animam concedendam eſſe, quam plantis plurimis ac foſſilibus: a v. 409. ad v. 608.

Motus animalium omnes mechanice fieri poſſe indicat; ex mirabilibus brutorum factis inferri debere, non ſuam feris ineſſe mentem, ſed mentem aliquam adeſſe: a v. 608. ad v. 767.

Belluarum motus ex eadem cauſa naſci poſſe, ac motus noſtros ſpontaneos, ad quos nihil niſi velle afferimus: a v. 767. ad v. 826.

Ex

Ex immutabili in belluis vivendi tenore, arguit ipſas carere delectu; ex pluribus vero exemplis, ipſis non inhærere mentem, ſed præeſſe: a v. 826. ad v. 947.

2°. *Si mens belluis attribuatur, illam, cujuscunque ſit ordinis, incorpoream fore, ac noſtræ ſimilem; imo perfectiſſimam. Hic contra adverſarios retorquet exempla plurima ſolertiæ animalium; quibus evincitur mentem humana præſtantiorem belluis conſulere:* a v. 947. ad v. 1142.

Inſtinctus vulgare nomen velut inane profligat: a v. 1142. ad v. 1255.

Mirabilibus brutorum geſtis mentem illis externam argui: ab operum humanorum induſtria probat, quanto major eſſe poſſit divini artificii ſolertia. Solvit id quod objicitur, inutilia fore brutis ſenſuum organa ſi ſenſu bruta careant: a v. 1255. ad v. 1357.

Concludit nihil aliud ex tanto brutorum artificio inferri poſſe, niſi mentem eſſe ſummam; hic exhibet miram ſtructuram alituum, piſcium, quadrupedum; animalia caſu procreata non eſſe; ac proinde Deum eſſe auctorem belluarum, ſive ſenſu careant, ſive ſenſu præditæ ſint: a v. 1357. ad finem.

ANTI-

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER SEXTUS.

De Belluis.

NEMPE novo cultu campum domiturus arator,
Protinus agreſti non credit ſemina fundo:
Sed prius hirſutos vepres, dumetaque paſſim
Diruit avellens; tum crebro vomere frangit
Indocilem glebam, & raſtris contundere tentat.
Sic ego paulatim, ſpinas tua pectora circum
Enatas, argumentis exſcindere conor:
Ne ſegetem emittant vivaci e ſtirpe nocivam;
Ac vetus intacta radice repullulet error.
Tunc meliore ſolo conſurgent ſemina Veri.
Tunc & ſinceros tibi cognita pandere vultus
Incipiet, vindexque ſui Natura parentis,
Decutiet fucum, quo gens incredula pinxit
Invitam, & clare Dominum confeſſa loquetur.

HUMANAM idcirco, quæ nobis intima, Mentem
Ante oculos poſui; quiddam ut conſiſtere ſcires
Materiem ſupra, quod eam regat. Inde probatum eſt
Mentem illam effigiem Mentis tantum eſſe ſupremæ,
Quæ moveat Mundi partes, & ſimplice nutu,
Invalidam per ſe ac per ſe motoris egentem
Materiam, formas convertere poſſit in omnes.
Jam tibi nota tuæ patet excellentia Mentis,

Quam deturparat maleſuado carmine vates,
Indignans in ſe quidquam haud mortale putari,
Inviſumque ipſa fugiens in imagine Numen.
Sed cupit ille mori fruſtra, cui vivere fatum eſt.

At vero te bruta movent; quæ tota reſolvi
Cum pereunt, nec materia quid majus habere
Et canis, & poſſum, vel ſi lubet, ipſe fateri.
Hæc itaque objectas fidens, ac ſæpe reponis
Eſſe illis animam noſtræ ſimilemve, parumve
Diſſimilem; per quam ſi non ſublimia rerum
Scrutari, tamen hæc valeant cognoſcere ſaltem
Quæ ſibi conveniant, generique & idonea vitæ.
Quippe recordari, ſentire, audire, videre,
Olfactu, guſtu, res & ſecernere tactu,
Et fugere atque ſequi cernuntur, & artibus uti;
Internoſſe ſuis etiam medicamina morbis,
Et varias inter legere hanc, quæ proderit, herbam:
Inde Voluptatis ſenſu pariterque doloris,
Lætitia & luctu, ſpe vel formidine tangi;
Sic & amore & amicitia, ſtimuliſque viciſſim
Irarum atque odii: varioque cupidinis æſtu
Currere ad illecebras; ultroque ac ſponte moveri;
Inſuper & morem gerere & manſueſcere cultu;
Blanditiis delectari, & parere flagello.

Hinc aliquas vitiis, aliquas virtutibus olim
Inſignes dixere feras; hominique fuiſſe
Primitus exemplo, atque opera ad complura magiſtras:
Ut Canis occultum ſylvis deprendere Damam
Nare ſagax, & odora ſequi veſtigia prædæ,
Venari docuit. Super hoc miracula narras;
Quo deſiderio, qua ſollicitudine raptus
Amiſſum perquirat herum, tandemque reperto
Geſtiat exultans; cuſtos quam fidus & audax
Credita terrifico latratu limina ſervet;
Arceat a ſtabulis fureſque lupoſque rapaces;
Atque vagas prudens reddat præſepibus agnas:
Tum comes ipſe viæ, quoties benefacta rependens

Ag-

Aggredientem armis irruperit acer in hoſtem;
Aut occiſorem morſu patefecerit ultor.
Nam cur diſſimulem vulgo quæcunque feruntur?
Forte etiam inſidias Vulpes, artemque latendi,
Perque canaliculos fodiendæ ſubtus arenæ
Monſtravit, fecitque viam ad quærenda metalla;
Unde homines docti cœperunt viſcera Terræ
Rimari, exciſoſque manu ſubvertere montes.
Et, nimis ah! niſi nos odiis acuiſſet ad arma
Ipſe furor, ſtragem violens lupus atque ruinam,
Magnanimusque leo docuiſſet prælia belli.
Proſilit ad prædam rapidus leo, Cæſar ad Orbis
Imperium: finis, fateor, diverſus utrique;
At non diſſimiles pugnæ; labor unus & idem,
Quo cœnam Fera, quo Regnum ſibi comparat Heros.
Et quid non Elephas, quid mimo Simia geſtu
Non præſtat; vafra & Feles; ſaltator & Urſus?
Lucifuga enutrit truncatos Noctua mures,
Ne fugiant; prædamque ſibi gnatisque ſaginat.
Paxillos in aquam primus defigere Caſtor
Inſtituit, laribusque inimicum avertere flumen,
Et ligna intrito atque intritum jungere lignis;
Arboris exciſæ trunco mandare cavato
Invalidos fœtus: & pro temone relicti
Summa tenens rami, ſtagnis deducere lembum.
Sic paleis limoque caſas firmare madentes,
Nidificans alte, prænuntia veris Hirundo.
Nec minus impatiens hyemis gelidæque pruinæ,
Quæ comes huic migrare ſolet Philomela quotannis,
Auribus ingeminans noſtris mirabile carmen,
Impulit humanas apta ad modulamina voces.
Callida quin etiam dum tendit Aranea laxos
In foribus caſſes, internectitque ſagenam,
Retibus & piſces & aves captare doloſis
Admonuit: telas eadem, vel texere pannos,
Cum trabibus ſaxisve ſedens, & fornice tecta
Stamineo, laqueos fundavit utrinque tenaces,
Ac ſtipata premens ſtrinxit ſine pectine fila.

Cætera quid referam ? Quanto Formica labori
Menſibus incumbat calidis, tectoque recondat
Provida congeſtas hyberna in pabula meſſes,
Erudiens mortale genus, tardamque pigrorum
Deſidiem increpitans hebetemque ad munia ſenſum?
Cernis, ut uvidulos libans Apis aurea flores
Decerpit lentum humorem, & ſalſugine dulci
Telluris medicatum adipem, pretioſaque cœli
Munera, purpureis ſparſim gemmantia mappis;
Et rorem exſugit, quem concoxere tepentes
Primitiæ radiorum & blanda exordia lucis.
Inde domum revolat ſpoliis fragrantibus uda,
Serpylloque thymoque gravis, prædaque ſuperbit.
Tum lectas partitur opes ; ſexangula primum
Horrea ductilibus ceris, cratesque favorum
Per forulos & cancellos quincunce polita
Ædificans. Credas muſivum opus, ordine comtum
Dædaleo ; Euclidisque omnes didiciſſe figuras,
Fabrileſque diu docilem excurriſſe per artes:
Sic ad libellam concinne, ſic ad amuſſim
Cuncta ; cavis adeo vaginis limpida forma eſt
Et nitor ; ingeniumque & mira induſtria lucent.
His tandem dites epulas, præſaga futuri,
Condere amat : cum triſtis hyems nudaverit Orbem,
Omniaque ingrata torpedine capta jacebunt,
Melle ſuo tacitos inter ſaturanda penates.
Præterea, ſi quæ latebris peraguntur in illis
Inveſtigare eſt, quot erunt memoranda ? Fovetur
Publica res ; fraternus amor, mens omnibus una.
Sunt mores apibus, ſunt jura, ducemque ſequuntur,
Et ſua quemque manent obeunda negotia civem.
Eſt quoque militiæ labor ac decus ; arma capeſſunt
Pro patria exiguisque focis : ſunt agmina ſæpe
Miſſa colonorum, nova qui procul oppida condant ;
Et gentis leges, ritus, nomenque propagent.
Quid majus meliusve hominum ſapientia præſtat?

Quondam inter Milvos fuit audaciſſimus unus,
Imbelles antehac ſolitus vexare columbas.

Hic tandem, aut fato, aut famæ melioris amore,
Dedignatus aves timidas prædamque fugacem,
Alituum regnantem Aquilam ad certamen iniquum
Provocat, & roſtro & penna bis terque laceſſit.
Sprevit principio maleſanos alitis auſus,
Nec minus incœpto per nubes illa volatu
Inſtitit: at reducem rurſum temerarius urget,
Plumaque avulſa circumfert ore tropæum.
Plus æquo tunc viſa ſibi toleraſſe, procacem
Occupat, & vitæ parcens, in rupe relinquit
Implumem. Hic quid agat? Non occubuiſſe pudori eſt.
Non animos poſuit tamen; at nudatus & algens
Ulciſci meditatur. Ibi ſub tegmine quodam
Vermiculis paſtus, ſimul artus nutrit & iras;
Dum redeat vigor, atque levis reparetur amictus.
Adfuit expectata dies. Juvat ire per auras,
Magnanimamque nimis, ſi non vi, at fraudibus hoſtem
Debellare: dolo virtus ſe victa tuetur.
Pons erat undarum conflictu exeſus & annis,
In medioque, trabes corroſas inter, hiatus:
Hunc ſibi pro laqueo, pro retibus eligit ultor,
Vindictæque locum, ſi qua fortuna juvabit,
Deſtinat. Ingreditur primum pedes, utque capacem
Agnovit, caute tentat penetrare volando;
Inde iterat præceps, ac totis concitus alis.
Quod cum ſæpe, diuque, omnique ex parte probavit,
Erigitur cœlo, & victricem quærit in auris.
Ergo inſultanti ſimilis ſe ſe obvius infert
Indignanti Aquilæ: venit ipſa, paratque rebellem
Aut iterum ſpoliare, aut juſtæ tradere morti.
Ad notum refugit vafer inſidiator hiatum:
Et vix tranſiliit, cum deſuper impete rapta
(Urget enim cæcus furor & ſpes proxima prædæ)
Anguſtum in ſpatium ruit, atque impingitur ultro
Infelix Aquila, & pennis luctantibus hæret
Corpore dimidio jam prætergreſſa meatum.
Advolat e latebris Milvus, pœnamque repoſcens,
Vellicat eliſæ plumas, ultusque recedit.

Ipse ego ne videar, dum cauſam impugno ferarum,
Diſſimulare aliquid, ſive extenuare canendo,
Arma tibi indulſiſſe velim ; nova protinus arma,
Unde accedat honos & creſcat gloria genti
Quadrupedum. Vidi qua turbidus ire Danaſtris
Incipit, ac patulos Dacorum adlambere campos,
Ucrania in pingui, qua non felicior olim
Terra fuit, dum bello acres habuere Coſaci,
Nunc ſtat iners nulloque exercita vomere tellus;
Vidi belligeras acies & caſtra ferarum,
Queis color haud cunctis unus; nigrantia terga
Sunt aliis, fulvæque aliis per corpora ſetæ;
(Baubaces patria dixerunt voce Poloni)
Vulpinum genus ; innocuo ni vivere paſtu
Mos eſſet, penituſque animanti ignoſcere prædæ.
Nam virides populantur agros, ſpecubuſque profundis
Suffodiunt ; ac de latebris & gramine certant.
Quales inter ſe populi quos flumine magno
Diſſociat Rhenus, campos & littora propter
Bella gerunt : acuit totas hinc Gallia vires,
Atque illinc toto Germania robore pugnat.
Ergo ubi villoſas pecudes excivit ad arma
Laudis amor ferus, & vincendi cæca libido,
Plebem iracundam vomit undique terra cavernis.
Ocius ecce fremunt : vaſto micat æquore miles
Agminibus primum ſparſis atque ordine nullo;
Tum varias ineunt, certo rectore, cohortes.
Utraque in optatis metatur caſtra viretis,
Expanditque ſuos acies adverſa maniplos:
Quin & utrinque pares animos, eademque videres,
Non ſine terrifico ſtrepitu, præludia pugnæ.
Ut Mars accenſus cantu, ſignumque ululatus,
Ceu tuba rauca, dedit ; concurritur impete magno,
Miſcenturque agiles turmæ; furit hoſtis in hoſtem
Diſcolor, effuſoque madens rubet herba cruore:
Speſque metuſque modo hanc, modo partem deſerit illam.
O quot ſolerteſque dolos & fortia facta
Obſervantum oculis adimit certaminis horror!
Altera pars tandem fato meliore triumphat:

Victa

Victa fugit, ſecura procul ſibi pabula quærens.
Nec ſequitur fuſam, at deſerta cubilia victrix
Occupat; & partis graſſari gaudet in arvis.
Verum in captivos, Dominorum provida miras
Sævitia exercet pœnas: mœſta agmina condunt
In foveis, coguntque omnes ſervire per annos.
Atque ubi tempeſtas bruma veniente rigeſcit,
Et complenda monet ſecto cellaria fœno,
Protinus ad meſſem ducunt ſervata ferendam
Mancipia; inverſisque ſolum premere atque ſupinis
Corporibus, tum crura jubent attollere ſurſum,
Quatuor erectis perſtent ut gramina palis:
Inde onerant caudaque trahunt animantia plauſtra,
Eraſoque vias miſerorum tergore verrunt.

IGNESCAT quantus brutis animantibus ardor
Gignendi, miramur item; quæ prolis alendæ
Cura ſit, ac matrum pietas; ut quæque pericli
Vix memor, imparibus concurrere viribus audax
Non dubitet, nidos ſervans, hoſtemque laceſſat,
Nil ſibi, cuncta ſuis metuens. Hoc tempore ſexum
Deponunt, verſantque animos in corde viriles,
Femineasque iras acuit prope maſcula virtus.
Nec vero mutas, atque omni voce carentes
Credibile eſt: etſi nobis incognita vulgo
Seu quæ verba ſonant, ſeu quæ ſunt edita verbis.
Nam cur alituum cantus, ſtridorve Colubri,
Cur hinnitus Equi, cur ſylveſtres ululatus,
Anſeris & clangor, planctusque gementis Hyenæ,
Turturis & querulum murmur, ſtrepitusve Cicadæ;
(Vociferantur enim cunctis animalia terris)
Cur, inquam, nil ſignificent? Simul atque Leonem
Rudentem audieris, faucesque aperire cruentas
Videris immani rictu, & quatere ilia cauda,
Arrectaque juba furibundum ac torva tuentem;
Quid tunc horribilis meditetur bellua, noſti.
Audimus mugire bovem, latrare moloſſum;
Nec ſonus eſt illis ſemper, nec ſpiritus idem:
Sed quo quisque modo ſentit, ſic exprimit ore.

Nempe aliter pullos in opima corte vagantes
Ocius expanſas revocat gallina ſub alas
Inclamans, cœlo viſus cum deſuper alto
Milvus edax ; aliis arceſſit vocibus illos,
Læta putres inter ſtipulas cum forte latentem,
Unguiculis agitans, detexit farris acervum,
Ad lautamque dapem ſparſos invitat alumnos.
Nonne & cum ſaturæ redeunt ad clauſtra bidentes,
Cedere gramineo monuit quas Heſperus agro,
Balantesque ferunt ſitientibus ubera natis,
Reſpondent agni ? Genitricem voce ſalutant
Quisque ſuam; tot enim nunquam eſt in matribus error:
Accedunt celeres, & flexo lactea potant
Dona genu, buccis avidi mulgere tenellis.

Est igitur pecudum generi generique volantum,
Omnibus atque feris quæ ſpirant aeris auras,
Eſt aliquis propria veniens ab origine ſermo;
Qui ſatis eſt, certisque fovet commercia ſignis.
Ergo notities, atque experientia rerum,
Quæ victum & ſobolem ſpectant, ais, optime Quinti:
Ergo animus; noſtra qui non tibi mente videtur
Inferior mage, quam rubro ſunt rufa colore,
Æs auro, ſaxum gemma, frondentibus ornis
Gramina, & albeſcens ignito Cynthia Phœbo.
Nam minus aut majus rerum non dividit uſquam
Naturas : nec tam exiguo contraria diſtant
Inter ſe ſpatio, quale eſt nos inter & illas.
Haud ſecus ac naſcens alieno in cortice muſcus,
Radicesque ſuas habet exilemque coronam,
Frondesque fructumque gerit velut ardua quercus.
Et qui vix tenues elabitur inter arenas
Rivulus, ac minimo divertit ſæpe lapillo,
Non minus oceano proprias quondam inferet undas,
Quam fluviis hinc inde tumens nivibusque ſolutis
Flumen Amazonium, quod vaſto gurgite currit
Andibus ex altis, ac centum regna pererrans,
Ipſum etiam pelagus, quo ſe ingerit, eſſe videtur.
Ergo incorporeæ fruſtra Sophus uſque laborat

For-

Formare effigiem Mentis; cum ſola ferinas
Materia efficiat Mentes. Quod ſi quis abundat
In nobis, quo bruta carent animalia, ſenſus,
Et quem ideo Rationis amem jactare ſuperbo
Nomine; cauſa fuit felicior undique nexus
Principiorum. Etenim cata vulpes arte videtur
Ac ſimul ingenio reliquis excellere brutis;
Nec tamen alterius naturæ eſt. Sic homo vulpem
Exſuperat, meliore luto præcordia geſtans
Ficta, at ficta luto: forma præſtantior, idem
Natura; quæ nos cunctis animantibus æquat.
Sic loqueris; multi ſic tecum ſæpe loquuntur.
Ne tamen inde putes actam rem; dictaque vulgi
Ad Sophiæ veras potius mecum exige leges.

Si non externis tantum dubiisque profecto
Indiciis mira hæc brutorum geſta tenerem;
Intima ſed penetrans naturæ arcana ferinæ,
Quidquid eo latet atque agitur ſub cortice, noſſem;
Atque ut geſtorum ſum conſcius ipſe meorum,
Abdita ſic etiam brutorum ſenſa viderem;
Quod cenſes, propria victus ratione, faterer:
Eſſe animum brutis noſtro fortaſſe minorem,
At ſimilem, & diſtare gradu non amplius uno.
Tum, quæ de nobis ac noſtra mente probavi,
De brutorum animis & rite probata putarem:
Nempe incorporeos, immortalesque vocandos.
At tu exemplorum tanto molimine quidnam
Te viciſſe putas? Aliquid quod cogitet, eſſe
Corporeum? Minime. Siquidem inconcuſſa manebunt
Argumenta quibus modo rem, quæ cogitat & vult,
Corporis expertem, atque ideo necis eſſe probabam.
Ergo, ſi velle & cognoſcere bruta probaſti,
Obtinuiſti adeo brutis animantibus eſſe
Quiddam incorporeum, noſtris majusve minusve
Mentibus, at ſimile omnino; cui ſcilicet ævum
Ex vi Naturæ nequit immortale negari.
Sed non id ſtatuis quod tu ſtatuiſſe volebas,
Funditus humanas leto evaneſcere mentes,

Utpote Materiæ luſus fragileſque figuras,
Ex quibus exoritur certa ratione movendi,
Cognitio vel amor : quin hæc everſa relinquis.

Hujus nempe tui vitium eſt ſermonis & error,
Quod duo fidenter veluti certiſſima ponas,
Quæ ſe non ullo Naturæ lumine produnt.
Eſſe animum in brutis, qui noſcat & optet, eumque
Mortalem. Alterutrum credas, per me licet; ambo
Non licet. At neutrum potis es monſtrare neganti.
Bellua tota perit, clamas; concedere malim:
Sed ſi Pythagoram ſequerer, vel Gymnoſophiſtas,
Atque ferarum animos aboleri morte negarem,
Et nova perpetuo naſcentum in corpora ferri;
Aut aſſervari vellem, dum priſca reſumant;
Dic, oro ; qui me falſi convincere poſſes?
Quo te argumento, Quinti, Natura juvaret?
Hæreres; ut in hoc puncto Lucretius hæſit.

Haud magis eſt notum, quanquam vulgare, quod urges;
Eſſe animum in brutis. Forte eſt : haud ipſe negabo:
Namque vetat Ratio, niſi clare falſa negari.
Forte etiam non eſt. Video, tu protinus inquis.
Geſta vides, fateor; geſtorum cernere cauſam
Non potes. Hæc ſola Rationis luce videnda eſt,
Non oculis. Oculi referunt perſæpe rotundum
Quod re quadratum vera ; perſæpe colores
Affingunt rebus, qui non ſunt : ut modo nubes
Depictas, geminum cernunt modo in æthere Solem,
Cæruleos montes, & ponti mobilis undam
Nunc viridem, nunc purpuream. Mendacibus ergo
Diffide. Hoc agitur; quos edit bellua motus,
Num veniant e principiis extrinſecus hauſtis,
Organa ad hos uſus fabrefacta moventibus; ut cum
Altus habet nautas nocturno tempore ſomnus,
Vi ſola regitur ventorum ſtructa carina;
Nimirum prout hos in vela parata receptat:
An velut in nobis e principio intus agente;
Ut cum pervigilat rector, nautæque laborant,

Et

Et varie flectunt, prout imperat ipſe, carinam.
Scimus enim nos hac penitus ratione moveri,
Dum ſcimus nos percipere ac ſentire : nec illa
Eſſe poteſt in re dubium. Nunc æquore in alto
Proſpicimus geminas excelſo e littore cymbas;
Procedunt una ; varium nihil inter utramque
Detegitur, nec ſuſpicio eſt, tum judice ſenſu,
Internam huic, illi externam cauſam eſſe meandi:
Cum propius venere tamen, ſe ſe explicat error;
Altera nam remis impellitur, altera vento.
Cauſa igitur non eſt omnis, quæ cauſa videtur:
Et ſenſus Ratio judex, non ſerva profecto eſt.

Sic hominem atque feram cauſæ disjungere poſſunt
Motrices, quamvis eadem videatur & una:
Quod ſatis eſt, ut ſit dubio locus, & mora noſtris
Judiciis. Nam notus homo, fera cognita nondum.
Quod facit hæc promtum eſt; factorum quæ ſit origo,
Non liquido ſcimus. Tu conjicis eſſe timorem,
Aut deſiderium; quoniam dat ſigna timoris,
Ac deſiderii : & properas hoc dicere, quamvis
Nec certo conſtet, nec rem perpendere cures :
Aſt hominem quaſſante metu atque cupidine ferri,
Non tantum hoc ſignis, quæ ſunt fallacia ſæpe,
Non conjectura noſti; ſed conſcius ipſe es.
Quod te igitur ſpectat tibi notius, & mihi, quod me,
Quam quod Equum aut Felem. De te ergo judicium fer,
Ex his quæ de te noſti; non, quod tibi probro eſt,
Felis ab exemplo, cui te componere mavis.
Imus ad ignotum per cognita : ſed tibi, Quinti,
Rebus ab ignotis ad notas ire libido eſt.
Siccine legitimus Logices pervertitur ordo?
Siccine per tenebras optatum lumen aditur?

Pluribus hinc adeo verbis jam parcere poſſem :
Nam ſubito ruit objectum & vaneſcit in auras.
Sed quia te rapiunt ſenſus, atque in tua dicta
Vulgare ac promtum eſt facili deſcendere clivo;
En totum tibi Carteſium validasque cohortes

Carteſii opponam : forſan dubitabis, & ultro
Dices obſcurum quod apertius ante putabas;
Si facile, ut ſpero, exponi miracula poſſint
Omnia brutorum, quæ præſtantiſſima ducis,
Organicam per vim, molimine mentis ademto.
Sed cum te moveant, Ratione potentius ipſa,
Rebus ab externis quæ paſſim exempla petuntur;
Exemplis etiam tecum certare lubebit.

Dic igitur. Quoties noſtris tractatur in hortis
Herba manum fugiens, a ſenſu nomen adepta,
Nonne reluctari indignans ac nolle videtur,
Et, quaſi contactu violatam, ſtringere frondem?
Uſque adeo, ut ſi inſtes, importunusque ſequaris,
Contrahat in ſe ipſam ramos averſa dolentes,
Et properet capite in terram procumbere flexo;
Donec deſtiteris vim tandem inferre moleſtam:
Tumque reſurgentem miraberis, omnia rurſus
Pandentem folia, & revireſcentem ore ſereno.
Huic-ne voluptatis ſenſum, ſenſumve doloris,
Huic-ne animum noſtri ſimilem dabis? Organa tantum
Miris apta modis, atque arte inſtructa magiſtra:
Unde fit, ut ſparſus fibris ac frondibus humor,
Quo teneræ conſtare ſolet vigor ac decus herbæ,
Appulſu minimo pluviæ baculive manusve,
Cogatur revocare gradum, venasque relinquat
Exſangues: illo convulſos impete nervos
Et replicata vides folia; hinc ſubſidere planta
Cernitur, & ſimulare fugam timidumque pudorem.

Observasti hederis, necnon & vitibus inter
Pampineas frondes naſci proſtantia fila,
Quorum ope debilibus proviſum eſt undique ramis;
Ut poſſint humiles alieno aſſurgere fulcro.
Ni faciant, reptare ſolo cogentur; & aura
Privari, & pedibus calcandum extendere truncum.
Ergo ſi paries juxta, palusve vel arbos,
Continuo tendunt illuc, digitosque patentes
Producunt, fulcrum amplexæ, vinclisque ligantur

In-

Intortis; nec quæ ſemel arripuere, remittunt;
Donec adhærentes ad ſumma cacumina creſcant.
An ſua Mens hederæ, ſua viti eſt? Attamen illa
Non ſine conſilio & recta Ratione geruntur.
Quædam hederæ, quædam viti Mens tale paravit
Subſidium, infirmisque manus & brachia prudens
Attribuit, certos proviſum munus in uſus.
Quidni etiam plantas animantes eſſe putaris?
Scilicet hoc quoque idem permulta legumina præſtant.
Nam cicer, & ſumptu Lucullis emta ſuperbo
Piſa, fabæ & graciles, longoque cucurbita collo,
Cum nihil inveniunt, ipſæ ſibi mutua præbent
Auxilia, & ramos tenues utcunque maritant.
Haud ſecus ac pecudes in aprico gramine campi,
Cum fervet ſuccenſa dies, glomeramine facto
Summiſſum caput alternis a ſole tuentur;
Et ſocia in ſociæ ſolamen quæritat umbra.

Quin ſi forte inter lupulos caput exerat ulmus,
Illi in circuitu ſuccreſcent corpore primum
Erecto, & ſe ſe tollent; mox quisque recedens
A perpendiculo, caput inclinabit ad ulmum,
Inde ſibi columen ſperans. Diſtantia motu
Vincitur obliquo, & jugi conamine tandem
Perveniunt cuncti: ſimul apprendere, volutam
Ordiri ſubito, ſpirisque tenacibus arcte
Conſtrictum norunt celeres involvere truncum;
Et ſimili tandem correptos compede ramos
Illaqueant: tegitur peregrinis frondibus arbor.
Admiranda tibi nonne hæc ſolertia plantæ?
Sic quoque progreditur cæcis radicibus ilex,
Succus ubi melior, pinguesque uligine glebæ
Pabula ſufficiunt; loca prudens arida vitat,
Scrupus ubi, multoque infelix glarea topho:
Tunc qua liberior patet aer, brachia tendit;
Ac properat ſummum in ſylvis efferre cacumen,
Vitales ne præripiant quibus indiget auras.

His ergo Veteres cum rebus ineſſe viderent

Artem

Artem aliquam, paſſim Genios ſparſere latentes,
Qui regerent, motumque darent, vitamque foverent.
Juppiter hinc cœlo datus & Saturnia Juno,
Vulcanus flammis, Terræ Berecynthia Mater,
Oceano Neptunus & æquorea Amphitrite,
Dis quoque viſceribus terrarum Hecateque triformis,
Et ſegeti fecunda Ceres, vitique Lyæus;
Quin & ſideribus miro ſic ordine motis
Ut nunquam officio deſiſtant, apta dederunt
Numina; ſic etiam Soli quo cuncta foventur,
Aurigam, currumque, immortaleſque quadrigas;
Arboribus Dryadas, fluviorum Naiadas undis,
Pratis ludentes per gramina læta Napæas,
Tum Satyros ſylvis, & turpia Numina Faunos.

Haud aliter multis animans Magneſia quondam
Viſa ſilex, traheret quod grandia pondera ferri;
Suſpicioque fuit ſenſus & amoris in illa.
Nam quis non ſtupeat, grave condenſumque metallum
Currere in amplexus lapidis; fierique viciſſim
Magnetem, atque alio ſaturari denique ferro?
Necdum etiam gemino ſuſpendi cardine Mundi,
Altera ceu Tellus eſſet, parva Orbis imago,
Cognorant; nec vis in ea comperta polorum;
Nec cœli latera oſtendens in pyxide, claſſes
Ducebat pelago & ſupplebat ſidera nautis.
Succina quid referam paleis onerata perinde
Eminus allectis? Inter duo corpora plana
Sponte ſua ſurgens oleum, hoc velocius altum
In culmen properans, quo ſit vicinius illi?
Tum lymphæ ſtillas, quæ cum acceſſere fluendo,
Protendunt parvos apices ac mutua captant
Oſcula, dum tandem coaleſcant corpus in unum?

Hæc ſi more tuo expendis, veſtigia Mentis
Ejuſdem qua bruta tibi pollere videntur,
In plantis, in foſſilibus paſſim obvia cernes
Obſervans; leviora quidem, Mentiſque minoris:
Sed plus atque minus non dividit (ipſe docebas)

Natu-

Naturam rerum, mage quæ perfecta minusve
Eſſe poteſt, quamvis eadem uniusque tenoris.
Utque feras homini ſigna ob communia quædam
Æquiparas, quanquam in reliquis diſtare fateris,
Æquiparare feris etiam genera iſta licebit,
Ob certos pariter motus, externaque Mentis
Indicia, in multis etſi diſtare fatendum eſt.
Si dicas Mentem humanam præſtare ferinæ
Organicis tantum, quibus utraque machina conſtat
Partibus, hoc itidem de plantis omnibus auſim
Reſpondere, & de brutis animantibus una
Collatis. Tua me, dum pugnas, arma tuentur.

At vero genus arboreum non ambulat, inquis,
Non edit vocem, non obtinet organa ſenſus.
Imo quæ retuli plantaria ſponte videntur,
Etſi affixa ſolo, tamen & protendere ramos
Quo juvat, & captare ſuam radicibus eſcam.
Forſan odoratu & guſtu tactuque fruuntur:
Nam faciunt quæ non fieri ſine ſenſibus illis
Poſſe putas. Careant: quid tum? nihil inde probatur.
Omnia non omni pollent animalia ſenſu.
Qui cæcas terebrant ima in tellure latebras,
Lumbrici degunt oculis atque auribus orbi.
Sunt in littoribus pelagi conchylia, cultrum
Quæ forma referunt, nunquam de ſede moventur:
Tantum, regreſſo fluctu occultantur arena;
Hinc ſe paulisper tollunt venientibus undis.

Quinetiam eſſe feras terris ſpectamus & alto
Sic hebetes, illis animantior herba videri
Ut poſſit, cunctos renuit quæ tangere tactus;
Aut acus ad gelidam ſemper quæ vertitur Arcton,
Et tacto magnete polum ſervare fidelis,
Nonnihil hinc atque hinc declinat tempore certo.
Sunt homines mente interdum, te judice, capti,
Quos canis & lupus ingenio ſuperare videntur:
Invenies brutum plantis & inertius ipſis.
Cunctarum tamen eſt ſimilis natura ferarum:

Omnibus aut nullis Mens eſt. Si Mentis honores
Concedas Aquilis, & habebunt Oſtrea Mentem.

At quidquid plantæ inſignes ac nobile ſaxum
Oſtentant, fieri per tenuia corpora, certis
Exagitata modis & propellentia, conſtat.
Nil opus eſt animo, vi tantum atque impete motus.
Hoc ais, & fateor. Sed gentis pulchra ferinæ
Cur non facta licet paribus concredere cauſis?
Influit aſſidue gemino de cardine Mundi
Vivida Materies ac ſubtiliſſima, caulas
Magnetis penetrans, ac circum effuſa perenni
Vortice: conſimiles in ferro nacta meatus,
Ipſum etiam penetrat, lapidique allidit amico,
Magnetemque novum ſimili vertigine format:
Quam ſi vel minimo perfrictu ferrea cuſpis
Imbiberit, ſemper, dum libera, vertitur illuc
Unde venit flumen; variat variantibus alveis.

Vis eadem eſt plantis quæ fulcri oriuntur egentes:
Quos etenim his opifex digitos Natura paravit,
Villiſque armavit prudens atque unguibus uncis,
Producit ſuccus veniens; cum deficit, illi
Paulum exareſcunt, ac ſpiræ tortilis inſtar
Curvantur: ſi quid tangant, id nexibus arctis
Involvunt; ſi nil occurrerit, haud minus ipſi
Aut inter ſe ſe, aut ſoli fruſtraque ligantur.
Quæ vero fulcrum inclinato vertice quærunt,
Has ea Materies agitat quæ corpora circum
Omnia perpetuis gyrando motibus ambit.
Sunt ita diſpoſitæ motum hunc ut ubique ſequantur
Invitæ, nullo propriæ conamine mentis,
At vi qua magnes ferrum trahit ac ſibi donat.

Si quis agi ferrum ſtimulo arbitretur amoris,
Aut furandi animo, magneti quam invidet, artem,
Prodigus ille animi nimium, ſtolidusque vocetur.
Quid ſi ego, dum ſaxis properans obmurmurat unda,
Et quatit inſultu ripas, & ſpumea circum

In-

Infremit, iratam ripæ ſaxisque putarem,
Quod ſibi jucundos aditus objecta morentur?
Aut, quem recta negat curſum via, quærere longo
Circuitu, & reparare moras ardore fluendi?
Denique, cum prunis candentibus æſtuat, ignes
Detrectare odiis, & in aera malle reſolvi
Ac fugere in fumum, quam ſubdi hoſtilibus armis?
Quid ſi etiam flammas, quoniam ſunt pabula flammis
Utilia, idcirco quis crederet eſſe voraces,
Quod pruritus edax rabiesque famelica vexet?
Vel mare, cum terras veniens tegit, inde recurſat
Temporibus certis, & littora fœcibus implet,
Sæpe etiam tumidos tollens ad ſidera fluctus,
Diſſipat errantes, aut frangit rupe carinas;
Conari excidium terris, temeraria cœpta
Nautarum ulciſci, ſtudioque nitoris, inanes
Quisquilias puro e gremio depellere dicam?
An riſum teneas auditum admiſſus? At iſta,
Exclamas iterum, per motus omnia fiunt
Corporeos, quorum facile innoteſcit origo.
Res eſt, confiteor, nulli non cognita. Verum
Quidni corporeis ita motibus omnia fiant
In brutis, quæ conſilio directa videntur?

Quandoquidem licet, a minimis exordia ſumam.
Oſtrea vix pelagi fundo gradiuntur, adhærent
Rupibus & ſaxis, veſcuntur gramine, fœtus
Progenerant, reſerare ſolent & claudere concham.
Machina ſi tales aptata putetur in uſus;
Et ponam in capite & ſtomacho & genitalibus agmen
Spirituum, ſimul & quædam inſtrumenta movendi
Corporis; hæc tribuam ſolis diſcrimina motus
Particulis, verſus propriam impellentibus eſcam,
Absque fame, ſeu notitia, aut cuppedine victus:
Ut radix in pingue ſolum, pejore relicto
Commeat, & fundit ſylvam hinc atque inde comantem.
Necnon convenient ſibi mas & fœmina; ſicut
Conveniunt geminæ per vincula mutua vites:
Diſpar finis erit, verum par cauſa modusque.

Non-

Nonne etiam conſtat palmis haud creſcere baccas,
Ni prope ſit conjux? Nonne omnis nunc quoque gentis
Novimus arboreæ gemino connubia ſexu?
Flumina materiæ levis, inſinuantis, aduncæ,
Per varios miſſa hinc, atque inde recepta meatus,
Motabunt concam, ferrum ut magnete movetur,
Ac melius longe; quia ſunt ea corpora ferro
Et fabrefacta magis, pluresque tributa per artus:
Quinetiam varie; variis ut ſtridula ventis
Pinnula ſeu malo in ſummo, ſeu culmine tecti
Volvitur, & cœli partes verſatur in omnes:
Et rota juncta rotæ, quanquam uno fluminis ictu,
Diverſæ currunt; ſi recta hæc, illa ſupina eſt.

Nobiliora parem ſervant animalia ritum,
Etſi forte modo mirabiliore gerunt ſe;
Machina quod longe data ſit præſtantior ipſis.
Cur canis inſequitur leporem cervumque caprumque
Sylveſtrem? Quidam e cunctis animalibus exit
Halitus, haud feriens oculos, ſed nare ſagaci
Senſilis, atque humiles longum diffuſus in auras,
Graminibus pariter tritis ac ſentibus hærens.
Hunc non ſuſcipimus, nec bellua ſuſcipit omnis;
At quæ ſola fuat venando nata, ſuaſque
Sic nares habeat textas, quas halitus intret:
Ut fera non omnis velit omnem admittere clavim.
Halitus hic valido catuli quatit impete nervos;
Scintillant oculi; præcordia ſanguine turgent;
Pulmones jaciunt recluſis faucibus auram:
Illinc latratus, quique artubus emicat ardor.
Ergo quæ cervus longo corpuſcula tractu
Emiſit, nervis alte intricata caninis,
Huc catulum rapiunt, unde effluxere; ruitque
Impiger ad cervum loca per deſerta vagantem,
Aut recubantem inter frutices domitumque labore.
Quam ſi ſpirituum ſeriem velutique catenam
Amiſit catulus, nimio ſive impete raptus,
Seu cervi facto in veſtigia trita regreſſu,
Siſtitur, aut mutus male certis paſſibus errat,

Seque agitans varie, ſimul anxius eſſe videtur;
Si reperit, latrat rurſum, ac velocior inſtat:
Illius ad vocem ſociorum turba recurrit.

Sæpe canes oculis tantum, nil nare cientur:
Illos nullus odor, ſed prædæ irritat imago.
Lucis enim radius, quem præda objecta reflectit,
Poſtquam oculi tetigit fundum, tenſoque receptus
Reticulo, ſuccuſſit agens primordia motus
Nervorumque caput, ſe fila unde omnia produnt;
Succuſſi fontes animorum hinc inde fluentum
Irrorant ſparſos per ſegmina multa canales:
Muſculus hinc omnis concepto flumine turget,
Aſſurgunt fibræ, & curvos breviantur in arcus,
Oſſaque, membrorum fundamina, ſubdita tollunt;
Totaque compages in partem vertitur illam,
Unde ſibi veniunt irritamenta. Neceſſe
Tunc igitur plane eſt, cum tantos machina motus
Hauſerit hinc, illuc etiam directa feratur.
Quandoquidem radius, qui motus omnis origo eſt,
Objectæque rei ſimulacrum in lumina defert,
Inde venit ſemper, ſemperque revertitur illuc.
Pondera non aliter comprenſa rudente trahuntur,
Et veniunt ad eum, qui dat motum ipſe rudenti.

Ut canis in cervum curſus, ſic & fuga cervi
Mechanico fit plana modo. Latratibus aures
Ut primum ſonuere, ſono concuſſa movetur
Machina tota repente feri, quem ſomnus in umbra
Detinuit; cutis arrigitur, nervique tremiſcunt.
Ecce animi cerebro delapſi concita membra
Exagitant; & pulſa, procul diſcedere cogunt.
Machina principiis nam talibus, ordine tali
Compacta eſt, ut rumor eam ſonituſque minaces
Commoveant (licet illa minas urgenſque periclum
Neſciat) inque fugam vertant : velut igne fugatur
Unda; Æſchynomenes ramus, cum tangitur, herbæ.
Sic bruta aufugiunt, ut cernas ſigna timoris
A ritu pendere mero, quem condita ſervant

Organa ; non verum fugientibus eſſe timorem.
Omnia nempe feras non æque murmura turbant,
Non omnes rerum effigies. Horrere videtur
Hoſtem quæque ſuum : cervi damæque moloſſos,
Accipitrem perdix, milvum gallina, lupumque
Bos & ovis : latebras conquirit piſcis in ulva,
Ingruit ut trepidæ populator lucius undæ.
Nullus ab innocuis metus eſt in gente ferina.

Cur illud fugiant, hoc contra bruta ſequantur,
Haud ægre inſpicies, poſitis quæ diximus. Omne eſt
Arcanum in fabrica. Confeſtim nempe recedunt,
Diſſona cum veniunt illis; ac proinde ſequuntur,
Si cum propoſitis eſt convenientia rebus,
Et quidam tonus harmoniæ qui congruat. Ecce
Si geminas fidium chordas quis tendat, eundem
Ut ſonitum reddant, cum tangitur altera plectro,
Conſona chorda tremit, fremituſque intacta repente
Dat ſimiles, aliiſque ſilentibus una ſuſurrat.
Tum vitreo calici poteris quem pollicis ictu
Deprendiſſe tonum, ſi voce imitatus acuta
Accinis, hunc frangi, ſubitoque dehiſcere cernes,
Qui voces alias, gravioraque murmura temnat.
Inde patet liquido quid odore ſoniſque receptis
Eveniat ; qui dira fames, ſitis improba vexet
Corpora brutorum, non eſcæ concita ſenſu,
Non potus, at ventriculi prurigine tantum,
Quæ ſtimulat nervos, nec vero pungere ceſſat,
Verſus id omne agitans, ex quo miteſcere poſſit.

Quod ſi perſpicuum non eſt ſic mota reapſe
Corpora brutorum, ſaltem eſt ſic poſſe moveri.
Unde liquet Mentis regimen nihil his opus eſſe.
Ergo nullus amor, nullus timor eſſe putetur
In brutis, quanquam id ſuadent fallacia ſigna.
Nam timor eſt odium mortis, quæ creditur inſtans;
Nullo viva modo norunt animalia mortem:
Ignoti nullus timor eſt, ut nulla cupido.
Idcirco fugiunt, quoniam fugere illa neceſſe eſt:

Et

Et prædam invadunt, quia non invadere prædam
Non poſſunt. Arcu velut evolat acta ſagitta,
Non arcum fugiens odio, ſenſuque timoris;
Atque hominem ferit & lacerat ſine motibus iræ.
Haud aliter ſi forte lupi venator odorem
Veſtibus attulerit, catuli latratibus ædes,
Qui nunquam ſenſere lupum, vel queſtibus implent.
Si vero catulam Veneris prurigine dira
Contabeſcentem tractaverit; ecce protervi
Adveniunt, caudas agitant, ac murmure blando,
Etſi neſcierint uxorem, orare videntur.
Nonne hæc mechanico peragi moderamine clarum eſt?

Sæpe fit, objicies, lepus ut cum trajicit agros,
Continuo breviore via canis occupet acer:
Certe conſilium leporis prævidit acuto
Judicio; ſiquidem cautus prævertere tentat.
Sæpe etiam noctu cum venit ad oſtia notæ
Clauſa domus, latrare gemens, diſcurrere circum;
Inde fores repetens capite auſcultare ſupino,
Si forte audito reſerentur: denique primum
Ancillæ ad ſtrepitum, cauda geſtire citata
Protinus hinc atque hinc; tum demum admiſſus, oberrans,
In varios, præ lætitia, prorumpere ſaltus.
Hic ſpes, hic metus eſt, hic & prudentia Mentis.
Vidi equidem, vidi & ſtupui mirabile factum.
Sed nihil hic mirabilius, nil pulchrius illis,
Quæ retuli; mores præſertim ac prælia narrans
Baubacum & famulos tergo reptante gementes.
Nimirum in cunctis Rationem & clara fatebor
Artis & ingenii paſſim documenta micare:
Hinc non inficior brutis aſſiſtere mentem:
At vero mens illa ubi ſit, dignoſcere fas eſt.

Scilicet eſt eadem, qua machina flectitur omnis
Noſtra volente animo: qua demum talia fiunt
In nobis, quæ nos ipſi effeciſſe videmur,
Propterea quia cum volumus, ſunt facta repente;
Quanquam, ut præmonui, quo ſint patranda labore

Et quibus auxiliis, ſic ignoramus, ut illa
Non fierent, ſi cuique, ſuos dum promovet artus,
Veſtigandum eſſet qua ſint ratione movendi.
His igitur, quæ nos ſpontanea dicimus ambo,
Nil niſi velle damus. Supremæ cetera cauſæ
Debentur; Menti nimirum cuncta ſcienti:
Quæ ſimul omnipotens cum ſit, ſolo omnia nutu
Exequitur. Supereſt, ut ſicut noſtra voluntas
Poſtulat hos motus, quos re non elicit ipſa,
Pernoſcamus, utrum e cauſa quoque prorſus eadem
In brutis naſci poſſint animantibus; etſi
Nulla voluntatis ratio dominetur in ipſis.

Plurima ſunt nobis etiam quæ ſponte putantur
Elici, & eximio fiunt moderamine Mentis,
Ac certum ob finem & juſta ratione viarum;
In quibus eſt animi manifeſta incuria noſtri.
Ruſticus, urbanus pariter, juveniſque, ſenexque,
Sicubi per ſaxoſa viæ aut per lubrica nutant,
Perſenſere ſibi nondum veſtigia falli,
Corpora cum ſubito librant, crus, brachia tendunt;
Ignari quid agant & cur, aut quid ſit agendum.
Porrectis tamen hi firmant ſe vectibus; artem
Mechanicam geſtu, non cognitione profeſſi.
In teneros etiam improviſum ſi quid ocellos
Involet, en refugit caput, it manus ante, periclum
Avertens, animus quam ſenſit opemve ferendam.
Sic & palpebras aperire & claudere promtum eſt.
Sic inopinantes interdum verba ciemus,
Seu vigiles aliquid meditati, ſeu quoque noctu
Dum ſopor altus habet. Ne multa inſomnia dicam,
Queis permiſſa ſibi & tanquam rectore ſepulto,
Uſque per inſanos agitatur machina pulſus;
Ambulat, exercet certamina, flumina tranat,
Tanquam animi vacua & menti ſubducta magiſtræ;
Flumina, quæ tranare vigil mens ipſa vetaret,
Aut artem ignorans, aut capta horrore pericli.

Si nihil, hos præter motus, humana propago

Ele-

Ederet, an velles homini concedere Mentem?
Sic & ſe motare feras ſine Mente licebit:
Etſi, quæ præſtare ſolent, ratione ſagaci
Sunt directa quidem & prudentibus excita juſſis,
Nec ſine conſilio, ſine cognitione geruntur:
Qualia & arboribus modo mirabamur in ipſis;
Nec tamen utilium plantis innata cupido eſt.
Automaton parvo ſuſpenſum momine, parvo
Impulſum, motus quos credis ſponte coortos,
Affectusque omnes animi intus agentis, & iras
Atque odia, invidiam & vivos ſimulabit amores:
Dummodo Mentem aliam fatearis, nempe ſupremam,
Quæ præſit. Quod quis ſi forte retorqueat in nos,
Ne dicatur homo propria quoque mente carere;
Non ſolum ex dictis, verum hoc convincitur ipſo,
Quod ſibi quisque hominum ſit conſcius & ſibi teſtis
Ipſe ſuæ mentis: de ſe nemo ambiget unquam.

Certe, ſi brutis animantibus inter agendum
Conſilii & propriæ vis conſcia mentis adeſſet,
Atque affulgerent certi veſtigia quædam
Delectus, ratio non his rata ſemper agendi
Una foret; varii vario ſed tempore motus
Exorti, ſolitam ſeriem immutare laborum,
Nativosque adeo poſſent infringere mores.
Nam non omnis homo parili ſe tegmine veſtit;
Nec ſimilem carpit victum, ſimilemque loquelam
Ore refert; nec totum uno fera bella per Orbem
More gerit, conditve domos, aut navigat æquor,
Aut terram exercet; leges nec ſervat easdem.
Sunt, quos humanæ delectant pabula carnis:
Sunt, quos plauſtra vehunt ſaltus campoſque per omnes;
Nec certis habitare locis, nec figere ſedem,
Nec bona civilis norunt conſortia vitæ.
Quin ubi terrarum obliqui jam languida ſolis
Spicula vix penetrant, exhauſta pene pharetra,
Mentiturque diem nive luna reflexa perenni,
Gens ibi Pygmæum, priſcis incognita ſeclis,
Rangiferos agitant villoſa in pelle ſepulti,

Vimineoſque trahunt Albo ſuper æquore currus:
Duratoſque lacus concretaque flumina calcant,
Et gelida effodiunt tepidos tellure penates,
Cetorumque adipem potant prius igne liquatum.
Quam multas uno in populo ſimul aſpicis artes,
Vivendique modos ſtudia in diverſa tributos?

At vero ille feris tenor eſt, ut ſemper eandem
Quæque ſui generis normam indeflexa ſequatur.
Quo ritu depaſta ſuas apis Attica myrtos
Omnem mellifluis alvearibus ornat Hymettum,
Hoc etiam dulceſque favos & candida mella
Sarmaticæ fabricantur apes. Lupus Afer in agnos
Sævit ut Auſonius vel Perſa: neque Indica vulpes
In pullos aliam exercet, quam Gallica fraudem.
Prædator cunctos populatur lucius amnes.
Inſequitur cymbas toto canis Orbe marinus,
Tergeminoque aperit dentatas ordine fauces,
Circumiens proram & puppim; ſi forte natantem
Incaute, aut lapſum poterit diſcerpere nautam.
Omnis aves vultur, capit omnis aranea muſcas;
Cunctos inſidiis amfractus parietis implet
Penſilibus, loca fœda ſitu & neglecta frequentans.
Et formica leo prædam ſcrobe fallit euntem.
Semper glandiferis inventa ſub ilicibus ſus.
Semper & effoſſis latitare cuniculus antris
Viſus, amaracino gaudens & odore myricæ.
Unus hirundinibus mos eſt compingere nidum,
Diluere argillam ſorptis e flumine guttis,
Ac faciles molli ſtipulas intexere limo,
Et culicum aucupio totos abſumere ſoles.
Sic Philomela parem terris canit omnibus hymnum;
Hymnum delicias Veris, quem nulla maritans
Aonidum vocem plectro, non flebilis Orpheus,
Non Phœbi lyra, Mercurii non tibia vincat.

Hinc tibi ſæpe dabit dulces incallida ludos,
Dum ſe diſcruciat vano gallina pavore.
Nam ſi ſuppoſitos anatum nutricula pullos
Fove-

Foverit ignorans; rupto vix cortice prodit
Mendax progenies, ſtudio prægeſtit aquarum,
Et micat in venis nandi ingenerata voluptas.
Ergo palus avidis ubi primum riſit ocellis,
Tunc generis memores, freta per cognata, per ulvas
Abripit ingenium fidens & avita libido.
Pipilat interea, ſtolide angitur, æſtuat, ardet
Falſa parens, roſtroque monet, pennaque moratur,
Certatque audaces arcere minacibus undis.
At poſtquam indocilem per amica pericula cernit
Præcipitare gregem, trepidans revocatque, ruitque
Exanimata, gemens, inviſo in margine curſans;
Jurgiaque ingeminat rabie, ceu mater, anili.
Nam putat eſſe ſuos; & avorum vivere ritu
Stultæ eſt una ſalus; alieni neſcia moris,
Tuto non videt ire leves impune natatu.

Sæpe autem faciunt ſic læve bruta quod ipſis
Nativum eſt, ut ibi potius dementia vera,
Quam vis conſilii quædam ingeniumve putetur.
Omnis enim ac ſemper triplicem canis exigit ante
Quam jaceat, gyrum: calcando nempe videtur
Exæquare torum, quo mollius ipſe recumbat:
Hoc petra faciet ſuper, atque in marmore duro.
Poſticis pedibus, quo ſtercora celet, in horto
Scalpit humum feles: curam hanc & cernis inanem
Strata pavimento ſi forte cubicula fœdet.
Enſis equum pupugit; non hic ſe ſummovet, imo
Nititur in ferrum, corpusque in vulnera trudit.
Si quando ſtabulum conceptis ignibus ardet,
Ille manet conſtans, nec poſtibus exit apertis,
Quidquid agant famuli; & flamma fumoque necatur.
Quid referam ſtultis de papilionibus? Unum
Exitii quibus eſt cunctis genus, ire volando
Fatalem ad lychnum: quod ſi ſemel inde recedant
Semianimes, iterum repetunt incendia læti;
Quos fratrum alliciunt exuſta cadavera, nedum
Avertant; donec ponant in lumine vitam.
Pſittacus humanas imitatur gutture voces,

Et quemcunque ſonum lingua moderante figurat:
Cur potuit nondum tandem aſſuetudine longa
Diſcere, prolatis quæ ſit ſententia verbis?
Sed temere ac fruſtra rogat & reſpondet, inani
Garrulitate loquax; veluti Germanica juſtos
Cymbala dant modulos; ſimiles & Belgica late
Tympana templorum celſis e turribus edunt.

Extremum, tibi quod ſuper his proponimus, hoc eſt:
Omne animal ruit in venerem, fecunda libido
Cuncta tenet: veneris quæ meta eſt? Nonne propago?
Omne animal ſitiens lympham ſibi poſcit, & eſcam
Eſuriens: quinam eſt finis potuſque cibique?
Nonne ut jejunum corpus, cui ſemina vitæ
Diffugiunt ſemper, recreetur utraque medela;
Et novus attritos ſanguis ſuffulciat artus?
Scilicet hoc animo, & ne deſit bucera proles,
Laſcivire putas per paſcua læta juvencum?
Aut ſeriem annorum longam ſibi quærere paſtu;
Ne torpeſcat iners venis liquor, & quaſi flore
Decuſſo tandem flacceſcant rancida membra:
Quod neque nutricis jam doctus lambere mammas
A genitrice recens, nos inter cogitat infans?
Abſit ut hæc dicas. Igitur Mens altera certe
Conſilium hoc iniit, quod bruta ignara ſequuntur,
Et pueri, & multis plerumque in rebus adulti.

Verum inquis, poſſum hic a mente abjungere ſenſus,
Atque animi veluti partem concedere brutis,
Quæ minus excelſa eſt ignobiliorque videtur:
Scilicet innatos ad certa cupidinis æſtus,
Et vim noſcendi quædam ſibi congrua tantum,
Ac declinandi contraria, ſeque tuendi;
Sola, hominem quæ nobilitat, Ratione negata.
Quid vetat omnigenas in Mundo ponere mentes,
Atque alias aliis meliores? Optima nobis
Obtigerit, pejor brutis, & peſſima forſan
Illis quæ ſumme ſtupida & ſpernenda videntur.

Nullis invideo mentem; da quamlibet, illa
Lege, ut vel minimam cunctarum atque ordinis imi
Agnoſcas incorpoream, expertemque ruinæ.
Senſus enim mens eſt per corpus corpora noſcens;
Ac præter mentem, nil noſcere, nil dare motum,
Nil aut velle poteſt, aut nolle. Satis-ne probavi?
Materies ſuper ingenitam ſe attollere ſortem
Non valet, aut mentis proprios invadere fines.
Mens omnis mens eſt; ſive ad ſublimia tendit,
Sive moratur in exiguis, multumve parumve,
Seu male, ſeu bene, ſeu melius meliusque gradatim.
Namque agit omnimodis, diverſaque nomina ſumit,
Cum diverſa facit. Senſum illam nominitamus,
Res ubi corporeas inſtructa per organa noſcit
Objectas, & membra ſibi ſociata moventes:
Phantaſiam vero, quando ſimulacra capeſſit
Apprendens, fibris alte conſcripta profundis:
Vim reminiſcendi, quoties veſtigia rerum,
Quæ ſuſcepta prius, cerebroque inſculpta ſedebant,
Tandem aliquo revocata modo renovataque rurſum
Perluſtrat, gazæ relegens monumenta vetuſtæ:
Intellectum adeo, cum tali corporis uſa
Subſidio, vel corporeas aſſurgere prompta
Effigies ſuper, ingenitos ſe accingit ad auſus;
Et meditatur agens intrinſecus, omnia pendit,
Judiciumque ferens argumentatur, & auget
Notitiem, in notis ſolers ignota tueri:
Inde voluntatem, dum illis ſe adjungere certat
Quæ bona viſa ſibi; vel ſe cupit eſſe remotam
Prorſus ab his quæ forte mali ſub imagine ſenſit.
Et re pro varia tunc ſpes, metus, ira, libido
Dicitur, unius quæ ſunt diſcrimina cauſæ.

Horum ſi quædam brutis animantibus, imo
Unum ſi tribuas, mentem largiris eandem
Natura ac noſtram, generis licet inferioris,
Et quaſi plebeiam, dum noſtra fruetur honore
Patricio, quod ſe majoribus implicat auſis,
Aut melius ſtructis operatur in artubus; aufers

Par-

Partem operum, non partem animi; ſimul organa forſan
Accuſas modicis duntaxat idonea rebus,
Atque ad præcelſas minus inſervire parata.
Sic homo bellua erit præſtantior; ipſa viciſſim
Bellua vilis homo. Sic dum componere magna
Nil veritus parvis, æquabilitate pudenda
Deprimere humanum tentas genus, atque ferinam
Conjicere in ſortem, non deprimis; evehis illud
Quod natat aut ſerpit, reptatve aut fertur in auras.
Huic incorporeos, atque ut ſine partibus ullis,
Sic leti expertes animos concedis amicus:
Quos inconcuſſis nixos radicibus, unus
Deſtruere ac nihilo poſſit mandare Creator.
Inde feras ad noſtra vocas conſortia; ſortem
Noſtram non mutas. Homini ſua jura manebunt.
Denique mens aderit brutis, vel deerit; at ipſis
Si dederis mentem, prorſus nequit illa perire
Naturæ vitio. Per ſe non interit unquam
Quidquid agit nutu proprio; quia corporis expers.

Ergo dum ſenſum brutis animantibus addis,
Tu cave plus multo quam forte putaveris, addas.
Nam quæcunque probant urſum, tigrimve, lupumve
Noſſe ſuas & amare dapes, conſurgere in iras,
Atque ex propoſito ſectari, quærere, niti;
Et formicam & apem ſibi longa æſtate paratos
Accumulare cibos, hyemis ne tempore deſint;
Denique tot narrata prius portenta laborum;
Hæc non mirifico tantum præcellere ſenſu,
Sed ratione probant ipſa & prudentibus uti
Conſiliis, & delectu potiore viarum
Ad metam quo perveniant; & cernere Verum
Rebus in occultis, & divinare futuras.

Nam ſi, vindictæ ſtimulo impellente vel ira,
Pungit apis, cuſtos vere ſtudioſa favorum,
Poſſe nocere igitur venientem novit; at illi
Si transfigatur telo cutis, inde futurum,
Ut mœrens alio, victuſque dolore recedat.

Quin

Quin etiam novit promtum hæc ad vulnera telum
Eſſe ſibi. Quot ſunt, quæ jam cognoſcit? Et unde?
Alituum pullus, primum ſe credere vento
Cum cœpit trepidans, & fidere mollibus alis;
Ignotas adeo ſi deſtinat ire per auras,
Poſſe volare igitur ſentit ſe; & in aere fulcrum
Non fore, ni volitet; nec ſat, ſi ſimplice penna
Moliretur iter, pennam ſed utramque movendo,
Suſtentaturum juſto ſe pondere corpus.
Unde habet has tiro ſpecies arcanaque motus?
Et jumenta, quibus nunquam fluviatilis undæ
Planities tentata pede eſt aut viſa per ævum,
Adducta e ſtabulis cum ſtant in margine ripæ,
Lintrem intrare timent; &, ſi inſtat verbere ductor
Improbus, obſiſtunt, atque in ſua lora rebellant;
Averſaque fremunt longum cervice, priusquam
Dimoveant ſe ſe; tandem domitante flagello
Ingreſſum trepida tentant cunctantia planta;
Ceu levibus tabulis diffiſa ſoloque labanti,
Naturæ & gnara humentis, quæ prægrave corpus
Non ferat, excluſaque animantes enecet aura.
Si fluvio inciderint, (namque ultro gens natat omnis
Quadrupedum) mora nulla, natant; interrita fluctum
Proſcindunt, neque habent, qui ducere motibus æquis
Ante retroque pedes doceat. Quis tale periclum
Indicat ignaris, vitandique indidit artem?

Haud aliter campo properans canis acer aperto,
Si curſu in medio ſcrobe ſiſtitur improviſa,
Protinus e ſummo ſpectans, obſtantia pendit;
Atque ideo foveam cum trajicere impete primo
Deſperet, cedit retro, ſpatiique relinquit
Quod ſatis eſt, celer ut remeans ac viribus auctis,
Ingentem ſaltu valeat ſuperare lacunam.
Unde ſcit augeri ſumpto conamine vires,
Et quæ cum ſpatio ſit convenientia niſus?
Quadrupedes inter, pariendi tempore certo,
Femina quæque ſibi obſtetrix aptiſſima fœtum
Lambit & exſiccat viſcus, quo nuper in alvo

Fœtus alebatur, mandens, torquetque ſecatque;
Ne ſtillans tenero decedat corpore ſanguis
Per varios, illum qui devexere, canales;
Quosque uteri fundo partus divulſit apertos.
Quæ mulier, ſi non didicit, tam docta futura eſt,
Ut ſciat & medicum pertentet ſponte laborem?

Æstivæ volucres, Libycis quas finibus ardor
Immodicus, noſtris expellit frigida bruma,
Cum primum vertere ſolum, diverſa-ne Mundi
Climata reſcierant; & fluctus æquoris ultra,
Quod medium late terrarum interluit orbem,
Eſſe plagas curru ſolis propiore tepentes;
Quas neque deturpent hyemes, nec frigus adurat?
Quis monet in turmas cogi autumnalibus horis?
Et fremere in caveis abeundi tempore ſueto
Vel cicures (quanquam experientia nulla præivit)
Unguibus & roſtro pennisque laceſſere clathros,
Molirique fugam, & vetita præferre dolorem?
Unde fit ut multæ ſtagnis etiam agmine facto
Dent ſe præcipites (quas aut violentior auſter
Ire vetat peregre, vel præcox occupat algor)
Sex ibi continuos omni procul aere menſes,
Ceu vitæ pauſam, in cœno putribusque lacunis
Acturæ exanimes, donec cum vere reſurgant?
Quis dedit huc morem, & redituri pignora motus?

Sic etiam totum perdix innupta per annum,
Et quæ ſola domi reſidens, nil vidit ab ovo
Nativam præter caſulam, potumque cibumque
Quo vixit; ſub finem hyemis, cum vere tepeſcunt
Accedente dies, juveni ſociata marito,
Quem ſervavit anus pariter ſub clavibus arcte,
Nec minus ignaro; primum ſtupefacta videtur
Admirans ſibi conſimilem, ac tremebunda paveſcit:
Mox aſſueſieri propiusque agnoſſe ſodalem
Incipit, ac teneros non dedignatur amores
Hoſpitis: inde brevi celebrat connubia pacto.
Cum tandem expletæ Veneris deferbuit æſtus,

Mul-

Multo ſe gravidam fœtu, ſedemque parandam
Venturis, quot ſint quaſi jam præſentiat, ovis
Cognoſcit: paleas atque obvia gramina roſtro
Colligit, intorquet, plectit; tereteмque caniſtrum
Circinat, & cunas numeri molisque capaces
Ædificat prudens, ne forte cadentia partu
Pignora rumpantur, vel dilabantur acervo:
Ultima cum ſtratis effudit mollibus, intrat
Multa cavens nidum tremulo pede; contrahit ungues
Innocuos, fragilemque timet contingere teſtam,
Deprimiturque ſuper: calido tunc pectore pullis
Incubat, excludi donec conceſſerit ætas.
Atque ubi jam matura dies e carcere trudit
Formatos, tunicamque rudi pertundere roſtro
Nituntur, juvat hæc niſus, ergaſtula rumpit,
Conſcia quid poſcant; nam ſi quod inane ſit ovum,
Non feriet. Pergit nudatam fomite prolem
Aſſiduo recreare, ac ſenſim ad luminis auras
Perducit, præbetque levem titubantibus eſcam.

Ista vides, miraris; & ipſe admiror; at ultra
Proſequor, & miranda magis mihi cauſa videtur.
Nam quis inexpertam docuit, matremque futuram
Præmonuit, quidnam pariendis fœtibus eſſet
Opportunum? Et quos teſtacea contegit ovi
Concha ſinu, qua ſint cura, quo tempore formam
Sumpturi? Quare ſint ova calore fovenda?
Qui didicit genitalem illum ſibi ineſſe calorem?
Excluſi fœtus, cur turturis atque columbæ
More cibum haud capiant? cur omnia denique ritu
Perdicum facienda? Bonæ quis munia matris
Monſtravit? Certe non hæc ſine mente fuerunt,
Non ſine conſilio. Si ponis in alite mentem,
Ergo inventricem cenſes, rerumque peritam
Quas didicit nunquam, ſed divinaſſe putanda eſt.

Instinctu ſedenim fiunt hæc omnia, dicis;
Hoc duce bruta gerunt animantia quidquid agendum eſt,
Quamvis ignorent & quare & quid ſit agendum.

Aſt ego jure pari alternantes æquoris æſtus
Inſtinctu fieri dicam, ſi dicere tantum
Sufficiat. Mihi rem poſcenti vana reponis
Nomina, quæ Ratio propriis eliminat oris:
Hæc, precor, indoctæ plebi ſtupidæque relinquas.
Nam Ratio, ad vulgi morem ſi quando loquendi
Dat veniam, (quo ſæpe adigit ſermonis egeſtas,
Aut fandi commune genus) jam non ſinit, ex quo
Ipſæ inquiruntur cauſæ ac primordia rerum:
Tunc accuratis opus eſt rem reddere verbis.

Instinctus igitur quid inani nomine ſignas?
Mentem aliquam, nec-ne? At ſi nullam, machina tantum
Eximia eſt: ſi quam; bruti-ne in corpore agentem,
An bruto externam? Canis æger gramina quærit,
Ipſe ſibi medicus. Quod agit, Ratione magiſtra
Efficitur; neque agat ſapientius ipſe Machaon:
Hac una ſiquidem reperit ſolamen in herba.
Ergo Mens quædam Rationis lumine pollens
Huc jubet ire canem. Sed quæ Mens? Mens canis ipſa?
Proh pudor! Oppletæ languens angoribus alvi,
Quo didicit pacto purgandum corpus? Et illo
Gramine purgari? Gramenque, ut proſit, edendum?
Illius in foliis, non in radice ſitam vim?
Præterea, quantum ex illo decerpere fas ſit?
Eſto noverit hæc, potuit quæ diſcere nunquam:
Qui multas inter plantas, quæ proderit una,
Seliget hanc prudens; an odore, colore, figura?
Vidit & olfecit nunquam: tamen impete raptus
It canis; hanc optat quæritque ac ſeligit unam.
Id neque percelebris Podalirius, aut ſibi tantum
Arroget Hippocrates; quos ſcilicet una peritos
Et gravibus ſtudiis, & longo parta labore
Morborum atque artis medicæ experientia fecit:
Id præſtare queat vis ipſe Aſclepius Heros;
Cui diſciplinam cum vita infudit Apollo.

Si talem inſtinctum das mentibus eſſe ferinis,
Quem Natura parens homini plerumque negavit,

Ecce

Ecce ſupra mentis longe faſtigia noſtræ
Non modo callentem catulum tot Pæonis artes,
Non modo perdicem, ſed avem quamcunque, ſed omne
Brutorum genus extollis; taurosque, ſuesque,
Et pecudes, & piſciculos, & grandia cete,
Semideosque facis. Quæ ſi tibi certa videntur,
Quo jure imbellem populum & nil tale merentem,
Per mare, per terras, nunc vi, nunc fraude maligna
Inſequeris captans, indefenſumque trucidas,
Atque voras? Inter luſus & gaudia ruris
Annumeras belli genus hoc immite, nefandum,
Ignavumque? Lupo quare crudelior ipſo,
(Cui te rivalem præſtas & quem invidus horres,
Non oſor feritatis, at æmulus) omne per ævum
Innocuas occidere oves, mactare juvencos
Non dubitas, fluit unde tibi tot copia rerum;
Et quibus eſt poſt longam operam, nex, unica merces?
Cur hominum foribus laniata cadavera proſtant;
Et tua fraterna convivia cæde parantur?
Dic age, non pudor eſt miſerorum ſanguine veſci!
Præcipue cum ſint veſtræ ſic legis amantes,
Atque voluptatem tanta cum laude ſequantur,
Ut nullum invenias Epicuri de grege toto
Diſcipulum, melius jurantem in verba magiſtri.
Quippe Deum auctorem, & vitam poſt fata futuram
Ignorant, nulla ſe Relligione coercent,
Nec Phlegethonta trucem aut Acheruſia templa tremiſcunt.
Inſontes victum carpunt, & gaudia captant,
Et luctum fugiunt, Naturæ lumine ducti:
Nec plus, quam ſatis eſt ad vitam, nec minus optant.
O Phyſici! O vere ſapientes, atque beati!
O Epicurea digniſſima turba palæſtra!

VERUM eſt eximiis injuria mentibus atrox
Corporeas quod ais, vel dum ipſas numine quodam
Divinaque aura & monitis cœleſtibus imples;
Nec minus immani leto quam corpora damnas.
Oſtenſum eſt liquido rem quæ cognoſcit & optat,
Eſſe individuam; atque adeo non poſſe reſolvi:

Ergo

Ergo immortalem. Quanto manifeſtius illam,
Quæ non conjiciens tantum, ſed lumine certo
Prævidet, ac ſequitur ſibi commoda, noxia vitat.
Sunt Genii, non ſunt Animi, te judice, molem
Qui brutorum agitant, ac ſe illo corpore miſcent.
Dic igitur ſene cum Samio, Indorumque Sophiſtis
Qui gregibus parcunt, & Relligione ſacratis
In bobus venerantur avos animasque parentum:
Dic cum Niliaci priſcis cultoribus agri,
Unam corporibus variis ſuccedere mentem;
Alternisque novas poſt funera ſingula formas
Induere: ut veſtes exeſas tempore multo
Ponimus, atque novis iterum mutare ſolemus;
Et nunc velleribus tegitur, quem texerat aurum.

NAM licet hæc mera ſint deliria, non tamen ipſam
Offendunt naturam animi, penitusve repugnant;
Imo nec ſola poſſunt Ratione refelli.
Sed legem infuſam Menti ſine Mente ſuprema,
Inſtinctus & Materiæ de fonte fluentes
Dicere, deſipere eſt. Aut brutis abnue ſenſum,
Deme voluntatem, & propria quæ ſponte geruntur;
Aut, ea ſi dederis cum vulgo, da quoque Mentem
His incorpoream; nobis qualem eſſe probavi.
Corporea eſſe nequit noſtræ Mens æmula Mentis.
Inſtinctus igitur nil ſunt; niſi voce ſub illa
Mentem aliquam revera intelligis intus agentem,
Et quæ provideat, quæ differat, intima norit,
Utile damnoſo diſcernat, & omnia rerum,
Quæ prius accepit, ſimulacra hærentia ſervet:
Vel Mentem externam, quæ corpora cæca gubernans
Internæ gerat uſque vices. Nam quidquid in orbe eſt,
Aut Mens eſt, aut Materies, aut prorſus inhæret
Alterutri; nec qui modus eſt unius, hic eſſe
Alterius poterit: quia ſcilicet utraque ſemper
Inſuperabilibus ſejungitur intervallis.

JAM vero in brutis ſi dicas prorſus ineſſe
Nil niſi corporeum, per me licet; at ſimul ipſis
Noti-

Notities & amor mensque omnis tollitur : una
Mire ſtructa quidem, verum mera machina reſtat.
An mera, ſucclamas, hæc edere machina poſſit,
Unde tibi ſtupor atque mihi, quod pleraque vires
Humanæ exſuperant mentis? Tu videris, Orbi
Qui Vacuo atque Atomis nil das præſtantius : at nos
Qui Numen rerum cauſam artificemque fatemur,
Tuto affirmamus, cuncta hæc Ratione ſuprema
Confieri ; atque feras, regitur qua Mundus, eadem
Mente regi, tales quæ concinnavit ad uſus
Automata, & tam clara ſui monumenta reliquit.
Mentem ergo in brutis propriam perquirere vanum eſt.
Arguit in fabro, non in ſe machina Mentem.
Certe piſtrinum venti ſeu fluminis actu
Mobile, concordique molas vertigine volvi
Qui videt, ac frumenta teri intercepta, ſimulque,
Sepoſita per ſubtiles farragine caulas,
Creſcere congeriem puræ tenuisque farinæ,
Et ſolo hæc auræ, vel aquæ contingere niſu,
Percontaretur fruſtra, num machina Mentem
Poſſideat, quoniam cernit veſtigia Mentis.
Sic thecam inſpiciens, in qua pila pendula momen
Pondere librato moderatur paſſibus æquis;
Multiplicesque rotas agitans, velut æmula cœli,
Temporis uſque fugam revoluta cuſpide ſignat;
Partiturque diem, & diviſas indicat horas :
Mentem inventoris certe laudabit & artem
Conſiliumque fabri, theca non quæret in ipſa:
Quanquam opus eximium, quanquam ingenioſa reperta
Miratur, digitoque premens interrogat horam.

Quod ſi autem potuere homines caligine merſi,
Qui per cancellos obſcure, nec niſi rerum
Extima percipiunt, magnisque laboribus ægre,
Ac multo coguntur opus ſudore paciſci,
Materiamque renitentem & parere negantem
Contrectare diu, perque organa multa domare,
Induat ut varias tandem arte ſubacta figuras;
Hæc ſi, inquam, potuere manu pervincere, ut apte

Sidereos omnes imitentur in ære meatus,
Ac velut effigiem reddant ſtellantis Olympi:
Cur tandem haud valuit Mundi pater atque hominum Rex,
Omnipotens rerum fabricator, corpora quædam
Sic ſtruere, ut varios, cum ſint varia organa, motus
Exhibeant; animamque ferant in ſanguine fœtam
Spiritibus: puros liquidoſque videlicet ignes,
Quorum ope quiſque ſuus ſervetur partibus ordo:
Et facile, ut par eſt, moveatur flexile corpus:
At propria ſine mente; Deo cum ſit ſatis illic
Signaviſſe ſuam? Nam quæ non machina clamat
Auctorem; attentas ſi quis modo præbeat aures?
Cuncta Deum produnt, atque alte impreſſa ſigilla
Quolibet organico ſplendent in corpore, Mentis
Æternæ, quæ ſola regit quod ſola creavit.

At vero in brutis animantibus organa ſenſus
Omnia quid faciunt ſine ſenſu? protinus inquis.
Id faciunt quod & in nobis humana, priuſquam
Rem ſibi delatam mens noſtra retexerit, ipſo
Fibrarum ex motu, quo ſcilicet illa monetur;
Quo potius ſemel exorto, Deus admonet illam.
In brutis, velut in nobis eſt machina certe,
Rebus ab objectis pariter quæ nata moveri;
Hoc eſt, a motore Deo, præſentibus illis.
Solum hoc diſcrimen, quod machina noſtra cieri
Mente ſolet media; ſine Mente, ferina cietur.
Hæc autem ex ipſo poteris cognoſcere viſu:
Nam radii lucis rerum ſimulacra ferentes
Pupillam recti penetrant, quos uvea primum,
Mox aqueus, tandem cryſtallinus accipit humor,
Ac divergentes convexus colligit. Unde
Concurrunt in fundum oculi, pinguntque colores,
Et formas in reticulo, ſeu pyxide nigra,
Concutiuntur eo appulſu tenuiſſima nervi
Fila cohærentis, cameram qui perforat, ortus
A cerebro; quare in cerebrum defertur imago.
Hactenus effectum eſt quidquid mera machina poſſit
In nobis, velut in brutis. Quanquam ordine miro

Hæc

Hæc fiunt, certe noſtra ſine mente geruntur.
Hanc viſus partem fas eſt concedere brutis;
Ex qua diverſi motus in membra ſequantur:
Poſſe etenim fieri ſine cognitione probatum eſt.
Altera ſervetur nobis, quibus inſuper illam
Percipere effigiem, & noſtro ſummittere viſam
Judicio, multiſque modis verſare datum ſit:
Hæc incorporeæ quoniam ſunt munia mentis.

Dixi, quæ de mente Sophos dubitare ferina
Admoneant. In re obſcura dubitare ſagacis
Conſilii eſt, fraudem merito erroremque caventis.
Hæc ita ſi non ſint, ita poſſunt eſſe: quod, inquam,
Sufficit, ut brutis animas concedere tuto
Non valeas, pariatque gravem tibi quæſtio curam.
Quidquid ab incerto eſt, incertum hoc eſſe neceſſe eſt.
Haud igitur noſtram tua lædunt ſpicula mentem.
Si quid opinari tamen & contendere malis;
Elige, Pythagoræ ſemper-florentis, ames-ne
Carteſii magè clara ſequi vexilla recentis;
Hoc eſt, aut nullas brutis tu præfice mentes,
Aut incorporeas: media, quæ forte placeret,
Non licet ire via: niſi vis te credere neutri;
Atque feris demum tenebroſa in nocte relictis,
Humanam ex ſe ipſa tantum diſcernere mentem.

Si quis, ut aſſiduo maris unda reciprocet æſtu
Preſſura fieri Lunæ, tibi forte negaret
Idcirco, quia Luna ſuos habet & maris æſtus;
Tu reſponderes, prius hoc utrumque probandum,
Et pontum in Luna, & ponti revolubilis æſtus.
Diceret; at Luna eſt, ut fertur, Olympia tellus,
Omnia perſimilis noſtræ: quodcunque videtur
In noſtra, hoc etiam cenſeri debet in illa:
Argueres in eo diſcrimen poſſe putari,
Res quoniam nondum ſatis explorata profecto eſt:
Si tamen in Luna reperitur & æſtuat æquor,
Preſſura id noſtræ pariter contingere terræ.
Quid prodeſt igitur brutorum inquirere ſortem;

Cum noſtra ſit nota minus, totieſque probatum
Jam fuerit, ſi mentem habeant ſimilem omnia noſtræ,
Ergo incorpoream ſimili ratione futuram:
Si careant, nihil hoc ad nos ſpectare, proculque
Diffugere exemplum : atque adeo tela omnia contra
Obniti, firmamque ſuis perſtare columnis
Doctrinam, quæ Materiem in ſua ſepta coercet,
Ac Mentis naturam a corpore ſegregat omni.

Sed quod bruta probant nobis animalia vere
Quin & demonſtrant liquido (neque enim irrita noſtris
Obvenere oculis) unum eſt, dulciſſime Quinti,
Eſſe Deum quo ſe, ſint qualiacunque, tuentur
Auctore ; eſſe Deum quo ſe motore gubernant.
Ecquis enim, cum ſint partim diverſa ferarum
Officia, & partim cunctis communia brutis,
Hic non agnoſcat Mentis veſtigia ſummæ;
Muneribus propriis quæ propria fingere novit
Organa, communes tribuit communibus artus?
Nam caput eſt cunctis; ſunt fauces, viſcera, nervi;
Eſt cor, & eſt aliquis, quo moles tota rigatur,
Corde means remeanſque liquor; ſunt denique partes
Gignendam ad ſobolem, & gemini diſcrimina ſexus:
Omnia quandoquidem ſunt & ſibi vivere nata,
Et multos ſimileſque ſui progignere fœtus.
Sed quia ſunt ſtudiis ac toto diſſita victu
Plurima, quæ varias referunt animalia formas,
Diverſaſque plagas Cœli, telluris & undæ
Concelebrant; illis diverſæ membra figuræ,
Omnibus at proprios accommoda cernis ad uſus.

Dispersum late genus aſpice pennipotentum.
Eſt illis quærenda procul, ſparſimque per agros,
Aut per aquas, aut ingentis per inania cœli,
Arboribusve ſuper ſibi congrua copia victus:
Stant pennæ duplices, validique hinc inde lacerti;
Queis innaſcentes plumas, & ponderis æqui
Remigia in numerum poſſint agitare per auras:
Caudaque flexibilis motum, ceu temo, gubernans.

Inter

Inter aves, multæ, queis fructus ſordet agreſtis,
Vivere habent rapto: ſunt illis omnibus ungues
Armigeri & gladiis immania roſtra recurvis,
Robuſtum femur, & duratum ad prælia pectus.
Sunt, quæ nocturno venari tempore debent:
Propterea quod præda ſibi magis apta, ſuiſque
Fœtibus, e terra nocturnis exit in horis:
Illæ nec ſolis radios, nec tela diei
Lucida ferre queunt; ſomno, latebriſque ſepultæ
Sub tectis habitant, aut inter diruta ſaxa;
Et caligantes oculos dum lucet, in umbris
Argutos, eſcam facile ut diſcernere poſſint,
Et pedibus vix robur habent, ac debilis alæ
Momentum; aeriis quoniam vacat hoſtibus horis.
Invenies quaſdam, quibus eſt ſua nare voluptas:
Ecce pedum digitos jungit membrana patenter,
Ut jaciant retro fluctum, & ſe remige planta
Promoveant; non eſt aliis ea præbita virtus.
At mergis ovata via eſt, qua ſanguinis humor
Intacto pulmone ſubit directus aortam;
Dextro duntaxat, non lævo corde receptus:
Quam ſub aquis manſere diu, ſpirabilis aura
Expertes vivunt: fœtus quoque vivit ut omnis,
Dum jacet occluſa gravidæ genitricis in alvo.

Insuper hoc etiam proviſum eſt, omnis ut ales
Undarum civis, roſtrum pinguedine quadam
Præferat imbutum, quo fultas vellere denſo
Sæpe linat plumas, oleoſo glutine inungens;
Ne rorem accipiant inimicum, aut frigidus humor
Trajiciat pellem madefactam, & viſcera lædat.
Exſortes nandi quædam piſcantur in undis:
Aſpice ut erecto ſunt corpore, cruraque geſtant
Ardua præ cunctis animantibus; oraque tendunt
Grandia procero longe pendentia collo.
Nimirum quia cœnoſas plerumque paludes
Inter, & irriguas valles ac littus oberrant:
His, ne mergantur penitus tribuenda fuerunt

 Sub-

Subſidia ; ut cœno in medio ſpecubusque latentem
Quæque ſuam effodiat prædam, ſuperedita lymphis.
Jam queis nare datum, ſecus undam ſemper in alga
Nidificant; quarumque valent incedere pulli
Naſcentes, hæ ſemper humi; ſed ſemper in altis
Arboribus, quarum pulli naſcuntur inertes:
Unde inhiant patuli, & victum clamoribus orant:
Semique cocta ferunt illis alimenta parentes;
Propterea nacti turgentem in gutture ſaccum.

Sic aliter piſces, aliter conchylia vivunt,
Utunturque cibis aliis, diverſaque longe
In pelagi campis habitant loca : namque profundum
Pars colit, antraque vaſta & inacceſſas convalles:
Pars hæret ſcopulis, aut ſalſam ſpargit arenam:
Hic ubi candeſcens infractis fluctibus æquor
Deſinit, ac bibulum lavit unda reciproca littus.
Verum hoc mirator, Quinti, quod ſquamiger omnis
Pectore veſicam ſemper gerat, aeris aura
Turgentem; levior qua factus, abire per omnes
Poſſit aquas, longe & late, circumque ſupraque,
Atque altos penetrare lacus, & corporis udi
Flectere ſecurus, pinnisque agitare carinam.
Qualis ubi primos pubes ignara natatus
Exercet, timidoque gradu cava flumina tentat:
Fune revincta levi pendet juvenilibus ulnis,
Et rude ſuſtentat ventoſa cucurbita pondus.
His quoque folliculi ſub gutture, mille plicatis
Contexti foliis; quos oſſea lamina duplex
Protegit inflectens, ut aquæ de corpore, quidquid
Aeris eſt, jugi percolatum exprimat hauſtu.

Singula quid narrem ? vel quot diſcrimina rerum
Fluctivago ſint in populo? ſunt inter & ipſas
Quadrupedes : & cuique ſuis pro moribus aptæ
Sunt partes. Nam quæ frutices & gramina carpunt,
Illis abraſi dentes, ac forficis inſtar,
Ut ſegetem tondere queant; inſtarque molarum,
Sunt

Sunt quidam interius poſiti, queis frangere poſſint
Inciſam, & ſapidos attritu extundere ſuccos.
At queis dat laniena cibum ſunt undique raſtris
Falcatæ fauces ; eſt unguis aduncus & ingens;
Ut lacerent carnem & valeant diſcerpere fibras.
Radices herbarum ac tubera mandere natus
Præduro ſiccam roſtro, ceu vomere terram
Sulcat aper, ſaltusque omnes pernoctat arando;
Perque diem ſolet in ſpurcis recubare lavacris,
Et fruitur læto cœni graveolentis odore.
Nec non & variis vitæ tutamen in armis
Eſt poſitum : quæ ne percurram ſingula, cernas
Inſectis levibus quam fortis aculeus inſit :
Cornua quam multis, & quam variata gerantur:
Hyſtricumque genus, membrum quibus omne pharetra ;
Ungula tum ſimplex aut fiſſa eſt pluribus, & non
Pro ſolea tantum, ſed ut hoſtem calce repellant.
Sunt clypei Crocodilo, aliis ſunt piſcibus enſes.
Et quoniam Cancri ſub ſidere natus iniquo
Arduus & tergo & longa cervice Camelus
Æthiopum ſequitur toſtas Arabumque cohortes,
Et grave geſtat onus ſitientes inter arenas;
Quo non irriguis deſcendunt collibus amnes,
Nulla palus, nulli dant potum e nubibus imbres:
Idcirco cellas alvo anteriore capaces
Accepit, ceu plena cadis alvearia, ſolus;
Quæ ſervent hauſtam raris e fontibus undam,
Atque monente ſibi reparanda in viſcera reddant.
Haud ſecus, ac fructu ſublimis carduus hirto,
Qui medios inter lapides tophumque vireſcit,
Nec ſat jejuna trahit e radice liquoris:
Emittit bibulas ipſo de caudice frondes,
In quibus, ut labris totidem, ſe roſcida cogit
Stilla novo delapſa die, ſtagnanſque moratur:
Arentem ut foveat, ſenſimque refrigeret herbam.
Hæc non fortuiti occurſus, non vincula cæca
Condere, non fictæ vires quæcunque putentur
Eſſe in Materiæ ſumma, potuere movendo.

Nam quod ab inventis hominum, quod ab artis opella
Naturæ ſecernis opus, quaſi condita caſu
Fabrica ſit, noſtra quæ non imitabilis arte,
Mortalis longe ſuperat miracula niſus;
Quodque doces nullo compagem ſine creatam,
Membra nec ad proprios inſtructa ſagaciter uſus;
Verum Materiæ tandem glomeramine cæco
Eveniſſe, homines ut conſpicientia nacti
Lumina, conſpicerent; quoniam prius illa fuerunt
Condita, quam notus cuiquam foret uſus eorum:
Num rides, Quinti? Belle haud humana fuiſſe
Hæc inventa probas; at nulli debita menti,
Nequaquam. Sic ſunt gregibus conſtructa fovendis,
Non ovium, aſt hominum certa præſepia cura,
Ne rapiat lupus, aut cœli inclementia lædat.
Nec ſine conſilio nidum mox ipſe putabas
Surgere perdicis vel hirundinis: Inde triumphans
In brutis animum, noſtri ſimilemque volebas.
Organa perdicis tu vero & hirundinis ipſa,
Quæ nidis longe præſtant, nidoſque laborant,
Ipſe tibi pugnans temere emerſiſſe putabis?
Dic igitur pontem hunc, quo latum trajicis amnem,
Non opera factum, aut ſtudio; ſed ſponte fodinis
Ex improviſo lapides veniſſe reciſos,
Et palis ultro in terræ fundamine fixis
Incubuiſſe ſimul, curvatiſque arcubus alte
Suſpendiſſe ſolum atque viam feciſſe per auras,
Et fluvio impoſuiſſe jugum, ripaſque remotas
Transverſo ductu & ſolidis junxiſſe catenis.
Dic quoque belligeras non unquam in littore claſſes
Exſtructas; ſed forte ſuis de montibus actum
Deſcendiſſe nemus, nullique dolata coiſſe
Ligna, nec admotas olim perpeſſa ſecures.
Dic tabulas trabibus ferrum intricaſſe ſupinas
Non miſſum incudi, nulla fornace recoctum;
Infectos etiam funes, infectaque malis
Lintea ſe motu proprio applicuiſſe repertis.

Sed

Sed quid ego hæc multis nequicquam? Talia ſanti
An foret in cerebro quidquam ſalis? ocius ergo
Deſine tot furiis agitari, ut credere pergas
Nil factum in brutis aliqua ſine mente, niſi ipſa
Corpora brutorum : quæ ſive carentia ſenſu,
Sive inſtructa putes, mirare & Numen adora.

ARGU-

ARGUMENTUM
LIBRI SEPTIMI.

AD demonſtrandam Divini Artificis manum, jam ab animalibus ad ſemina progreditur: a v. 1. ad v. 30.

Exagitat ridiculam Epicuri de ortu primaque nutritione animantium opinionem: a v. 30. ad v. 154.

Ariſtotelis formam artificem explodit: a v. 154. ad v. 200.

Probat ſemina caſu nec fieri, nec ſecundari potuiſſe: a v. 200. ad v. 261.

Deſcendit ad Epicuri & aliorum Atheorum ſententiam de generatione animalium, quam per ſolas motus leges explicari non poſſe affirmat: a v. 261. ad v. 342.

Ut oſtendat non ſine opificis induſtria fabricatam hominis machinam, in ejus deſcriptione immoratur: a v. 342. ad v. 745.

Tranſit ad bruta, tum minora, tum majora: quorum primum ſemen nec a ſeipſo, nec caſu factum eſſe demonſtrat; ergo a mente aliqua, eaque ſumme perita: ea æterna eſſe non poſſe: a v. 745. ad v. 921.

Ex conſtanti generationum ſimilitudine earumque arte eximia probat, ſemina niſi a cauſa provida, communi, valida & æterna formari non potuiſſe: a v. 921. ad v. 1006.

Semina omnia animalium cujusque generis in primo animali concluſa fuiſſe: in maribus prolem contineri: a v. 1006. ad v. 1120.

Exponit cauſam infecunditatis eorum animalium, quæ ex gemina ſpecie conſtantur: a v. 1120. ad v. 1182.

In

In ſeminis nil niſi ſeminis nutrimenta ineſſe confirmat; inſitum propagandæ ſobolis curam; innatum animalibus ſemen, in eoque tuendo Providentiæ diligentiam oſtendit: a v. 1182. ad v. 1355.

Supra fidem non eſſe tantum ſeminum numerum tantulo ſpatio contineri demonſtrat exemplo florum ac plantarum: a v. 1355. ad v. 1400.

In cunctis vegetabilibus generis ſui ſemina ineſſe; hinc cauſam ſterilitatis & fecunditatis explicat: a v. 1400. ad v. 1472.

Suos eſſe in ſeminibus fœtus, ſua in fœtibus ſemina probat: exponit cur plantæ quædam ex ramo aut radice repullulent; cur inſitione fecundentur; ex ſeminibus oriri eas ipſas, quæ ſponte ſua ac temere oriri videntur: a v. 1472. ad v. 1609.

Nulla animalia niſi e conjugio orta eſſe, præter unum cujuſque generis, in quo Deus totum genus primo condidit: a v. 1609. ad finem.

AN-

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER SEPTIMUS.

De Seminibus.

HACTENUS auctorem rerum ſat multa probarunt;
Nullaque fortuitis Atomorum nexibus eſſe
Corpora conſtructa; & per ſe conſiſtere nullam
Materiem, per ſe nullam potuiſſe moveri.
Vidimus & ſpecies viventum animataque regna;
In quibus eſt operis major ſolertia, mentemque
Arguit artificem doctus labor: unde parentem
Eſſe Deum pariter vocalia mutaque clamant.
Id tamen evincunt multo mage cognita rerum
Semina : ſi attendas, quo vere ſingula pacto
Gignantur; poſſintque homines, & ſecla ferarum,
Et plantæ, & quidquid fabrefacta per organa vivit,
Perpetuum reparare genus; ſemperque recentes
Conſumtis patribus detur ſuccedere natos:
Unde fit interitus ortusque reciproca quædam
Æternum ſeries ; & eunt redeuntque viciſſim
Ex rebus non iisdem, eadem ſpectacula Mundo.
Quales uſque cavis amnes volvuntur in alveis,
Haud ſibi diſſimiles, alii tamen; atque perenni
Defluvio properant magnum deſcendere in æquor:
Nam ſequitur fugientem unda & fugit ipſa ſequentem.
Sic fluit in terris generum fugitiva propago;
Summaque viventum (quamvis juveneſque ſeneſque

Nocte

Nocte dieque cadant inimica falce reſecti)
Labitur & perſtat, pretioſi ſeminis uno
Auxilio: ludens in quo Mens ſumma creantis
Contrahit immenſas artes, ſobolisque futuræ
Celat inexhauſtas promitque in ſecula gazas
Provida: divinæ ſpecimen mirabile dextræ.

Pulchra quidem ſuper his Gargettius ille, magiſter
Humani generis; qui, Muſa teſte Lucreti,
Unus Naturæ fontes portasque recluſit;
Uſque adeo, ut cauſæ tam clara in luce patentes
Non poſſent grato ſine quodam horrore videri:
Imo, non ſine contemtu delira canentis.
Scilicet ut veteres jam tum ad mendacia proni
Grajugenæ, cœno e calido Pythona tremendum
Emerſiſſe ferunt, jaculis quem ſtravit Apollo:
Sic ore audaci non degener ille docebat
Fortuna cecidiſſe, ut, decedentibus undis,
Enatas quondam tota in Tellure paludes
Aſſiduus Phœbi ſenſim calefecerit ardor;
Atque ita viventum parili genera omnia fundo
Prodierint: muſcæ primum culicesque moleſti,
Facturæ levioris opus; dein ſecla volantum,
Reptiliumque & quadrupedum; quos inter & ipſe
Venerit ortus homo Rationis lumine pollens.
At notas præter ſpecies, quas eſſe videmus,
In Mundo, multæ conſurrexere ſub auras:
Caſus enim quid non peperit? Sed protinus illas
Exſtinxit ſobolis defectus, & ire coegit
In tenues Atomos, veluti radice reciſa:
Fecundas quoniam caſus non fecerat. Illæ
Manſerunt tantum, queis tunc genitalia forte
Organa contigerant, Venerisque innata cupido.

Sed quales quantosque homines hoc more profudit
Terra parens? Minimos, inquit, ceu naſcimur omnes:
Nam generum cunctorum exordia parva fuerunt.
Unde igitur victum carpebant? Hic Epicurum,
Se majorem ipſo & pictoribus atque poetis,

Admi-

Admirare : minor fingendi namque magiſter
Hoc intricatus laqueo victuſque ſileret.
At non ille ſibi fidens, atque ora pudori
Semper inacceſſus : promto nodum enſe ſecabit.
Provida nimirum pueris naſcentibus almos
Eximii fontes lactis Fortuna pararat,
Qui cœno e medio paſſim hinc atque inde fluebant.
Illi erumpentes, ac ſponte in labra jacentum
Delati, fauces internaque viſcera, quantum
Sat fuit, attenta melius nutrice rigarunt.
Sic homines, agnos inter, miteſque leonum
Primitias, ab humo vitam ſuxere tepenti.

Verum æque liceat, luſit quos Græcia nugax,
Credere diluvii natos e pinguibus angues
Relliquiis ; forteſque viros, & in arma ruentes
Erupiſſe ſatis Cadmei dentibus Hydri;
Aut lapidum jactu gentis primordia noſtræ
Deucalioneis quondam inſtaurata ſub annis;
Terrigenasve polo minitatos bella Gigantas:
Vel formicarum genitos prægnantibus ovis
Myrmidonas, cum ſupplevit pater Æacus urbem
Peſtifero viduatam odio Junonis iniquæ;
Vel patrem Phœnica ſui Nabathæa per arva
Ferales myrrha & nardo contexere cunas;
Aut Jovis e cerebro cataphractam exiſſe Minervam;
Aut ſpumis comtam Venerem emerſiſſe marinis,
Quam Cypros excepit; vel Pygmalionis amore,
Indita marmoribus gratæ ſpiracula vitæ.
Scilicet impietas in eo (cum cetera pugnent)
Atque ſuperſtitio concordant, ut per aniles
Utraque fabellas commentaque ludicra ſe ſe
Protegat ; indignoſque ſibi mendicet honores.

Nempe tuam hic fas eſt præſertim, incredule Quinti,
Appellare fidem. Credis tot vana canenti,
Et dubitas, moroſe, ſequi tot vera probantem!
Quid mihi nunc adeo manifeſtum extinguere Numen
Conatus, ridenda ſimul deflendaque monſtra,

Terre-

Terreſtres uteros, limoſaque ſemina ponit,
Ceu fungis ac tuberibus, nimis ille Poeta
Fertilis, & mammas lutulento lacte fluentes;
Opportuna forent teneris ut pabula natis?
Cur autem expreſſo Tellus emerſa liquore,
Solis ab aſpectu fœcunda tumeſcere cœpit;
Et non acceptos dignata eſt reddere fœtus;
Ante ſua vi parturiens, enixaque prolem,
Quam gravida; & nutrix, ulli quam nupta marito?
An lapſi madidæ radii Telluris in alvum
Semina Phœbeo de corpore fuſa tulerunt?
An Sol tot rerum ſpecies meditatus opimas,
Alvos femineas in molli finxit arena?
Jam Sol eſt igitur Deus: en tibi Graius Apollo,
En genitor Phaetontis, & Oceanitidis hoſpes.
Nunquid & omniparens fœtus jam Terra tenebat
Commiſſos gremio, Solis quos eruit ardor?
En tibi magna Deum genitrix, Idæa virago,
Quæ miſerum nimiis vexavit amoribus Attin:
En Cybele mera, quam bijugi vexere leones
Montibus in Phrygiis, Corybantiaque æra ſonabant.

Sed quis eos fœtus ipſa in Tellure creavit?
Vas eſt, non opifex. Hic te tua fabula fallit,
Et jugulat. Quo conſilio, qua mente ſubortis
Lac tempeſtivum, cujus de munere fluxit?
Nam ſi lactis inops veniſſet lucis in auras,
Maxima pars animantum eheu! vix nata periſſet:
Sugere nec limum poterat, nec mandere gramen,
Nec vento ſaturari, aut puro lumine Solis.
Impietas huc uſque virum inſanire coegit!
Numine deſtructo, Fortunæ tradidit amens
Numinis officium! Quam prudens quamque benigna
Hæc Fortuna fuit! Quæ munificentia major,
Aut quæ cura magis materna in rebus alendis!
Qui talem agnoſcit caſum, non indiget ullo
Numinis auxilio: quin caſum haud eſſe fatetur,
Invitusque Deum commentis ponit in ipſis.

Sed cur hæc præcluſa via eſt; nec jam amplius ullæ
Conſurgunt ab humo pecudes, hominumque catervæ?
Quæ nova tam ſubito pariendi invertere ritum
Vis potuit; Terramque jubens ſterileſcere, ſolis
Aut referans vegetabilibus, nunc omne creandi
Officium in ſpecies animantum tranſtulit ipſas:
Et cunctas ideo ſexus diſtinxit in ambos,
Ut nec Terræ opera deinceps nec Solis egerent?
Nam ſi fortuito naſcuntur ſingula caſu,
Ac temere & ſparſim jacto per Inane quietum
Seminio, totidem viventum de genere omni
Nunc Atomos & in hæc concreſcere corpora ſuetas
Terra premit, quot tunc primum exſiccata premebat.
Nullum animal tamen effœtis nunc prodit ab arvis:
Nec ſub utroque polo, ſoles ubi, nocte fugata,
Semeſtres; nec ubi Solis violentia torret
Suppoſitam regionem & in auram ventilat agros.
Sunt hic atque illic vada, flumina, ſtagna, paludes;
At nusquam viſa eſt animal progignere Tellus.

Jam quod Ariſtotelis docuit Schola, corporis omnis
Materia ſimul ac forma conſiſtere ſummam,
Nil aperit de Seminibus, nil explicat, unde
Mens illuſtrari & Verum cognoſcere poſſit.
Materiem certe primam nihil eſſe fatetur,
Præter id omne quod eſt formas verſatile in omnes,
Per ſe nudum & inops, ita ſemper ut appetat illas:
At formam, id privum quo definitur habetque
Materies, ut ſit talis taliſque vocetur;
Reginamque animamque rei; verumtamen ipſa
Natam e Materia, qua dilabente necatur;
Qua ſine adhuc nihil eſt, quamque ambit amica viciſſim:
Mutua conſortes adeo conjungit egeſtas.
Atque ita ſeminibus dominari & præeſſe regendis
Formam imitatricem genii, ac bene cuncta moventem.
Hæc fuit antiqui celebris doctrina Lycei;
Quam renovare velint, quibus hæc natura vocatur
Plaſtica: ſi vere potuit doctrina vocari,
Quæ cum nil doceat, ſemperque relinquat in umbris
Rem

Rem ſibi propoſitam, tum ſtulta & inania prodit
Somnia: namque modis rerum ſub nomine formæ
Plus nimio tribuens, phyſica in moralia vertit;
Ac ſtupidis animum, & teneros concedit amores.
Nec referat quare, ſeu qua vi, neſcia forma
Quid ſit opus, mira tamen hoc opus arte laboret.

SED Mentem-ne opifex habet hæc mirabilis, an non?
Nam ſi Mente caret, qui tot miracula promit?
Si Mens eſt, noſtræ ſuperat molimina Mentis?
Quanquam etenim Aſtronomus regiones ætheris altas
Deſcribat radio, & Lunam Stellaſque ſequatur;
Quamvis ædificare domos, munimina, pontes,
Gens hominum, parvoque imitari pulvere fulmen,
Et rigidas cautes, & propugnacula firma
Rumpere, & in muros jaculari incendia norit:
Vel trabibus junctis ignotas quærere terras,
Longe per medias hyemes, trans æquora magna;
Eſt tamen in tenui major ſolertia grano:
Formaque lenticulæ radicem extendere campo
Docta ſuam, & foliis ramos redimire biſulcis,
Digeſtaſque ſimul varias includere lentes
Cuſtode in ſiliqua, totis præſtabit Athenis,
Et me judice erit, quam Porticus atque Lyceum
Et quam mortales cuncti ſapientior una.
Verum aliquid fas eſt erranti ignoſcere turbæ;
Quæ dum opus artifici tribuit mirabile Formæ,
Saltem in eo ſtudium quoddam perſenſit & artem.

AT miror ſublimem animum mentemque Epicuri,
Singula qui longum meditatus corpora, clauſit
Ipſe volens oculos & lumen ſponte refugit:
Numinibus quando ſecura in pace relictis,
Fortunam cauſas Mundi congeſſit in unam;
Ceteraque exorto ſemel advenientia Mundo
Sic fieri dixit, quoniam ſic contigit eſſe
Complures Atomi certa ut de claſſe coirent;
Proindeque ſeminibus naſci ductore ſine ullo
Res cunctas, pariterque ex cunctis ſemina rebus;

Non ex propoſito, vi tantum atque impete motus,
Hoc etenim diſtant Epicurus Ariſtotelesque,
Totius quod curam operis ſtudiumque regendi
Hic daret effecto, quod vel cauſæ ille negavit.

Sed non expedit Superum contemtor, & olli
Carmine mellifluo ſuffragans Muſa Lucreti,
Quare nos miſeri, quorum obſcuratur opaca
Mole intellectus, nec ſe caligine ſolvit,
Nil agimus ſine conſilio, ſine mente, ſine arte;
Seu veſtem induimus, ſolita ſeu veſcimur eſca,
Seu legimus, canimusve, placet ſeu ſcribere verſus,
Aut ſerere, aut plantare, aut glebam findere aratro,
Et conſcendere equos, venari, ludere, fari,
Pingere : quid memorem clarorum geſta virorum,
Et belli pacisque opera, artificumque labores?
Maxima Naturæ dum ſe miracula produnt
Sponte ſua, ſine conſilio, ſine mente, ſine arte.

Dicere me memini, navis cum inſtructa videtur
Quæ mare velivolum ſecat acta faventibus auſtris,
Nullum, obſervata compage ac mole ſuperba
Corporis in pelago diverſa per organa moti,
Et partis cujusque ſitu, ratione, figura,
Non miraturum ſubito portenta fabrilis
Inventi ; quo ſunt tot concinnata tigilla,
Tot diſpenſati funes ſuſpenſaque vela,
Tot mali erecti, tot in unum denique juncta,
Et caſus contra tot mente parata marinos.
Addidimus fore dementem quicunque negaret
Auctorem navis, ſed concurrentibus ultro
Partibus enatam & tabulatis forte coactis
Diceret. Ecce vides Atheorum abſurda : ſed ad rem
Quo magis id noſtram faciat, quoque acrius illos
Urgeat exemplum; fas ſit mihi fingere quædam.

Hæc navis proprio ſi fecundata marito
Naviculam pareret, quales laquearibus altis,
Templorumque tholo ſuſpenſas ſæpe videmus;

Aut

Aut quales manus artificum ingenioſa polivit
In tenui formans operum exemplaria buxo:
Tu-ne admirandam prolem hanc, Epicure, negares
Deberi ingenio, & Mentis partum eſſe ſagacis?
Quinimo & Mentis magnæ multumque potentis
Argumentum eſſet. Navis tamen ampla ſupellex,
Vel quæ mille viros triplici ſub tegmine geſtat
Annonamque ingentem, & centum faucibus æneis
Neptuni imperium atque hoſtilia littora terret;
Vel quam mendaces Danai finxere loquacem,
Semideosque tuliſſe duces in Colchica regna;
Haud æquare poteſt rerum viliſſima quæque
Semina, ſtructuræ pretio: queis conſtat ineſſe
Corpora non tantum primo ventura, ſed ipſos
Natorum natos, & qui gignentur ab illis.

Hæc Epicureos habuit ſententia fallax,
Temporibus certis exortum in corpore Semen
Sanguinis aut ſucci partem vegetabilis eſſe
Deciſam, & membris collectam ex omnibus una
Confluere, inque novum ſenſim coaleſcere corpus:
Ex oculis oculos, ex oſſibus oſſa creari.
Huc referunt, natis quod imago expreſſa parentum
Sæpe reviviſcat; nec tantum forma color-ve
Corporis aut habitus, morum ratio ipſa modusque:
Hinc, aiunt, ſi quæ cerebrum prægnantis acute
Perculerint, alto tectam ſub fornice prolem
Commaculare ſolent; tenera cute pingitur illud
Quod timuit mater, ſeu quod vehementius arſit,
Impos *Phantaſiæ;* verſa quin ſæpe figura,
Degenerant molles in monſtra perhorrida fœtus.

Ast alii ſolas per motus denique leges
Contendunt fieri ut proles formetur; & aiunt
Maſcula femineis fuerint cum Semina miſſa
Seminibus, gemino fingi de plaſmate prolem:
Pharmaca ceu duplici fiunt medicamine; ſicut
Panem ex fermento facimus piſtaque farina;
Utque fabri conflant binis electra metallis.

Hæc igitur moles, illis ſi credere fas eſt,
Quam genitalis init fecundæ ſpiritus auræ,
Motibus internis agitatur & excita fervet;
Prægnantiſque uteri calida fornace tumeſcens,
Organa paulatim, ſe ſe in diverſa movendo,
Digerit, & formas membrorum ſuſcipit omnes.
Haud aliter ſane, quam ludicra tollitur arbos,
Concolor argento (Dianæ ars chymica dicit)
Mercurio compacta mero, ſalibuſque ſolutis;
Quorum ita commiſtas partes ſurſum erigit ignis,
Ut ſimulent terreſtre ſolum truncique columnam,
Atque in frondentes poſſint adoleſcere ramos.
Ergo, ut per tubulos tenuatur ductilis auri
Maſſa, venitque foras in fila minora capillis;
Sic etiam ſatis eſſe putant, genitricis in alvo
Si formæ quædam fuerint certique canales,
Queis percolatum Semen fingatur in artus.

SED longe diverſa animati anima-ve carentis
Corporis eſt natura. Poteſt argentea fingi
Mercurio ſalibuſque ſimul ferventibus arbos
Extima duntaxat, ſed abeſt tamen intima plantæ
Fabrica; non radix, non fibræ pomaque ramis
Pendula; non cortex, teneræ non theca medullæ;
Denique non ipſis ſunt indita ſemina pomis:
Arboris effigies, non arbos. Sic quoque in agris
Saxa leges prunum atque pyrum mentita, vel intus
Perſica quæ referant lapidoſo corpore mala;
Tales & pepones Carmelo in monte videntur,
Naturæ, ut perhibent, ludibria vana jocantis.
Quod vero ſubtile tubis deducitur aurum,
Jam factos probat eſſe tubos, formamque magiſtræ
Mentis opus. Poſitis promtum eſt cognoſcere formis,
Quo ſe ſe in lucem molimine corpora prodant,
Et veterem invertant, forma cogente, figuram.
Non mutatur enim contextus particularum,
Et nihil interius geritur: ſed cudere prolem
Hic labor eſt: neque ſufficiunt jam ſtructa parentum
Corpora, quæ ſolas poſſunt præbere figuras

Par-

Partibus externis : internas quæ manus ergo
Perficiet, natumque dabit ſimilem eſſe parenti?
Forte oculos oculi facient, Epicurus ut olim
Tradiderat, pars quæque ſui compendia mittet.
Qui poterunt igitur cæci generare videntem?
Et manci aut mutili propriis dare brachia natis,
Cruraque ? tum lectos in matre quis ordinet artus,
Quemque ſua ſtatione locans ? Ni fiat, aperte
Cernis non hominem, ſed jam chaos eſſe futurum.

Ergo animal, gemmæ ſi foſſilis inſtar & auri,
Congeſtas uno tantum glomeramine partes,
Contextum vel aquæ, vel ceræ mollis haberet;
Hæc, cum non alio diſcrimine corpora pugnent
Inter ſe, niſi quod denſis minus aut mage conſtent
Principiis (nam ſunt alioqui neſcia vitæ,
Neſcia prodendæ ſobolis, ſed inertia torpent)
Tunc certe, non inficior, gignuntur ut illa,
Sic animal gigni, & ſenſim concreſcere poſſet:
Nimirum adductis hinc inde, ac rite locatis
Particulis; pulſoque procul quodcunque noceret;
Apte ad vim motus, concordanteſque figuras.

At ſecus omnino ſe res habet. Organa quippe
Fert animal ſecum, quæ ſi non intulit alvo
Maternæ ad generis normam conſtructa, neceſſe eſt
Artificem eſſe aliquem latebroſo in corpore matris,
Qui totum diſponat opus; figuloque magiſtro
Doctori & Graiis ſculptoribus atque Minerva,
Non extra ſolum poliat, tornetque figuram,
Sed ſtruat interius quidquid vitamque genuſque,
Et motum & ſenſum, atque affectus procreat ipſos.
Qui ſciat e craſſis fabricari partibus oſſa,
Vivæ tigna domus, & ſuſtentacula molis:
Interſecta quidem, valeant ut momine flecti;
Atque tamen rigida in ſe ſe firmique tenoris,
Contineant proprio fluxas ut robore carnes;
Talibus at vinclis inter ſe juncta viciſſim,
Molliter ut convexa cavis inſerta rotentur.

Qui poſita quaſi libella, ſtaticesque peritus,
Impediat ne pars præponderet altera, verum
Conſtituat cunctis æquabile fundamentum.
Qui ſciat ad totam componere ſingula molem,
Atque intus liquidæ nidum terebrare medullæ.
Articulos plantamque pedis, cui tibia duplex
Inſeritur, finget: ſimplex femur inſuper addens
Suppoſitum toti maſſæ, curvoque ſedili.
Quidquid & una ſibi, pars æmula ſemper habebit,
Vertebras etiam tergo a cervicibus altis,
Producet, quo ſe cerebelli ſuccus inundans
Abſcondat loculis. Coſtas utrinque repandas
Adjiciet, quas flexibiles paulum eſſe jubebit:
Pulmonum ne ſpongiolis, quæ ducere debent
Ac reflare animam, deſit locus. Inde patentes
Hinc atque hinc humeros, humeris pendentia nectet
Brachia. Sublimem vero quaſi corporis arcem,
Conſutis varie teſtis duplicique tabella
Compactis, vas efficiet, cerebroque dicabit:
In quo molliculæ glandes e ſanguine ſugant
Cœleſtes animos, nervis qui deinde vehantur.
Qualis ubi ſtridens pyrio de pulvere flamma
Surgit & ignitos deſcribit in aere tractus,
Liquitur in ſtellas & cœlo effuſa coruſcat.
Plurima ſed caveat, ſedes cum naribus aptas,
Atque oculis fodiet: cribroſum naribus ille
Os faciat, patulumque in gutturis antra meatum,
Quo duci & reſonare queat ſpirabilis aura.
Ille cavos oculis orbes, coni inſtar acutos,
Scilicet, ut junctim & facili conamine poſſint
In lævam & dextram, & ſupra ſubtusque moveri.
Quin etiam prudente manu doctoque labore
Sunt terebrandæ aures; ubi tympana tenſa neceſſe eſt
Pulſari, aptarique viam advenientibus auris;
Ut ſonitus dextre tornata foramina velox
Pervadat, cochleiſque intromittatur apertis.
Quid memorem gemino de cardine? Firmiter hærens
Quo maxilla ſuperpoſitæ, tamen una movetur.
Quid de gengivis dicam, queis candidus ordo

Den-

Dentum implantatur duplex, creſcitque caditque,
Exoriturque iterum proprio de Semine naſcens?

OSSEA compages igitur, vel nuda, tot in ſe
Continet ingenii monumenta operæque ſagacis,
Ut nihil auctoris demonſtret clarius artem.
Ergo, ſi facta eſt primum genitricis in alvo
Informi de materia, qui fecerit, illum
Vulcani ſimilem, ſtatuas qui juſſa Deorum
Sponte faceſſentes, auro conflarat & igni,
Quin & Vulcano multum præſtare neceſſe eſt.
Munia membrorum nam quot prævidit & uſus!
Ut ſtuduit membris habiles aptare columnas!
Quot variare modis! Quæ binis oſſa parabat,
Bina hic atque illic formaque polivit eadem;
Et quæ ſimplicibus, medio hæc in corpore fixit.
Jamque ut promineant quædam, interiusve recedant,
Aſpice; qui levor multis, non nulla quibusdam
Aſperitas; parvis cuncta ut perfoſſa cavernis,
Ne varios motus nimia gravitate retardent.
Quo mirere magis, Quinti, per fragmina multa,
Hoc totum conflatur opus, par omnia certe
Muſivo. Siquidem pars ex ſe nulla cohæret
Vicinæ; quæque eſt ſeorſum finita; ſed omnes
Vel commiſſuræ, vel clavi, aut vincula jungunt:
Quæ loca par oleo ſemper levis humor inungit.
Tale ſibi vel Praxitelis vel Apellis alumni
Ante oculos ponunt e ligno flexile ſignum;
Naturæ ad legem expreſſis ut motibus omnes
Corporis humani poſituras fingere poſſint.

QUOCIRCA motus videas haud legibus ullis
Hanc fieri potuiſſe ſtruem. Nam corpora partes
Continuas habeant ſic informata, neceſſe eſt.
Vi motus utcunque poteſt adoleſcere ramus
Qui dein fuſtis erit; ſed non agreſte flagellum
Fuſtibus e geminis conſtans, quorum alter habetur
Agricolæ manibus, ſegetem dum verberat alter
Aera per medium volitans, graviorque relapſu;

Quo ſpicæ frugem emittunt, ſtipulæque reſultant.
Nulla igitur vis mente carens diſponere talem
Ex ſe ſe valuit fabricam. Mens unica proinde
Totius cauſa eſt fabricæ. At te judice, quæ Mens?
An matris? ſæpe eſt conceptus inſcia mater,
Inſcia qui cæca creſcat tener hoſpes in alvo.
An fœtus? Ergo ipſe ſibi ſua membra perite
Conſtrueret! Certe matre eſt indoctior ipſa.
Mens tamen hæc fecit. Mentem hic toto Orbe potentem
Nonne vides? Quando fecit? Narrabimus infra:
Sed prius hanc mecum fabricæ mirabilis artem
Proſequere: ut cernas præſtandum quid foret illi,
Quem reputant fœtus auctorem in corpore matris.

Ossibus his ergo membranam adjungere debet
Singula reticulo circumque ſupraque tegentem.
Muſculus huic omnis valide affigatur oportet,
Contrahi & extendi facilis; cum tendine multo,
Fibrarum qui faſciculos ſub triplice velo
Contineat. Super his deducet carnea fila:
Mox oleoſam adipem. Levi cutis omnia texto
Involvet, tunica ut cunctos non futilis artus
A capite ad calcem nitido circumdet honore:
Mille foraminibus pertuſa, intextaque filis
Nervorum carni paſſim obrepentibus, inſtar
Corticis aut libri: nec pro velamine tantum,
Vaginæque loco vel defendentis amictus;
Sed percolati fæx ut diluta liquoris,
Et quaſi fuligo fervore egeſta perenni,
Ultima ramorum quæ fertur ad oſtia ſemper
Exhalanda foras, per ſpiramenta vaporet;
Ac ſincera magis nutritia flumina currant.
Tum demum rigidos extremis partibus ungues
Qui vegeant ſimiles plantarum, atque augmine creſcant
Perpetuo, tanquam digitis munimina ponet.
Haud aliter domus exſtruitur fundamine primum
In terris poſito: paries circumundique ſurgit
Ordinibus multis lapidum; hunc tabulata quadratis
E lignis cohibent firma compagine vinctum?

Qui

Qui demum hinc atque hinc gypſo leviore linitur :
Et trabibus tegulisque ſupra fit penſile tectum :
Ac ſuus eſt foribusque locus, vacuisque feneſtris.
Fabrica jam, qualis deſcripta eſt, mira videtur;
Attamen eſt ſine vi, ſine motibus, ac ſine vita :
Ceu conſtructa domus quæ permanet, ut ſemel orta eſt.
Qui ſenſim creſcet ? Qua ſe ratione movebit,
Servabitque ? Alias ex ſe qui proferet olim?
Huic opifex igitur, præter memorata, neceſſe eſt
Organa tot varios aptata miniſtret ad uſus.

Creſcere non poterit, nova ſe niſi corpore toto
Materies miſcere queat : nec miſta juvabit,
Ni cunctos etiam penetret digeſta meatus;
Et veniat paſſim repentibus addita fibris.
Formandæ partes adeo, quæ talia ſumant
Arceſſita foris, tenuentque terantque coquendo
Subſidia, ut membris ſint incrementa tenellis;
Et reparent quidquid fugiet de corpore ſenſim.
Os igitur vultu in medio, ceu janua primum
Linquetur bipatens, & cinctum duplice labro :
Quod reſerare animans, proprio ſeu claudere nutu
Poſſit, eoque ſibi quæſitum inducere victum.
Veſtibulo tum linguam agilem plantabit in ipſo,
Quæ verrat verſetque cibos, pinſatque ſaliva.
Tum fauces, mirique dabit ſphinctera laboris,
Quo deglutiri valeant : cui protinus addet
Œſophagum, firma compactum pelle canalem;
Qui poſt in ſtomachum turgens, ceu corporis ollam,
Lapſas perpetuis fibrarum motibus eſcas,
Obliquis etiam & transverſis uſque terendo,
Dividat in partes minimas offamque liquentem:
Ac dein reſtrictus ſubito longiſcat, ut anguis,
Principio gracilis, mox craſſior; atque ita gyrans
Multiplicem amfractum ſinuet, quo ducta feruntur,
Ac ſenſim extremum capiunt alimenta nitorem,
In chylum converſa merum ; rectique recepta
Ipſe tubi forma, ſecretas trudere ſordes
Non ceſſet; ſphinctere alio finitus ut ante.

CON-

Contemplator item, qua ſollicitudine prudens
Debeat ille faber multas in tramite longo
Cardinibus ſolidis transverſim apponere valvas;
Deſcenſum quæ dent facilem, claudantque regreſſum
Oppoſitæ. Quales tubulis ponuntur in altis,
Ne recidant gravitate ſua, quos antlia ſurſum
Evexit latices. Magnum hic labor arguit unus
Artificem. Valeant Fortuna & regula motus.
Cur etenim, quovis momento impulſa putetur
Materies, quæ mentis inops cava viſcera formet,
Cur abrumpit iter, curſumque inflectit ut illos
Conficiat poſtes ; ex illa parte recludens,
Unde venit cibus, appoſite; prohibensque recludi
Ex alia ? Caſu nihil ingenioſius iſto.
Aſpice præterea ſparſas in viſcere glandes
Turmatim villorum inſtar; quibus eſca liqueſcens
Præterlabendo lente purgatur, & exit
Terſa magis : lana ut ferreis agitata niteſcit
Pectinibus, turpemque ſitum mundata reponit.
Annellos etiam cernas, quibus ille fit omnis
Paulatim impulſus, quo viſcus deprimit eſcam:
Ut fluxo reptant ſinuoſi corpore vermes.
Nec mirere minus tam longi viſceris orbes
Impoſitos aliis alios, laxiſque ligatos
Inter ſe vinclis ; ne ſit preſſura, nocensve
Amfractus ; cunctoſque uno ſub tegmine clauſos,
Ne quis forte fugax dilapſu ergaſtula rumpat.

Nec tamen ad victum fuerit ſatis huicce magiſtro
Prima paraſſe loca, aut habilem ſtruxiſſe culinam.
Qua ſolers opera faciet quoque, chylus ut ille
Lacteus ac dulcis (lacteſcunt omnia quando
Corpora quæ paſtum præbent) accedere alendis
Artubus & varias ſibi poſſit ſumere formas?
Plurima namque prius docte peragenda ſuperſunt.
Tantæ molis erit proprios animantis in artus
Materiem peregrinam & crudos vertere ſuccos!
Ergo meſenterium poſtquam ſinuarit in orbes,
Multiplices cudet venas, queis candidus humor

Omni

Omni ex parte fluens, ſtagnum in commune feratur,
Atque magis liquidus, dein ſub thorace canalem
Intret, & aſcendens ſe ſanguine miſceat ipſo.
Scilicet hic vitæ cuſtos liquor omnia demum
Flumine perpetuo circumactus membra rigabit,
In minimasque vehet nova nutrimenta latebras.
Verum alias opus eſt pluresque impendere curas,
Sanguinis ipſius natura fluorque perennis
Ut fiant. Vix dimidium faber iſte laboris
Attigit. En creſcunt operis miracula cœpti.

Principio partes alvi in regione locandas,
Quamque ſua tectam tunica ſeorſumque manentem,
Finitimis vero per mutua vincula nexam,
Provideat. Splenem hinc diſponat, pendeat illinc
Ventriculum ſupra jecur ac veſicula fellis.
Pancreas interea medium ſe extendat utrinque.
Cum ſit enim ſanguis variarum ex agmine rerum
Conflatus liquor, innumeras deponere debet
Partes, aut nimias, quadam aut ratione nocentes:
Sulphuream ut bilem, & ſalſæ corpuſcula lymphæ:
Quæ poſt in primum viſcus demiſſa, juvabunt
Piſtum ex omnigeno victus glomeramine chylum.
Ac veluti frugum ſordes ubi purgat arator,
Præſto adſunt vario pertuſa foramine cribra,
Quæ certi generis tranſmittunt ſemina tantum
Scilicet apta ſibi, ſibi diſſentanea ſiſtunt:
Utque per aggeſtas dum turbida tranſit arenas,
Limpidior fit aqua & ſpoliatur fæcibus omnis:
Cribroſas pariter ſolitus pervadere glandes,
Atque minutatim variis amfractibus abdi
Sanguis, tunc ſalſum ſibi quidquid abundat, in una
Exuit; in reliquis quod acerbum & amarius æquo.
Has igitur quam multiplici compagine partes,
Et quam accurate contexet ſtrenuus auctor!
Quam varios plexus varium intorquebit ad uſum!
Propterea geminos lumbis affingere renes
Non prætermittet; qui totam a ſanguine puro
Urinam excernant: excretam duplice ductu

Pro-

Protinus accipiet ſenſim veſica tumeſcens;
Subſidensque, humor quoties impurus abibit.
Atque hunc humorem cohibere, aut mittere quondam
Ut ſit in arbitrio, ſphincter ibi tertius adſit.

Indigus externi ſemper, ſemperque recentis
Auxilii, quod terra parens atque unda miniſtrant,
Sanguis habet, quo corpus alat: caret attamen illis
Spiritibus, qui dent animos, membrisque vigorem.
Hoc genus æthereis tantum eliciatur ab auris.
Ergo, ceu Lemni, aut Liparæ fornacibus ignes
Mulciber exſtimulat vento, quem flamma coruſcans
Excipit, ut rigidum cogat molleſcere ferrum,
Inque nigros veniunt alternis flabra caminos;
Sic opus incœptum meditans abſolvere plaſtes,
Dividet a ſtomacho totum diaphragmate pectus.
Poſthac componet geminos in pectore folles
Plexibus innumeris paſſim cellisque refertos,
Aera qui capiant tumidi, reddantque repreſſi.
Aſpera recluſis arteria faucibus illos
Conjunget, cui non deerit membrana ſonoram,
Cum volumus, vocem efficiens. Hæc tibia vera
Naturæ, tremulis transverſim fiſſa labellis,
Aut tenſis, dabit omnigenos e gutture cantus.
Et quia concurrunt in concamerata palati
Atria, quos retuli, ductus ſpirabilis auræ
Atque cibi, nec plus uno quam pariete diſtant;
Aeris in ductum ne pars potusve cibive
Forte cadat, levis ante fores ac ſedula porro
Hærebit ligula, alternis quæ motibus illas
Defendat: qualis majusque minusque foramen
Protegit egregius luſor, ſemperque tuetur
A veniente pila: nec pars ea parva laboris.

Pulmonum in medio prænobile conſtituet cor.
Sanguinis hoc centrum eſt; hæc regia ſanguinis ipſa,
Et jugi lympha & tenui circumdata vallo:
In mediis qualem ſuſpendunt lampada templis,
Ut partes lumen ſeſe diffundat in omnes;

Sol

Sol qualis recreat radiis genialibus Orbem.
Sit validum robur, ſit vis & elaſtica cordi:
Huc eat, hinc veniens magno fluat impete ſanguis.
Sit pulſus fibris, præſertim in acumine ſummo,
Perpetuusque ac per modica intervalla coruſcans:
Arcanum vitæ motu ſundatur in illo.
Hoc ſciat, hoc valeat cordis faber inclytus: ergo
Ventriculos huic eſſe duos hinc inde jubebit:
Dexter ut accipiat repentem a corpore toto
Sanguineum laticem, turgens quem vena reportat;
Atque in pulmonum ſubito penetralia vibret,
Imbibiturum illic jam quidquid ab aere ſumto
Ætheris expreſſum eſt: mox a pulmone reverſum
Suſcipiat lævus; ſimili quem arteria major
Impete pulſatum per corporis omnia membra
Diffundet. Motu, proh! quantum eſt artis in illo!
Vivimus hac fabrica tantum, ceſſante perimus.
Machina nam noſtra hæc non eſt hydraulica ſolum,
Pneumatica eſt etiam. Auxilio ſpirabilis auræ
Indiget, ex alvo genitricis ut exiit, infans.
Quippe neceſſe prius (materno ſanguine quando
Fœtus alebatur, ſtabatque in carcere clauſus)
Non fuit hunc aditum in pulmones eſſe patentem.
Certe non poterant inflari mollibus auris;
Et motu ſine languentes preſſique jacebant.
Ergo ſuis diverticulis tunc devius ibat,
Inque ſalutato pulmone petebat aortam
Sanguis. Cum vero privatam vivere vitam
Incipit excluſus, jamque aere veſcitur infans,
Inde novo verſus pulmonem tramite ſanguis
Irruit, & primos dediſcit ſponte meatus.

Purpureos autem globulos, humore natantes
In liquido (vitalis enim hæc natura liquoris)
Qui poterit per totum opifex inducere corpus,
Ni tubulos fingat, magni ceu fluminis alveos,
Qui deinde in varios diviſi ſæpe canales,
Incluſum laticem longe lateque per artus
Inſinuent; ſuccum & ſtudeant deferre liquentem

Com-

Commixti toties ipſo cum ſanguine chyli:
Ut ſine rore novo nihil, intactumque relinquant?
Nec vero membris tantum hæc alimenta tuliſſe
Sufficiat. Quid enim torpens in partibus ipſis
Vector opum faceret? Semper ſemperque recentes
Advehat; & quidquid per ſpiramenta forati
Corporis elapſum, reparet; vivumque calorem
Perpetuis foveat decurſibus. Inde neceſſe eſt
Ocius adverſum per iter ſine fine, morarum
Impatiens, iterum repetat præcordia ſanguis;
Trituramque novam preſſus vehementer & auras
Ætheris accipiat: renovandus ſcilicet illo
Circuitu, per quem renovantur corporis artus.

Adversos ideo per ſingula membra canales
Diducet figulus, quorum oſtia cordis in ipſa
Sint conſtructa baſi. Princeps arteria lævo
Ventriculo, princeps at dextro vena patebit.
Illa ſanguis eat ſubtilis & æthere fœtus;
Hac redeat tota jam deſpoliatus opum vi.
Nam velut in plures primum ſe arbuſcula ramos
Dividit, ac veniunt ramo e majore minores,
Inde alii rurſum ex aliis, hoc ordine tandem
Ut minimi ſemper fiant extrema tenentes;
Nec non multivagis idem radicibus ordo
Cernitur, e terra quæ ſuccos undique carpunt:
Sanguinei pariter tubuli ſe corpore toto
Protendunt; atque innumeri ex ſe plurima trudunt
Segmina, quæ partes cunctas ſinuoſa perertant:
Uſque adeo, pars ut nequeat tantilla videri,
Cui non alveolus ſaltem tenuiſſimus inſit.
Sunt in membranis etiam levioribus: imo
Sunt in vaſorum tunica, vel in oſſibus ipſis;
Quorum pertundunt textum penetrantque medullam.
Sic paſſim irrepunt, ſic paſſim arteria venæ
Subjacet: illa fremit ſubſultu cordis & una
Concutitur; quare texto quadruplice conſtat
Firmior, ut valeat rapidi vim ferre liquoris:
At placidum referens manet hæc immota per artus.

A l-

Alternis autem poſitas hic aſpice valvas,
Ut ſegetum in calamis nodos: mirabile dictu!
Nempe recluduntur, qua ſe in præcordia ſanguis
Promovet aſſiduus; juſſæ prohibere regreſſum.
Verum qui faciet faber, ut nutritius humor
In tot dividuus rivos diſperſus & exul,
Vas tamen ipſe omnis redeat collectus in unum?
Nam ſi qua propriis e ductibus exeat, illic
Ocius implentur foſſæ; reſtagnat; inertem
Vertitur in vappam; & pauſa corruptus ab ipſa,
Fit tabes: letumque dabit, non munera vitæ.
Rivorum fines igitur, ſive oſtia parva
Sic prudens opifex inter ſe jungere norit,
Diverſi ut generis minimorum extrema tuborum
Proxima ſint. Nam vi, qua ſemper truditur, uno
Egrediens, lacrymas poſtquam exſudavit alentes,
Ecce alium ſubit; & venarum exordia complens
Non intermiſſo decurrit flumine ſanguis:
Majores, parvis dein concurrentibus, intrat;
Hæ rurſum in magnas coaleſcunt denique venas.
Haud ſecus Eridanum, Venetis qui mergitur undis,
Amplificant fluvii, quos hinc e rupibus Alpes,
Inde Apennini paſſim juga celſa profundunt:
Hos rivi; & parva rivos ab origine fontes.
Floreſcit regio tantis ditata fluentis;
Frugiferumque ſolum gregibus pomiſque ſuperbit.

Sanguinis eſt autem, Quinti, ſublimior uſus,
Quod caput irroret. Noſtræ hinc pars maxima vitæ.
Hic cerebrum latet; hic cuncta aut primaria ſenſus
Organa ſunt poſita; hinc nervorum prodit origo:
(Scilicet à geminis cerebrum quibus omne tenetur,
Membranis, nec non cerebelli cortice ab ipſo)
Nervorum qui dant animos & robora membris:
Per quos Mens guſtat, ſentit, videt, olfacit, audit,
Et loquitur, corpuſque movet. Quæ mira creandis,
Et quæ ducendis per ſegmina corpore toto,
Nunc geminis, nunc ſimplicibus ſolertia nervis!
Quorum ope ſubtiles animi, velut ætheris auræ,

Vi-

Vivida materies, ipſique ſimillima luci,
Ire, redire, volare queant : unde ocius artus
Ad nutum flecti, ad nutumque rigeſcere poſſint;
Ceſſare interdum, vigili cum feſſa labore
Temperat alternans & lenit corpora ſomnus.
Nempe quot e filis conſtant, quam tenuibus, atque
Robuſtis, & quam firmo ſubtemine nexis!
Quantæ in ſpiritibus vires, qui fila pererrant!

Jam-ne vides quali niteat diſpoſta labore
Corporis hæc moles, & inenarrabile textum.
Ne tamen humanæ tantum compaginis ingens
Admireris opus, turbam aſpice circumfuſam
Omnigenarum animantum : ipſis miracula magna
In minimis : huc verte oculos. Bombycis in anno
Ter transformandi longe eſt operoſius ovum,
Quam Semiramidis Babylonica mœnia magnæ,
Aut impendentes præcelſis arcubus horti;
Quam Pharos, aut Epheſina ædes, & Olympia ſigna;
Quam Solymæ templum, vel Dædalei labyrinthi
Magnificæ ambages, Mauſoli immane ſepulcrum,
Monſtraque Pyramidum, & Rhodii portenta Coloſſi.
Nam duris homines potuere laboribus illa,
Et vigili cura, & largo pervincere ſumptu;
Hoc non aſſequitur prudentia tota Sophorum,
Non robur populorum, aut Regum immenſa poteſtas.

Namque in eo jam dudum incluſa fuiſſe neceſſe eſt
Non modo vermiculi ſimul omnia membra futuri,
Sed diſtincta etiam triplicis primordia formæ,
Quam præfinitis ex certa lege diebus
Induit ; ut primum reptans, poſt chryſalis, ales
Deſinat, immoriens effuſa prole triformi.
Hoc ritu extinctis bombycibus ante Novembrem,
Vere novo tepidis genus omne reſurgit ab ovis;
Et reliquum ſimili jactatur ſorte per annum.
Quippe duos ſimul ac menſes bombyculus egit,
Grandior & ſaturis foliorum pabula buccis
Reſpuit, ac primæ ſenſit faſtidia vitæ;

Cer-

Cernitur ex imo deducens pectore fila
Nere ſibi tumulum, levibusque appendere ramis :
Ovatam in medio ſubtili ſtamine concham
Texit membranæ ſimilem & circumundique ſeptam;
Atque ibi deſidia torpens mollique veterno,
Oppreſſus-ne ſopore jacet, leto-ne ſepultus?
Tum pellem incanam nigranti mutat amictu :
Nec caput apparet, nec pes, nec jam amplius ulla
Quæ fuerat ſpecies ; ſimul omnes contrahit artus
Corporis, exiguam forma referentis olivam.
Fit nova res. Tandem intepuit cum Sirius ardor,
Ultimaque autumno miti deferbuit æſtas,
Protinus albeſcens redimitur flore cadaver,
Parvulaque exornant anguſtam cornua frontem:
Tum pennæ aſſurgunt humeris ; & priſtina demum
Viſcera productam ſenſim extenduntur in alvum.
Serica dente mero poſitis ergaſtula rodit
Exuviis, ſtructasque prius, nunc diruit ædes:
Et fit avis per tecta volans, perque aeris auras.
At blandis veſanus amor nova pectora telis
Sollicitat : nubit volucris jam proxima leto,
Et ſoboli tota indulget; fecundaque partu
Multiplici, foliis poſtquam ova infixa reliquit,
Tot pertæſa vices, jam prorſus inutilis Orbi,
Tandem omnis moritur, poſtremaque funera ſolvit.

Haud aliter muſcæ, quanquam illis longior ætas
Eſſe quidem ſolet, haud aliter bis naſcitur omnis
Papilio, pictis pennas diſtinctus ocellis;
Quem florem aligerum dicas, quem lucis amantem
Sæpe dat exitio pulchræ pellacia flammæ.
Nempe hoc omne genus varium & mutabile, vermem
Exuit ante, leves quam cœlo ventilet alas:
Inque ſtatu medio recubans ſub carceris umbra,
Nec vermis nec avis, nec vivum aut vivere ceſſans,
Attentis miranda oculis ſpectacula præbet.
Degere quadrupedem multa ſub arundine ranam
Qui videt, & ſaltare ſolo, mox repere pigram
Umbroſas inter ſalices, atque aeris aura

Non ſecus ac lympha veſci, tum crura natando,
Et longum femur & nudos agitare lacertos,
Scirpea clamoſo late loca rumpere cantu,
Quo pulſæ reſonant æſtiva nocte paludes,
Crederet alterius vitæ primordia nactam,
Atque in piſciculis annum exegiſſe juventæ?
Piſcis erat capitatus : ei perlucida remum
Cauda miniſtrabat, quem flectere norat in undis;
Exiles pinnæ, teres undique corpus & atrum.
Sic ovo exivit : rana hoc in piſce latebat.
Atque id non temere aut raro; ſed ſemper eodem
Hos peragi ludos ritu miramur ubique.

Nec ſolum in minimis naturæ regula brutis,
Aſt etiam in magnis conſtat; ſeu corporis artus,
Seu ſtudia & mores, aut curam prolis alendæ,
Seu victum inſpicias. Nam fulvi terga Leones
Semper, & hirſuti nemoroſis montibus Urſi,
Et Tigres variæ, & latitans Crocodilus in undis
Prædæ inhiant : vexat Perdices atque Columbas
Accipiter : timido Lupus inſidiatur ovili:
Paſcua Taurus amat, cornuque laceſſere geſtit:
Frigoris impatiens terram Philomela calentem
Quærit, & ad notos cum Sole reverſa penates
Dulciſono nidi ſolatur tædia cantu,
Incola ſemeſtris patriæ, ſemeſtris & exul :
Conſuetaſque domos peregrina reviſit Hirundo.
Cetera quid referam cunctis animalia terris
Et pelago : mundi quibus immutare vetuſtas
Nil potuit ; ſicut neque frondem invertere laurus,
Nec junci calamum, aut violæ vernantis odorem?
Et, ſi plantarum aut animantum, ſæpius ut fit,
Degeneres aliquas vitio telluris & auræ,
Sive emendatas cultu meliore videmus,
Tu ne propterea mutari ſemina credas:
Nam permiſſa ſibi redeunt ad priſtina ſemper,
Et quovis detorta in ſe Natura recurrit.

Quærendum eſt igitur, quænam ſit cauſa tenoris

Per-

Perpetui. Certe nuſquam reperire licebit,
In primis niſi principiis, unde illa creantur,
Atque ita diſpoſitis, ut ſemper talia prodant.
Fortuitis-ne Atomis? Atomi ſed corpora nulla,
Nullas affectant ſpecies, nec legibus ullis
Morigerantur: abeſt procul his delectus & ordo.
Principia hæc igitur ſunt ipſo in ſemine rerum,
Non allata foris, ſed fontibus hauſta paternis.
At pater unde habuit? Nimirum ſemine ab ipſo,
Unde fuit. Traducta ergo ſunt ordine quodam
A patribus primis ad natos inde ſequentes;
Et ſic ad reliquos veniunt transmiſſa nepotes
Plane eadem: cum ſint eadem quoque facta nepotum,
Quæ patrum fuerant, moresque imitentur avitos.
At non fingere habet propriæ primordia gentis
Quæque recens ſoboles: ſed qualia reperit illa,
Tradere venturæ vel neſcia cogitur. Ergo
Jam caput ad primum ſtirpis remeare neceſſe eſt,
A quo cuncta fluant, quondam informata. Sed illi
Quis dedit? Anne ſui generis fuit ipſe repertor?
Tute negas. Forſan compegit ſemina caſus:
At caſus nihilum eſt, aut res. Rem feceris eſſe;
Ergo materiem, atque Atomis nil amplius ipſis:
Si nihilum; ergo dabis nihilo ut fabrefecerit Orbem.

Nec quia nil pugnat res, qua ratione geruntur,
Hac fieri, idcirco caſu ſic eſſe putandum eſt.
Nonne etenim ille tibi dicatur ſtultus & amens,
Qui velit Iliacæ monumentum cladis, Homero
Ignorante, una vi motus eſſe peractum;
Aut elementorum caſu per mutua nexis
Verſibus, eximium carmen prodiſſe Lucreti.
Quæ quanquam ingenium oſtentant doctumque laborem,
Nil tamen eſt cur ſic diſpoſta fuiſſe repugnet
Principiis motus, elementorum-ve figuris.
Sic etiam noſtro quamvis in corpore membra,
Quo ſunt quæque ſitu, nihil obſtet quominus illo
Singula ſint, tamen hoc ritu potuiſſe locari,
Abſque ullo proprii, quod tam ſolerter obibunt,

Muneris intuitu, Ratio negat ipſa, videtque
Conſpicuam prima viventum in origine Mentem.

Quod ſi non ſine propoſito, quodcunque ſit, uti
Mortales membris, aut fungi munia poſſunt,
Nec ſine propoſito membra hæc mortalibus ipſis
Sunt conceſſa. Fabro ante omnes innotuit uſus.
Cudere nam ſolertius eſt, quam ducere aratrum;
Fœtaque ſeminibus compingere ſemina multis,
Quam ſerere, ac ſulcis verſos mandare per agros;
Flectendo formare habilem, quam flectere linguam;
Et digitos manibus, ſcapulis aptare lacertos,
Quam curvare manus, & corpora prendere dextra.
Semina ſunt igitur magni argumenta laboris,
Magnæ Mentis opus: quæ tot miracula rerum
Abdidit in tenui: at maribus concredita ſolis,
Ut mare deciduum genus omne veniret ab uno.

Terrigenas igitur populos educere limo,
Vel genus alituum denſata ex ætheris aura,
Seu liquidum in mutos elementum cogere piſces,
Ridiculus labor eſt. Cunctis par ſufficit unum;
Unde fluat reliquum diducto ſemine vulgus.
Nec tamen hocce caput generis cujusque bifurcum
Æterno ſtatues, ni ſis delirus, ab ævo:
Quippe & ſtaret adhuc. Ortus quæ neſcia, durant
Neſcia & interitus. Quæ principis, una nepotum
Conditio: ut cuncti morimur, ſic primus avorum
Debuit ipſe mori; quia naſcimur, hic quoque naſci.
Solus at æternus, primum qui condidit, ille eſt.
Si caſus, caſum æternum cogere fateri,
Qui nihil eſt: Si Mens, æternam credere Mentem.
Nec magis æternum ſibi ſuccedentia multa
Conficiunt, quam multa ſibi contermina formant
Immenſum. Quidquid capimus ſine fine modoque,
Ire catenatum junctis nequit ex elementis.

Sed quoniam una tibi ſemper Fortuna creatrix
Omnia compoſuit rerum primordia miſcens,

Dic

Dic, age; cur primum tantos enixa labores
Deſtiterit ſubito ceſſans, nec rem amplius ullam
Progeneret; ſed quam arripuit, cogatur eandem
Ire viam? Novitatis enim fortuna parens eſt.
Qua ſibi vi facta, quo nempe coercita fræno?
Quid vetat omnigenos ultra procudere partus?
Semina non deſunt; vis inſita ſuppetit; adſunt
Multimodi nexus, & formarum ampla ſupellex.
Dic mihi, fortunæ volucres quis reſcidit alas?
At vero caſu fieri quæcunque putantur,
(Scilicet obſcuri reſpectu finis agentem
Cauſam, nec ſolitam, caſum appellare ſuemus)
Raro, inconſtanter fiunt: aſt omnia noſtra hæc
Tanquam ex præſcripto legis, ſerieque per ævum
Non intermiſſa, & parili pede currere, teſtes
Nos ſumus. Adde etiam, quod multam agnovimus artem,
Sublime ingenium, & vim magnam mentis in illis.

Ac velut in nummis dum cudere Principis ora
Sculptori viſum eſt, operoſum ante omnia cælat
Prototypum chalybe in duro; cui preſſa metalla
Cum ſe ſe indiderint, quot erunt ſignata, neceſſe eſt
Accipiant unam effigiem: ſpiratque manetque
Primitus impreſſum, & nunquam delebile ſignum:
Sic, non caſus iners, non quævis inſcia cauſa
Principiorum eſt principium, quæ corpora quæque
Conſtituunt, viva imprimis, & ſemen eorum:
At, quocunque modo libeat vocitare, ſit illa
Provida, communis, valida, atque æterna, neceſſum eſt.

Provida: nimirum concepta ut imagine rerum
Quas fieri voluit ſemel, & ſuccreſcere ſemper;
Ac totam ſeriem per ſæcula multa futuram
Proſpiciens, paſſu det cuncta incedere juſto:
Et ponat leges, ne quo ſe devia flexu
Linea corrumpat, neu recto tramite aberret.
Quod ſi non eſſet, jam funditus omne videres
Subverti genus, & confundi Semina multis

Intermixta modis : nulloque coercita nexu
Cuncta brevi in natale chaos reſoluta redirent.

Communis porro : quoniam omnia cernimus uno
Semper more geri. Quippe ut vegetabilis arbos,
Sic animans proprio ſemper de ſemine naſci,
Semper ali, atque mori, ſolitosque emittere fructus,
Communem & ſemper decurrere cernitur orbem.
Atque ut pictoris facile eſt agnoſcere morem,
In tabulis quidquid celebraverit, aut fera Martis
Prælia, & horrendis quaſſatam aſſultibus urbem,
Capripedum-ve jocos, feſtivique orgia Bacchi,
Seu virides Penei ripas, & frigida Tempe,
Seu puppim alliſam ſcopulis, & naufraga ponti
Littora, & elatos ventis ad nubila fluctus:
Prodit enim ex ipſo diverſarum ordine rerum,
Fingendique modo diſpenſandique coloris,
Appoſitaque umbra, & diſperſa luce, character
Cuique ſuus, veri auctoris certiſſimus index:
Sic Natura omnis fabricatorem arguit unum.

Diximus & cauſam hanc pollentem viribus eſſe.
Quis dubitet ? Cui Materiæ ſit ſubdita moles
Omnis, uti limus figulo, nunc juſſus in urnam
Expandi, nunc eſſe globus, vel equeſtris imago.
Scilicet ex gleba Moderator ſummus eadem
Et Solem & Lunam, & fulgentia ſidera cœlo,
Et Maria & Terras, & quidquid vivit in [illegible]s,
Condidit ; atque pari, quo fecit, numine ſervat.

Denique ut omnipotens, communis, providus, auctor
Sic æternus erit : quis enim dabit eſſe creanti,
A quo cuncta tenent ut ſint maneantque? Sed horum
Arte rudi quædam & firmo cum robore, vaſti
Inconcuſſa Orbis quaſi fundamenta baſesque;
Quædam perfecto ſtudioſe intusque polito
Corpore, verum eheu ! paucos manſura per annos.
Nec mirum certe ſi quo ſubtilius omne

Com-

Compoſitum fuerit, cum ſit pars quælibet ejus
Pronior ad motum variiſque obnoxia plagis,
Hoc poſſit minus & durare, & reſpuere ictus.
Tanto nobilitas emitur, vitæque voluptas
Labilis! Idcirco brevium cauſa optima rerum
Invigilare ſimul reparandis atque creandis
Debuit, ut multis porro ex mortalibus eſſet
Immortale genus. Verum uno ac ſimplice nutu
Fecit utrumque Deus: cum cuncta in ſemine primo
Semina concluſit, gemini compendia ſexus:
Cuſtodesque mares pretioſi muneris unos
Inſtituit, ſobolem matura ætate daturos.

Sic hominum genus omne hominis tenuiſſima primi
Pars fuit. At majora tibi miracula pando.
Non ſolum exortos homines olim-ve futuros
In patre quemque ſuo ſtirpis comprenderat auctor,
Sed plures multo, qui nunquam ad luminis auras
Pervenient, quamquam ad lucem vitamque parati.
Quotquot enim a genitis gigni potuere viciſſim,
Qui tamen in tenebris jacuere perennibus, & quos
Oppreſſit nox atra æterno in carcere clauſos:
Et, ſi dante Deo ſpiraſſent, quotquot ab illis
Enaſci poterant, cunctos ſimul una creavit
Formavitque dies, jam membris omnibus aptos,
Jam plenos vegetante anima, ſed mentis egentes.
At totam in maribus prolem primordia vitæ
Accepiſſe prius, quam ſit conjuncta marito
Femina, ſi dubitas, oculos adverte, videbis.

Nempe Microſcopium, Batavis quod nuper in oris
Divina ſapiens reperit Levenockius arte,
Perſpicuamque facem in tenebris dedit eſſe profundis,
Arripe & obſerva. Nihil eſt niſi vitrea lenti
Lacryma convexæ ſimilis, quam lamina duplex
Continet infixam, tenuique foramine circum
Includit. Minimum quodcunque objeceris, ingens
Apparet viſu confeſtim, atque intima pandit.
Nec præſens adeo noſtris obtutibus unquam

Auxilium venit; novus illo ſiſtitur orbis;
Et nova Naturæ facies reſeratur, apertis
Viſceribus mixtorum, & tegmine nuda remoto.
Eſt oculorum oculus, ſine quo cæci eſſe videmur,
Saltem hebetes tardique: quibus vix ante licebat
Noſſe ſuperficiem, atque hærere in cortice ſummo,
Nunc aditus liber patet in præcordia rerum.
Nec jam veſtibulum ante ipſum atque in limine portæ
Stamus, at in medias juvat ire profundius ædes;
Atque ibi theſauros fluxi & reparabilis ævi
Hactenus occultos, quodque eſt ante omnia mirum,
Æternæ contemplari veſtigia Mentis
Indita Materiæ, ut ſpeculis mandatur imago.

Ne te prodigii novitas abſterreat, ut quos
Erroris timor inſipiens errare coegit:
Ne-ve inſtrumento fingi mendacia credas,
Senſibus ac noſtris illudi: qualia monſtrat,
Talia ſunt in ſe ſe objecta; & plurima quanquam
Inſpiciuntur, adhuc plura inſpicienda ſuperſunt.
Imo & lenticulæ decies licet aucta poteſtas
Creſceret, inventiſque novis aſſurgeret ultra
Vim propriam, quantum mortalia lumina vincit,
Semper inexhauſto non viſa relinqueret impar
Huic fundo; ſatis eſt, partem potuiſſe videri.

Ergo lenticulæ opponas, dum pura dies eſt,
Aut canis, aut galli ſtillantem e ſemine guttam;
Protinus ecce tibi ante oculos (mirabile viſu)
Vermiculorum ingens populus, quaſi in æquore magno
Mobilis, atque natans, celer, irrequietus, & omne
Per ſpatium ludens certatim ac præpete curſu.
Quam multæ ſpectantur apes æſtate ſerena
Surgere conſertim, totiſque erumpere cellis;
Cum priſcis laribus pulſæ novitatis amore,
Fragrantes cunas & cæca palatia linquunt:
Agglomerant ſe ſe in nubem, rapidaſque choreas
Ad Solem exercent: pennis micat effera pubes,
Et magno circumvolitat per Inane ſuſurro.

Sic

Sic genitale ſua fremit agmen & ardet in unda,
Quam durat calor ille diu quem e ſonte paterno
Attulerant: ſenſim nam deſervente liquore
Langueſcunt, tenueſque animas jam frigida ponunt.

His caput & caudam & membrorum cernere ſas eſt
Molle rudimentum, & formæ diſcrimina quædam.
Verum ipſis quanquam duplicem ſexum eſſe neceſſe eſt,
Haud facile agnoſces; turba tamen omnis in illa
Maſculus innatam ſobolem jam continet in ſe:
Quam ſi non habeat, quo pacto emittere poſſet;
Illo nempe die, quo plenis puber ab annis,
Ibit in amplexus avidæ conſortis; & unde
Tunc natam erueret? Cum jam omni parte creatus,
Nil ſit adepturus venturo tempore, præter
Crementum. Tenet ille adeo, quodcunque tenebit;
Integra nimirum propriæ exemplaria gentis,
Et ſobolem quoque natorum, ſobolemque nepotum;
Fœtaque filiolis animalia geſtat, ut ipſe
In patre vivus erat, quem emiſſum tu modo cernis.

Si te percellunt tot tamque minuta minutis
Corpora corporibus prægnantia, ne tamen iſtis
Diffide; at potius mirare hæc omnia genti
Plantarum, atque homini, & cunctis communia brutis:
Unde his communem cauſam invigilare neceſſe eſt.
Nonne vides quam ſit tenuis formica culexque;
Et plebecula quam nutrit gravis atque ſeneſcens
Caſeus, & quæ habitat flores ac germina mandit,
Et qua prunorum albeſcit violacea pellis,
Et qua obducta ſitu vel mucida corpora ſordent;
Denique qui medio deprenditur anguis aceto:
Quid minus eſſe putas minimis viventibus iſtis?
Attamen his partes multæ, multoque minores
Inveniuntur adhuc; quarum numero, ordine & uſu
Integra concreſcunt, & vere animalia fiunt.
Eſt illis cerebrum & pectus, venterque pedumque
Remigium: eſt humor quidam in præcordia manans,
Ac refluens; & particulis hæc omnia conſtant.

Sunt

Sunt fibræ & glandes, ſparſi per tota meatus
Corpora; ſunt animi vitæque ac motibus apti,
Inſuper & fœtus, atque organa fœtibus ipſis;
Ac totidem moli reſpondent congrua membra,
Quot ſunt Balenæ, quot grandi ſunt Elephanto.
Nam varias partes ſuus apte dividit ordo,
Sepoſitasque tenet: cum decreſcentia Semen
Semina quodque habeat, ſemperque minora gradatim.
Nec magis inde tumet: nam ritu prorſus eodem
Circulus inſertos amplectitur orbibus orbes
Innumeros, nec eo fit major; & uncia ſimplex
Haud gravior, quod contineat ſine fine modoque
Pondera ſe leviora; ut fuſius ante probatum eſt.
Ergo proſequere, ac noſtris aſſueſce minutis;
Et quam ſit vis Materiæ fecunda, memento.

Nec ſatis: exemplo cauſam firmare juvabit.
Unde eſt, cum ſpecies aſini miſcetur equinæ,
Mulus ut inde oriens, ſit quamvis pronus & acer
In Venerem, generet nihil, infecundus amator?
Id quoque de Pardo, Tigris ſubmiſſa Leoni
Quem parit, atque aliis Naturam præter obortis,
Inter aves aut quadrupedes aut cetera cenſe
Quæ procul a nobis animalia protegit æquor.
Hæſit in hoc puncto rerum male gnara vetuſtas:
Suetaque pro cauſis adducere nomina vana,
Hos infamavit monſtrorum nomine partus,
Monſtri & prolificum ſemen cujusque negavit.
Excuſanda tamen: nondum ſibi lumen in umbris
Fecerat obſcuris ars ingenioſa Sophorum,
Qui plerumque nihil niſi ſuſpicione tenebant.
Venit clara dies; & tandem cognita cauſa,
Cur ſteriles cuncti natura ex diſpare fœtus,
Totaque progenies mulo ſiſtatur in uno.
Scilicet illius conſpecto ſemine, nullum
Apparet vivens animal, tantum humor inanis:
Quandoquidem non eſt ab eo qui cuncta creavit,
Ancipitum ſpecies & formula condita rerum:
Nec poſſunt aliquo fabrefacta exſurgere caſu,

Quæ

Quæ non extiterint jam pridem ab origine Mundi.
Nam quæ cauſa minor, vel quæ manus æmula ſummi
Artificis, tanto poterit contendere niſu,
Infecta ut faciat, Regemque imitetur Olympi?

Mulus at iſte, inquis, non eſt ab origine prima
Structus; & ecce tamen venit, ac profertur in auras.
Imo ſtructus erat; ſed quid mutaverit, audi.
In patre aſellus erat multis cum millibus, ante
Quam matrem furtivus equam violaret adulter.
Ignotis ſubiens tectis, exoticus hauſit
Non ſibi collectos peregrino e fonte liquores:
Parvula diſcordi tumuerunt viſcera ſucco:
Veſtivitque artus aſininos humor equinus;
Haud ita diſſimilis tamen, aut alienus, ut illos
Rumperet omnino, ſed qui pervertere poſſet:
Et cœpit neuter fieri ex utroque parente,
Detorta in melius forma, ſexuque retento.
At quoniam fœtus minimi, quos hoſpes alumnus
In ſe ſopitos immaturoſque gerebat,
Inſolito nunquam victu potuere foveri,
Tunc genus extinctum eſt: quoniam ſine numine fabri
Formæ non potuit ſuppleri forma peremtæ.
Quod ſi aliquis cladem effugeret, ſervatus aſylo
Ambigui patris, & genuina matre receptus,
Poſſet item naſci: verum id contingere raro,
Vel nunquam, & ſuſpecta putem monumenta tuliſſe.
Mulus propterea vacuus venit, omne per ævum
Prolis egens, ſola poſthac reparabilis arte.
Quales in noſtris creſcunt regionibus herbæ
Quas Aſia, aut America recens, aut Africa mittit
Contentas in ſeminibus: frondeſcere primum
Non dubitant; verum flos illis caſſus, & ultra
Semen ferre negant; fruſtra enitentibus obſtat
Temperies aliena ſoli, vel frigidus æther.
Sic ſterilis mula eſt, confuſis indole bina
Fermentis; quorum diſcors natura duplexque
Forma vetat, ne quidquam ex his augeſcere poſſit;

Seu quia clauduntur loculi, tunicæque labantes
Flacceſcunt, ſeu pollutus contabuit humor.

Quippe hoc femineum officium eſt, ut idonea ſolum
Præbeat interius pullis alimenta repoſtis:
Hoc maris, ut pullos, quorum ipſi copia multa
Semper ineſt, interdum utero transmittat alendos:
Ova quod attento tibi gallinacea monſtrant.
Namque ibi luteolum tenuis membrana vitellum
Cingit, & in lento ſuſpenſum albumine vinclis
Continet hinc atque hinc : falſo quæ germina vulgus
Autumat : hæc pelli quam teſta involvit, adhærent.
Illo nutritur ſoboles oritura vitello,
Cum gallo genitrix eſt fecundata marito.
Hac una pullus paulatim augebitur eſca;
Quam tenet ipſum etiam gallinæ virginis ovum,
At ſterile, & nullo capturum fomite vitam.
Nam nihil inde poteſt, ubi non fuit antea, oriri.
Quocirca multum eſt, quæ ſit prudentia Mentis
Divinæ, ut ſtupeas : quando partita laborem
Inter utrumque genus promendæ in ſæcula prolis,
In mare prolem ipſam ſtatuit; dum femina ſola
Poſſidet id quo poſſit ali & grandeſcere proles.

Atque adeo quoties genitali ardore cientur
Nativi latices, quo ſe quoque Numinis alti
Pandit provida Mens, in tempora longa propagans.
Viventum omne genus, ſubitus micat ignis amorum:
Utrumque exagitat ſexum veſana libido.
Nonnullis ſine lege venit, ſed qualibet anni
Tempeſtate; aliis nidorum menſtrua cura;
Semeſtres aliis nexus : pars maxima tantum
Vere novo; ac Solis reditu connubia miſcent.
Seri hoc igne calent gelido ſub marmore piſces;
Ceſſit ubi grave frigus aquis, & ab aere lapſus
In pontum, in fontes, in flumina tranſiit æſtus.
Tunc natat omnis amor, tunc flagrant humida regna,
Et laſciva Venus tepidis bacchatur in undis.

At

At cervos, imbelle pecus, natumque latebris,
Autumnalis agit furor in civilia bella,
Mugituque procul reboat nemus omne ſalaci.
Sic totum Natura, ſuas fecunda creatrix
Diſpertita vices, incendit amoribus annum.
Ceſſat hyems, & ſola gelu quaſi cœlibe torpet.

Quod ſi, cum videas partes animantibus eſſe
Non ita præcipuas nequeant ut ſtare ſine illis,
Qualia ſunt cervis & bobus cornua, quales
Nonnullis dentes, & cauda oculata ſuperbo
Pavoni, atque homini florens in corpore pubes,
Quæ matura dies affert, non ipſe dat ortus,
Hinc fortaſſe putes non ſeminis eſſe virilis
Congenitum laticem, at membris aliquando creari,
Tarda quod in nobis veniat generoſa juventus,
Falleris haud dubie. Nam primo ut ſingula tangam,
Quæ tu innata negas, fierique recentia dicis,
Et plumæ & pubes, denteſque & cornua, quanquam
Non excluduntur certo niſi tempore vitæ,
Formam habuere tamen propriam in radicibus imis,
Principiumque ſui. Quanto magis eſſe paratum
Debuit a teneris, quod continet omnia, ſemen!
Frigida ſed nuper genitis infantibus ætas
Non patitur validis quaſſari membra fluentis;
Nec tunicæ graciles, nec tenuia vaſa reſiſtunt:
Infecundus adhuc circum præcordia ſanguis
Volvitur, & crudi ſtillant in viſcera ſucci,
Lymphaque molliculos fluit immatura per artus.
Aſt ubi convaluit grandeſcens corpus in horas,
Firmatoque vigens adolevit robore virtus;
Tum cellis trepidare cavis, fremere atque moveri
Hactenus immotæ contracta exordia gentis.

Sic poſtquam abreptus tetris Aquilonibus aer
Horrentem brumam terris advexit & undis,
Et cecidit Mundi facies, caligine merſa
Cuncta jacent; mutæ volucres, & ſqualida Tellus;
Obductum Solis jubar, & vix nubila denſa

Per-

Digitized by Google

Permeat ambiguæ vaga quædam lucis imago.
In ſtabulis armenta, greges torpore fatiſcunt,
In ſylvisque feræ: latet intra limina paſtor.
Currere tunc rivi, tunc prata vireſcere ceſſant:
Nec jam ullæ arboribus frondes, neque gratia ruri:
Sed ſtupefacta omnis pallet Natura, ſiletque
Sub nive, ſub glacie duris obſtricta catenis:
Regnat ubique veternum, & vita ſimillima morti eſt.
Sol autem ut cœpit noctes æquare diebus
Plenius irradians, & amicum reſtituit ver;
Diſſilit acre gelu ſpirante Favonio, & Orbis
Vincla remittuntur: lenis per corpora cæca
It calor, & laxat partes, miſcetque movendo;
Arridetque anni redeuntis prima juventus.

Semina ſic teneris dormitant abdita rebus,
Donec robur ea, & juvenilis concitet ardor.
Attamen in vario genere ac molimine rerum,
Queis nova tempeſtas anteactæ damna reſarcit,
Non ullam invenies, quæ, ſi incrementa recepta
Veris ab adventu & rorantis munere cœli
Excipias, cauſa in propria, dum bruma rigebat,
Non fuerit: parvæ ſed erant, imisque latebant
Principiis; magnæ nunc ſunt, oculisque patentes:
Ante quieſcebant; nunc omni ex parte moventur:
Nunc res dicuntur; ſed erant compendia rerum.
Haud ſecus ille Elephas, qui tergo pondera tanta
Suſtinet, ac turres armisque virisque refertas,
Textilis inſtar equi periit quo prodita Troja,
Naſcens parvus erat; minimus quoque matris in alvo.
At quanto minor in lumbis fuit ille paternis?
In lumbis & avi & proavi? Tamen unus & idem.
Aſpice ſublimi ferientem ſidera quercum
Vertice, rimantem radicibus infera regna,
Umbrantem patulo ramorum tegmine terras,
Et qualem Aſſyrio monſtrarunt ſomnia Regi;
Glans fuit, aut potius pars exiliſſima glandis:
Atque eadem in quercu, glandem quæ protulit illam,
Jam diſtincta ſuis perfectaque partibus arbos

Tota

Tota erat, exceptis, ut diximus, incrementis.
Haud aliter gens Hebræum numeroſior aſtris,
Quæ Syriæ fines olim ditione tenebat,
Nunc ſervit late totum diffuſa per Orbem,
Abramo ſimul in puero fata conſtitit omnis;
Et dum vagiret, cunis requievit in iisdem.

Verum, inquis, quo nempe queat contingere pacto,
Tam teneris, tam mobilibus cum ſemina quæque
Particulis conſtent, quarum poſitura, modusque
Convelli facile, ac dilabi tempore poſſunt,
Undique præterea e variis alimenta receptent
Corporibus, diſcors quibus eſt atque abſona plane
Temperies, ut tam multos intacta per annos
Sic maneant, ſerventque ſuam inconcuſſa figuram?
Plurimus id cortex facit, & preſſura coercens.
At ne credideris vel centum e millibus unum
Proferri in lucem. Perit innumerabile vulgus
Non natum : ac, veluti ratis ipſo naufraga portu,
Poſtquam infinitis latebrarum amfractibus ægre
Se tandem eruerat, fruſtraque ad tempora venit
Expectata diu, correptum præcoce fato,
Vivendi amittit ſpem totam in limine vitæ:
Aut quia deſtruitur corpus, quod ſemina ſervat;
Aut ſata diſpereunt, ſimul & concluſa gradatim
Innumero numero plebecula ſeminiorum.
Ut vi fracta maris cum gurgite cymba profundo
Mergitur ; & cymbæ quæcunque eſt credita turba
Interit, atque una ſorbetur merſa procella.

Quin etiam fragilem populum necat ægra ſenectus,
Aut hebetat minuitque, atque omni robore pulſo
Marcentem infringit; vis morbida ſæpe trucidat:
Præcipue rapti quam ultrix America metalli
Miſit in Europam, pretiumque exegit avaris
Fontem ipſum vitæ inficiens; diroque veneno
Vulnera jam nimium metuendi inſperſit amoris.
Aſpice nunc quanta immenſum jactura per Orbem;
Quot pateant leti portæ; quot mutua bella

Mor-

Mortales inter miſeros; quot ubique voraces,
Indomitæque feræ; quot ſint diſpendia frugum.
Namque & gramineum germen populatur in herba
Corniger, ipſe brevi pariter ceſſurus in eſcam;
Mactandæque ſues & glandem & fagina frangunt
Semina; ſic & aves avibus, granisque cibantur;
Sic pecudum gens nata mori, frumentaque creſcunt
Nata teri, propriaque hominem fulcire ruina.
Alterum ab alterius clade integratur, & augmen
Accipit: uſque adeo res omnis debita morti
Prædatur, mox præda aliis datur ipſa viciſſim.

Sed magis inde patet, cur tanto intexta labore
Semina ſeminibus Mundi concluſerit auctor.
Prænoſcens etenim variis quam plurima ſemper
Interimenda modis, rueret ne fluxa propago
Paulatim, tandemque internecione periret,
Juſſit inexhauſta compagine fœta creari;
Ut ſaltem in paucis, quæ demum intacta ſuperſunt,
Ac velut exſcidio communi erepta, manerent
Relliquiæ generum incolumes. Hinc maſculus intra
Fluctivagos piſces plane eſt ſpectabilis humor:
Piſciculorum incredibilis quem copia denſum
Efficit ac niveum; quot habet Sextilis ariſtas,
Quot ſunt in ſylvis frondes, quot littore arenæ:
Tale putes omni concretum in corpore ſemen.
Maximus in minimis certe Deus, & mihi major,
Quam vaſto Cœli in templo aſtrorumque caterva.

Nec te viventum numerus perterreat ingens
Corpore in anguſto: quis enim pertingere finem
Materiæ poſſit? Quæ ſi tam immenſa videtur
Exterius, Cœli dum tractus ultimaque aſtra
Suſpicis, ac ſemper diffuſam intelligis ultra;
Non eadem minus infinita videbitur intus,
Solvere ſi tentes, penitusque extrema minutim
Quæſieris. Vanus labor undique: terminus illa
Nec creſcente fuit, nec decreſcente repertus.

Ergo

Ergo Materiæ cum ſit pars quælibet ipſa
Materies, extenſa loco, atque inſtructa figura,
Quid vetat abſtruſas inter prorſusque latentes
Viventum in gremio partes, dignoſcere quaſdam,
Non modo dividuas, iterumque iterumque minores,
Verum etiam organico ritu doctaque creantis
Arte laboratas, quæ ſint primordia rerum,
Atque alias aliis immerſas? Sicut in horto
Cernimus, illuxere dies cum veris amœni,
Surgere florentem viridi de cortice gemmam.
Aſpicis ut teneram vix audet findere pellem
Primum inter nitidas affulgens purpura frondes?
Carpe manu, flos eſt nondum, ſed molle futuri
Principium floris; ſoles alimentaque deſunt:
Carpe manu, internoſque oculo ſcrutare receſſus;
Invenies foliorum intexta volumina centum,
Et quotquot Zephyris erat expanſura coronas,
Si creviſſe roſæ juſtum licuiſſet in ævum.

Semina quin etiam, ſobolis ſpem in pyxide clauſam,
Immatura quidem, ſed tota atque integra ſervat:
Amplificante vitro quæ ſi perſpexeris, ingens
Nec prius auditum ſubito mirabere monſtrum:
Scilicet arboreos artus in acumine grani
Exiguo totos; diſtinctamque ordine pulchro
Radicem a ramis. Tum grana fecunda videres
Protinus in primis, aliudque in germine germen;
Si poſſent oculi tantas penetrare latebras.
Aſt ubi deficiunt ſenſus, Mens abdita rerum
Proſequitur, ſuperatque viam. Myſteria tanta
Jam capis: ecce offert tibi ſe innumerabilis ordo
Congenitorum hominum; quos primo in ſemine clauſit
Omnipotens ſator, aggeſtoſque volumine parvo
Implicuit: ſegetem æternam, & ſine fine feracem;
Quam ſuccedentes anni, revolutaque ſenſim
Tempora multiplici fœtu, partuque recludunt:
Et populus ſurgit, populos quoque mille daturus.

At non hoc hominis proprium eſt, quod diximus: æque

Competit organico, quod naſcitur ac perit, omni.
Ut roſa, ſic reliqui flores, herbæque virentes
Telluris decus; & multo producta labore
Vis ſegetum; & pomis dives pendentibus arbos;
Quæque tegunt altæ montana cacumina ſylvæ:
Sic acino incluſæ vites, & vitibus uvæ:
Sic in frumento ſeges eſt, & plurima meſſis:
Sic reliqua in reliquis: & quæ modo facta videntur,
Antea erant, ſed operta; at nunc revoluta pateſcunt.

Inde fit ut terræ non omnes omnia poſſint
Reddere. Nam multis Ceres aurea fulget in arvis,
Luxuriatque ſolo felici atque ubere glebæ,
Vix capita ut ſufferre queant pendentia ſylvæ
Culmorum: ridet grato ſub pondere Tellus,
Et fruges largo profundit Copia cornu.
Tales, ut perhibent, oſtentat Mœſia campos;
Tales Ægypti fortunatiſſima terra,
Niliacis poſtquam late perfuſa fluentis,
Nigra conſperſas uligine ſenſit arenas.
Parte alia miſeros ſitis horrida, vel gravis humor
Vaſtat agros: ſtipulæ triſtes ſine honore fatiſcunt;
Squalet humus, victumque ægris præbere recuſat;
Et raras inter fulci numerantur ariſtas.
Haud procul eſt humilis caſa paupertatis iniquæ;
Livida quam macies, dejectaque fletibus ora,
Et querulus dolor, & laceri teſtantur amictus.

Attamen ex uno potuit tam ſemine naſci
Dives opum, quam macra ſeges: diſcriminis ergo
Non a ſeminibus, ratio a Tellure petenda.
Nimirum ſalibus vel nullo rore ſolutis,
Vel nimio extinctis, vel deficientibus, omne
Defuit auxilium, validique potentia nitri:
Quo ſine multiplices aperiri in germine nexus,
Detur ut augmento locus, & primordia miris
Intricata modis paulatim extendere preſſam
Compagem, atque imo nequeunt emergere centro,
Laxatiſque viis tandem ad ſublimia ferri.

Pau-

Pauca reluctantes igitur vicere meatus
Utcumque, & ruptis ortum cepere catenis
Exſerto capite; at fruſtra: nam protinus illis
Incubuit ſopor & languens penuria, quando
Aut male digeſtos potarunt ebria ſuccos;
Noxius aut ardor jejuna liquore peruſſit.
Inde ſolum ſterile, inde ſati infelicis egeſtas.

Contra lætus ager, placidi quem lumina Solis
Aſpiciunt, tepidique rigant, ubi jam ſitit, imbres,
Divitias meſſemque dabit tibi farris opimam;
Si conditus erit pingui ſale, ſulphure puro:
Quæ cum diluerit, quem Tellus ebibit humor,
Continuo Solis motum adſpirante calore
Transvehit in tubulos madefacti Seminis, omnes
Inque ſinus; aperit germen, gazamque recludit
Frugiferam: hinc ſalium liquidis mucronibus urget
Abdita principia, & vinclis erumpere cogit,
Intus alens paſtu aſſiduo; ut radicibus alte
Porrectis, valeat tandem, cum venerit æſtas,
Inſignem gravibus ſpicis efferre maniplum.
Sic herbæ creſcunt omnes, quibus arva teguntur:
Sic genus arboreum, & quidquid ſub tegmine terræ
Partim alitur, partim ſub cœlo vivit aperto.

His patefit, quanto magis interiora cientur
Germinis, ac referatur apex ubi conſtat opum vis,
Hoc etiam uberius campis adoleſcere meſſes,
Et caput ornari Cereris; marceſcere porro,
Cum premit otium iners fœtus in ſtirpe latentes,
Et nil ſufficitur fundo ex torpente, quod illos
Intus ſollicitet, jubeatque abrumpere ſomnum.
Unde gravi leto dantur primordia vitæ;
Neglectumque perit genus, infinita daturum
Argumenta ſui, terræ ſi divitis eſſet
Illecebras faciles nactum, amplexuſque benignos.

Ergo age, Naturamque juva: namque arte juvari
Non dedignatur; quin ultro brachia tendit

Conanti, gaudetque ſuas oſtendere vires.
Cumque ferenda tibi venient frumenta, memento
Ante dies aliquot medicata inſpergere lympha;
Quam fimus & cineres, levibusque volatile nitrum
Implerint ſalibus : tum granula quæque videbis
Obſervans, etſi modico ſint credita fundo,
In tam multiplices diviſa reſurgere partus,
Ut ſtupeas. Etenim bis millia terque quaterque,
(Tanta ſalis virtus) grano exorientur ab uno:
Et numeroſa phalanx calamorum, viminis inſtar
Cui caput abſciſſum jam parte repullulat omni,
Expandetur humo, & late circumferet umbram.

At neque ſal nitri potis eſt effingere fructus
Triticeos, ac prole nova ditare ſerentem;
Nec molles Zephyrorum animæ; nec mobilis aer;
Nec radius clara miſſus Titanis ab arce;
Nec lapſi nimbis latices; nec roſcidus humor;
Nec vero natale ſolum. Nam ſemper eædem
Sunt cauſæ, vegetabilibus diſcrimine nullo
Quæ cunctis adſunt, pollentes indole eadem,
Nullius propriæ, communes omnibus æque:
Quamvis promoveant diverſos undique fœtus,
Pro varia rerum, quibus auxiliantur & adſunt,
Conditione ac natura. Sic nempe ſalubres
Paſſim mortiferis adnaſci cernimus herbas,
Dictamnis aconita, olera intermixta cicutis:
Cunctaque plantarum genera unus proferet hortus
Quæ pluviis iiſdem, ſimul uno ſole fruentur.
Haud ſecus, ac rabidos quæ nutrit præda leones,
Hæc poterat nutrire lupos aquilaſque caneſque:
Nec tales ut ſint, facit; at prout invenit, auget.
Quæque etiam noſtris adventant pabula membris
Et carnes, nervos, membranas, oſſa, liquores
Corporis inſtaurant, partis cujuſque figuram
Accipiunt, non dant : multo minus intima cudunt
Organa; ſed tantum cuſis adjuncta cohærent.

Ergo nulla creant externæ ſemina cauſæ,

Nec rerum ſpecies, aut exemplaria formant.
Hinc fecundatæ Cereris dum fœnora tanta
Suſpicis exigua nitroſi aſpergine ſucci,
Semina ſeminibus latuiſſe incluſa profundis,
Et prodire putes; quoties ea vividus actor
Eruit e tenebris, ac vitæ munere donat.
Neu dicas iſthæc fieri duntaxat in herba
Frugifera, aut aliis quibus anno clauditur ætas;
Quippe dabit largos fructus, mirumque ſaporem
Alter honos ruris, populorumque alma Voluptas
Vinea, radicem ſimili perfuſa liquore.
Credes pampineos colles Tmoli, atque Phanæi
Deſcendiſſe tuum, quando experieris, in hortum;
Atque Palæſtinas immanis ponderis uvas
Palmitibus pendere tuis: tum lætus inemta
Vina bibes, quibus invideat Toccaia propago,
Campanis potiora etiam, potiora Falernis.

Unde hoc? Prodigii cauſa eſt, quod vitis avara
Jamdudum, nec fota prius niſi ſimplice cultu,
Germina quæ longos alias ſervaſſet in annos
Evolvenda diu & Maiis promenda futuris,
Imo etiam exſucca citius perimenda ſenecta,
Cogitur actutum cæca dimittere cella.
Scilicet impulſu nitri quatientis, & udo
Spirituum afflatu; quo multa ſupervenit eſca
Eximio ſalium penitus condita veneno.
Nec timor, ingenitas tanto molimine vires
Ne cito deficiens effœtaque diſſipet; illas
Nec minimum labefactat: idem effectura quotannis
Lætior ubertate ſua; viridemque juventam
Suſtinet auxilio, quo fecundatur, eodem;
Sero fatales ſenii expertura labores.

Cum vero plantæ, ut dictis oſtendimus, omnes
Secum innata ſui generis primordia ſemper
Poſſideant, & nil, quod non habet, hoc dare poſſit;
Omnino ratione pari primordia prolem
Ipſa ſuam ſervant: & ſicut ſemina plantæ

Fundunt ex ſe ipſis, ita dant quoque ſemina plantas.
Nec folia in ramis, fructuſque ex floribus eſſent,
Ni proprio deſcripta forent in ſemine dudum
Principia, effigies rerum, gentiſque futuræ.
Nec mihi quidquam obſtat, ſolito ſine ſemine quasdam,
Aut ſecto ex ramo, aut ipſa ex radice renaſci:
Eſt etenim in ramis, eſt in radicibus idem
Fertilis, & plenus granis genitalibus humor.
Is modo per ſuetos fibrarum ad ſumma canales
Paulatim aſcendens, apta denſatur in urna
Collectus, coquiturque ac matureſcit ab æſtu:
Et modo productis e cortice pendet ocellis,
Expectans aliud, quo det ſua germina, tempus,
Et clauſas manifeſtet opes. Hoc ſurculus omnis
Impletur ſucco; radix hoc omnis abundat;
Totaque fructifero turgeſcit planta liquore:
Qui cum naſcenti, & parvæ jam obſcurus ineſſet,
Creſcentem poſthac non deſerit uſque; ſed auctus
Adveniente cibo, quem nutrix optima tellus
Suppeditat, ſpatio gaudet majore vagari
Liberior, ſenſim proprios aperitur in uſus,
Compactaſque diu magis ac magis undique partes
Explicat, & vaſtum ſecundat denique truncum.

Non aliam ob cauſam felix fortuna ſecuta eſt
Audax artis opus, cum primum imponere morem
Naturæ, ac truncis peregrinos addere fœtus,
Et plantæ cœpit vitium emendare colonus.
Nam niſi quæ fiſſo inſeritur nova virgula ligno,
Vel circumciſa lateri cute figitur hærens,
Omnia ventura primordia gentis haberet
In ſe ſe jam nunc, & qualia nempe gerebat,
Dum pars maternæ fuit arboris, unde reciſa eſt,
Quo pacto proprias alieno in corpore dotes
Fundaret, ſtirpemque ſuam? Qua lege quotannis
Et florum gentilitios & frondis honores,
Et patrios fœtus, pede nil præbente niſi eſcam,
Atque alias itidem virgas effundere poſſet
Inſertari habiles? Qui caudex ferret agreſtis

Tam

Tam lepidum caput, & pomorum nobile pondus?
Hinc certe quidquid proficiſcitur, hoc ibi primum
Adfuit incœptum, & forma breviore coactum
In loculis; ubi ſe nodoſa oſtentat origo
Ramorum, ſpondetque tumens axilla lacertos.

Jam quæ ſponte ſua paſſim naſcuntur in agro,
Incultisve locis, ut ſpinæ herbæque nocentes,
Quas nullæ ſevere manus, quas nullus arator
Educat: aut in aquis veniunt fundoque paluſtri;
Ne credas terræ gremio haud concepta creari.
Namque aut ventus eo ſemen, volucrisque vel imber
Detulit; atque ipſi ſua ſunt quoque ſemina muſco:
Semina habet naſcens annoſo in robore viſcum,
Cui lignum alterius pro terra, vitaque furtum eſt.
Et ſua ſunt fungo, filici ſua ſemina, quamvis
Effugiant oculorum aciem: nam pulveris inſtar
Exigui rugis foliorum immerſa lateſcunt.
Nullum igitur ſperes terra de virgine germen.
Ac talem ſi quando voles in vaſe patenti
Ponere ſub dio, quam rarior altaque tela
Contegat, aerios facile admiſſura liquores,
Et Phœbi radios, at ſolis invia ventis;
Aſſiduus toto fruſtra irroraveris anno.

Non erat abſimilis veterum ſtupidiſſimus error,
Quaſdam beſtiolas ſine progenitoribus ullis
Materia ex putri & calefactis ſordibus ortas.
Cæci! quos latuit rerum immutabilis ordo:
Siccine, Naturam incertam, morumque ſuorum
Immemorem, & tantum potuiſtis fingere monſtrum?
Diſcite primarum legum inviolabile numen,
Et ſemel incuſſos, quibus omnis machina Mundi
Dirigitur motus, nulla vi poſſe retundi,
Nullo ſuppleri, nullo deſiſtere caſu.
Non etenim varia eſt, non futilis; at ſibi conſtat
Multiplici Natura operum in molimine ſimplex,
Propoſitique tenax. Cunctis animantibus una,
Una patet, vegetabilibus quæ janua vitæ.

Nec ſine concubitu mures in navibus eſſent:
At dum ligna fabri jungunt, & littore toto
Magnum ſurgit opus, tunc per ſecreta viarum
Intrant obſcuri, nec multo tempore gignunt;
Infeſtatque novam numeroſa colonia navim.
Qui vero abſumunt corrupta cadavera vermes,
Ante inerant taciti, atque exiles: inde ſolutis
Principiis, laxæ dum fervent undique carnes,
Pars nati creſcunt, pars excluduntur ab ovis;
Et cito; nam quibus eſt data vita breviſſima, velox
Eſt incrementum ; longævis tarda juventus.
Talis ad Oceani portus finesque Britannos
Piſcis avem referens, anatique ſimillima bernax,
Nunc tabulas juxta ſenio atque humore marino
Confectas, nunc ſqualenti reperitur in alga;
Quam ligni ex ſanie cretam, foliisve caducis
Plebs nimium rudis & veri jejuna putavit:
Donec compertum eſt proprio de ſemine naſci
In ligno, aut cochleis, aut appendicibus algæ.
His igitur non ſeminium, at cunabula ſordes.

Haud aliter, tibi ſi qua fides, divine Poeta,
Contuſi plagis tabentia viſcera tauri
Emittunt examen apum, quas nuper in ovis
Hauſerat hinc atque hinc errans per florida prata
Depoſitas. Sic immundo foſſa humida cœno
Bufones ranasque parit. Sic advena piſcis
Viſitur in ſtagnante lacu non ante repertus.
Quod ſi difficilis captu, aut incognita cauſa eſt,
Non ideo nullam eſſe putes: verum utere notis;
Quamque viam facilis monſtraverit, ocius illa
Naturam ſequere : invenies abſcondita rerum
Conjectans melius, teque ipſa exempla docebunt.

Aſpice quadrupedum genera omnia; ſive tremendas,
Immanesque feras in ſylvis, ſive fugaces;
Et manſueta domi pecora; & genus omne volantum,
Aut aquilam, aut muſcam; ſerpentumque horrida monſtra;
Et quæcunque natant, ſquillas, aut grandia cete,

Digitized by Google

Et conchas. Et quæ gemino gaudent elemento;
Et ſub diverſis inſecta micantia formis :
Nil niſi conjugio ſexus utriusque creatur.
Nec bene lumbricos, oculus queis deſit & auris,
Qui fodiunt glebam, terræque per abdita vivunt,
Haud ulla conſorte ſuam ſibi cudere prolem
Majores dixere; ſibi nam nubere vermis,
Parte ſui gemina, ſimul ipſe maritus & uxor
Creditus eſt ; nudoque etiam qui corpore ſerpit,
Et mucoſa ſolo ſcribit veſtigia limax.
At licet androgynos, ſocio ſine fœdere amoris
Illos compertum eſt caſſo ſterileſcere fœtu.
Forte duplex aliis quoque vermibus illa facultas
Obtigit : aſt oritur patrio ſine ſemine nullus :
Nullus avis, atavisque caret; ſi exceperis unum
Quem ſator omniparens ullo ſine ſemine finxit;
Semina concredens olli evolvenda per ævum.

ARGUMENTUM
LIBRI OCTAVI.

HOC *Libro totius Mundi machinam, qua forma conſtet & quomodo regatur dicendum proponit:* a v. 1. ad v. 14.

Hortatur Quintium ad inquirendam Mundi cauſam: laudat eos viros qui Aſtronomiæ illuſtrandæ inſignem operam dederunt: his Epicureos comparat: a v. 14. ad v. 88.

Exponit breviter tria de Mundo ſyſtemata; ea parem vim habere dicit ad aſſerendum ſupremum Artificem; ſe tamen amore veritatis Copernici opinionem defenſurum: a v. 88. ad v. 163.

Copernicanum ſyſtema adverſus Ptolemaicum propugnat: a v. 163. ad v. 484.

Affert Kepleri regulam, cui rebellare ſyſtema Ptolemaicum, Copernicanum vero conſentire demonſtrat: a v. 484. ad v. 559.

Cauſam diverſitatis motuum cœleſtium, Solis in centro vertiginem, variorum vorticum inter ſe libramen explicat: a v. 559. ad v. 678.

Proponit eas conjecturas, quas fert ſyſtema Carteſianum, de periheliis & apheliis Planetarum, eorumque varia a Sole diſtantia: a v. 678. ad v. 767.

Terræ circa proprium centrum rotationem, tum tertium ejus motum, quo Stellæ magnum 26000 annorum orbem conficere videntur, explanat: profertque varias de Cometis conjecturas: a v. 767. ad v. 898.

Cur

Cur Planetæ diverſa velocitate diurnum orbem conficiant, cur Terræ axis inclinetur, item æquinoctiorum, ſolſtitiorum, quatuor anni tempeſtatum rationem ſigillatim exponit: a v. 898. ad v. 1171.

Terræ proprium vorticem, Lunæ curſum, Solis & Lunæ eclipſes explicat. Hæc omnia inveſtigaſſe ſi magnæ ſit artis, feciſſe quanto ſit majoris concludit: a v. 1171. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,
SIVE
DE DEO ET NATURA,
LIBRI NOVEM,
AD QUINTIUM.

LIBER OCTAVUS.
De Mundo.

NUNC age, totius quænam ſit machina Mundi,
Qua conſtet forma, & motus qua lege regatur,
Dicere fert animus, totumque expandere Numen.
Maxima jam veniunt oculis ſpectacula noſtris
Ac veluti crebris Aquilæ conatibus alas
Concutiunt, cum ſe primum e convalle profunda
Ad cœlum attollunt, & grandia corpora librant,
Et ſibi ſufficiunt cunctantes verbere ventos,
Phœbeosque bibunt avidis obtutibus ignes;
Sic ubi ſemina per, perque hæc mortalia ſæcla
Reptando, vitæ fontes inviſimus almos,
Altius eniti juvat, acrioque volatu
Sidereos luſtrare oculis audacibus orbes.

Aspice quæ vaſtis regionibus aſtra vagantur;
Quæ certis affixa locis, & lumine puro
Transadigunt Cœlum, nativaque fulgura vibrant;
Hunc etiam lucis, tempeſtatumque parentem
Auricomum Solem, Cœli qui templa rigando
Et maria & terras fecunda lampade luſtrat:
Protulerit-ne Deus magna hæc miracula rerum,
An caſus dederit, ceu fert doctrina Lucreti,
Quærendum ſupereſt. Cuncti noctesque diesque

Tranſi-

Digitized by Google

Tranſigimus, cuncti menſes numeramus & annos,
Et fruimur ſegetum renovatis meſſibus, aura
Ætheria, ſylvisque, & jugi flumine aquarum,
Et Phœbi radiis, & amico munere Lunæ:
Quis rerum curat tantarum inquirere cauſam,
Atque modum, qui cauſam aperit? Plerique verentur
Scire, quod invitos doceat cui talia debent.
Sed tu, quem Veri nunc jam tenet una cupido,
Conſule quid veterum ſcriptis inventa recentum
Addiderint, & quæ tanti peperere labores
Fac tua diſcendo. Nunc purius imbibe lumen:
Pronior in liquidam veniet ſapientia mentem.
En ſe diducunt nebulæ, & jam clarior æther
Se ſe aperit; radiis ne te, ne ſubtrahe primis:
Creſcent in validos exorta crepuſcula ſoles.

Plurima debentur priſcis ætatibus: illæ
Naturam agreſtem & ſpiſſo velamine ſeptam
Tentarunt primum; in ſe ſuſcepere laboris
Dura rudimenta, atque operis meruere coronam
Acribus inventis: nos verſa novalia demum
Cœpimus excolere, & partim veſtigia nota
Sectati, partim auxiliis melioribus uſi,
Majorum hæredes, propria diteſcimus arte;
Atque avidi fundos augemus opesque relictas.

Sic ab Ariſtarcho ſata primitus ac Philolao,
Jam doctrina diu rudis & neglecta jacebat,
Cum ſpeculatori gratum ſubolere Polono
Cœpit, & ad ſummos rediviva aſcendit honores
Talibus auſpiciis; quam poſt Galilæus Etruſcæ
Gentis honos, canna primus qui ſe intulit aſtris,
Et comites vidit Jovis & nova ſidera Cœlo,
Illuſtrem aſſenſu fecit; Keplerus adauxit
Errantum vero curſu. Quo nomine dicam
Naturæ genium, Patriæ decus, ac decus ævi
Carteſium noſtri, quo ſe jactabit alumno
Gallia fœta viris, ac duplicis arte Minervæ;
Ante ſuos tacitura duces ac fulmina belli,

Quam

Quam Veri auctorem eximium, mentiſque regendæ:
Ingenio magnis, nec deceſſura Pelaſgis;
Quamquam ea gens & Ariſtotelem, diumque Platona
Pythagoramque tulit, ſatis uno Socrate dives!
Poſt hos incedunt fama ſuper æthera noti,
Quos Pariſina ſuos Academia tempore longo
Vidit & obſtupuit, magni Caſſinus & Huygens.
Annulus huic patuit Saturni unuſque ſatelles;
Quatuor ille alios viſu deprendit acuto:
Permenſi Cœlum ac terras, tot in orbe reperta
Vulgarunt, ut jam inclareſcat fabrica Mundi.

His Epicureos, & quem mirare Poetam
Haud, reor, æquipares. Quæ rerum inſcitia ſuaſit,
Proh pudor! ut ſtellas majores eſſe negaret,
Et Lunæ Soliſque globos, quam cuique videntur:
Exemplo tædæ procul apparentis abuſus?
Quin etiam Solem ſparſis per inania cœli
Seminibus flammæ quæ caſus mane coegit,
Autumat extingui noctis caligine cæca;
Tum poſt Idæos reparatum exurgere montes.
Atque, ubi contingit ſpoliari lumine Solem
Et Lunam, dubitat monſtri num cauſa ſit umbra
Corporis oppoſiti, quaſdam potius-ne latebras
Tunc ſubeant, vultumque aliquo velamine celent.
Mirum, ni credat, velut Indum vulgus, in illos
Immani horrendum rictu ſævire Draconem.
Tales impietas habuit, jactatque patronos:
At pudet inſulſi commenta referre Lucreti.

Sunt tria de toto ſyſtemata cognita Mundo.
Primum conſtituit ſphæram Telluris inertem
In medio; circum jubet omnes ire Planetas,
Inter eos Phœbum, quo cætera corpora fulgent.
Abripit aſtrorum, Ptolemæo judice, turbam,
Perpetuaque trahit ſecum vertigine ab Euris
Ad Zephyros, primum dicit quod mobile, Cœlum.
Hoc ſuper axe ſuo viginti & quatuor horis
Volvitur: impenſe velox, qua dividit axem

Æqua-

Æquator ; ſumme tardum, qua deſinit axis;
In duplici puncto nimirum Aquilonis & Auſtri.
Interea proprius tamen eſt Fixisque Planetisque,
At minor, a Zephyris qui tendit motus ad Euros,
Signa ſequens : hac quisque ſuum varie exigit annum.
Vi propria cœlo præ cunctis Luna reſiſtit:
Frater enim contra dum nititur ire, diebus
Bis ſex non ſpatii plus vincit, quam ſoror uno.
Concordes gyros, ſpatio diſtante, Planetæ
Decurrunt alii ; recto nunc tramite pergunt,
Nunc fugiunt retro, nunc ſtant atque otia ducunt.

NON tulit hanc Mundi ſpeciem Copernicus, etſi
Per populos longum dominatam, ultroque faventem
Senſibus, atque uſu ſancitam & more loquendi.
Audax, inverſo penitus rerum ordine, Solem
In centro ſtatuit; Terram, cui Luna ſatelles,
Cum reliquis circa Solem fluitare Planetis,
Ac duplici voluit lumen ſibi quærere motu
Semper ad auroram directo : immobile cœlum
Interea, nullumque Polis cœleſtibus axem.
Non ægre hinc videas, qui nos ſpectacula fallant,
Ut, quæ volvuntur ſemper, tranquilla putentur;
Et motum credamus, ubi perfecta quies eſt.
Haud ſecus, ac portu cum ſolvit nauta relicto,
Littus abit, terræ fugiunt, urbesque recedunt:
Ille, ſui motus imprudens, omnia ferri;
Vicinam & navim, quam dentibus anchora fundat,
Currere; ſe reſidem putat his, quibus innatat, undis.

AST homo deluſusque oculis, animoque ſuperbus,
In placitum errorem pronus delabitur : ac ſe
Turpe Planetarum numerari de grege cenſet;
Et quæ non videat, tamen hæc ſibi ſidera paſci,
Quoque loco ſedet, hic Mundi conſiſtere centrum
Vult & ait. Quoties Terra inclinata recludet
Partem aliquam Cœli non viſam, ea ſurgere ſigna
Continuo ; quoties elatior abdet Horizon,
Hæc eadem mergi, & ſub ſe collapſa putabit:

Quin-

Quinetiam tantos ideo ferveſcere motus,
Ut ſe perpetuo ſtantem Cœlum omne ſalutet;
Ac ſibi, ceu Domino, famuletur deditus Orbis.
Tu quis homo es, qui tanta tibi? Sed perſequor orſa.

Discordes inter ſectas incertus & hærens,
Magnum operæ pretium & Sapientibus utile duxit,
Si miſceret utramque Ticho, vir ſanguine clarus,
A quo & conſtructam Cœli de nomine turrim
Uranies ædem, primum ætheris amphitheatrum,
Codani ſtupuit prænobilis inſula Ponti.
Ille igitur partim populari tractus ab aura,
Partim conſpicua perculſus imagine Veri,
Conceſſit Patribus Cœlum, Solemque moveri,
Non Terram; at Soli comites Terræque, Planetas
Diſtribuit: bonus ille quidem explorator Olympi;
At non ſidereæ gentis moderamine felix.

Haud noſtrum tantas eſſet componere lites.
Nam ſeu Terra meat, ſeu plane immota quieſcit;
Seu tempeſtatum genitor luciſque diurnæ
Sol manet in centro, ſeu fert Eclipticus illum
Circulus; ac ſolidum ſeu commovet omnia cœlum,
Seu purus liquor eſt, in quo paſſim aſtra feruntur
Ut ſoles totidem, propriiſque inſtructa Planetis,
Non minus omnipotens Numen ſplendebit ubique,
Cujus inexhauſtas æquet Sapientia vires,
A quo facta ſemel, ſemper Natura regatur.
Sed quia cogit amor Veri, ſententia totum
Me rapit illa tamen, quæ per ſe clara refulget,
Ac mihi divinam præſtantius explicat artem.

Altera, nam fateor, ſolitis accommoda rebus
Eſſe utcunque poteſt; nec fallet calculus illum
Qui duce Niligena numeret: prædicta probabit
Exitus, Eclipſes Lunæ Soliſque redibunt,
Et pariter current Idus, pariterque Kalendæ.

At licet ad Terram quod pertinet, illa diſerte

Expediat, quia nempe eadem ſe præbet imago,
Vel ſi ſpectator, vel ſi ſpectata moventur,
Plura tamen Copernicio ſyſtemate clarent,
Quæ nunquam evolvat Ptolemæus. Cogitur omni
Effecto cauſaſque novas aptare, ſibique
Sæpe adverſantes: nihil ipſi denique planum
Aut liquidum, nihil ad leges & dogmata nota
Mechanices; nihil eſt quod comprobet, omnia ponit.
Cœleſtes adeo motus & ſidereas res
Inſtituit, nequaquam ut ſunt, ſed ut eſſe videntur.
Quin Epicyclorum ambages, tot vincula miris
Intricata modis, tot multiplices Mæandros
Dum video ſphæris errantibus æthere in alto
Deſcribi Terram circum, ſe protinus offert
Cretæi ſpecies Labyrinthi, Dædalus auctor
Quem per mille vias intexuit arte magiſtra.
Quæ lex præterea motus excuſet euntes
Ordine retrogrado alternis, ſtanteſque Planetas?
In tam confuſa totius imagine Mundi,
Olim quæ ſtomachum Regi commovit Ibero,
Priſca ſui liquiſſe chaos veſtigia credas.
Naturæ non eſt opus hoc; via ſcilicet olli
Simplex & conſtans, tenor immutabilis, unus.
Verum eſt Naturæ concors, perque omnia greſſu
Ire pari felix, noſtri doctrina Poloni:
Qualem exornatam tibi nunc oſtendere conor,
Ceu Veri ſpecimen, ceu Numinis argumentum.

Quam longe lateque patet ſine limite noto
Mundus hic, Aſtrorum locus, in quo Fixa morantur
Ut foveant ſphæras alienæ lucis egentes,
In quo Sol propriam tenet inter millia ſedem,
Vivida materies, tenuis, liquidiſſima totum
Implet, ubique ſui ſimilis, qui dicitur æther.
Utque orbis terrarum in plurima Regna ſecatur,
Et partitur idem Provincia plurima Regnum;
Sic & vorticibus compago hæc maxima conſtat
Innumeris, alios in ſe multoque minores
Complexis. Omnes in centro, vel prope centrum

Corpus habent aliquod medium, molemque rotundam.
Incluſis quæ vorticibus ſedet intima moles,
Et minor eſt, & opaca, diemque aliunde receptam
Una parte ſui tantum perſentit, in umbris
Altera dum languet, radios habitura viciſſim.
Cingitur interdum ſimili comitum famulatu,
Subſidiumque petit ſibi luminis inde reflexi.
Maximus at vortex, unus qui continet omnes,
Poſſidet in medio, ſua ceu præcordia, ſidus
Igniferum, certa nunquam a ſtatione recedens,
Axem ſed proprium circa vertigine gyrans
Perpetua, qua corripitur circumfluus æther.
Cætera compoſitos innantia corpora motus
Concipiunt, ſparſumque legunt ex ordine lumen.
Vi propria ſplendent ergo, quæ fixa vocantur
Sidera; dumque ſuos agitant de more Planetas,
Attamen in medio perſtantia vortice regnant.
Tales in Cœlo Canis & Lyra, Pegaſus, Argo;
Pleiadumque chorus; tales Arcturus, Orion,
Et quot cæruleo nox explicat æthere ſoles.

Quamvis illorum nequeat ſpectare Planetas
Viſus, & immenſam celet diſtantia molem;
Quis tamen, ut formam cœli conſpexit eandem,
Phœbeiſque pares radios, talemque videndum
Solem e longinquo, qualis nunc Stella videtur,
Diverſi generis Solem Stellasque micantes
Æſtimet, ac miræ vim tantam lucis inanem?
Natura omniparens non unam e divite fundo
Rem formare ſolet, ſed rerum effundere meſſem;
Et cauſæ ſimiles effecta ſimillima gignunt.

Solem adeo noſtrum, cor noſtri vorticis, atque
Luminis & motus fontem omni parte vigentis
Ponimus in centro: vaſtum & mirabile corpus,
Quod decies centum Terrarum millia, molem
Si bene ſcrutaris, complectitur, ac diametro
Comprendit pariter centum Terræ diametros.
Æſtuat hic ergo Sol igneus, inque loco ſtans

Ver-

Vertitur aſſidue proprio ſuper axe diebus
Quinque & viginti, peragitque iteratque laborem.
Buxeus ut turbo, pueri quem forte flagellant
Et ſtimulant plagis, puncto ſtat rectus in uno,
Dum celer ac tacitus multos in ſe exigit orbes.

Inter ſe forma ſimiles, non mole Planetæ,
Quos ea vis agitat commoto flumine merſos,
Perpetuo Solem circumdant more clientum,
Circumeuntque procul, variis tamen intervallis.
Et regnatori cum vorticis, inter eundum,
Obvertant partes convexi corporis omnes;
Orbis ut exactus revoluto eſt corpore, totum
Exhauſere diem; perfecto denique toto
Circuitu, ſpatium claudunt remeabilis anni.

Sic minimus properat, quo nobile ducitur agmen,
Mercurius; propior Soli non cernitur alter.
Poſt hunc luciferæ Veneris nitidiſſima Cœlo
Stella meat: ſequitur Luna cum ſuppare Tellus.
Hinc Mars ſanguinea ferrugine ſubruber: olli
Nondum deprenſi comites, at forte minores
Quam qui noſcantur. Viva tum luce refulgens
Juppiter & magnus, cui Lunæ quatuor adſunt,
Auxiliare jubar: nam crebris noctibus umbras
Imminuunt ſupplentque diem. Cuſtodia major
Addita Saturno, qui vorticis incolit oras
Pallidus, extremumque piger circumplicat orbem.
Quinque illum refovent ſocii, quin lamina cingit,
Quæ transverſa globum partes diſtinguit in æquas.
Tantis longinquæ proviſum eſt undique moli
Subſidiis; etenim prope deficientia Solis
Lumina multiplici replicant augentque repulſu.
Qualis decrepita confectus pene ſenecta
Stipatur natis genitor numeratque nepotes:
Cogitur is baculo corpus fulcire labaſcens;
Appoſitique juvare oculos munimine vitri;
Et dextra trepidantem aliena attollere dextram.

Digitized by Google

Dum reliquos inter communi lege Planetas
Imus, & emiſſos Phœbi radiantis ad ignes
Volvimur, en alia, dum nox eſt, parte videmus
Haud multum vario currentia corpora plano.
Sed quem deſcribunt ovatum motibus orbem,
Nobis oblique cernentibus inclinatum
Et quaſi ſub facie fuſi apparere neceſſe eſt:
Quam ſpeciem referunt florentes labra per hortos
Si quando conſpecta procul, ſeu fercula menſæ:
Linea nam duplex ultra citraque videtur,
Et gemini fines puncto involvuntur in uno.
Dum ſua currentes rapit orbita certa Planetas,
Terricolarum oculos certus quoque decipit error;
Pro variiſque locis, nunc recta incedere credunt,
Nunc regredi, ætheriis nunc ſtare adfixa cavernis.
Atque eadem ſpecies illudit partibus iiſdem.
Nam qui tres vaſto ſpatiantes æthere, circum
Et Terram & Solem gyro exteriore feruntur,
Conjuncti Phœbo cum ſuſpiciuntur, obire
Directos motus; veſtigia vertere retro
Oppoſiti; mox deſidia ceſſare videntur
In quadraturis, & anhelos ſiſtere curſus.
More quidem abſimili, ſed eadem fraude Venuſque
Mercuriuſque oculis ſpectantum illudere gaudent.
Has ſpecies Tellus, dum circuit, addit utriſque.
Hæc etenim medium Solem interioribus ambit
Tardior; ac curſu prævertitur exteriores.
Ut ſi forte lacus per littora curva rotundi
Actus eat ſonipes, unoque tenore feratur,
Te longe poſitum, gyro ſi pergis eodem
Segnior aut citior, mendax deludet imago.
Quod ſi Sole ſedens, quod centrum immobile motus
Omnivagi, circumſpectes volitare Planetas,
Ire retro nullum, nullum conſiſtere credas.

Jam quid ais, Quinti? Nonne hæc prænuncia Veri
Limpida ſimplicitas? Nonne hæc ſententia Suadæ
Filia, compertis tam clare conſona rebus,
Intortos flexus Ptolemæi & ſomnia vincit

In-

Intricata, quibus neque lex, neque cauſa videtur?
Fac tamen hæc non eſſe ſatis; mihi majus in illum
Robur adhuc ſupereſt, & ineluctabile pondus
Argumentorum, quæ rem intellecta ſecabunt.

Qui portentoſa Cœli vertigine raptum
Semper ad occiduas Mundi procedere partes
Phœbum arbitrantur, lux a quo defluit omnis,
Aſtrum ingens oculis potius quam mente ſecuti,
At niti proprio tamen in contraria motu,
Obliquaque via ſub Olympi fornice vaſto,
Haud animadvertunt procul a ratione vagari,
Olli quod fruſtra genus impoſuere laboris.
Nam ſi cum toto ſtellæ moveantur Olympo,
Atque eadem circa Terram violentia Solem
Saturnumque Jovemque ferat cunctoſque Planetas,
Qui fit, ut in centro tam vaſti vorticis hærens,
Tanto præterea motu circumdata Tellus,
Non etiam ſuper axe ſuo converſa rotetur?
Nam vel, ut in ſolidis, motus decreſcit eundo
Ad centrum; vel, ut in liquidis, cum tendit ad oras:
Si prius; extemplo Tellus verſatilis iret,
Mole quidem Cœli minus acriter, attamen iret
Axe ſuper proprio, quanquam ſtatione retenta,
More rotæ; faciem Cœli aſpiceremus eandem
Semper; ubique dies aut nox æterna maneret:
Quod ſi poſterius; foret infinita movendæ
Vis Terræ; Cœlumque & ſidera fulguris inſtar
Effugerent oculos; noctesque dieſque redirent
Horæ momento: veluti confuſa videntur
Littora cum Pelago, rapide ſi vertat in orbem
Navigium Boreas, aut cæcus in æquore vortex.

Nec ſatis eſt. Solem tanta vertigine Cœli
Correptum, quæ vis & ab Æquatore vagari,
Motus ubi vehemens, & verſus utrumque viciſſim
Declinare Polum, quæve inconſtantia cogit?
Hæc etenim cauſa fieri cogente neceſſe eſt.
Si geminis innata Polis Magnetica virtus

Errantem trahit in Tropicos, cur inde quotannis
Cum ſemel alterutrum tetigit, remeare jubetur?
Occluſas reperit-ne vias? An denſior illic,
Quæ ſub cardinibus Mundi tam lenta putatur
Materies, vetat ulterius procedere Solem?
Hoc ſi eſſet, nunquam retro foret ille reflexus,
Ut pila quam lapidis facies offenſa retorquet:
At ſenſim curſum deperderet atque gradatim,
Semper eo tendens quo primum tendere cœpit,
Donec eum premeret tandem ſopor atque veternus.
Ceu perhibent vulgo cœli decreſcere motum,
Quo magis ad fines magni protenditur axis.

Hinc novus illorum ſubito ſe detegit error.
Nam Sol in Tropicis currens, ut currere dicunt,
Sane a cœleſti procul Æquatore receſſit,
Quam longe diſtare poteſt; ſub fornice multum
Reſtricto jam curvat iter, motuque minori
Ducitur, & gyrum ſpatio breviore coarctat.
Aut ergo curſum reprimit, ſed cauſa morandi
Nulla eſt; aut paſſu graditur ſi ſemper eodem,
Tunc ſolito brevius nycthemeron ut ſit, oportet.
Quod ſi forte velint teretis per concava Cœli
Verum Solis iter ſpeciem informare cylindri
A Tropico in Tropicum, falluntur; nec ſibi conſtant.
Nam Cœli motus, cui Sol parere jubetur,
Sphæricus eſt. An non, ſimul ipſe ſit incola Capri,
Grandior apparet? Facit hoc vicinia Terræ.
Si verum ſtatuant, minor apparere profecto
Deberet, quia tum a Terra diſtantior eſſet.

Huc accedit, uti quot Cœlo Sidera toto
Fixa micant, & in occaſum migrare putantur
Unoquoque die, perpaulum quolibet anno
Sublabi, retroque trahi ſpectentur in ortum.
Haud ſecus, ac ſi quis prono delatus ab Iſtro
Certaret remis adverſum vincere flumen:
Quippe moras tenues conatibus ille phaſelo
Præcipiti faceret, quamvis abreptus aquarum

De-

Decurſu rapido, ſocioſque præire videret.
Sol igitur jam nunc Stellæ comes inchoat annum:
Protinus unanimes ambo, bijugique videntur,
Diſcreti vero poſthac, iterumque propinqui:
Perficiunt ita diſſimilem pro munere curſum
Quiſque ſuo. Demum tranſactis menſibus anni,
Sol redit ad Cœli punctum fuit unde profectus:
Obſerva, Stellam invenies a Sole relictam
Non procul, aſt uno diſtantem pene minuto.
Arietis ætherii ſic olim e cornibus unum
Viderat Hipparchus magni ſpeculator Olympi,
Hic ubi conveniunt Æquator & orbita Solis.
Hoc ideo ſidus pro limine Veris amœni
Conſtituere patres; nunc ſe promovit Eoum
In latus, occiduo ſenſim ſenſimque relicto:
Ac prope Zodiaci duodena parte recedens,
Invaſit ſedem Tauri, pepulitque Gemellos
Taurus, & in Cancrum ſe produxere Gemelli.
Præteritis adeo ſæclis ſimul omnia Signa
Mutavere locum, & mutabunt uſque futuris.

Non Æquator eum, aſt Ecliptica ſola videtur
Aut motum regere aut progignere; nam ſibi cogit
Eſſe parallelum ſemper. Quare omnis ab illa
Quæ nunc Stellarum diſtantia cernitur eſſe,
Perpetuo taliſque fuit, taliſque futura eſt.
Verum Æquatori quæ proxima Sidera quondam,
Nunc ab eo ceſſere: Polum quoque deſeret ipſum
Urſa minor, Cœlo quondam ſpatiabitur amplo,
Atque aliis, quo nunc fruitur, concedet honorem;
Nec leges Hyemi dabit aut Aquilonibus atris;
Nec Mundi vertex, nec erit tranantibus æquor
Incertiſque viæ ſignum immutabile nautis.
Annorum tredecim bis millia tota neceſſe eſt
Effluxiſſe prius, repetant quam Sidera ſedem,
Primævuſque ſitus toti reddatur Olympo.
Mundus in integrum tunc omnis reſtituet ſe.
Cauſa rei quænam eſt? Veterum hanc Sententia pandat.

Primo, vel Stellas circumfert mobile cœlum
Hærentes, veluti fixos in fornice clavos,
Vel ſine compedibus fatearis nare ſolutas.
Hærentes ferri ſi dixeris, ergo remotis
Congenerem Stellis Solem hunc adamantina cœlo
Vincla ligant, rutilo ceu gemma includitur auro.
Sol quoque, ais, ſolido ſuſpenſus in orbe rotatur,
Et ſua conſtrictos torquet teſtudo Planetas;
Ac dum Terram obeunt, immotis nexibus hærent
Mercurius proprio, proprio Venus in cryſtallo,
Alter Telluri vicinior, altera Soli.
Cur igitur Solem ſupra quandoque feruntur
Mercuriusque, Venusque? Et qua vi denique poſſunt
Rumpere iter, Solemque effractis vincere regnis?
Scilicet immenſæ ſolida hæc laquearia molis,
Tot cryſtalla, levi, vitrum ceu futile, flatu
Dudum diſſiluere; ergo non ullus euntes
Nexus habet Stellas: quod ſi des ire ſolutas,
Non magis expedies nodum, pejoribus imo
Implicitus laqueis. Motu nam cuncta diurno
Sidera tempus idem ſpatiis inſumere conſtat
Longe diverſis: viden', ut Cynoſura moratur
Tantumdem in parvo languens, quo circuit axem
Extremum gyro, quantum illa celerrima turba,
Quæ medium non credibili vertigine cingit,
Æquatorem habitans, & qua deſcribitur orbis
Maximus. Ecce igitur, quando labentibus annis
Vis ea, quæ Stellas invito turbine Cœli
Ut lente, ſic aſſidue detorquet in ortum,
Ipſam, alias inter, Cynoſuram adduxerit illuc,
Motus ubi citior, quia grandior orbis arandus,
Dic age, quæ virtus addet nova protinus alas
Huic aſtro? Vel quæ creſcentem in ſæcula motum
Inque dies adeo moderabitur, ut nihil ultra
Quam par eſt currat; nihil & minus; ac ſuus ordo,
Et ſua ſervetur Stellis diſtantia cunctis?
Sed quando, ſimili revoluto tempore, tandem
Hoc erit, antiquas repetant ut ſidera ſedes,
Et Cynoſura Polum, torpens velut ante, reviſat;

Quæ

Quæ tunc illam adeo compeſcet plumbea virtus,
Perque gradus motum poterit frenare diurnum
Illius in reditu, minimus ne intercidat error;
Atque ita ſidereas omnes, & qualibet hora,
Ceu filo, ad nutum regere & variare choreas,
Ut ſpatiis tam diſparibus, verumtamen uno
Tempore complendis, curſus momenta coaptet?

Intrant in liquidum, dices, motumque ſequuntur
Materiæ circa Terram ſine fine fluentis,
Et varie, prout eſt illius ab axe remota.
Non igitur ſolida tibi jam compage videtur
Stelliferum, ut voluere patres, conſiſtere cœlum:
Sed motum, & motus cauſam non credere ceſſas.
Verum, ſi ſolidum non eſt, intellige motus
Ætherios, quales liquidi natura requirit;
Et quales peragi docet experientia verax.

Corpora quæ cœlo circumvolvuntur in orbem,
Quo minus a centro diſtant, velocius ire,
Languidius vero, quo plus ſunt diſſita, conſtat.
Sane id moris habent comites Jovis & Saturni.
Nam longe poſiti, & longos & tempore longo
Circuitus peragunt; breviores tempore parvo,
Qui prope nant. Primus legem detexit in aſtris,
Arcanamque auſus crebris obtutibus artem
Surripere, hanc nobis Keplerus tradidit auctor.
Quam Jovis explorans in quadrijugo famulatu,
Nec non inventa Saturni nuper in aula,
Mirandum! omnino reperit Caſſinus eamdem.
Sic ubi noſſe voles comitum loca certa duorum,
Et quanto cœli ſpatio ſit uterque remotus
Communi a centro, ſeu corpore principis aſtri,
Amborum quadres revoluti tempora curſus;
Quam porro inter ſe rationem tempora ſervant
Quadrata, hanc cubefacta etiam diſtantia ſervat.

Ergo, ſi veterum veſtigia trita ſequere,
Terraque in centro poſita, circumire jubebis

Side-

Sideraque & Lunam & cunctos cum Sole Planetas,
Ac totam immenſi molem exagitabis Olympi;
Corpora ſic diverſa regas, ut proxima Terræ
Currendo citius quam ſejunctiſſima gyrum
Perficiant: id enim Kepleri regula poſcit.
Verum Luna ſuo perfuncta eſt circiter horis
Quinque & viginti; porro, quam Luna prope abſit,
Haud neſcis: Phœbo interea, qui volvitur ultra
Tam procul, ut Lunæ velari corpore poſſit
Quanquam prægrandis, vigintî & quatuor horæ
Sufficiunt; igitur communi a lege recedit.
De Stellis autem quid jam dicemus? Et iſtis
Præcipue, quas tanta oculo diſtantia noſtro
Præripit, ut nimbo ſimiles videantur & albæ,
Ac teleſcopio vix percipiantur in umbra?
Hæ Solem, tardamque magis prævertere Lunam
Cernuntur; motu ſuperant utrumque diurno:
Unde omnes legi, quam diximus ante, rebellant.

Nunc videamus, utrum ſedes primaria Soli
Cum datur, & reliquis ſociatur Terra Planetis,
Motus ad hanc omnis ſe ſe concinnet amuſſim?
Mercurius primo, qui Solem proximus ambit,
Tres in circuitu menſes, Venus exigit octo.
Tempora ſi quadres, minus in majore recurret
Et ſemel & ter bis, non nil ſuper. Unde neceſſe eſt,
Si ſpatia interjecta cubes ab utroque Planeta
Ad Solem, ut toties minus in majore recurrat;
Sive, ut luciferæ Veneris diſtantia major
Contineat ſemel & ter bis cubefacta minorem.
Nunc cubica e ſeptem ſi prodeat eruta radix,
Dat ferme duo. Sic paulum reperimus abeſſe,
Quin duplo magis a Phœbo Venus aurea diſtet,
Quam ſidus leve Mercurii perſæpe latentis
Oceano in medio radiorum, ubi lumine pleno
Mergitur, & ſpiſſos avide bibit ebrius ignes.
A Venere occurrit Tellus, quæ volvitur annum.
Hunc ſi contuleris cum Mercurii Venerisque
Temporibus, ſimili ratione modoque videbis

Tellu-

Tellurem a centro Solis motusque remotam
Ut Venus eſt cum dimidio, bis & amplius autem
Quantum Mercurius. Per cuncta biennia Martis
Inſtauratur iter. Numera: diſcedere Martem
Vix minus a nobis, quam nos a Sole, patebit.
Tu reſcire cupis, quæ ſit Jovis orbita magni,
Quantaque? Biſſenis tantum percurritur annis.
Hinc ſuperat Martis tria Juppiter intervalla.
Poſtremo cum ſex ægre Saturnus eundo
Luſtra terat, manet ultra omnes a corpore Solis
Diviſus, radiumque Jovis duplicare videtur,
Nec tamen omnino. Sed clare ut ſingula cernas,
En cujusque tibi diſtantia nota Planetæ.
Mercurius diſtet ſpatiis a Sole duobus;
Bis duo ſunt Veneri prope, quinque ipſiſſima Terræ;
Mars octo, ſex viginti Juppiter ingens,
Et quinquaginta demum Saturnus habebit.

Admiranda quidem cœleſtis regula motus:
At mirabilior, quod ab uno turbine Solis
Cuncta ſimul, variisque modis abrepta ferantur.
Jamque rei facilem paucis intellige cauſam.
Corpora ſæpe vides ſolida & compacta rotari:
His, quia ſunt radii ſtabiles unaque ligati,
Extima pars agitur citius, quam proxima centro;
Quandoquidem longe majores cogitur uno
Temporis in ſpatio curſans abſolvere gyros:
Sed mos in fluidis & lex contraria regnat,
Quod partes habeant laxas vinclisque carentes,
Atque ita disjungi faciles, & ab axe ſolutas.
Ortus enim a centro non vi promanat eadem
Impetus, extremam neque pervenit omnis ad oram,
Sed minor atque minor ſenſim decreſcit eundo.
Ut lapide injecto ſi forte exciveris orbes
In ſtagnante lacu, videas langueſcere paulum
Extremos; quia vis late diſperſa fatiſcit:
Vix humili ſegnes criſpant ſumma æquora fluctu.

Et ſane, motus cum ſit (quod vidimus ante)

Omnis

Omnis ab impulſu, quæ corpora cunque moventur,
Et pelli, & breviore via, quæ recta profecto eſt,
A pellente, quoad poſſunt, diſcedere debent;
Si modo nil iſthac ferri ratione vetabit.
Id motus omnes, id clare pondera monſtrant.
Quæ propria vero centrum vertigine cingunt,
Etſi diverſa videantur lege moveri,
Haud minus hanc normam ſervant ac cætera, quantum
Eſt in ſe; huc tendunt ſemper, nec temporis ullum
Momentum eſt, quin id conentur, tramite recto
Ut ſe ſummoveant a centro & origine motus;
Ac per tangentem: quia tangens linea primum
Incœpta eſt, & avent, qua cœptum eſt, pergere porro:
Et vero hac fugiunt ubi nil fugientibus obſtat.
Sed quia vi quadam oppoſita regeruntur in illud
Unde abeunt, impulſa ſimul, pariterque repulſa,
Motibus e geminis medius conflatur, utrumque
Participans; rectæque loco deſcribere curvam
Coguntur, centrumque ſuo circumdare curſu.
At nos in curvis aliud nihil eſſe videmus
Præter rectarum infinita exordia, ſemper
Oblique poſita, & ſemper tentata, neque unquam
Continuata; vetat ſiquidem contraria virtus.

Hæc ergo oppoſita quo plus virtute retundi
Corpora contingit, ſimul & brevioribus axem
Quo cingunt gyris, vehementius ire neceſſe eſt:
Quales ingeminant curſum ſub pontibus undæ;
Aeris aut penetrans anguſta foramina flumen.
Aſt ubi centrifugæ diſtant ab origine vires
Longius, ac per eas qui circumſcribitur orbis
Amplior evadit, tum linea curva gradatim
Ad rectam accedit propius; langueſcere tandem
Incipiunt, ac debilior fit niſus in illis;
Quod jam laxatæ ſpatio majore fruantur.
Haud ſecus intorti chalybis cum lamina primum
Explicuit ſe ſe, vim magnam ex parte remittit;
Pulſat clauſtra minus, nec jam conamine tanto
Prorumpens, thecæ latera imbecillior urget.

Sic

Sic ea materies noſtrum diffuſa per Orbem
Quæ cœli pars eſt, implens Solaria regna,
Turbine perpetuo flammantis volvitur aſtri:
Sic tamen ut motus, cum ſit liquidiſſima, tantum
Accipiat, quantum remanet vicina moventi;
Tantum deperdat, quantum removetur ab illo,
Et vaſtos regni fines diſtracta pererrat.
Quo plures in particulas vis tota moventis
Dividitur, tanto ſimul imminuatur oportet.
Tardius inde fluit regio Saturnia magni
Vorticis, atque viæ quintuplo ſegnius inſtat,
Quam quæ Mercurium defert amplexa volantem.

Quæ ſi Materies tanto fugit incita motu
Cum propior centro eſt, in centro turbinis ipſo
Quam rapide properat! Magno eruptura tumultu,
Corticis objecti contra niſi ſepta reſiſtant:
Unde repercuſſus liquor, atque coercitus intra
Mœnia, conflictu valido miſcetur & errat
Mirum effervescens, antroque exæſtuat imo.
Cortex innumeris etiam ſubſultibus ipſe
Concutitur, fluidumque ferit quo cingitur extra:
Omni parte fremens, radios circumundique rectos
Efficit aſſiduo pulſu; quæ lucis origo eſt.
Motus hic interior, quo Solis fervere corpus
Et circumdantem jaculari cernimus æthram,
Perpetuo de congenita vertigine nonnil
Detrahit; hanc minuit, centroque retardat in ipſo.
Solem ideo cogit viginti & quinque dierum
Vertendo traxiſſe moram, velocius illo
Munere functurum, ni ſiſteret intimus ardor.
Signa rei ſunt certa levi quæ tegmine diſcum
Informes maculæ percurrunt atque nigrantes.
Scilicet hunc fumum liquefacti more metalli
Exſudat Sol ignivomus fuliginis inſtar
Hærentis; quæ poſt mutata ſæpe figura,
Creſcens, decreſcens, ſolet evaneſcere tandem.

Centrifugis dixi in Mundo contendere vires
Viri-

Viribus oppoſitas; vere. Nam vorticis hujus
Quem Sol uſque ciet volvens, extrema premuntur
Vorticibus variis, quibus ille eſt undique cinctus.
Hi Solemque ſuum & ſua cum vaga ſidera norint,
Turbine perpetuo, ac ſimili ratione moventur;
Propulſantque alios, propulſanturque viciſſim:
Preſſura ut vinci nequeant, ita vincere nulli
Conceſſum eſt, ultraque ſuos excurrere fines.
Sic obſiſtendo ſe tanta volumina librant.
Hinc fluvio, noſtrum lambens qui terminat orbem,
Quamvis directo conetur tramite ferri
Sponte ſua, intercluſa fuga eſt: ergo ille reflexus
Cogitur incurvare vias, cogitque ſequentem.
Ecce autem in media currentis materiæ vi
Magna Planetarum fluitantia corpora cernis:
Illa volubilibus raptari merſa fluentis,
Ac circum rutilos Phœbei ſideris ignes
Turmatim properare & eadem currere, qua Sol
Induperator iter propria vertigine ſignat,
Occaſum ſemper fugiens ut vergat in ortum;
Hoc tibi jam notum & certa ratione probatum eſt.
Quinetiam impetui cur ſic reſpondeat omnis
Illorum inter ſe diſtantia, nullus, opinor,
Ignoras. Neque quod ſupereſt aperire moleſtum.
Scire cupis varie cur ſic a Sole recedant;
Cur etiam præter communem in vortice magno
Circuitum quo cuique ſuus deſcribitur annus
Turbine privato qui certis conficit horis
Noctes atque dies, proprio ſuper axe rotentur:
Expediam. Cauſa eſt eadem quam diximus ante.

NAM vis illa potens, quæ primum a Sole profecta
Totum agitat fluidum, fundæque imitata vigorem,
Æthera circumfuſum ad vorticis ultima vibrat,
Quodcunque offendit condenſum ac mole reſiſtens,
Impetit, atque elata ſupra violenter ad imum
Præcipitat centrum: quin Phœbo denique mergi
Cogeret, impulſu momenta in ſingula adaucto
(Ut ſolet in caſu gravium, fierique neceſſe eſt)

Ni radiorum acies fervens ac vivida contra
Libraret, quæ dimidium complexa Planetam,
Suſtinet illabens conſtanti robore pondus.
Oppoſitis igitur, vi colluctantibus æqua
Motibus, inde poteſt neutri concedere corpus:
Fit mora, fit requies; & eo conſiſtere debet
Uſque loco, fines ac centrum vorticis inter,
Quo ſemper vires æquatæ, & pugna perennis;
Unde fit, adverſi niſus ſimul evaneſcant.

Nec vero locus eſſe poteſt ille unus & idem
Corporibus cunctis. Aliud nam latius offert
Majorem radiis faciem Solaribus, etſi
Forte cavum eſt, rarique magis circum intima textus:
Denſius eſſe poteſt aliud, formæque minoris.
Diverſum idcirco pro mole ſuperficieque
Suſcipiunt a particulis ferientibus ictum;
Et magis atque minus parte ex utraque fugantur.
Haud ſecus ac tubulis ubi fons deductus apertis
Proſilit, & ſuavi ſe murmure tollit in auras,
Mollem erumpenti Sphæram ſi objeceris, undas
Contrahit, illa manet liquida ſuſpenſa columna,
Altius inferiusve quidem, prout ipſa graveſcit:
Sic tamen, ut tremulo nonnil agitata liquore
Fluctuet, ac varios uno det tempore motus.
Ergo patet Sphæræ grandes cur Solis ab axe
Communi non æqua per intervalla recedant;
Atque aliæ ſuprema colant, aliæ infima Cœli;
Quædam intermediæ fluitent in gurgite vaſto;
Omnes aſſidue veſtigia trita revolvant;
Curriculisque ſuis haud unquam excedere poſſint.

Sed quia difficile eſt pugnantibus e diametro
Viribus, ut cernis (volitans pila nempe docebat)
Punctum aſſignari perfectæ poſſe quietis,
Idque Individuum, ceu pendula mota videmus
Multis hinc atque hinc impulſibus exagitari,
Et perpendiculum tranſcendere ſæpe, priusquam
Extincto motu tandem ſedata quieſcant:

Ceu

Ceu pariter lymphis injecta liquentibus arbos
Mergitur, exſurgit crebro, reciditque reditque,
Donec eat, propria ſine vi, permiſſa fluento:
Sic etiam ad Solem, cum prævalet altera virtus,
Accedunt æquo propius quandoque Planetæ;
Porro hæc illorum perihelia dicimus : & cum
Altera prævaluit, plus æquo a Sole recedunt;
Atque hæc illorum dicuntur aphelia. Quare
Non prorſus medium Sol igneus occupat Orbem,
Nec vero in centro eſt: at quæ circum orbita currit,
Ellipſis potius quam circulus eſſe videtur.
Sic autem quovis anno cujusque Planetæ
Mutantur puncta hæc extremi a Sole receſſus,
Atque aliquem progreſſum a vorticis impete ſumunt,
Ut tandem ex illis omnino circulus extet
Annorum ſerie longa perfectus & ingens,
In vero cujus centro ſtat regia Solis.

Hoc etiam his addam; confert ad pondera multum,
In quo cuncta natant fluidi natura liquoris.
Suſtentatur aquis etenim, non aere lignum;
Et quæ mercurius portat, ſorbentur ab undis.
Materies igitur vehementi concita motu
Non procul a centro, facta hinc ſubtilior, impar
Huic oneri ſecum geſtando forte futura eſt;
Quod facile illa feret, quæ centro diſſita cum ſit
Languidior, jam deſidia fit craſſior ipſa.
Adde quod ex illo, cœpit quo tempore Solis
Ingens aula rapi circum, acquiſivit & ipſa
Centrifugi quiddam, quod cum vectore liquenti
Pugnat; & in cauſis motus & in ordine certo
Qui ſervatur, habet partem, me judice, magnam.

Cuncta minutatim quod demonſtrare nequimus
Rebus in abſtruſis, veniam dabis, optime Quinti.
Multa quidem ſunt in cœlo certiſſima, acutis
Quæ ſpectari oculis poſſunt, vel mente ſagaci:
Sunt nonnulla auſu quæ conjectura modeſto
Aſſequitur tantum. Sed Vero proxima res eſt,

Ex

Ex his, quas retuli, coeuntibus omnia cauſis
Stare Planetarum loca, diſcernique meatus.

Tu mihi nunc, præclara novum Sapientia lumen,
Tu mihi cœleſtes animos infunde roganti;
Uranie tu vera: tuas dum proſequor artes,
Et ſuccenſus amore tui raptusque per auras,
Ultima ſiderei motus arcana recludo.
Duc igitur qui Te tua per veſtigia quærit,
Ne ſpatio immenſo vagus aut incertus aberret.

Sunt duo materiæ tamquam tabulata fluentis
Ducentisque globum. Superis quæ partibus inſtat.
Uberior ſane, quia majorem occupat arcum;
Sed properat lente: minor eſt inferna tenentis
Copia, quandoquidem breviore includitur arcu;
Sed fuga vividior. Prius hæc manifeſta reliqui.
Penſatis utrinque modis ac viribus, unum
Fit medium quoddam, necnon æquabile momen,
Quo ſimul omne globi corpus pulſatur ab omni
Flumine: nam ſolidi partes ac membra cohærent,
Etſi tanguntur varie; neque flectitur axis.
Motus hic aſſiduus (meminiſti) perficit annum.

Causa vices eadem noctis parit atque diei.
Nam cum Terra natet ſuperis velocior undis,
Segnior infernis, partes lambentibus imas
Objicit illa moram, & poſtica parte reſiſtit.
Ac veluti magnis ubi molibus agger, aquarum
Intercludit iter, gemit amnis, & agmine fluctus
Agglomerant ſe ſe cumulatim; culmina donec
Ardua tranſiliunt, & largo flumine inundant:
Incurrit ſic materies effuſa natantem
In ſcopulum, quatiens a tergo quidquid in altum
Prominet. At quoniam denſum pervadere corpus
Haud potis eſt, neque ſegnitiem accelerare morantis;
Tantum reprimitur, quanto ipſa citatior illo eſt.
Non habet ut refluat, cum poſteriore prematur:
Nec ſubterfugio locus eſt; inhibetur ab illo

 Flu-

Flumine quod ſemper velocius alluit infra;
Quin & centrifugæ vires a Sole repellunt :
Cogitur in ſuperas ergo conſcendere partes,
Lenior eſt ubi materiæ progreſſus euntis,
Quam concedentem facili conamine vincit.
Sic valido appulſu molem amplexata rotundam
Deſuper, adradens ferit, inclinatque cacumen.
Hujus deſcenſu liquor interceptus ad ima
Truditur, impellitque globum, ſubtusque movendo
Erigit infernas partes. Ea cauſa viciſſim
Dimidio dat dimidium ſuccedere ſemper.

Vincitur idcirco ſuperi ubertate fluenti
Inferius, quanquam citiori vincere motu
Poſſe videbatur, totamque invertere Terram
Semper ad occaſum, ſinerent obſtantia. Verum
Non ita concedit, quin vires explicet omnes.
Et quia ter novies millena parte (parum deeſt)
Ocius incurrit, momen Telluris in ortum
Ter novies etiam millena parte retardat.
Inde fit, ut rediens expleto denique Terra
Curriculo, Stellas jam non offendat eodem
In puncto Cœli; nec eo ſe dirigat axis
Quo directus erat, quando prior exiit annus:
Aſt ignara rei Stellas tantiſper ab ortu
Deſciviſſe putat, quamvis deſciverit ipſa.

Tertius hic motus geminis contrarius eſſe
Debuit, ut conſtans Terræ poſitura maneret
In fluido, vi cujus eunt annusque dieſque.
Nempe aliud cum ſit centrum gravitatis in orbe
Terreno moliſque aliud, pars altera Terræ
Quæ gravior, pars quæ levior, non ſicut oportet
Motum dividerent : ex uno fine minorem,
Majorem ex alio conum deſcriberet axis.
Ergo, quod nimium ſupereſt, mora facta recidit,
Temperat exæquans motus, & corrigit axem.
Is cum Æquatorem, quo Ecliptica linea diſtat,
Ut dictum eſt, gradibus prope quatuor & viginti,

Ad

Ad perpendiculum ſcindat ; ſic diſtat ab illa
Sexaginta & ſex gradibus prope : qui ſtatus axi
Perpetuus, quocunque modo ſe Terra revolvat,
Sive diem faciens, ſive annum, aut ſæcla ducenta
Cum ſexaginta ; quibus actis Terra revertens
Huc unde exierat primum, tunc reddita priſcis
Aſtrà locis credet, cernens ea rurſus ibidem.

Jamque vides uno quam belle ac ſimplice motu
Magna Planetarum magno volvantur in orbe
Corpora, perpetuoque in ſe converſa rotentur.
Nec te is detineat nodus (quem ſolvere primo
Conatu promtum eſt, Newtoni induſtria quamvis
Nexuerit) fluidam craſſis obſiſtere molem
Corporibus ; motum hinc minui, tandemque futurum
Ut pereat. Verum hoc eſſet, ſi torpida moles
Stagnaret fluidi : aut adverſo concita motu
Obluctaretur contra venientibus aſtris:
At nemo alterutrum dicat. Fluit incitus æther,
Quo ſphæræ currunt; ſimul uno more feruntur
Una vi Solis, pulſuque moventur eodem.
Sic non eſt, æther ſphæris ut mole reſiſtat.
Aiunt præterea transverſos ire Cometas
Æthera per medium, neque concordare Planetis.

Nec via, nec regio nobis bene nota Cometæ,
Qui clandeſtino motu cæcoque rotatur.
Circuitus magni quem ſignat in æthere, partem
Conſpicimus parvam, quoties pervenerit illuc
Quo ferri poſſunt oculi, & diſtinguere lumen
Obſcurum, ſeu cauda illum, ſeu crinis honeſtat;
Hoc eſt, ſeu recte, ſeu transverſim obvius ille eſt.
Quærendum primo, qui ſit, quem cernimus arcum:
Linea namque poteſt etiam directa videri,
Cum vere ſit curva, & Solem cingere pergat:
Ut rectos & retrogrados quandoque Planetas
Apparere prius monui. Si nempe Cometis
Ultra Saturnum locus eſt, tam diſſita Soli
Percurrunt ſpatia atque globo tam diſſita noſtro,

Proxima ut illorum perihelia ſint perigæis,
Nec facile in noſtro poſſint occurrere plano.
At quem deſcribunt noſtris aſpectibus arcum
Pertenuem (quidquid ſupereſt nam cærula condunt)
Aut rectum, aut recti ſimilem perſæpe putamus,
Et nunc in Boream, nunc tendere forſan in Auſtrum,
Revera quamvis in partes tendat Eoas.
Nempe ex diverſo poſitu Telluris & aſtri
Judicium ferimus; quæ ſi inclinata Cometæ
Tunc fuerit, quantum eſſe poteſt, quando ille patebit,
Senſibus illudet noſtris mirabile monſtrum.

Unde Cometa poteſt cunctis par eſſe Planetis,
Etſi perraro ſe prodens unus & idem,
Aufugiensque brevi, diſpar videatur & exlex.
Quid? Si dixerimus peregrinos eſſe Cometas,
Alterius patriæ cives, aulæque miniſtros
Finitimæ, ſeu præcipuos, ſeu forte minores,
Atque ibi Saturnos, ubi Sirius & Lyra regnant.
Tum nil miremur, quod noſtri vorticis oram
Transverſi ſubeant nonnunquam, ac tramite curvo
Partim delibent, & concurrentibus illic
Motibus oppoſitis, communi a lege recedant.

In liquido certum eſt igitur vaga corpora ferri,
Et revoluta rapi fluidi torrente prementis.
Propterea toto quæ ſunt craſſiſſima cœlo
Errantes inter Stellas, fluvioque vehenti
Opponunt faciem vaſtam & vix mobile robur)
Ocius hæc aliis multo ſuſdeque moveri
Cernuntur, noctesque ſuis mutare diebus;
Etſi Zodiacum perluſtrant tempore magno.
Sed contra molis quæ ſunt formæque minoris,
Tardius illa diem peragunt, velocius annum.
Ille Planetarum ſupremus in æthere princeps,
Unus præ cunctis aureo diademate cinctus,
Et qui tricenos conſumit in Ariete menſes,
Non tamen undenas, teſtis ſi admittitur Huygens,
Turbine dum proprio torquetur, computat horas.
Juppi-

Juppiter inferior, ſed nulli mole ſecundus,
Cum ſociis annum ſigno cunctatur in uno:
At ſuper axe tamen denis convolvitur horis.
Mars paulo Terra minor eſt, Venus inclyta major;
Unam adimit Venus e noſtris, Mars adjicit unam.
De Veneris, fateor, dubitant vertigine, verum
Caſſini magis arridet ſententia. Quod ſi
Mercurium rutilo degentem in lumine Solis,
Viſu ſectari perſæpe diuque liceret,
Haud dubie longo præ cunctis tempore motum
Huncce videretur (fortaſſe videbitur olim)
Perficere; errantum ſiquidem tenuiſſimus ille eſt,
Et faciem parvam cœleſtibus objicit undis.

Noctibus inde dies planum eſt noctesque diebus
Ordine ſubſtitui certo, alternisque reverti.
Nam facies convexa globi dum vertitur, omnes
Illius ad Solem diſtincto tempore partes
Poſt alias aliæ obverſæ ſiſtuntur, ituræ
Paulatim in tenebras; & quæ modo tecta latebat,
Se ſe iterum liquido radiorum proluit auro.
Vix umbra egreditur, cum prima crepuſcula ſenſim,
Et cœlum albeſcens, & pallida ſidera cernit,
Humentem Auroram poſthac, roſeosque colores,
Et ſuperum Phœbi limbum, quem credit oriri,
Et frontem rutilam, vultum dehinc aſpicit omnem;
Clarius unde jubar, matutinosque tepores
Ebibit. Hinc etiam atque etiam deſcendere pergens,
Ad perpendiculum magis accedentia tela
Luminis occurſu recipit, punctumque diei
Pervenit ad medium, medio quod in æthere Solem
E regione videt. Converti hoc tempore ſurſum
Incipit, aſcendens jam quot deſcenderat horas.
A perpendiculo tum lucida tela recedunt,
Et magis atque magis Phœbo poſt terga relicto,
Quem falſo putat occidere inferiusque moveri,
Hujus ab aſpectu removet ſe ſe ipſa gradatim
Aſſurgens; tandemque ſuis involvitur umbris.

Turbine ſic proprio noctesque diesque recurſant.
Haud ſecus ac ſumptis exercitus acer in armis,
Quem tuba præmonuit, longo agmine caſtra relinquens
Protinus ingreditur campo luſtrandus aperto.
Procedunt equitum turmæ, peditumque cohortes
Ordinibus certis; ſtudet unusquisque videri,
Ac ducis attenti nemo ſe obtutibus aufert.
Ille recognoſcit cunctos, oculisque recenſet
Stans in equo, viſus redit in tentoria miles.
Sol igitur varios tali ratione Planetas
E centro, variasque plagas colluſtrat in illis:
Tellurem inter eos, quæ turbine mota diurno,
Temporis abſumit viginti & quatuor horas,
Leucarumque novem gyrando millia volvit.

Cur autem æſtivo tam longi tempore Soles,
Quæve mora hybernas producat pigra tenebras;
Cur non æquales prius, exæquentur in ipſo
Veris & Autumni reditu; quæ cauſa duobus
Solſtitiis valeat ſolemnem imponere morem,
Ac veluti metam in Tropicis finemque vagandi;
Cur Æſtas & Hyems, Ver Autumnusque recurrant,
Sedulus exponam: quamvis ea dicere verſu
Res operoſa. Ignoſce prius non dicta canenti.

Linea quæ partes Tellurem ſcindit in æquas
Inter utrumque Polum, motus eſt norma diurni,
Quam globus hic ſequitur proprio ſuper axe volutans,
Illius in plano ſi ſe ſe Eclipticus orbis
Volveret (hunc peragrat via ſcilicet annua Terræ)
Tum nox atque dies nullo diſcrimine tempus
Dividerent: ardor fieret ſub Sole perennis;
Æternum propiora polis loca frigus haberet;
Atque ubi nunc poſitu regnat mitiſſima cœli
Temperies, illic florerent Veris amœni
Deliciæ ſemper, tamen æſtu & meſſe carentes.
Ergo, ut ſe melius cunctas genitabilis ardor
Spargeret in partes alterna luce fovendas,
Utque hyberna quies æſtivi damna laboris

Et juſta effœtas repararent otia vires,
Debuit oblique gradibus prope bis duodenis
In fluido poni Terræ verſatilis axis;
Ut re ipſa poſitum ſemper, quocunque movetur,
Atque parallelum ſibimet perſtare videmus.

Si gravitatis idem centrum moliſque fuiſſet,
Nullo hæc vitari poterant incommoda pacto.
Huc foret Æquator, quo nunc Eclipticus ipſe
Directus, Zonam ſpectarent ætheris unam,
Ac medium Solem productus uterque ſecarent.
Ergo cuique loco tempeſtas unica ſemper,
Æqualesque vices & par mora lucis & umbræ.
Illud ne fieret, ſic Tellus debuit eſſe
Partibus omnino variis contexta, liquentes
A ſolidis ut ſepoſitæ, ceu conſpicis, eſſent.
Sic etenim, quia pars præponderat altera molis,
Moles tota ſuo natat inclinata fluento.
Mirandum, ſitus ille unus, cum exorſa ſequemur,
Quot poterit nobis, quantosque exſolvere nodos.

Fingamus me teque ſolo Æquatoris in ipſo
Impoſitos; atque occiduis in partibus, unde
Cum duplici Terræ motu veniemus ad ortum.
Nox media: undecimus jamjam imminet ante Calendas
Apriles. Capiti impendens micat ignibus æther;
Sol mihi ſub pedibus velatur corpore Terræ;
Ad dextram polus eſt majorum incognitus ævo,
Alter habet lævam, atque illis finitur horizon.
Metior hæc oculis tacitus, cœlumque profundum
Aſpiciens, cerno quos inter ſidera tractus
Æquator Terræ atque Ecliptica linea ſignant.
Nam quot habet Tellus, tot habet quoque ſegmina Cœlum,
Et magni exiguis reſpondent orbibus orbes.
Tum quærens quonam in puncto concurrat uterque
Circulus (in punctis etenim concurrere binis
Atque ſibi plane oppoſitis utrumque neceſſe eſt)
Invenio punctum hoc in quo verſamur, idipſum
Temporis atque loci vere nodum eſſe duorum,

Ac veluti bivium; cui quod reſpondet in alto
Æthere, ſtare caput ſupra : quapropter habere
Antipodas ſummo directum in vertice Solem:
Nos quoque poſt horas bisſex omneſque colonos
Æquatoris, eo cum quiſque advenerit ut ſit
Dimidiata dies, habituros eſſe viciſſim.
Omnibus eſt adeo terris nox æqua diei.
Solis enim radius terrenum interſecat axem
Ad perpendiculum, atque polis diſtantibus æque
Partitur lumen Sol æqua lance duobus.
Quam ſi forte plagam alterutro ſub cardine Mundi
Incoleres, tibi Sol parte appareret ab illa
Junctus horizonti : quin talem ſex quater horis,
Qualis in occaſu vel in ortu eſt, eſſe videres,
Lambentemque ſolum rutila circumire corona.

Ecce autem, dum Terra die convertitur illo,
In torrente natans, quo fert Eclipticus orbis,
Progreditur quiddam; pars ſexageſima quinta eſt
Supra tercentum ſpatii quod perficit anno.
Utque mari medio rapiunt vada ſæpe carinam,
Abducuntque via, quamvis in vela faventes
Adſpirent Zephyri, neque declinare putetur;
Inſcius erroris nautas in ponte quietos
Permittit ventiſque frui cœloque ſereno,
Et numerat, quæ non explevit millia rector:
Sic nos poſtera lux nodum tranſcendere cernit,
Deſerimuſque viam, quæ planum Solis in ipſum
Nos adducebat confecta parte diei,
Tunc Solem incipimus pauliſper habere ſiniſtrum.
Non Æquator enim, ſed circulus Æquatori
Proximus ad lævam, per planum Solis ubi lux
Dimidia eſt, tranſit; tum tertius; inde ſequentes.
Cumque rotæ ſimilis pergat decurrere Tellus
Axe ſuum ſervante ſitum, magis ac magis illo
Abſtrahimur bivio, quo Sol in vertice nobis
Eſſe videbatur. Læva decreſcere noctes,
Nam cito percipiunt Solem, tardeque relinquunt;
Augeri dextra, nam tarde cernitur illis,

Ac cito præripitur. Lux major & acrior illic,
Arboribus frondes & campis elicit herbas;
Ac tepefacta novis late ſola floribus ornat.
Parcior hic & languidior compeſcere ſuccos
Incipit, ac pingens matureſcentia poma,
Pallentes ſenio meditatur ſternere frondes.
Autumnus Capri eſt, vernant loca ſubdita Cancro.

Tres adeo menſes alieno turbine Tellus,
Dum propria rapitur vertigine, ceſſit ad ortum:
Jam novies denis unoque diebus & horis
Ferme viginti, Tropicorum circulus alter
Æquatore minor, placuit quem dicere Cancri,
Quando ſui ſimilem cœlo deſignat in alto,
Appulit ad Solem. Tractu quicumque ſub illo eſt,
Ille die media ſupra caput aſpicit aſtrum;
Hac tranſibit enim per planum Solis in hora.
Jam de corporibus nulla eſt, de montibus ipſis,
Quæ cadat umbra ſolo: quapropter viſa Syenæ
Integra tunc puteis lux affulgere profundis.
Hoc eſt ſolſtitium, quo Ver fugit, advenit Æſtas.
Ille dies toto radiat longiſſimus anno,
Læva parte globi geminas quæ vergit ad Arctos.
Solis enim plano cum proxima fiat, & omnis
Circulus ad Boream ſic attenuetur ut unum
Deſinat in punctum, radiis immergitur amplis;
Qui late circum effuſi vix parvula nocti
Intervalla ſinunt, & longa crepuſcula formant.
Lumine perpetuo quin & Polus ipſe potitur.

Interea (cernis) penitus contraria ſentit
Alter ſemiglobus Terræ, qui vergit ad Auſtrum:
A Solis plano longe longeque receſſit:
Utque dies hic progrediens accrevit & æſtus,
Nox illic frigusque. Polum ſex menſibus umbræ,
Caligoque tenent; cis autem infirma breviſque
Lux oritur, vix nata perit; longiſſima nox eſt
Omnibus, & Tropico, quam poſſit maxima, Capri.
Ergo ſolſtitium Brumæ eſt regionibus illis.

Nos

Nos autem poſiti tractu Æquatoris in ipſo,
Volvimur aſſidua Terræ vertigine rapti,
Poſtera lux venit, & ferimur cum vortice magno.
Quarta viæ noſtro pars eſt exhauſta rotatu.
Solſtitialis apex ille eſt: procedere nobis
Tres alios igitur menſes, punctumque priori
Oppoſitum, ſoles quod rurſum noctibus æquat,
Tangere nunc opus eſt. Semper ſibi conſtat eundo,
Nativæque tenax poſituræ volvitur axis.
Nonne vides teretis quæ ſit natura figuræ,
Tota inclinato dum ſic percurritur axe?
Solis ut a plano deceſſerat ante gradatim
Æquator Terræ, ſic ſenſim redditur illi,
Inque dies propius, ſerie vertiginis una,
Proceſſuque globi. A Tropico jam circulus omnis
Ad Solem remeat, qui ſingula puncta viciſſim
Obtinet, atque die media ſuperimminet illis.
Aucta dies ubicunque fuit, decreſcere jam tum
Incipit, augeri deinceps, ubicunque locorum
Cœperat imminui. Boreæ pars omnis ab æſtu
Uritur; at glacie riget omnis terra ſub auſtro:
Donec eo fuerit repetito turbine vectus
Æquator, punctum ut, trajecto corpore Solis,
Adſpiciat, quod jam ſex menſibus ante tenebat.
Huc vix appulit, en iterum nox æqua diei.
Quosque diu campos ardens exuſſerat Æſtas,
Mitior Autumnus placidis refrigerat auris;
Excipit & flavas hilaris vindemia meſſes.
Tum quos parte alia pluviis nivibusque geluque
Fœda premebat Hyems, recreant primordia Veris.

Hactenus ætherio ſuſcepti in flumine curſus
Dimidium exegi. Nunc inferiora juvabit
Viſere curriculi, Terra vectante, rotundi.
Sed quia perpetuo manet immutabilis axis,
Cuncta ex adverſo, quæ ſunt anteacta, redibunt.
Scilicet a Solis rurſum diſcedere plano
Cogitur Æquator noſter, dextrumque relinquit;
Quem ſex continuos menſes a parte ſiniſtra

Vi-

Viderat ; hunc totidem a dextra jam parte videbit.
Ecce dies noctesque, ſimul reparabilis anni
Commutantur ubique vices ; dum circulus omnis
Æquatore minor, ſolita vertigine, notos
Progrediente globo gyros agit ; atque gradatim
Sub perpendiculum Solis tranſire coactus,
Directos in ſe radios legit ordine miro,
Quos tunc obliquos recipit pars cetera Terræ.
Sed rurſum ſpatio Terra eſt revoluta trimeſtri.
Advenit huc tandem qui reſpicit ultimus Auſtrum,
Circulus, hunc Tropicum Capri dixere priores:
Naſcitur æſtivum ſubito regionibus Auſtri
Solſtitium, longusque dies, & maximus ardor.
Contra Solſtitium terris Borealibus una
Hybernum eſt, longæ noctes, & frigus acerbum.

DENIQUE curriculi cum Terra reſurgit ab imis
Partibus, Æquator, videas, ut turbine ſolo
Aſcendens, axisque mero clinamine rectus
In planum redeat ſtantis non mobile Solis;
Confectoque dies anno cum noctibus æquet,
Nota remenſurus cunctis veſtigia ſæclis.

ISTA minutatim ſic exponenda putabam :
Sed metuo ne, dum ſtudui prolixior eſſe,
Obſcurus fuerim. Quæ dicere fuſius ergo
Ipſe laboravi, forſan brevitate nitebunt.
Fac nempe ut Solis plano non exeat unquam
Noſter hic Æquator, ſemperque Eclipticus orbis
Ad perpendiculum Terræ transverberet axem :
Protinus æqua dies nocti ; ſua cuique perennis
Tempeſtas addicta loco. Variare cupido eſt?
Axem inclinato ; mutari plurima cernes :
Adjicias motum liquidi ; tum plura videbis :
In liquido motum vertiginis ; omnia fient.
Quis dubitet reliquos eadem præſtare Planetas?

SÆPIUS in campis humiles cum flumina ripas
Exſuperant, foſſasque replent vallemque profundam,
Plurimus hinc atque hinc vortex agitatur aquarum,

Quo fruticum rami, ſegetes, abreptaque ligna,
Necnon & pecudum rapide torquentur in orbem
Corpora : ſed quamvis illapſi gurgitis inſtar
Non eat, & proprii ſervet divortia motus,
Vim tamen ex illo capit omnem, ad eumque refertur,
Vel dum circumagens celeri rotat impete prædam.
Sic Tellus, propriæ centrum vertiginis, etſi
Obſequitur fluido totum delata per annum;
Ipſa quoque hanc fluidi, qua cingitur undique, partem
Mota movet, volvique rotatu cogit eodem:
Unde fit in magno mediocris vortice vortex.
Ergo ſi quam in ea molem regione natantem
Inveniet diſcretam a ſe, penituſque remotam,
Abripiet ſecum extemplo, trahet atque rotabit
Tardius aut citius, nempe ut diſtabit ab illa.
Verum talis erit diſtantia corporis hujus,
Qualis erit gravitas, hoc eſt, ſubtilis in illud
Materiæ niſus centrum fugientis, eritque
Niſus, uti moles. Namque hæc per mutua necti
Vidimus, atque una cœleſtia lege moveri.

Hoc igitur Tellus privato in vortice Lunam
Offendit, leucis prope centum millibus a ſe
Diſtantem. Sane tum Luna ſequatur oportet
Tellurem dominam, citiuſque agitata feratur.
Nam dum circumagitur, ſpatium percurrere tanto
Majus habet, quantum Telluris corpore diſtat.
Interdum Soli propior ſit Luna neceſſe eſt;
Scilicet exiguo cum lumine cornua tingit:
Interdum ſemota magis, cum tota refulget:
Nunc eat a latere, & læva dextraque viciſſim,
Cum partim ſplendet, partimque obducitur umbris:
Tum nos creſcentem, decreſcentemve vocamus.

Hæc nos orbe ſuo dum luſtrat, ſemper eandem
Oſtentat faciem, & regiones nomine notas,
Ipſiſque in maculis clara loca candida luce
Pars ea nam certe levior, centrumque coacta
Reſpicere : at Soli converſas ordine partes
Obtendit, propriæ quanquam vertiginis expers;
Nempe uno motu, quo Terræ in vortice rapta

Ducitur in radios, aut ſenſim abducitur illis.
Lentius idcirco cernis procedere lumen
Per varios Lunæ tractus faciemque rotundam,
Et ſuccedentes hærere diutius umbras,
Quam ſi Telluris ritu verſatilis eſſet.
Una dies illi quippe eſt & menſis & annus.
Nam dum viginti ſeptemque octove diebus
Omnia Zodiaci rapido pede ſigna percrrans
Curriculum circa Tellurem abſolvit, in illa
Per medium menſem ſoles ſine nocte videmus,
Per medium menſem ſolidas ſine lumine noctes.

Jamvero unde caret proprio ſic turbine Luna?
Cauſa liquet. Pars eſt vix quinquageſima Terræ,
Si molem inſpicias; nec tertia, ſi diametrum.
Haud igitur vaſto regionem in vortice magnam
Occupat. Hinc motus parvo diſcrimine currunt
Fluminis ætherii diverſa volumina, quorum
Vi rapitur; pulſu vix ergo diſpare, non eſt
Ut magis ex illa, minus ex hac parte prematur.
Perpaulum titubare poteſt, non ſede moveri
Quam gravitas innata dedit: quapropter oportet
Mancipium Terræ Lunam decurrere cœlo;
Non ſecus ac cymbam velo remiſque carentem,
Quamque gubernacli vis unica dirigit inter
Curvatas alvei ripas, fluctuque ſecundo
Leniter in gyrum ſinuoſus devehit amnis.

Tali circuitu bis in omni menſe ſecatur
Area terreni curſus: ubi trajicit illam
Luna celer, caput & caudam dixere Draconis.
Hi porro variant nodi, totieſque recedunt
Occaſum verſus, quoties renovantur; euntque
Signorum ſeriem contra moremque Planetæ
Omnis ab occaſu nodos referentis ad ortum.
Hoc fit eo, quoniam dum vorticis ultima noſtri
Luna tenens late circum exſpatiatur in orbem,
Annuus interea Tellurem circulus infert
Eoas Mundi ad partes, & ſigna ſecundum.
Indefeſſa comes rapitur ſic duplice motu.

Eſt

Eſt ubi Sole procul, gemini tunc fœdere quodam
Concordant motus aliquanto tempore: verum
Innatat in pigra, quia ſummâ, parte fluenti.
Antevolat Tellus, ipſam poſt terga relinquens;
Utpote quæ propior Soli, & magis incita fluctu.
Et cum ex adverſo prope Solem Luna movetur,
Eſt ubi vis major liquidi, contraria Terræ
Tunc properat: quare nobis ſic ire videntur
Retrorſum nodi; fieri quoque ſemper in illis
Defectus varios Lunæ Soliſque neceſſe eſt.
Nam cum Luna vagans terreni transmeat orbis
Planitiem, ſi tum directo tramite Solem
Dividet a Terra, Terram obſcurabit; & ipſa
Protinus amittit lumen, ſi dividet illam
Solis ab aſpectu directo tramite Tellus.
Altera in alterius tunc certo decidet umbram.
Propterea Solem non omni menſe videmus
Deficere, aut Lunam ſpoliari lumine Solis.
Non contingit enim ſemper tria corpora recte
Opponi, Lunæ cum tranſitus ille recurrit.

O mirum artificem! Quis tam præclara videndo,
Non ſtupeat genus eſſe hominum qui talia caſu
Facta velint, & Materiæ ſine more vaganti
Accepta hæc referant; cum non ſine mente, ſine arte,
Tot portentorum reddi mera poſſit imago.
Scilicet Aſtronomos, & qui cœleſtia quondam
Luſtrarunt oculis, & quos nova protulit ætas
Contemplatores, æterno nomine dignos
Cenſuimus, quod ſint auſi ſignare figuram
Aſtrorum, & ſpatia, & moles varioſque meatus.
Et cauſam ſupremam ipſis quæ tradidit aſtris
Materiem, formam atque ſitum, normamque movendi,
Legitimo, ingrati, laudum fraudamus honore!
Eſt grave mentis opus charta deſcribere Cœlum
Ac Terras, duplicique globo diverſa notare
Climata, ſidereumque rotis effingere motum:
Et potuit ſine mente fabri conſiſtere Mundus!
O pudor! O miſeræ vecors inſania gentis!

ARGU-

ARGUMENTUM
LIBRI NONI.

UT *præcipuas Naturæ partes in ſupremi Artificis teſtimonium vocatas abſolveret, de iis quæ Terra Marique continentur, diſſerere ſibi proponit. Hæc pars indicata tantum ſupereſt:* a v. 1. ad v. 26.

Sequitur totius operis concluſio, ubi præcipua quædam recolligit, Atheorum objecta refellit, eosque ultima quaſi impreſſione profligat.

I. *Naturam, niſi hoc nomine Deus intelligatur, rerum artificem eſſe non poſſe: Mundum a Mente ſuprema factum: ex conſtantia motuum cœleſtium, ex imbrium fluviorumque fecunditate, ex tempeſtatum certis vicibus, ex ipſa viſione oſtendit non a caſu ſed a Deo petendam eſſe mirabilem tam multiplicis fabricæ induſtriam:* a v. 26. ad v. 269.

Ut Veri ſic Juſti certam eſſe regulam mente noſtra priorem, fuſius quam in primo Libro probat; nec Rationis magiſtram eſſe Voluptatem, ſed Naturam, hoc eſt Dei ipſius mentem, quæ rebus omnibus & ut eſſent & ut moverentur dedit: a v. 269. ad v. 470.

II. *Proponit ea quæ ab Atheis objici ſolent:* 1°. *Mundum debere eſſe æternum.* 2°. *Multa eſſe in Mundi opere vitia.* 3°. *Multa etiam in moribus, quæ Deum aut non ſumme bonum, aut non ſumme potentem arguunt:* a v. 470. ad v. 551.

Reſpondet 1°. *Mundum per ſe non eſſe, ſed a Deo creatum eum voluit, ac ſe propter.* 2°. *Mentis humanæ vitia, nam ab his incipit, non ex Deo, ſed ex abuſu libertatis oriri; ſublata peccandi libertate, futurum ut nec bene age-*

re homo poſſet ; ſuas ſemper ſontibus pœnas eſſe , ſed interdum ſeras . 3°. Ea quæ in Mundo mendoſa videntur , haud ſine cauſa ita conſtituta eſſe ; temeritatis eſſe carpere ſingula , dum univerſa ſe belle habent . Conſutat impiam illam ſententiam : Primus in orbe Deos fecit timor : a v.551. ad v. 854.

Probat Religionem non ex arte politica natam : non factitiam eſſe ideam Dei ; Idololatriam hæreſim quamdam eſſe a Religione naturali divertentem : Atheum ſuis ipſum armis debellat : oſtendit eſſe aliquid infinitum : ex perceptionibus noſtris , ex corporis & mentis affectuum inter ſe communitate probat Deum eſſe , cumque nec Mundi animam , nec ex omnibus mentibus conflatum eſſe . Quintium ad virtutem & ad revelatæ veritatis indagationem excitat : a v.854. ad finem.

ANTI-

ANTI-LUCRETIUS, *SIVE* DE DEO ET NATURA, LIBRI NOVEM, *AD QUINTIUM.*

LIBER NONUS.
De Terra & Mari.

ICARIUM per iter, Quinti, at felicius ambo
Illæſis placidum tranavimus æthera pennis.
Nunc Terras luſtrare juvat Pelagusque profundum.
Non ſpectemus uti, ſcena quid agatur in illa,
Quidve actum annales referant ab origine rerum:
Veſanas hominum curas varioſque tumultus;
Fortunam Regum & populorum triſtia bella;
Sæpius in medio congreſſas æquore claſſes,
Submerſaſque rates, & tinctos ſanguine fluctus;
Æquatasve ſolo atque exhauſtas civibus urbes;
Translata imperia & Dominos ſervire coactos:
Ambitionis, avaritiæ, & per ſæcla furentis
Invidiæ partus. Hæc dum ſine more geruntur,
Percellunt animos: cum præteriere, nihil ſunt;
Humaniſque docent quantum inſit rebus inane.
Incaſſum Heroes vani monumenta laboris,
Dum pereunt ipſi, ſæpe & mentita relinquunt:
Quæ poſuere, volunt dum vincere ſæcula, delet
Ipſa dies; & vix cum nomine ſaxa ſuperſtant:
Illuduntque ſuis auctoribus ipſa cadendo
Rudera, & excelſo corrupti marmore vultus.
Mens immortalis quid tot mortalia curet!

Nos ea quæ perſtant, & nil mutantur ab ævo,
Scilicet æternum melius referentia Numen,
Quærimus hic . . . .
. . . .

Cætera deſiderantur.

. . . .

CONCLUSIO
TOTIUS OPERIS.

Deeſt initium.

HOS jam theſauros Pelagi, & tot ditia gazis
Viſcera terrarum vigili dum lampade luſtras,
Artificem quantum felici hæc omnia cernis
Effudiſſe manu ? credin' miracula tanta
Moliri Naturam ? huic par erit illa labori?
Sed Natura quid eſt ? Aut illo nomine primam
Rerum cunctarum cauſam, Numenque ſupremum
Singula proſpiciens, intelligis ; & Deus hic eſt:
Aut ſic appellas natam ſervire patique
Materiem, certis parentem legibus, orbam
Mente & conſilio, vi bruta atque impete pulſam.
Dic igitur num tanta queat prudentia cæco
Principio affingi, nullum cui cernere finem,
Nullas noſſe vias datur, aut intendere quidquam?

IPSE quidem prius edocui corpuſcula quæque,
Quantumvis brevia, imminui in breviora poteſſe;
Scindi deinde alias in partes, atque ita ſemper,
Ut frangi fragmenta queant : quia quodlibet horum
Corpus compoſitum eſt, minimoque minora tenentur.
Nec tibi tam ſubtilis erit pulviſculus, imo
Vel ſi auram ætheriam, aut aliquid ſubtilius aura
Proponas, cui non partes infraque ſupraque,
Et ſpatium diſtinctum inter dextram atque ſiniſtram,
Et facies varias, atque impenetrabile robur
Extemplo tribuas. Alioqui corpora nulla
Conficerent ; nullæ poſſent coaleſcere moles;
Totaque Materies puncto conſtaret in uno.

At licet innumeras in partes ſectilis, adſit
Ni manus artificis, non illa ſecabitur unquam.

Nec me animi fallit, vaſta in compagine rerum
Quid per multiplices valeant corpuſcula formas:
Seu quam ſculptilibus ſint apta & idonea ſignis
Ferramenta, rudes ut craſſo e marmore gibbos
Excutiant; molleſque ſinus, projectaque blande
Lintea, levorem carnis, ſpirantiaque ora,
Mentitoſque animi motus in imagine fingant:
Sed, ni incocta focis prius inſtrumenta fuiſſent:
Ni gelido prius extincta & durata liquore,
Ni variis, prout uſus erat, donata figuris
Cepiſſent rigidæ perfrictu cotis acumen,
Hæc neque docta manus duxiſſet marmora circum,
Saxum ſtabat iners, hebes, indigeſtaque cautes.
Sic & materies omnis, niſi regula quædam
Mente ſedens operi invigilet præſitque labori,
Et ſubigat partes agitans atque ordinet acri
Judicio, turpis ſine forma aut more jacebit.
Eia, quam pedibus calcas, age, collige concham,
(Nam tibi divitias ultro ſubſternit eunti
Terra, pavimento mage ſplendida teſſellato)
Collige: quam facili ſinuoſa palatia torno
Ducta nitent! Quantis ſpirarum flexibus orbes
In ſe ſe redeunt? Ut Dædaleo labyrintho
Hic tumet, hic impreſſa leves trahit area ſulcos,
Diſcolor ipſa ſibi, generi ſed concolor eidem,
Et paribus virgis, paribuſque interlita guttis!
Hæc tibi Praxitelem conſtans induſtria vincit.
Arte laboratos intus nunc cerne Penates:
Quam terſa lucent veſtita cubilia cruſta!
Quam vario radiant tinctu! micat ignis & aurum:
Purpureaſque inter maculas diſtinguitur Iris:
Hæc tibi pingendi ſolertia vincit Apellem.
Aſpicis in tenui quantus labor; ut neque fingi
Fortuito poſſint vilis miracula teſtæ.
Sed qui nec potis eſt concham procudere caſus,
Num poterit vaſti molem procudere Mundi?

PRÆ-

PRÆTER enim quam quod nec ſunt corpuſcula per ſe
Materiæ; per ſe nec ſunt affecta figuris;
Nec per ſe avelli, per ſe nec idonea jungi,
Aut infinitum durare illæſa per ævum;
Ac per ſe nullius habent primordia motus,
Nec vacuam ſpatii regionem & inania regna:
Quæ ſibi Fortunæ vates fundamina jecit
Effugere ut poſſet prudentem & fallere cauſam;
Auctorem ex ipſo aſpectu Natura fatetur.
Quandoquidem quæ ſunt, vel ſic fuit eſſe neceſſum,
Præter id omne quod eſt alia ut res eſſe nequiret,
Vel fieri poterant aliter. Si dixeris illud;
Ergo in Materia ſpecies fuit unica motus,
Unus item gradus, & partem proclivis in unam.
Verum his Materiæ ratio & natura repugnat.
Quæ quocunque gradu partem eſt proclivis in omnem,
Nec magis hoc ritu per ſe quam mobilis illo;
Atque infinite potuit circumacta cieri.

ERGO aliter poterat, quam ſic: nec tu ipſe negabis.
Mulorum ſiquidem pardorumque edita monſtra
Qui videt, has etiam ſpecies potuiſſe creari
Primitus, ac proprio deduci ſemine cernit,
Quæ tamen haud ita ſunt factæ. Sic currere plures
Quam ſeptem, atque alio motu potuere Planetæ,
Et gemini Soles, atque altera Luna rotari;
Vel nullæ ſplendere faces; vel denique nullum
In terris animal, quanquam eſſent ſplendida cœlo
Sidera, ſic factum ut lumen ſecerneret umbris.
Hæc igitur quare facies apparuit Orbis,
Tantos ornatus referens tantumque decorem;
Non chaos, atque rudis ſine more, ſine ordine moles?
Aut caſus aut Mentis opus: neque tertia cauſa eſt.
At caſum eſſe nihil, noſtris patet argumentis.
Quid ſupereſt? Niſi ut hæc Menti miracula reddas,
Et quæ magna cluent, & quæ perparva videntur;
Corporis ut fabricam noſtri, ſic non minus albi
Papilionis aquas propter degentis & amnes;
Quem natum videt una dies, videt una peremtum.

Luna nitet; nitidoque tamen ſub lumine celat
Naturam; ſimul ignota & manifeſta videri.
Sit-ne globus Terræ ſimilis neſcimus, an olli
Planities pateat camporum, hiſcatve profundo
Interrupta mari, vel montibus horreat aſpris;
An montes habeant ſylvas & luſtra ferarum
Hoſpita; ſint populi, ſint plenæ civibus urbes:
At famulam Terræ ſcimus, Terraque minorem
Indeflexa ſequi circum veſtigia ſemper,
Atque notho molem illius luſtrare rotundam
Lumine, dum mittit radios a Sole gradatim
Ac duplici motu acceptos, tum Solis egenas,
Obſcuraſque ſui partes offerre viciſſim,
Et ſublucentem premere inter cornua diſcum.
Ordine tam certo fiunt hæc omnia, Quinti,
Prænoſci facile ut poſſint, ſcriptiſque notari;
Inque diem, inque horam rata ſit præſentia Lunæ,
Seceſſuſque; rati quoque ſint occaſus & ortus,
Fulgoriſque gradus, necnon remeabilis umbræ.

Hæc omnes referunt oculis ſpectacula menſes.
Illorum at quæ ſit ratio & ſolertia, omittis
Scrutari; quoniam doctrinæ vicit amatæ
Illecebra, ex animo meditandi talia curam
Quæ tulit, & caſu regimen concredidit uni.
Si globus ille tamen noſtro ſervire paratus,
Aut minor, aut major quam nunc eſt forte fuiſſet;
Si magis elatus cœlo, terriſve propinquus;
Quod juvat, officeret: ſidus nec jam ille Satelles,
Hoſtis at uſque ſequax iret, vel inutile pondus.
Nam propior majorve: nimis contunderet auras;
Oceani vaſtum graviori pondere corpus
Opprimeret; fluidiſque means incumberet undis.
Illæ Telluris ripas, camposque per omnes
Altius effuſæ ruerent, omni aggere rupto
Aerias cautes & promontoria late
Obtegerent; immenſa palus abeunte maneret
Proluvie, rurſum mox eſſent omnia pontus:
Præſertim furvæ cum cetera concolor umbræ

Luna

Luna recens limbum naſcenti lumine ſignat;
Aut ubi jam tota radiorum aſpergine fulgens,
Plenior oſtentat maculoſos æthere vultus:
Tunc etenim pelago & Terris oneroſior inſtat.
Sæpius interea Solem occultaret amicum,
Noſtroque ingentes tenebras offunderet Orbi.
Altior aut minor, exiguam nimis undique lucem
Spargeret; æquoreos vix lamberet ardua fluctus;
Aut nihil aut leviter preſſus, qui ſubditur aer
Staret iners; nulloque maris tunc ebria motu
Plurima quæ paſſim terebrant ſpiracula Terram,
Haud unquam injectos poſſent haurire liquores;
Unde ſcaturigo fluviorum, & fontibus almis
Perpetuus vigor, ac dulci vis indita lymphæ;
Quam per arenoſos purgatam rite canales,
Ac ſale decuſſo, reddit procul æquore Tellus.

Namque ego non credam fluvios ex imbribus omnes
Enaſci: quanquam multis ea forſan origo
Fontibus eſſe poteſt, quos fervida diſſipat æſtas,
Cum ſemel exuſſit campos penetrabilis ardor,
Et pluvialis aquæ venas exhauſit inanes.
At rivi multum eſt ratio diverſa perennis,
Quem non æſtivi ſoles, non torrida Cœli
Zona, nec urentes poſſunt abſumere venti:
Plurima cum medio ſe præbeat inſula ponto,
Qua micat in flammas ferventior orbita Solis,
Nullus ubi cadit, aut certe parciſſimus imber,
Et tamen irrigui fontes per amœna vireta
Perpetuos volvunt Neptuni ad littora fluctus.

Qualis enim noſtro vagus errat corpore ſanguis,
Et fluit & remeat per cæca foramina certo
Cordis ab impulſu; talis Terram irrigat humor,
Quem Luna cogente jacit prædives aquarum
Oceanus, quoties rapidis exæſtuat undis,
Terrarumque tubos intrat violentus apertos,
Ac reducem venis rurſum regerentibus haurit
Mox in ſe contractus, & omni ex parte reſorbet.

Hoc ſine jam paucos exſanguis & arida Tellus
Emittat gremio fontes, nec prata rigentur,
Mobilibus nec lota micent pomaria rivis;
Larga nec impoſitas deportent flumina merces,
Nec diducta cavis hinc inde meatibus agros
Fecundent; languens ſitiat pecus, atque hominum gens
Deciduos tantum ſperet de nubibus imbres.

Nec ſua deeſt ratio pluviis, quas Matris in almæ
Præcipitat gremium Pater Æther. Unde per Orbem
Tot populi, pecudumque greges, armenta, volantes
Paſcentur, ni gramen humo ſegetesque vigebunt?
Et ſegetes qui fundet humus vel gramina campis,
Si non ebiberit latices quos nubila portant?
Hæc evecta mari Sol igneus æthere toto
Attenuat; ſummæ regionis congregat algor,
Inque nivem denſata premit; ſtant pendula cœlo,
Donec ab aeriis torrentibus acta ferantur,
Et Phœbi radiis, aut Terræ ardore reflexo
In pluviam reſoluta cadant: quam fervida potat
Terra parens frugum, atque ſinu madefacta recondit;
Plantarumque cavis tradit radicibus, auctam
Ante ſuis opibus, ſalſo & medicamine tinctam.
Ergo viventum ſtatus ac natura popoſcit
Conſenſum hunc rerum. Sol, aer, nubila, venti
Vectores pluviarum, ac Tellus, Luna, profundum
Concordant, ut ſint genitabilis organa vitæ,
Teſtenturque Dei vigilem per ſingula Mentem.

Nunc operæ eſt certis attendere motibus annum
Uſque renaſcentem; quo ſe globus ordine noſter
Luminis ad fontem vertat, noctesque diesque
Afferat ipſe ſibi; ut brumæ poſt tædia mutet
Veris delicias, æſtivos deinde calores,
Ac demum Autumni poma expectata feracis.
Quis credat Mundi magnum & verſatile templum
Perpetuo volvi, aut abreptum turbine Solem,
Et circumtremere auricomis pictum æthera ſignis,
Ut Terram in medio ſtantem famula aſtra coronent,

Atque Satellitibus Cœlum ambiat omne coruſci
Non tanti ſumus ; & ſi quo præſtamus honore
Gens hominum, eſt totus Mentis, non corpo[illegible]
Debetur cœlo, finitæ neſcia vitæ;
Huic autem ſatis eſt perituro, ut munera Solis
Participet, dum uſura brevis conceditur ævi.

Quanta fuit veſtri ſuper his prudentia caſus?
Quam bene diſpoſuit res cunctas, æmulus alti
Judicii ? Melior caſu Mens nulla fuiſſet.
Colluſtrandus erat communi lampade Mundus:
Ergo materiæ perquam ſubtilis acervum
Conglobat ingentem, rapide movet, inde per omnes
Ætheris inſinuat globulos ; concuſſa repente
Lucida materies animantum offendit ocellos
Forte laboratos, at ſic feliciter, ut ſint
Vibratæ lucis, ſimulacrorumque capaces.
Cryſtallum hic reperit, quod lucem ad rete paratum
Transvehit appoſite; tum nervi mobile filum
Reticuli inſertum fundo, pars ultima cujus
Pertinet ad cerebrum; cerebro mens indita quædam
Forte reperta capit motum, ſentitque quod extra
Perculit, ac lucem, quam neſciit ante, micantem
Protinus agnoſcit. Quæ tot numeravimus, horum
Si quid defuerit, lux nulla aut irrita fulget.
O caſum prudentem ! O ſanæ Mentis ! Et omni
Dignandum cultu ! ſapiens qui primus, opinor,
Te fecit, Fortuna, Deam, cœloque locavit;
Cauſarum cauſa omnipotens, & ſumma creatrix.

Illud in his rebus non eſt, ut omittere poſſim.
Eſt aliquid Veri, quod mens dum noſtra tuetur,
Arripit extemplo, atque intus lætatur adepta
Mentem igitur Verumque inter cognatio quædam eſt
Inſita; corporeis veluti cognata videtur
Lux oculis . Hæc ſi facta eſt concordia caſu,
Et caſu fit, uti Mens Verum apprendere poſſit.
Atque adeo ut lucem atque oculos Fortuna creavit,
Sic Mens e punctis temere occurrentibus orta eſt.

Nec

Nec melior Veri quam Mentis cauſa putatur.
Quod verum eſt, caſu verum. Caſu accidit ergo,
Quatuor ut binis eſſent æquata duobus.
Fortuna factum eſt, ut Totum grandius eſſet
Parte ſui; curva brevior, quæ linea recta eſt;
Reſque eadem eſſe ſimul, ſimul & non eſſe nequiret.
Hæc aliter fieri poterant te judice? Veri
Non eſt lex æterna ſacri? Quæ vera reapſe
Perſpicue, liquido nunc ſunt, ea falſa fuiſſent,
Si nexus alios habuiſſent corpora prima,
E quibus aut mentes, aut mentibus obvia conſtant?
Quis non excipiat maleſanum dogma cachinnis?
Quod verum eſt, hoc ante Atomos & corpora quæque,
Hoc ſine corporibus verum eſt Atomiſque ſine ullis:
Cumque oculis hominum quæ convenientia luci eſt,
Hæc fuit ante oculos & lucem, cognita Menti.

NON igitur Veri caſus pater; at neque Juſti.
Juſtum nempe quid eſt, niſi Verum in moribus? Abſit
Indubia & conſtans cernendi regula Juſti,
En procul a nobis cernendi regula Veri.
Illam homo ſi finxit novus auctor, & hanc quoque finxit:
Si neutram, Natura parens utramque creavit.
Quæ facile ut capias præfari pauca licebit,
Ac noſtræ interius penetralia mentis adire.

NIMIRUM eſt Ratio nobis innata, perinde
Ut ſunt innati ſenſus. Non fecimus ipſi
Aures atque oculos quibus utimur; ut neque rerum
Objectas ſpecies: quas inter & organa ſenſus
Harmoniam poſuit talem Natura creatrix,
Ut, cum obverſantur, ſenſus ſimul hauriat illas.
Non magis artifices propriæ Rationis haberi
Poſſumus, aut Veri; quod cum Ratione ligatur
Harmonia tali, nequeat ſe ut pandere Verum,
Quin Ratio confeſtim apprendat & imbibat illud.
Unde quod ipſa videt, ſic, ut videt, eſſe neceſſe eſt:
Et quod ei certum eſt, certum prius hoc erat in ſe,
Quam foret humano Rationis lumine notum.

Quod

Quod ſi non eſſet, fruſtra loqueremur; & omnis
Mens hominum, ſermo, ſenſus, res eſſet inanis.
Nam cum decipior, non me Ratio intima fallit;
Verum inconſulta quoniam Ratione ferebam
Judicium præceps, tunc me malus abſtulit error.

Hoc tota ingenito regitur Mens lumine, proinde
Non intellectus tantum, ſed & ipſa voluntas,
Cui ſua lex inſculpta manet, ſua norma volendi.
Namque ſatis non eſt, res, ut ſunt, Mente tueri;
Præcipue factis homines ſumus. Omnis ab uno
Lumine vivendi petitur modus, atque ſciendi.
Quod Mentem in Juſto poſſet ſi fallere noſtram,
Falleret in Vero. Sed nuſquam Regula fallit.
Aſpicis in fabrica dum grandis & ardua moles
Tollitur, ad lapides ut ferrea norma ſecandos
Accedat, donec latera omni parte quadrentur:
Ut junctim libella pares conſidere cogat:
Et perpendiculo ſurgat directus in auras
Angulus. Interea facies circumſpicit omnes
Dux operis; prudensque cavet ne quid minus apte
Promineat, fugiatve, aut exeat ordine plano.
Ante laborem, ante artificem ſtat certa laboris
Regula: Sic & Mente prior ſtat regula Mentis:
Quæ nunquam erraret, ſi credendum huic nihil eſſet;
Nec male quidquam ageret, bene ſi nihil eſſet agendum;
Aut exemplari firmo innatoque careret.

Certum igitur Rationis & immutabile cum ſit
Exemplar, ſeu judiciis præeſt illa ferendis,
Seu regit affectus animorum & facta gubernat,
Sunt liquido per ſe fieri debentia quædam
Omni hominum Ratione prius, quæ Juſta vocamus;
Ut ſunt per ſe ſe quædam debentia credi
Omni hominum Ratione prius, quæ Vera vocantur.
Legibus a noſtris, vel neutra, vel utraque pendent:
Hinc ſi quid verum eſt, aliquid juſtum ſit oportet.

Nimirum ſi quis tibi quatuor eſſe negaret

Bis duo, cerritum ſane meritoque vocares.
Quapropter? Quoniam Ratio verum eſſe patensque
Declarat, quod ridiculus ſtolidusque negaſſet.
Eſt igitur lux in nobis quæ talia monſtrat.
Jam ſi idem Herculeas meditatus adire columnas
Iret in Ægyptum, ſitiens aut retibus undam
Colligeret, ſtultum ſane meritoque putares.
Quapropter? Quoniam legi Rationis aperte
Pugnaret, qua præcipitur per idonea finem
Optatum potius, quam per contraria quæri.
Eſt igitur lex in nobis quæ talia dictat.

Forsan in utilibus quiddam lex iſta ſuſurrat,
Inquis; at in rebus prorſum obmuteſcit honeſtis.
Ergo fateris in utilibus: non accidit ergo
Fortuna, legem hanc ut haberet quisque, ſed ipſam
Primitus e ſacris Naturæ fontibus hauſit.
Juſtitiæ porro virtutem non ſua tantum
Utilitas, divina magis commendat origo.
Conſtituit multas hominum ſapientia leges;
Id fateor: ſed enim inventrix Sapientia legum
Lex primæva fuit, quæ non inventa, ſed ipſo
Munere Naturæ ſic mentibus inſita cunctis,
Ac tanto conſenſu, ut queis præſtantior eſſet,
Hi juſtas ferrent leges, aliique libenter
Acciperent. Noſtro ſpirans hæc pectore damnat
Quidquid perverſum eſt, & honeſti inſculpſit amorem.

Est oblata viro merces, qui primus in hoſtem
Irruerit; tu primus ades, vallumque refringis,
Mercedem petis; alter habet, qui fugit & arma
Perdidit. In vinclis frater gemit; ære gementem
Ipſe tuo redimis; liber te vendere tentat:
Conquereris merito: Sed cum in te facta queraris,
Nonne hæc in reliquos nunquam facienda fateris?
Caupo viatorem perblande invitat in ædes;
Exceptum dum ſomnus habet, crudo enſe trucidat:
Hic fureret dum dira fames, ut bobus & agnis
Parceret, occidit matrem, natosque voravit:

Proh!

Proh! Quæ flagitia! Exclamas, quæ monſtra! Sed unde
Monſtra vocas? Si non Ratio, quæ reprobat, ulla eſt,
Immerito reprobas; ſi qua eſt, lex inſidet ergo
Talia quæ damnat; quænam eſt? Eadem illa profecto,
Quæ monet ac prohibet ne bis duo quinque putentur.

Respondes forſan, tibi juſtum hoc omne videri
Primitus, atque ipſa Rationis luce probatum,
Quod magis arridet: quia te nativa voluptas
Huc impellit, & hortatur nil cetera cures.
Sed mala doctrina quot deriventur ab illa,
Utile quæ grato, & grato confundit honeſtum,
Uſque novis augens animorum incendia flammis,
Jam ſatis oſtendi. Quod ſi hæc Rationis ab ipſo
Lumine monſtrantur, Ratio fit cauſa malorum
Omnigenum, toto quæ parturit Orbe Voluptas.
Illam autem ſcelerum, aut errorum dicere matrem
Æque deſipere eſt, ac ſi quis diceret eſſe
In cauſa fabricæ canonem, cur fabrica peccet.

Natura eſt adeo Veri Juſtique magiſtra:
Hoc a principio, Quinti, hoc a fonte petivit,
Quas humana dehinc poſuit ſapientia leges,
Naturam & legem Rationis ubique ſecuta.
Nec vetat a recto lex ſicubi prava receſſit:
Ut ſunt humanis homines qui carnibus eſcam
Non dubitant coxiſſe ſibi, interdumque paternis;
Quales Braſilii nuper, Læſtrygones olim:
Nam ſtulti quamvis a Vero ſemper aberrent,
Non exinde probes Verum nihil eſſe reapſe.
Ut Veri, in cunctis inerant ſic ſemina Juſti:
Conſopita quidem, graſſante libidinis æſtu
Per populos, tandem prudentibus excita juſſis.
Sed quæ cauſa dedit Rationem, habuiſſe neceſſe eſt;
Et quæ Juſtitiam inſpirat, juſta ipſa profecto eſt.
Nam quocunque caret, certe hoc dare nulla poteſt res.
Lex igitur primæva, Dei Mens atque voluntas:
Et legem hanc ſentire, Deum eſt audire loquentem.
Nec Verum, aut Juſtum ſterilis Fortuna creavit.

Si caſum abjicias, & ineluctabile fatum
Subſtituas, in Materia nihil eſſe neceſſum
Vidimus; atque alia quam qua nunc ſede refulget,
Almæ fecundam lucis potuiſſe creari
Congeriem, vel multiplici glomeramine cogi.
Sidera ſunt præter Solem & viſuntur Olympo
Innumerabilia. Hæc propriis, a vortice noſtro
Secretis, late cumque indigena comitatu
Vorticibus regnant, & ibi diverſa rotantur
Privatim; at motus quos illic incita ſervant,
Vel nulli prorſus, nullo impellente, fuiſſent;
Aut alii quam ſunt, alios ſi cauſa dediſſet;
Vel ſi ſponte ſua, motus foret unus eorum.
Et tu, nos rapido, Tellus, quæ turbine verſas,
Cur placida non ſede ſedes, Ptolemæus ut olim
Juſſerat? Hoc quianam potius quam volveris illo
Exagitata modo, circumlabentia diſcors
Sidera vel ſuperans curſu, vel tarda relinquens?
Sic neque vulgares motus per corpora leges
Demonſtrant, cur Sol hac Cœli parte, vel Orbis
Conſiſtat quam ſemper habet, cur primitus ire
In latus hoc, illi lateri quam obvertere frontem
Maluerit. Volvi Cœlum ſi credis ab Euris
Ad Zephyros, quidni a Zephyris decurrat ad Euros?
Par utrique modo eſt: neutro Cœlum ire repugnat.

Quæ ratio pariter, quam ſola ducere poſſis
Ex vi Materiæ, tam firmo cardine Mundum
Transfixit, tantoque veru Cœlum, Aera, Terram
Perterebrata tenet, rerum ſit ut unicus axis;
Dum reliqui proprios axes habuere Planetæ,
Sol etiam ipſe ſuum, quem circum tota rotando
Verſari moles maculis oſtenditur ipſis?
Nil igitur ſine Mente putes in ſidere factum:
Nil a principio motum ſine Mente. Quot errant
In Cœlo ſtellæ, ac projectum lumen opacis
Corporibus prorſum æquato moderamine ſumunt;
Quotque faces liquido nox clara accendit Olympo;
Quot ſunt in patria viventum ſemina terra;

Et quot humus gremio ſuccos habet, atque fodinas;
Vel ſilices ipſæ, quarum de corpore duro
Eruitur ſplendens, ac Soli congener ignis;
Tot Numen cecinere tubæ: cecinere, canentque;
Quanquam Epicureas obturat perfidus aures,
Imperitare ſibi nec vult homo, quem timet. Ergo
Quid juvat ulterius commenta referre Lucreti?

At nunc difficiles conemur ſolvere nodos.
Ex nihilo nil fit: lex inviolabilis eſto:
Nil ruit in nihilum, clamat ſchola tota Epicuri.
Ergo ſi quæ ſunt, æterna fuere; nec unquam
Ceſſatura manent. Intermoriuntur ubique
Corpora, Materies autem quæ corpora fundat,
Semper erit, fuit, eſt: finemque ignorat & ortum.
Si Deus eſt, ſi Materies exordia ſumſit,
Unde illam Deus? Et quando? ſi fecit ab ævo,
Eſſe ea non cœpit; ſi longo tempore poſtquam
Ipſe erat, ecquo conſilio mutata voluntas
Numinis æterni? Nam ſi non eſſe decebat
Materiem ac Mundum; cur tot, cur tanta creavit?
Si fieri decuit; quidni prius? An ſibi famam
Et cultum voluit? Quis credat honoris aventem
Naturam, ſibi quæ ſatis eſt, nihil indiga noſtri,
Sorte beata ſua? Quid erat, mortalibus ægris
Quod manifeſtari dubie, cæcaque videri
Suſpicione, coli varia ſub imagine rerum
Omnigenumque Deum monſtris, aliquando negari
Funditus, interdum neſciri, paſcere litem
De ſe perpetuam, violandas ponere leges,
Ac genus humanum vitiis permittere vellet
Omnibus, inque ſua pateretur imagine ludi.

Præterea quamvis vaſtum disjecta per Orbem,
Quæ redolent mentem artificis, ſunt corpora quædam;
Non tamen infinitam adeo, ſummeque potentem,
Aut ſumme cautam. Siquidem vel plurima nævis
Turpia ſunt paſſim & mendoſe condita; vel ſi
Partibus ac numeris diças completa, videmus.

Auge-

Augeri potuiſſe : manum Spectator avaram
Arguit, inque bono melius deſiderat ipſo.
Ut ſunt arborei fructus campique feraces,
Sic etiam horrendæ cautes & inoſpita ſaxa,
Sic Lybiæ, fluctuſque leves undantis arenæ.
Quid juvat aſſiduum Solem vigilare ſub Arcto
Menſibus æſtivis, portaſque occludere nocti;
Quandoquidem concreta gelu per cetera torpet
Tempora, nec civem patitur nive conſita tellus?
Verberibus quot ſunt radiorum aut victa repenti
Frigore; quot rabie venti, aut rubigine cæca,
Aut fluviis magno late erumpentibus alveo,
Intempeſtivis aut imbribus, atque procella
Grandinis intereunt ſata læta, hominumque labores?
Quot necat atra lues populos? Quot partubus ipſis
Denatæ matres? Vitæ quot ubique parantur
Inſidiæ? Rem quamque ſuus circumvenit hoſtis,
Ut nec ſecura, miſeri, brevitate fruamur.

Si Deus eſt bonus, omnipotens, ſi cuncta gubernat;
Cur mala, quæ totum fœde graſſantur in orbem
Non averruncat? Si quæ medicamina morbis
Inſtituit; quibus hæc plerumque incognita ſervat?
Si fruges homini; num toxica tetra novercis?
Si Terram, ut colerent mortales; cur mare Terras
Exſuperat? Cur nulla pati vult littora, frenum
Sæpius indignans; cur audet diluviare,
Et totas haurire refuſis fluctibus urbes?
Cur adaperta tremit, cæco vexamine Mundi
Non nunquam, & piceos niveis e montibus ignes
Ejaculatur hians tellus, ac murmure magno
Susdeque ipſa ruit, vaſtaque voragine ſorbet
Incautum genus, & lacubus ſola mergit obortis?
Cur pelago pluit, interea ſitientibus arvis?
Quoſque peruſta libens bibat Africa, Caucaſus imbres
Accipit, emturus Libyci partem ipſe caloris?
Cur vorat ignis opes, hominum ſi natus in uſus?
Cur feriuntque pios, & omittunt cæca nocentes
Fulmina? Nequitiæ patiens cur optima noſtræ

Mens

Mens peccare ſinit? Si tantus criminis horror;
Impediat: vel cum toleret, non ardeat ira.
Si prohibere poteſt, nec vult; virtutis amore
Non capitur; ſi forte velit, nec poſſit; inermis
Eſt illi virtus, nec jam infinita poteſtas.
Denique ſi Mentes nullo delebilis ævo
Vita manet, merceſque bonis æterna paratur,
Unde voluptatis tantæ promulſide nulla
Illexit miſeros; imo cuppedine rerum
Implevit, quas ſpernere fas, & amare nefas ſit?
Quin nos inſontes, immortaleſque creavit:
Et quantum inſtabilis vitæ leviumque bonorum,
Naſcendo tantum ipſe ſui ingeneravit amorem?

VENIMUS ad Syrtes. Alto cum gurgite primum,
Et cum turbinibus ventorum, atque æquoris æſtu
Lucta fuit: nunc ad ſcopulos allidere, portus
Ipſo in conſpectu, Proretæ dedecus eſſet.
Ergo jam totis opus eſt incumbere remis,
Et ſuprema viæ ſuperare pericula noſtræ.
Qui nihil e nihilo fieri pleno ore tonabat,
Credidit e nihilo ſic omnia facta putari,
Ut nihilum quaſi materies foret unica rerum:
Ceu ſcamnum e trunco facimus, ſtatuamve rotamve?
Aut quaſi ſeminium, ut minimo de germine pinus
Alta venit? cenſes ſi talia, docte Lucreti,
Jure putas nihil e nihilo potuiſſe creari:
Namque his in rebus nil fit; mutatur earum,
Quæ jam prorſus erant, ratio, poſitura, locuſque.
Sed non eſt ea lis inter nos. Quærimus utrum
Per ſe ſint quæ ſunt; atque illa ſit eſſe neceſsum.
Nam ſi ſunt per ſe, non ſunt aliquando creata:
Si per ſe non ſunt, cœpiſſe aliquando fatendum eſt.
Quærimus hoc unum, hoc igitur ſiſtamus in uno.

AT lis tranſacta eſt. Atomos non eſſe, ſed ipſam
Materiem e multis concreſcere partibus, antehac
Oſtendi: nullis nativo jure figuris
Inſtructam, nullo natam ſe impellere motu

Delectuque loci. Quin Mentes eſſe probavi
Quiddam incorporeum; ſolaque a Mente petendam
Vim motus, quæ Materiæ ſubrepat inerti.
Supremam hinc docui Mentem conſiſtere per ſe,
Quæ moveat cuncta omnipotens, quæ cuncta crearit,
Atque etiam ex nihilo. Sic emerſiſſe fatemur
E tenebris lucem (quamvis primordia lucis
Haud tenebræ fuerint) cum lux ſplendeſcere cœpit,
Lux ubi non fuerat. Sibi nam dare nulla poteſt res
Surgat ut e nihilo, vel ſi infinita putetur:
Si finita, nequit per ſe conſiſtere; quando
Nil perfectius eſt, nil excellentius, imo
Nil tam infinitum, quam taliter eſſe, nec ulli
Principium debere ſui. Cur cetera deſunt
Illi quod per ſe eſt? ſi non ab origine limes,
Unde erit? Eſte procul miſera argumenta Lucreti,
Argumentorum larvæ. Quid in arma reſurgit,
Et lacero noſtros umbone repercutit ictus
Nequicquam? Qui Materiæ primordia vana
Seminat in nihilo, e nihilo qui corpora fingit,
In nihilum nexus omnes formaſque refundit,
Et non erubuit, quod cogitet aut velit alta
Mens hominum, ex nihilo factum id natumque fateri;
Jam toties fautor nihili, nunc omnia naſci
Ex nihilo potuiſſe negat: mavultque minutas
Particulas, quarum virtus eſt nulla, vel ipſo
Judice, nec natura ullo conamine poſſit
Deſcribi, quin principiis extrema repugnent,
Eſſe tamen per ſe, & toto genuiſſe quod Orbe eſt;
Quam per ſe Numen ſummum eſſe, & cuncta creaſſe.

Sit rata res igitur ſemel, ac firmata perenni
Judicio inter nos, Quinti, cauſam eſſe potentem
Materiæ: facili jam cetera luce patebunt.
Non enim ab æterno, ſed Mundum ea cauſa creavit,
Cum voluit. Nec propterea mutata voluntas,
Aſt eadem ſemper fuit, hoc ut tempore Mundus
Conſieret. Quo conſilio, neſcimus: honorem
Certe haud affectans; ſatis eſt ſi condidit Orbem

Se

Sic propter, non externa ratione coactus,
Seu cauſa quadam præeunte operumque magiſtra;
Qualia agunt homines alieno lumine ducti.
Nam Deus ipſa quidem Ratio eſt, nec legibus ullis
Vinciri potuit, leges qui condidit omnes.
At quæ mens illi fuerit, dum cuncta crearet,
Quasque ſit ille vias, quo fine modoque ſecutus,
In multis facta ipſa docent, oculisque loquuntur,
Facta Epicureis melius facunda ſuſurris.

Verum hæc forte tibi quondam detecta patebunt,
Quando revelati vegetus ſacra dogmata Veri
Hauſeris, atque novo mirabere lumine victus,
Quanta Dei in noſtram fuerit clementia gentem.
Namque parum eſt, Quinti, tot per miracula rerum
Numine ab æterno cuncta eviciſſe creari:
Aggrediar poſthac (& me labor iſte juvabit)
Dictatos afflante Deo producere libros;
Legitimi normam cultus monſtrare; diuque
Promiſſi Mundo myſteria pandere Chriſti:
Quo duce ad æternam via ſternitur unica vitam;
Quo ſine nil ipſum proſit cognoſcere Numen.
Hic ſat erit ſolam Naturæ attendere vocem.
Clamat enim auctorem Natura, opus undique ſummum
Arguit artificem; Mens abdita corpore cernit
Nunc opus, artificem mox corpore libera cernet.
Interea mirum non eſt, ſi corpora Mentem
Præpediunt, ac futilia & terreſtria ſæpe
Ad bona detorquent, licet ad meliora vocatam
Immenſi teneat non unquam explebilis ardor,
Et ſitis implacata boni, & nativa cupido:
Quam ſi multivagis erroribus applicat ultro
Viles ad nugas, irritamenta malorum,
Hoc hominis vitium eſt, ſe ſe ipſum ſponte moventis,
Qui labefactavit Naturam, & captus inani
Perſona, ſpecieque boni, rem liquit, & umbram
Arripuit; dono qui libertatis abuſus
Depreſſit proprias pravo moderamine vires,
Reſtitit in ſola defixus imagine, Veri

Impatiens, tandemque bonorum a fonte receſſit.
Sic & lucis amans pulchræ, tenebraſque peroſus,
Solis ad intuitum ſtrictis caligat ocellis,
Nec tolerare poteſt lucis caput, atque parentem:
At ſparſam cœlo potius, terriſque reflexam
Quærit, & in varios detortam hinc inde colores
Cernere amat: radios omni jam ex parte libenter
Accipit infractos, & debilitate placentes.

Anxius indagat ſemper qua ſe arte beatum
Efficiat, reperit nuſquam; ut qui curvus, anhelans
Quærendis inſudat, abeſt ubi vena, metallis.
Mortales miſeri! Quos noxia corpora fallunt.
Nec titubant ipſa tantum caligine Veri,
Sed magis intendunt aciem, ne cernere poſſint:
Incerti gratis, rerum per opaca vagantes,
Venantur dubitare, umbraſque in lumine quærunt.
Mox ubi nocte atra ſe ſe obduxere volentes,
Jam quaſi colluſtrati umbris & fluctibus ipſis
Firmati, tandem caput altum ad ſidera tollunt:
Quod renuunt vidiſſe, negant, ac ſponte receptam
Noctem oculis, audent ipſis affingere rebus.
Interea, nec longa quidem ſibi gaudia prenſant,
Nec nitida, at multo vix ſcintillantia fumo.
Attamen haud ceſſant maria omnia, ſtagna, lacuſque
Verrere, ſi poſſint prædam expiſcarier undis:
Rete venit multa vi tractum, at piſcium inane.
Confeſſi ſe tandem inopes aut undique luſos,
Stultitiæ mutant ſpeciem, reſipiſcere nolunt.
Lethargum potius captant, mentique remorſæ
Pacem aliquam & ſcelerum ſociis ſolatia curis.
Pax erit, hanc tibi letiferam turbare quietem,
Et conſopitos ſtimulo acri pungere ſenſus.

Computat hic nummos, & gaudia fundat in arca;
Cum tandem ad cumulum vis auri maxima venit,
Non venit alma quies, auri ſitis acrior ardet.
Illum alienus honos torquet, popularis & auræ
Stridor in arma vocat generoſum & gloria mortis

Lena; rapit cita mors, aut ſi victoria læta
Contigerit, confeſtim alios meditatur honores;
Mercedemque nimis parcam, meritiſque minorem
Conqueritur. Studet hic villæ, nec villa quietem
Sufficit, atque domum tandem faſtidit & hortos.
Nulla voluptatis demum pacata libido,
Dum bona proſequimur ſtulti pereuntia, quorum
Quantus inarſit amor, tantum jactura remordet.
Adde metum hærentem, ne mox rapiantur amata:
Namque ubi nullus amor, nihil efflorefcit amœni;
At metus it ſocius, mœrorque affinis amori eſt.

Nec tamen ipſe ſibi ſatis eſt homo: ſemper inanis,
Si felix velit eſſe, foras ſe effundat oportet.
At non incaſſum certe cupit eſſe beatus;
Quod Natura animis inſevit, futile non eſt:
Unde igitur, Quinti, felix erit? Unde beari
Explerique poteſt? Quidnam hunc ſatiabit amorem,
Ni genus omne boni; ni fons Deus ipſe bonorum?
Ergo aliquis Deus eſt: quanquam illius immemor erras,
Frivola venatus toto ludibria Mundo;
Et breve, nil ſolidi reputans, depaſceris ævum.

Non venit iſta tibi divina ab origine labes.
Unde profecta? ſcies; & cujus numine priſcum
Inſtaurare decus, veræque reſumere guſtum
Virtutis, patrio purgatus crimine, poſſis.
Quod ſi hominem melius peccare haud poſſe fuiſſet,
Dic hominem melius ſine libertate futurum.
Nam bene vel male agat, fuerit ſi liber, oportet.
Si non liber erit, ſed vi cogente feretur,
Nec bene, nec male aget: quamvis bona vel mala fiant.
Si vitium nequit eſſe, nequit conſiſtere virtus.
Arbiter e ſummo nos hic deſpectat Olympo,
Nec menti invidet arbitrium. Quo vadimus, ille
Semper adeſt: quo ſe fert ultro noſtra voluntas,
Illuc ad poſitas motus in corpore leges
Auxilio ſequitur; pœnasque aut præmia ſervat.

Hinc ſacro haud ſemper feriuntur fulmine ſontes,
Secura & creſcunt dilatis crimina pœnis.
Illi exultantes irato ſæpe fruuntur
Numine; ſed fruſtra: quoniam Deus imminet ultor,
Inque caput vindex filo ſuſpenditur enſis.
At non humanis odiis hæc ultio fervet;
Seu ſubito lapſu cœlo ruat acta tonanti,
Seu claudo pede ſera apprenderit antevolantem.
Regula nam recta eſt, ſummi natura Parentis;
Quod curvum reprobat; ſibi nec ſinit omne per ævum
Congruere: & falſa ut ſemper contraria veris,
Sic animi per ſe vitio contrarius ille eſt.
Nec dum peccamus, dolet aut percellitur ira;
Sed ſua virtuti, ſceleri ſua præmia reddit,
Illæſus ſcelere, haud noſtra virtute beatus.

Jam quod Natura hæc tam multa prædita culpa
Arguitur; Mundumne tibi, tibine organa Mundi
Facta putas? Diſce, heu! tumidos compeſcere flatus.
Quantula pars rerum, vortex, quo currimus, ille eſt!
Vorticis & pariter noſtri pars quantula Tellus,
Ac noſtræ Telluris homo! ſunt plurima nobis
Dedita, ſunt aliis quoque multa; ſed omnia ſoli
Sunt ſubjecta Deo. Si navibus æquora tentes,
Et Mare concuſſum tetris Aquilonibus obſtet,
Involvatque ratem, quereris: tibi quid Mare debet,
Aut Maris ipſe opifex? domus eſt tibi cara, crematur,
Fortunæque ruunt, atque it tua machina peſſum:
Mortiferæ nobis peſtes, noſtriſque minantur:
Scilicet huic vitæ non eſt homo natus, at illum
Altera vita manet: paucos utcunque per annos
Degentem terris, ſuſpiriaque ægra trahentem
Tot mala debacchata monent & quis ſit, & unde;
Nec veram eſſe ſibi patriam, quam tranſmeat exul:
Ut bona circum effuſa docent ſimul eſſe parentem
Largificum, qui dum mutantur cetera, perſtat:
Sic mala mixta bonis, perituro corpore mixtum
Et mente haud peritura hominem, ne flagret amore
Corporis, erudiunt; vel nobilitate tumeſcat

Immemor auctoris, ſtolidoque ſuperbiat auſu.
Jamvero in pelagus cadere & deſerta locorum
Aut pluviam, aut rorem, quando ſitit arida Tellus,
Incuſas fruſtra. Sunt legum eventa minora,
Quas toti poſuit generales Conditor Orbi.
At non propterea terris prodeſſe calorem,
Aut opportunos venturis frugibus imbres,
Aut fruges aptas animantibus eſſe negabis;
Multaque de genere hoc jam carmine prodita noſtro.

Ast auctorem operum tantorum & cuncta regentem,
Quo jure inſimulas? Tu ne illum vincere poſſe
Conſilio ſperas, faber ipſe peritior Orbis;
A quo, nil in te eſt, quod non acceperis; imo
Quo ſine, quæ verſas animo, verſare nequires?
Utrum ego crediderim, bene ſe geſſiſſe creantem,
Omnia qui potuit; melius ne creanda fuiſſe,
Si tu, vilis homo qui nil potes, illa creaſſes?
O ratio humanæ mentis, quam cæca ſuperbis!
Hæc in mente Dei, ſi quondam carcere rupto
(Atque utinam) aſpiceres, pro! quam tibi juſta repente
Cuncta viderentur, quæ nunc male cognita damnas!
Nonne vides incompoſitas aliquando figuras
Depingi plana in tabula; nec forma nec ordo èſt,
Nec ſibi reſpondent partes, temere omnis in arcum
Linea curvari, ſeriem nec habere putatur:
Levis at in medio ſteterit cum forte cylindrus,
Tunc terſam in faciem confuſos arte colores
Colligit, & vultus reddunt vaga monſtra decoros.

Observas, quid ventus atrox aut pinguibus arvis
Aut tectis noceat, quid nimbis concita grando:
Sed tempeſtatum vicibus quæ norma quotannis,
Servetur, qua quiſque fide revolubilis annus
In ſeſe redeat, promiſſaque dona reportet;
Utque canorum Ver flores, frumentaque fundat
Æſtas, & ſudans Autumnus dulcia vina,
Non curas. Neque in id conſtanti ſidera lege
Conſpirare putas, ſit uti viventibus omnem

Per Terram cibus, & ſegetes renoventur alendis.
Attamen hæc alias nanciſci corpora formas
Debuerant, aut his, quæ nunc datur eſca parari.
Non ruit e nimbis igitur temerarius imber;
Nec nimbi ſurſum e pelago ſine lege feruntur;
Nec ſine more leves inſtigant nubila venti.
Sic & vitales poſſint ut carpere ſuccos,
Arboribus ductæ radices, floribus, herbis;
Et liber, ut plantæ fibras ſuccique canales
Veſtiat, impediens hauſtus ne defluat humor.
Sic proprio ſua cuique modo ſunt organa plantæ,
Ut communi ab humo ſumtos variare liquores,
Inque ſui generis valeant convertere formam;
Et lignum & frondes una recrescentur ab eſca,
Sic data, progeniem quæ ſervent, ſemina cunctis
Ac toga ſeminibus, quæ protegat undique clauſa.
Sic robur trunco, ſic vis accommoda ramis,
Ut patulum vel procerum eſt cujusque cacumen.

Haud magis ex aliquo credes errare Planetas
Conſilio, Solemque ſuis lucere Planetis,
Ut quo ardore carent, Orbes ſecundet opacos,
Uniusque foci ſemper volvantur ad ignem:
Saturno atque Jovi comites adnare propinquos,
Ceu Terræ Lunam; ut noctes quaſi Sole retento
Sublustres facere, atque abſentem reddere poſſint:
Totque alios itidem Soles, quot ſidera fixa
Sunt Cœlo, atque illis ſua colluſtranda ſubeſſe
Corpora, quæ comites alii majora ſequantur;
Una ſit ut toti lex, unaque regula Mundo.
Vis iterum caſu hæc, aut vi contingere cæca,
Quas non agnoſcunt, vel parva mapalia cauſas?

O demens Epicure! Dei veſtigia paſſim
Effugis, at delere nequis; te te illa ſequuntur.
Quidquid agis, quodcunque vides, ars ipſa fatetur
Artificem. Deus hic, certe Deus. Haud timor ergo
Fecit in Orbe Deos primus, nec Jupiter uno
Creditus ex tonitru Terris regnare minaci.

No-

Noſtra ſed in cunctis ſibi conſcia rebus egeſtas,
Multaque totius Mundi ſpectacula, noſtris
Circumfuſa oculis, quæ non fabricavimus ipſi,
Auctorem fecunda ſuum, noſtrumque perinde
Vulgarunt : ſuetique homines, miracula rerum
Obvia cum ſpectant, primas inquirere cauſas,
Ocius ad Numen ſe convertere paternum.
Notities tum cœpta ſui, tum cognita mentis
Nobilitas ſocia cum debilitate, bonique
Indefeſſus amor nulla hic in parte reperti,
Quale animo capitur votisque optatur anhelis
Inſatiabiliter, precibus tentare Parentem
Compulit, afflatu quem cuncta fovere benigno,
Et noſtras audire preces, & velle juvare,
Velle & poſſe ſimul, Natura ſuaſerat auctor.
Huc timor acceſſit : quis enim bona fervidus ardet,
Quin mala continuo metuat ? Mens inter utrumque
Jactatur; pariterque animos contraria tangunt.

At quia terrarum Dominis lex utilis illa eſt,
Quæ mortale Deo genus aſſerit, atque minatur
Sacrilegis pœnas, & ſpondet gaudia rectis,
Atque in ſubſidium venit, omni mente ſubacta,
Legibus humanis, fuge credas Regibus inde
Securum ob regimen tot relligioſa reperta
Deberi : ne ſit crebro jactata tumultu
Publica res ; aut infrenos diſcordia cives
Urbibus exagitet ; vel compita ſanguine manent;
Atque ipſum ruat in ſolium furibundus atroxque
Libertatis amor. Nam quamvis legibus adſit
Suffragata bonis, Regum fidiſſima cuſtos
Relligio, tamen ante fuit quam ſceptra tenendi
Jus foret, inque greges hominum conceſſa poteſtas.
Sic laudum famæque ſitis, ſic ardor habendi,
Et noſtræ opprobrium maleſuada ſuperbia mentis,
Sic pudor, & recti, Naturæ dona, voluntas,
Ante in privatis fuerant, ſapientia Regum
Provida communes quam vertere noſſet in uſus.
Ut ratis inventor, liquidum qui currere princeps

Auſus iter, tabulaque necem ſibi diſtulit una,
Non velis Zephyros, Zephyris ſua vela paravit.
Nil creat ars ; rebus ſolum utitur illa creatis.

Si Deus haud eſſet, nec ſe paſſim ipſe videndum
Præberet, quonam hunc poterant ſibi fingere pacto
Mortales? Mera Mens ſenſus non afficit ; illam
Reddere quæ poſſit, non ulla occurrit imago.
Non hunc adſcivit ſane in ſua vota libido,
Quem potius veluti cenſorem exoſa ſeverum
Detrectat. Supereſt ut homo vi luminis ipſa
Agnorit lumen ſummum, & ratione coactus.

Inde per humanas gliſcente libidine mentes,
Vera Dei ſenſim ſpecies ſqualeſcere cœpit.
Nam populi Dominum veriti, at quis funditus eſſet
Obliti, non jam æternum, non ſimplicem & unum,
Multiplici fœde pictum coluere figura:
Membratim in varios auſi diſcerpere Divos,
Atque Deas ; prout uſus erat, ſuaſitve cupido.
Venit adulatrix & fallax turba clientum:
Huc acceſſerunt Sophiæ myſteria tectæ,
Et mirabilium inventrix Facundia rerum,
Hiſtoriæ male tuta fides, & carmina Vatum
Ingenioſa, vel affinis Pictura Poeſi.
Qui quondam in rebus Numen videre creatis,
Thure ſalutabant res ipſas : victima trunco
Plurima, vel monſtro, lapidique hominique cadebat.
Et latratorem ſapiens Ægyptus Anubim,
Simiolum atque bovem, caulesque & vilia cepe,
Et peſtem Nili Crocodilum in vota vocavit.
Ac velut infecta deducti ab origine rivi,
Effundunt peſtem late : ceu flamma vagando
Creſcit, & innumeros prorumpens excitat ignes,
Unde nova, inque horas majora incendia ſurgunt:
Sic totum inſulſis deceptum fraudibus Orbem
Stulta ſuperſtitio pro Relligione ſubivit.
Illam, Epicure, tuis merito convellere dictis
Fas erat; illa tuos verſus, argute Lucreti,

Pro-

Promeruit; jam tunc poteras proludere Vero:
Sed furor eſt, Divum impuras dum ſubruis aras,
Una ſancta Dei templa involviſſe ruina.

An quia Mente ſequi rem non potes infinitam?
At tibi Materies eſt infinita: neque ipſe
Finiti quidquam caperes, niſi ſemper adeſſet
Nota infiniti, teque illuſtraret imago:
Ut tenebras nemo, niſi noto lumine, noſſet.
Namque infiniti tantum eſt abſentia finis;
Qui monſtrat, non id quod adeſt, ſed plurima deeſſe.
Ut tenebræ nil ſunt, niſi notæ abſentia lucis.
An quod ab immenſo refugis? ſed Materiæ vis
Eſt immenſa tibi. Forte omnipotentia lædit?
At tibi Materiæ non eſt finita poteſtas.
Æternumne? Æterna tibi ſunt ſemina rerum.
Jam video quid ſit; nimirum Numen abhorres,
Quod tibi ſit teſtis, dominus, judexque; negaſti
Propterea Mentem, cum cetera ſponte profeſſus
Tota non dubites in rerum agnoſcere ſumma.
Qui tibi fas Mentem e rebus delere ſupremam,
Dum tibi Mens ipſi eſt, Menti & conjuncta voluntas?
Nec modo tu, ſed cuncti homines, noſcuntque voluntque.
Ergo quam dotem res non immenſa, ſed arctis
Limitibus concluſa tenet, quam debilis atque
Invalida, hanc Reji, cunctis quam excellere rebus
Et vi ſtare ſua ſine fine modoque fateris,
Non tribues? Apage indocilis deliria ſectæ.

Jam ſi infinitum ex finitis partibus omne
Dixeris, ut tibi ſit rerum infinitus acervus,
Non res, quæ toti ſuperedita præſit acervo;
Deſipis. Id ſupra Vero pugnare docebam:
Cum de Materiæ numero punctiſque minutis
Diſſererem. Simplex, unum ſimul eſſe probavi,
Omne infinitum; non conſtat pluribus unis.
Sic æternum haud innumeris componitur horæ
Momentis; nec præterito, præſente, futuro:
Præſens perpetuum eſt. Solis ſuccedere rebus

Quæ

Quæ pereunt, ſua nec ſumunt primordia per ſe,
Finitumque datur carptim percurrere tempus.
Non capis hæc, inquis? Tua Mens finita profecto
Tantum finitas potis eſt comprendere moles:
Verum ex finitis aut mole aut tempore rebus,
Infiniti aliquid ſe ſupra intelligit eſse :
Cujus ad effigiem (quæ nobis inſita, rerum
Fit velut exemplar) quidquid proponitur, illa
Parte vel hac mancum, ſubito revocare ſolemus.

QUOD ſi ita non eſset, tanto durabilis ævo,
Tanta mole tumens, vel tam perfecta videri
Res animo ſaltem & meditandi robore quiret,
Tantaque vi numeri, nihil ut perfectius unquam,
Aut durabilius, majus, numeroſius eſset;
Vel genere in quovis cumulatius eſse poteſset.
Id vero, ſi corpus erit, nunquam accidit. Imo
Addimus oblatis ſemper. Nam quolibet ævo
Percipimus confeſtim aliud diuturnius ævum,
Et numerum numero majorem, & corpore grandi
Grandius. Expleri nec Mens, nec noſtra Voluntas
Uſque poteſt, niſi re infinita. Si nihil eſset
Hoc infinitum, noſtra non Mente ſederet
Primitus : effigies nihili non ulla relucet.
Ergo eſt infiniti aliquid ſine corpore; nobis
Quod nunc percipere eſt licitum, comprendere nunquam,
Affari nondum : quo ſe irrequietus amando,
Dum nec opinatur, contemplandoque viciſſim,
Fert animus noſter; nec, dum potiatur abunde,
Stare poteſt; quamvis illum finita retardent
Interea, & veris inhiantem falſa morentur.

TU quoque, qui Mundo nævos offendis in ipſo,
Et meliora bonis atque integriora requiris,
Perfecti effigiem geris alta mente repoſtam.
Iſta ſed unde tibi nata eſt perceptio, & uſque
Progrediens deſiderium ulteriora fruendi?
Sane hæc perfecti quædam exemplaris imago eſt.
An venit ex te ipſo? Non tu perfectus. An ipſis

A re-

A rebus quæ ſunt? Neque enim nihilum intulit illam:
Sed ſi a corporeis; perfectas eſse negaſti.
Ergo a perfecta, quæ ſit ſine corpore, cauſa:
Corporaque atque animos ſupra celſiſſima noſtros.

Nunc age, quæ noſtra capiuntur mente, vel ipſis
Senſibus obvia ſunt, vel nullo prædita ſenſu.
Quinam intelligeres, quæ ſenſus acumine nullo
Aſsequitur, quæ ſponte tibi ſimulacra faceſſis,
Corporeos extra fines aliquando vagatus,
Æternum, immenſum quoties meditaris, & unum;
Has niſi Mens ideas tibi ſumma effingeret intus,
Mens incorporeos ſolers miſcere colores?
Jamvero referunt ipſi quæ corpora ſenſus,
Qui ſe depingunt animis, ut cognita fiant?
Notities etenim non eſt vicinia, motus,
Formaque Materiæ, nec progeneratur ab illis;
Diverſum genus; haud radix communis utriſque
Eſse poteſt: ſi non ad eam mecum ipſe recurres
Quæ rerum genitrix cunctarum & cauſa profecto eſt,
Inſinuans arcana tuæ in penetralia mentis.
Denique, nec per ſe Mens ullo corpore tangi,
Nec quocunque modo connexum impellere corpus
Noſtra poteſt. Unde eſt igitur, quod mutua ſe ſe
Commoveant; certiſque in corpore motibus ortis,
Notities menti adveniat, tum certa cupido:
Atque ex notitia certaque cupidine mentis,
Quidam enaſcantur motus, & corpore gliſcant?
Naturas adeo duplices quæ fibula nectit?
Quidquid enim nectit partes, ad utramque neceſse eſt
Pertineat: ſic vitta manus, ſic lora jugales,
Vincula ſic ulmo vitem, ſic ſtamina pannos.
At vinclum, ſi corpus erit, qui prendere Mentem;
Et ſi incorporeum, qui prendere membra valebit?
Ergo Infiniti conjunxit ſola voluntas.

Propterea non Mundi animam mentemve putabis
Eſse Deum; quaſi ſit commixtus corpore magno
Tanquam immenſus homo, ceu nos compendia Mundi.

Nam

Nam ſi Materiæ ſummam pollere ſagaci
Conſilio velles, jam te memorata refellunt,
Omni quæ noſtram ſecernunt corpore mentem.
Nec Mens una foret: ſed quot ramenta, tot eſſent
Materiæ mentes; quarum diſcordia nullos
Ad numerum, rectoris egens, componere motus
Poſſet; & ipſa ſuis rueret diſperdita membris.
Vel ſi privatis conflatam ex omnibus unam
Credideris Mentem, ceu totum e partibus, etſi
Corporis expertes non inficiabere cunctas;
Haud minus errabis: quia Mens ex Mentibus eſse
Nulla poteſt; nec habet varias concordia Mentes.
Quæque ſua vi freta, ſuo quoque libera ſeorſum
Cenſet agitque modo, nil comparis indiga prorſus;
Neſcia quod reliquæ celent. Non ulla Senatus
Naturam Conſulta, aut Plebiſcita gubernant:
Nec regit unanimis totum Reſpublica Mundum.

Denique ſi Mundo junctam concedere Mentem
Sic libeat, qualis noſtro Mens corpore degit,
Falleris haud dubie. Nullo ſociabile nexu
Maxima qui potuit ſibi Mens adſciſcere corpus?
Non etenim, ut noſtro de corpore diximus antehac,
Vis juſſit major diſcordia vincula necti.
Præterea, vel non omnes in corpore Mundi
Illa reget motus, ut Mens non dirigit omnes
Corpore in humano; multos, licet accola, neſcit;
Unde, (nefas) Deus ex alio fit numine pendens;
Et cum Materia regnum partitur inerti:
Vel nihil in Mundo geritur, quin ille ſit auctor.
Tum rurſus quæram: fuerit num primitus Orbis
Abſque Deo; dederitne Deus primordia Mundo?
Si dedit, hic Deus eſt quem cernuus Orbis adorat;
Nec proprii conſors operis, verum arbiter & Rex
Dicetur nobis: quis & aſſentire negabit?
Quod ſi non dederit, duo ſunt æterna. Quid ergo;
Alterum ab alterius, quod per ſe eſt, Numine pendet?
Quod per ſe eſt, parte ex aliqua pendere repugnat.
Quo pacto, niſi Materiæ penetralia noſſet,

Tan-

Tantos Materiæ motus, tanta arte cieret?
Nam neque fas nobis ita noſtrum ſubdere corpus,
Quos hujus ſtructura latet, quos organa fallunt.
Et qui pernoſcet, ſi non etiam ipſe creavit?
Ergo non aliter Deus eſt quam credimus. Ille
Solus per ſe ſe eſt. Ex illo cetera rerum
Suntque, manentque; ex ſe in nihilum reditura repente,
Ni teneat, ſervetque volens. Hæc unica cunctis
Cauſa potens & prima. Hinc omnes corpore motus;
Hinc ideæ noſtris oriuntur mentibus omnes.

O felix nimium! ſi jam exitiabilis error
Excidit; o felix! tua ſi bona denique noris:
Macte animo, Quinti; nova te via ducit Olympo.
Si Deus eſt, ſi tota Deum Natura parentem
Concelebrat, nonne hunc & gens humana fateri,
Et colere, & Numen debet redamare paternum?
Et quid amabilius perfecto? Quidve placebit
Menti hominum, ſi non placet infinita venuſtas;
Innumerabilium ſumma, & conſtantia dotum;
Et ſuperexcellens, atque immutabilis; ipſum
Omnino, vereque quod eſt? Nam cetera tantum
Nonnihil, ac potius defectu cognita, quam re:
Quæ vix eſſe putes, nihilo contermina ſemper.
Ten' moveat dulci natura precaria ſenſu,
Nec Natura movet, quam per ſe ſtare neceſſum eſt?
Quandoquidem ſola eſt, quam non ita ſtare repugnet.
Rivum admiraris, Mare non miraberis ipſum?
Hunc etiam docili ſic mente ſequamur oportet,
Ut, ſi quid credi velit, id credamus: origo
Nam Veri eſt; & ſi mendax, jam non Deus eſſet:
Tum, ſi quid fieri velit, id faciamus: ab omni
Nam famulos nutu Domini pendere fatemur.
Hinc omnis ſtat Relligio: quam ſpurca Lucreti
Rejicit impietas, & diro carmine delet;
Ut regnet ſancto pro Numine fœda Voluptas.

JAM, ſi humanarum quam ſit confuſa tuemur
Conditio rerum, nova mentibus inde micat lux.
Juſtus enim Deus eſt: hominum gens libera. Merces

Debe-

Debetur cunctis adeo; & quæ debita, tandem
Redditur. Id planum eſt. Sontes autem eſſe beatos,
Cuncta bonis adverſa, vetat lex ipſa parentis
Naturæ, nec juſtitiæ ſinit inclytus ordo.
Recte igitur factis ſua reddi præmia verum eſt,
Pœnas flagitiis. At non ita ſemper utriſque,
Dum vivunt homines & mortis regna frequentant,
Evenit. Ergo aliud merces differtur in ævum.
Nam cum incorporeæ Mentis natura ſit expers
Interitus, atque æternæ ſibi conſcia vitæ,
Hoc fieri nequit, ut qui ſervat corporis ipſam
Materiem, juſto indotatas munere mentes,
Immemor anteacti, perdat, nihiloque reportet.
Sic animis innata Dei ſuper omnia juſti
Notities, hanc ſacrilego ſpem tollit iniquam,
Impunita ſuis deleri crimina fatis,
Æquatamque ſibi ſortem cum inſonte futuram.

Quapropter geminis fundatur noſtra columnis
Relligio; quas non timor aut maleſuada cupido,
Ipſa ſed ante oculos prudens Natura locavit:
Eſſe Deum auctorem rerum, juſtique tenacem;
Eſſe animos nullo perituros temporis ævo.
Sed quia non poterant hominum diverſa per orbem
Tot capita inter ſe concordi degere ſenſu;
Ac primam Veri effigiem turpavit in horas,
Qui paſſim infecto de fonte ſcaturiit error;
Naturæ vox conciderat, lex victa fluebat
Naturæ, humanis niſi vox divina ſonaret
Auribus; & ſanctam cui nos ſubmittere vellet,
Amoto Deus ipſe daret velamine, legem:
Ut fax Naturæ, meliori lumine fulgens,
Jam dubiæ noctis maleſidas vinceret umbras.
At te vix natum, Quinti, atque a matre recentem
Non auſim extemplo ſaturare valentibus eſcis:
Suſcipies, cum te firmarit robore adulto
Recti aſſuetudo conſtans & caſta voluptas:
Interea leve de noſtro lac ubere ſuges.

INDEX

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC POEMATE TRACTANTUR.

A.

Ætheris, qui Vacui vicem peragit in movendis corporibus, naturam explicat Poeta, I. 75. & ſeq. Ab æthere terram ambiente, gravitatis cauſam repetit, I. 136. & ſeqq.

Alexandri Magni impotens bellandi cupiditas, I. 31.

Alites, Mira in eis membrorum compoſitio, II. 84. & ſeqq.

Amor virtutis multum diſtat a pœnæ formidine, I. 29.

Anaxagoras. Epicuri de Atomis commentum cum Anaxagoræ homœomeria confertur, nec minus abſurdum eſſe probatur, I. 116.

Anima. Eſſe Deum, eſſe animam immortalem, hæc duo fundamenta eſſe Religionis, II. 208. Vide *Mens*.

Anima belluarum. Vide *Belluæ*.

Animantia. Ridiculam Epicuri de ortu ac nutritione primorum animantium opinionem Poeta exagitat, II. 93. & ſeqq. Deſcendit ad Epicuri & aliorum Atheorum ſententiam de generatione animantium, quæ nunc naſcuntur; eamque per ſolas motus leges explicari non poſſe affirmat, II. 99. & ſeqq. Animantium primum ſemen, nec a ſeipſo, nec caſu, factum eſſe demonſtrat, II. 115. & ſeq. ergo a mente aliqua ſumme perita, & æterna, procreatum eſſe, II. 116. & ſeq. Animalium cujuſque generis ſemina omnia in primo animali maſculo concluſa fuiſſe probat, II. 119. & ſeqq. Cauſam exponit infecunditatis eorum animalium quæ ex gemina ſpecie conflantur, II. 122. & ſeqq. Inſitam propagandæ ſobolis curam, II. 124. innatum animalibus ſemen, *ibid.* & ſeqq. in eoque tuendo Providentiæ diligentiam oſtendit, II. 127. & ſeqq. Nulla animalia niſi e conjugio orta eſſe, præter unum cujuſque generis, in quo Deus totum genus primo condidit, II. 135. & ſeqq. Vide *Belluæ*.

Annus. Quatuor anni tempeſtatum ratio ſigillatim exponitur, II. 105. Ex certis anni tempeſtatum vicibus, Mundi auctor probatur, II. 184.

Apum induſtria, II. 50. & ſeq.

Ariſtarchi neglecta doctrina Copernici ſtudio rediviva, II. 171.

Ariſtippi non ſententia pejor ſententia Epicuri, ſed animus veracior, I. 26.

Ariſtotelis doctrina de forma artifice exploditur, II. 96. & ſeq. Quomodo de origine rerum diſtant Epicurus Ariſtotelesque, II. 97.

Aſtronomia. Laudat eos viros qui Aſtro-

Aſtronomiæ illuſtrandæ inſigem operam dederunt, II. 140. & ſeq. His Epicureos, & præcipue Lucretium, comparat, II. 142. Si Aſtronomiæ ſtudioſi laude digni ſint, quanto magis ipſe Aſtrorum conditor, II. 94. & ſeq.
Athei. His bellum indicit Poeta, I. 22. Athei quantum interſit, Deum, an ſit, inveſtigare, I. 51. Hos contra dimicat Poeta, ſectæ Epicureorum fundamina convellens: ſcilicet, magnum Inane, I. 55. & ſeq. immortales Atomos, I. 87. & ſeq. Motum perennem, I. 122. & ſeqq. Proponit varia Atheorum argumenta, II. 199. & ſeq. Iis reſpondet, II. 201. & ſeq. Atheum ſuis ipſum armis debellat, II. 203. & ſeq.
Atomi ex Epicuro explicantur, I. 55. & ſeq. Epicuri conſilium in fingendis Atomis, I. 90. Atomi per ſe non ſunt, I. 92. & ſeqq. Innumeræ eſſe non poſſunt, I. 93. & ſeq. Quam abſurdum ſit illud Epicuri commentum, in Atomorum claſſibus numero finitis Atomos numero infinitas collocaſſe, I. 98. & ſeq. Atomi nec individuæ, nec immortales eſſe poſſunt, I. 102. & ſeq. Ex hoc quod immortales eſſe non poſſint, ſequitur eas non eſſe ab æterno tempore, I. 108. Ex hoc quod dividuæ ſint, eas ex natura ſua ſolidas non eſſe concludit Poeta, ac proinde fabro indiguiſſe ut coaleſcerent, I. 114. & ſeq. Neceſſariæ non ſunt atomorum figuræ: at quidquid in ſe habent, vel habere putantur, id cauſæ debent, I. 114. & ſeq. Quod Epicurus in Atomis quærit, id in ſolo Deo ineſt, I. 118. Atomis Democritus gravitatem tribuit ſine declinatione, Epicurus declinationem cum gravitate, I. 124. & ſeq. Atomorum declinationem variis argumentis refutat Poeta, I. 125. & ſeq. Ex declinatione Atomorum fruſtra vult Epicurus mentis humanæ libertatem explicare, I. 128. & ſeq. Gaſſendi commentum de diverſa Atomorum velocitate confutatur, I. 131. & ſeq. Atomorum gravitas impugnatur, I. 133. & ſeqq. Atomorum nulla potuit eſse connexio, nullus reſultus, I. 153. & ſeq. Ridiculum Democriti commentum de Atomis, quarum pars mente pollerent, pars mente deſtitutæ eſſent, II. 15. & ſeq. Non minus abſurda Epicuri ſententia, qui cunctas nihil mentis habere affirmat, II. 15.
Attractus. Neutoniana gravitas in attractu poſita refellitur, I. 133. & ſeq.

B.

BAUBACES Polonorum, II. 52. & ſeq.
Beatitudinis deſiderium probat Deum eſſe a quo compleatur, II. 183. Vide *Felicitas*.
Belluæ. Proponit Poeta id quod ab incredulis objicitur, belluas animæ noſtræ ſimili præditas eſſe, II. 47. & ſeq. Varia proferuntur ferinæ induſtriæ exempla. II. 48. & ſeq.

Bel-

Belluarum animas e Materia conſtare, ergo & noſtras, contendunt increduli, II. 54. & ſeq. Anima brutorum, aut nulla eſt, aut incorporea, II. 55. & ſeq. Dubia ſaltem ſunt argumenta, quibus brutorum; certa, quibus hominum anima defenditur, II. & ſeq. Per hypotheſim, Carteſii doctrinam de belluis opponit, II. 57. & ſeq. Probat ab abſurdo, non magis belluis animam concedendam eſse, quam plantis plurimis, II. 58. & ſeq. atque etiam foſſilibus, II. 60. & ſeq. Motus animalium omnes mechanice fieri poſse indicat, II. 63. & ſeq. Ex mirabilibus brutorum factis infertur, non ſuam feris ineſse mentem, ſed mentem aliquam adeſse, II. 67. & ſeq. Belluarum motus ex eadem cauſa naſci poſse, ac motus noſtros ſpontaneos, vel non ſpontaneos, II. 68. & ſeq. Si belluis propria mens adeſset, in his affulgerent quædam certi delectus veſtigia, II. 69. & ſeq. Ex immutabili in belluis vivendi tenore arguit ipſas carere delectu, II. 70. & ſeq. Ex variis exemplis probat belluis non inhærere mentem, ſed præeſse, II. 72. & ſeq. Si mens belluis attribuatur, illam cujuscumque ſit ordinis, incorpoream fore, ac noſtræ ſimilem, imo perfectiſſimam, II. 72. & ſeq. Contra adverſarios retorquet plurima ſolertiæ animalium exempla, quibus evincitur mentem humana præſtantiorem belluis conſulere, II. 74. & ſeq. Vulgare brutorum inſtinctus nomen velut inane profligatur, II. 78. & ſeq. Mirabilibus brutorum geſtis, mens illis externa arguitur, II. 80. & ſeq. Solvit id quod objicitur inutilia fore brutis ſenſuum organa, ſi ſenſu bruta careant, II. 82. & ſeq. Epicureorum de belluis objectiones mentem noſtram non lædunt, II. 83. & ſeq. Nihil aliud ex tanto brutorum artificio inferri poteſt, niſi mentem eſse ſummam, II. 84. Miram exhibet in alitibus, in piſcibus, in quadrupedibus membrorum compoſitionem, *ibid.* & ſeq. Animalia caſu procreata non ſunt, II. 87. & ſeq. Deus ergo auctor belluarum eſt, II. 80. Mira brutorum, ſeu minimorum, ſeu grandium, natura, opificis induſtriam teſtatur, II. 112. & ſeq. Vide *Animantia*.

Bombycum deſcriptio, II. 112. & ſeq.

Bonum. Si nulla Boni Malique natura ſtet ante leges, jus nil juris habet, I. 38. & ſeq. Summum quidem bonorum eſt voluptas, modo ſcilicet inde petatur, unde petenda eſt, I. 48. Deus omnium bonorum fons, ſolus beatitudinis deſiderium ſatiare poteſt, II. 197.

C.

CÆSARIS ambitio, I. 31.

Carteſii doctrina de Motu cum Neutoni ſententia comparatur, I. 150. & ſeq. Carteſii doctrinam de belluis per hypotheſim opponit Poeta his qui brutorum animam defendunt,

II. 57. & ſeq. Carteſii laus, II. 141.

Caſſinus, magnum Pariſinæ Academiæ decus, II. *ibid.* Kepleri regulam in quatuor Jovis Satellitibus explorans, eamdem in Satellitibus Saturni reperit, II. 153.

Caſus. Ex ipſa Epicuri doctrina ruit caſus ille, Epicuro ſi creditur, divum pater atque hominum rex, I. 130. & *ſeq.* Probat ſemina caſu, nec fieri, nec ſecundari poſſe, II. 97. & *ſeq.* Animantium primum ſemen nec a ſeipſo, nec caſu factum eſſe demonſtrat, II. 115. & *ſeq.* Oſtendit non a caſu, ſed a Deo, petendam eſſe mirabilem univerſi orbis fabricæ induſtriam, II. 181. & *ſeq.*

Chriſti myſteria pandere ſibi proponebat Poeta. II. 195.

Citharæ ac citharœdi exemplo diverſa & propria illuſtrantur corporis & mentis officia, II. 27. & *ſeq.*

Cœlum. Cœleſtium corporum ſyſtema ex mente Copernici deſcribit, II. 145. & *ſeq.* Cauſam diverſitatis cœleſtium motuum explicat, II. 155.

Cometæ. Varias de Cometis conjecturas profert, II. 163.

Copernicus, Polonus ſpeculator, cujus ſtudio ad ſummos honores aſcendit rediviva Ariſtarchi & Philolai doctrina, II. 141. Hujus de Mundo ſyſtema ſummatim exponitur, II. 144. Veritatis amore opinionem Copernici defenſurum ſe profitetur Poeta, *ibid.* Copernicanum ſiſtema adverſus Ptolemaicum propugnat, *ibid.* & *ſeq.* planius exponit, II. 145. & *ſeq.* inſtantius defendit, II. 148. Kepleri regulam affert, cui adverſari ſyſtema Ptolemaicum, Copernicanum vero conſentire demonſtrat, II. 153.

Corporum perluciditas, mollities, fluor, raritasque, a Vacuo non oriuntur, I. 83. & *ſeq.* Vide *Materies*.

Corpus humanum. Mens humana cum corpore conjuncta quidem eſt; at non ejuſdem naturæ, II. 26. Mentis & corporis diverſa & propria ſunt officia, II. 27. & *ſeq.* Mentis & corporis fœdus, II. 32. Motus in corpore voluntarii humanæ mentis quidem juſſu fiunt, at & iidem & naturales motus divinæ mentis arte procreantur, II. 40. Ut oſtendat non ſine opificis induſtria, fabricatam eſſe hominis machinam, in ejus deſcriptione immoratur, II. 101. & *ſeq.* Ex corporis ac mentis affectuum inter ſe communitate probat Deum eſſe, II. 204.

D.

DEISTAS impugnare ſibi proponebat Poeta, II. 195.

Democritus Atomis gravitatem ſine declinatione tribuit, Epicurus delinationem cum gravitate, I. 125. & *ſeq.* Utrumque figmentum refellitur, I. 126. Ridiculum Democriti commentum de Atomis in eas quæ cogitatione pollent, & eas quæ carent, partitis, II. 15.

Deus. Quam magnum ſit opus de Numine ſummo dicere, I. 22. Diverſæ opiniones in quas trahuntur hominum mentes de

Nu-

Numine ſummo, *ibid. & ſeq.* Ipſum Numen Poeta invocat de Numine dicturus, I. 22. Vitiis iter ſtravit Lucretius, cum ſemel Deos exegit, I. 25. Demto Numine, nil ſupereſt quod contineat hominem Voluptati deditum, I. 25. *& ſeq.* Numine ſublato, nil juſti permanet uſquam, I. 37. Quantum interſit Athei, Deum, an ſit, inveſtigare, I. 51. Ars Epicuri in Diis convellendis perſtringitur, I. 59. *& ſeq.* Deus materiæ auctor & moderator, materia ipſe caret, I. 117. Quod Epicurus quærit in Atomis, id in ſolo Deo ineſt, I. 118. Motus in corpore voluntarii humanæ mentis quidem juſſu fiunt, at & iidem & naturales motus divinæ mentis arte procreantur, II. 40. *& ſeq.* Ab operum humanorum induſtria probatur, quanto major eſſe poſſit divini artificis ſolertia, II. 81. Cuncta Deum produnt, II. 82. Nihil aliud ex miro brutorum artificio inferri poteſt, niſi mentem eſſe ſummam, II. 84. Deus auctor belluarum eſt, II. 89. Ad demonſtrandam divini artificis manum, ab animalibus ad ſemina progreditur Poeta, II. 92. Ut oſtendat non ſine opificis induſtria, fabricatam eſſe hominis machinam, in ejus deſcriptione immoratur, II. 101. Deinde tranſit ad bruta, II. 111. *& ſeq.* Animantium primum ſemen a mente aliqua ſumme perita, & æterna, procreatum eſſe, demonſtrat, II. 115. Semina niſi a cauſa provida, communi, valida, & æterna formari non potuiſſe probat, II. 116. *& ſeq.* In conſervando animalium ſemine Providentiæ diligentiam oſtendit, II. 127. Maximus in minimis Deus, II. 128. Mundi ſyſtema inveſtigaſſe, ſi magnæ ſit artis, feciſſe, quanto ſit majoris, II. 174. *& ſeq.* Naturam, niſi hoc nomine Deus intelligatur, rerum artificem eſſe non poſſe, II. 179. Mundum a mente ſuprema factum eſſe, *ibid.* Auctorem ſuum ex ipſo aſpectu Natura fatetur, II. 181. Mundi auctor probatur ex ipſius Lunæ conſtanti motu miraque proportione *ibid.* ex imbrium fluviorumque fecunditate, II. 183. Ex certis anni tempeſtatum vicibus, II. 184. Exinde oſtendit Poeta, non a caſu, ſed a Deo, petendam eſſe mirabilem tam multiplicis fabricæ induſtriam, *ibid.* Veri & Juſti certam eſſe regulam, mente noſtra priorem, II. 185. *& ſeq.* Veri & Juſti magiſtram eſſe Dei ipſius mentem, II. 189. Mundi cauſa, non fatum, ſed Dei voluntas, *ibid.* Cuncta Deum prædicant, II. 191. Proponit Poeta id quod ab Atheis objici ſolet, multa eſſe in moribus, quæ Deum, aut non ſumme bonum, aut non ſumme potentem arguunt, II. 192. *& ſeq.* Huic objectioni reſpondet, II. 196. Confutat impiam illam ſententiam: *Primus in orbe Deus fecit timor*, II. 200. Non factitiam eſſe ideam Dei oſtendit, II. 202. Idololatriam hæreſim quamdam eſſe a Religio-

ne naturali divertentem, *ibid.* Atheum ſuis ipſum armis debellat, II. 203. & *ſeq.* Ex perceptionibus noſtris, & ex corporis ac mentis affectuum inter ſe communitate probat Deum eſſe, II. 204. Deum non Mundi mentem eſſe mundo commixtam, II. 205. non mentem ex omnibus privatis mentibus conflatam, II. 206. Non mentem Mundo junctam, *ib.* & *ſeq.* Deum eſſe, animam eſſe immortalem, duo fundamenta eſſe veræ Religionis, II. 208. Vide *Religio*.

Diviſibilitas Materiæ in infinitum, variis argumentis probatur, I. 104. Epicureorum ea de re reſolvuntur objectiones, I. 108.

E.

EPICURUS ſectam recentem infamare fruſtra veritus, infirma omnino frena cupiditatibus injecit, I. 25. Epicuri inſtitutum de ſubvertenda Religione, & unice colenda Voluptate, libidini quidem eſt amicum ac ſceleribus, at moribus, humanæ ſocietati, virtuti & rationi infeſtum, *ibid.* Fruſtra juſſit Epicurus pacatos vivere, quos juſſit vivere lætos, I. 27. Non in Virtute Voluptatem, ſed in Voluptate Virtutem ponit, I. 34. Fruſtra voce tenus Virtutem laudat, quam re interficit ipſa. I. 35. Si Virtutis erat amicus, quid illi nocebat Religio? I. 36. Everſa Religione, evertit ſimul regulam omnem, non Virtutis ſolum, ſed etiam Veritatis, I. 37. Ejus doctrina de Voluptate, exitioſa eſt & inſana, I. 40. Nec ulla confert in mortale genus bona, *ibid.* Cum nil Religionis amore ſit utilius, nil commentis Epicuri pejus, vincere debet Religio, I. 42. Epicuri doctrina nullum efficit beatum, I. 45. nullum in adverſis præbet auxilium, nullum ſolatium, I. 46. Epicuri totum Philoſophiæ corpus breviter exponitur: Vacuum & Atomi ex ipſo explicantur, I. 56. Ars Epicuri in Diis convellendis perſtringitur, I. 59. Inane Epicureum refellitur, I. 60. Epicuri fraus aperitur, Vacuum aſtruentis, ut Deum deſtruat, I. 71. & *ſeq.* Epicuri conſilium in fingendis Atomis, I. 90. Ingenioſum quidem, ſed vanum, iſtud Epicuri commentum, I. 91. refellitur, I. 92. Cum Anaxagoræ homœomeria confertur, nec minus abſurdum eſſe probatur, I. 116. Quod Epicurus quærit in Atomis, id in ſolo Deo ineſt, I. 118. Democritus Atomis gravitatem ſine declinatione tribuit, Epicurus declinationem cum gravitate, I. 124. Utrumque refellitur, I. 125. Ex declinatione Atomorum fruſtra vult Epicurus mentis humanæ libertatem explicare, I. 128. Democritus Atomos in mente præditas & mente carentes partitur, Epicurus omnes mente carere affirmat, II. 15. Quid de Mente fingat Epicurus, *ib.* Ridiculam Epicuri de ortu primaque nutritione animantium opinio exagitatur, II. 93. Invitus Deum commentis ponit in

in ipſis Epicurus, II. 95. Quomodo de origine rerum diſtant Epicurus Ariſtotelesque, II. 97. Epicurus cauſas mundi fortunæ tribuens refellitur, *ibid. & ſeq.*

Epicurei. His bellum indicit Poeta, I. 22. Epicureo nil ſolidum, nil verum, niſi Voluptas, I. 33. Dei cultores in hac etiam vita, Epicuro beatiores ſunt, I. 49. Quanta vero infelicitas poſt hanc vitam, Epicureo, ſi decipitur, imminet, I. 50. Religio nihil Epicureo ſuadet dimittendum, niſi quæ ipſe potitus plerumque faſtidit, *ibid.* Nullus Epicuri præceptorum obſervantior diſcipulus, quam ipſa bruta, ſi mente prædita ſint, II. 79.

F.

FATUM deteſtatus ipſe adſtruit Epicurus, I. 129. & *ſeq.* Mundi cauſa, non fatum, ſed Dei voluntas, II. 189.

Fecunditatis & ſterilitatis terræ cauſa, II. 130.

Felicitas. Epicuri doctrina nullum efficit beatum, I. 45. Vide *Beatitudo*.

Fluvii non omnes ex imbribus oriuntur; aliquot ex ipſo mari profluunt, II. 183.

Formam artificem Ariſtotelis explodit Poeta, II. 96.

Formido pœnæ multum diſtat a virtutis amore, I. 29.

Fortuna. Vide *Caſus*.

Foſſilia. Probat ab abſurdo Poeta, non magis belluis, animam concedendam eſſe, quam ipſis foſſilibus, II. 60.

Futurum. Quantum diverſa ſors in futuris Epicureum expectat, & Religionis amantem, I. 50. Etiamſi de futuris eſſet dubium, in dubiis porro pars tutior ſequenda eſt, I. 51. Futurum ævum probat ipſa rerum humanarum confuſa conditio, II. 207.

G.

GALILÆUS, Etruſcæ gentis honos: ejus induſtria laudatur, II. 141.

Gaſſendus, quo duce freti quidam Epicurum male defendunt, I. 34. Gaſſendi ſolers ingenium, male ſequitur Numinis hoſtem Epicurum, I. 71. Vacuum a Gaſſendo perperam propugnatum, I. 79. Gaſſendi commentum de diverſa Atomorum velocitate confutatur, I. 131.

Genii. Unde Veteres paſſim Genios ſparſerunt, II. 59.

Gravitas corporum. Nullum per ſe corpus grave ſeu leve eſt, I. 134. Gravitatis cauſam enuntiare aggreditur Poeta, quam repetit ab æthere terram ambiente, I. 136. Admonet hypotheſim ſuam a ſe non pro certiſſima adduci, ſed tamquam Epicurea ſaniorem, I. 137. Diviſa ſubtili, quæ terram circumfluit, materia, in plures pyramides, ex earum vi centrifuga oriri putat corporum gravitatem, ac præterea ex æquali terreni vorticis preſſura, *ibid.* Corpus nullum per ſe aut grave, aut leve eſſe probat variis exemplis, I. 141. & *ſeq.* Gravitas Neutoniana in attractu poſita refellitur, I. 147.

H.

H*EROES*. Habet ipſa ſuos Heroas Religio, I. 41.
Hobbeſii fallax de Juſtitiæ Religioniſque origine ſententia obiter refellitur, I. 38.
Homœomeria. Epicuri de Atomis commentum cum Anaxagoræ homœomeria confertur, nec minus abſurdum eſſe probatur, I. 116.
Huygens, Aſtronomiæ ſtudio illuſtris, II. 141.

I.

I*DOLOLATRIAM* hæreſim quamdam eſſe a Religione naturali divertentem oſtendit Poeta, II. 202.
Ignis phænomena explicantur, II. 18.
Imbres. Ex imbrium fecunditate, Mundi auctor probatur, II. 184.
Impietas ſolo Rationis lumine devicta cadit, I. 153. Impietas & ſuperſtitio per inanes fabulas ſeſe pariter protegunt, II. 94.
Inane ex Epicuro explicatur, I. 55. *& ſeq.* Inanis refutationem aſſumit Poeta, I. 60. Inane aut Deum, aut corpus, aut nihil eſſe oſtendit, *ibid.* Inane nihil eſt, niſi abſentia corporis omnis, I. 70. Inane aſtruit Epicurus ut Deum deſtruat, I. 71. Moveri corpora poſſunt ſine Inani, I. 72. Inanis vicem peragit æther, I. 75. Omnia plena eſſe probat Poeta, I. 77. Inane Neutoni refellit, I. 78. Nihil in Mundo non preſſum eſſe, variis oſtendit experimentis, I. 82. Corporum perluciditas, mollities, fluor, raritaſque ab Inani non oriuntur, I. 83. Inane Epicureum, mera fabula, I. 86. Vide *Spatium*.
Infinitum aliquid eſſe oſtendit Vates, II. 203.
Inſtinctus vulgare nomen velut inane profligatur, II. 78.
Iphigeniæ mortem non ſuaſit Religio vera, ſed cæca ſuperſtitio, I. 44. *& ſeq.*
Jus. Si nulla Boni Malique natura ſtet ante leges, jus nihil juris habet, I. 38. Si jus faſque frenum fuit coercendæ Voluptati neceſſarium, hinc patet quam per ſe exitioſa ſit Voluptas, I. 39.
Juſtitiæ nullus locus, dum nil præerit quod æquis legibus homines contineat, I. 25. Fallax Hobbeſii de Juſtitiæ origine ſententia obiter refellitur, I. 38. Juſti & Veri certam eſſe regulam oſtendit Poeta, II. 185. Veri & Juſti regulam mente noſtra priorem eſſe, II. 186. *& ſeq.* Veri & Juſti magiſtram eſſe naturam, hoc eſt, Dei ipſius mentem, II. 189.

K.

K*EPLERUS* verum Planetarum curſum inveſtigat, II. 141. Affert Poeta Kepleri regulam, cui ſyſtema Ptolemaicum adverſari, Copernicanum vero conſentire demonſtrat, II. 153. *& ſeq.*

L.

L*EVENOCKIUS*, microſcopii inventor, laudatur, II. 119.
Libertas. Ex hominis libertate oſtendit Poeta, & mentem eſſe, & a corpore prorſus diverſam,

ſam, II. 38. & ſeq. Mentis humanæ vitia, non ex Deo, ſed ex libertatis abuſu oriuntur, II. 196. Sublata peccandi libertate, nec bene agere homo poſſet, II. 197.

Lockii de Vacuo inſtantia refellitur, I. 72. Objicienti Lockio, ignorari materiæ naturam, ac proinde neſciri utrum cogitatio in materiam cadere non poſſit, reſpondet Poeta, II. 36. & *ſeq.*

Locus cujuſque rei, quid ſit, I. 65. Vide *Spatium*.

Lucretius, Poeta celebris, quo ſe jactant Epicurei, I. 22. Hunc refellere ſibi proponit Poeta, *ibid.* Illi dulce quidem melos, & gratia cantus; at mendax ſapientia, fugiendæque illecebræ, I. 23. Quid ſtrueret Epicurus, ipſe Lucretius libens aperit, & ſine pudore confitetur, I. 24. Poſita ſemel Lucretii impietate, exundat nefas, I. 39. Secum ipſe pugnat Lucretius, dum immenſo ſuperas imaſque partes fingit, I. 62. Vanus Lucretii triumphus, I. 123. Doctrinæ ejus conciliatrix cupido, *ibidem*. Quam ſit abſurda ejus doctrina, *ibid.* Secum ipſe pugnat, I. 133. Quam longe vero diſſita ſit Lucretii ſententia, I. 152. Everſa Lucretii fundamenta, I. 156. Lucretius in hortis Epicureis relinquendus, II. 7. Poetæ nomen, non Sapientis, ipſi concedendum, II. 8. Sibi diſcors, Religionem, quibus fruſtra convellere tentat, armis protegit, II. 9. Demens pugnantia miſcet, II. 40.

Cauſas mundi cum Epicuro fortunæ tribuens refellitur, II. 97. & *ſeq.* Iis viris qui Aſtronomiæ illuſtrandæ inſignem dederunt operam, comparatur, II. 142.

Lunæ curſum explicat Poeta, II. 172. Lunæ & Solis eclipſes, II. 174. Ex ipſius Lunæ conſtanti motu, & mira proportione, Mundi auctor probatur, II. 181. & *ſeq.*

M.

MAGNETIS virtus, II. 60.

Malum. Si nulla Boni Malique natura ſtet ante leges, jus nil juris habet, I. 38.

Mare. De iis quæ Terra Marique continentur, diſſerere ſibi proponit Poeta, II. 177.

Materiem in infinitum dividi poſſe, variis argumentis probatur, I. 104. & *ſeq.* Epicureorum ea de re ſolvuntur objectiones, I. 108. Materiæ adventitia res eſt quicumque modus, quæcumque figura, I. 115. Materia e nihilo creari debuit, I. 117. Motum ab auctore aliquo a Materia diverſo afflari Materiæ debere concludit Poeta, I. 157. Si Materies per ſe mens eſt, omnis pars Materiæ, pars mentis erit, II. 14. Mixtura Materiæ mentem efficere non poteſt, II. 16. Nihil eſt in vi Materiæ, quod non exponi poſſit, adductis tantum poſitura, mole, figura, motu & requie, II. 18. Mentem nullus Materiæ efficit textus, nulla Materiæ figura, II. 21. Quamvis ignota eſſet Materia, mentem cognoſcere liceret, II. 23.

Ma-

Materiæ dotes cum dotibus mentis nil commune habent, *ibid.* Mens motus cauſa Materiam neceſſario prævertit, II. 25. Objicienti Lockio ignorari Materiæ naturam, ac proinde neſciri utrum cogitatio in Materiam cadere non poſſit, reſpondet Poeta, II. 26. Materiæ non Mentis natura eſt extendi, II. 27. Mens a Materia perſpicue ſejungitur, etſi non omnes utriusque vires liquido pateſcant, II. 29. Ex hominis libertate oſtendit Poeta mentem a Materie prorſus eſſe diverſam, II. 30. Vide *Motus.*

Mentis humanæ libertatem fruſtra vult Epicurus ex declinatione Atomorum explicare, I. 128. & *ſeq.* Mentes aliquas eſſe ex ipſis humanæ mentis officiis oſtendit Poeta, II. 9. Sibi quisque ſuæ Mentis conſcius eſt, *ibid.* Mens exquirit rerum cauſas, aſtrorum curſus, terrarum diſtantias, æquoris tractus, II. 10. Mens varias condiſcit aut excogitat artes, II. 11. Mens occultis de rebus diſputat, vivendique leges ſtatuit, II. 12. Mens corporis artus dirigit, *ibid.* A Mente ſola petenda eſt motus cauſa, II. 13. Mentem corpoream non eſſe ipſa materiæ natura probat, II. 14. Ex humana Mente ſupremæ Mentis natura perſpicitur, *ibid.* Mens humana cum corpore conjuncta quidem eſt, at non ejusdem naturæ, II. 26. Mentis & corporis diverſa & propria ſunt officia, II. 27. Mens varios ſimul percipit & comparat ſenſus, II. 29. Mens una ac ſimplex eſt, nec partibus ullis conſtare poteſt, II. 30. Mens res quædam una eſt cum corpore juncta, ſed quæ ſine corpore vivere poſſit, *ibidem.* Mentis & corporis fœdus, *ibid.* Objicienti Lockio ignorari materiæ naturam, ac proinde neſciri, utrum a materia Mens ſejungenda ſit, reſpondet Poeta, II. 34. Materiæ non Mentis natura eſt extendi, II. 35. Mens a Materia perſpicue ſejungitur, etſi non omnes utriuſque vires liquido pateſcant, II. 37. Ex hominis libertate oſtendit Poeta, & Mentem eſſe, & a Materie prorſus diverſam, II. 38. Motus in corpore voluntarii humanæ Mentis juſſu quidem fiunt; at & iidem & naturales motus divinæ Mentis arte procreantur, II. 40. Animam brutorum aut nullam eſſe, aut incorpoream: utrumlibet affirmari poteſt, ſalva Mentis humanæ dignitate, II. 55. Ex mirabilibus brutorum factis infertur, non ſuam feris ineſſe Mentem, ſed Mentem aliquam adeſſe, II. 66. Belluarum motus ex eadem cauſa naſci poſſunt ac motus noſtri ſpontanei, vel non ſpontanei: nec inde infertur hominem ipſum propria Mente carere, II. 68. Si belluis propria Mens adeſſet, in his affulgerent quædam certi delectus veſtigia, II. 69. Ex variis exemplis probatur belluis non inhærere Mentem, ſed præeſſe, II. 71. Vult Epicureus brutis concedere Mentem humanæ Menti inferiorem, II. 72. Mens omnis, cujuſcumque ſit ordinis,

in-

incorporea & immortalis eſt, *ibid.* Varia Mentis nomina pro diverſis ejus officiis, II. 73. Si Mens concedatur brutis, humanum genus non deprimitur, ſed ferinum evehitur, *ibid.* Contra adverſarios retorquet Poeta plurima ſolertiæ animalium exempla, quibus evincitur Mentem humana præſtantiorem belluis non ineſſe, ſed adeſſe, II. 74. An inſtinctus nomine Mens aliqua in bruto ſignari poſſit, II. 78. Ex mirabilibus brutorum geſtis, Mentem illis externam præeſſe arguitur, II. 80. Ab operum humanorum induſtria probatur, quanto major eſſe poſſit divini artificis ſolertia, II. 81. Epicureorum de belluis objectiones Mentem noſtram non lædunt, II. 82. & *ſeq.* Nihil aliud ex tanto brutorum artificio inferri poteſt, niſi Mentem eſſe ſummam, II. 84. Animantium primum ſemen a Mente aliqua ſumme perita, & æterna, procreatum eſſe demonſtrat Poeta, II. 115. Veri & Juſti certam eſſe regulam, Mente noſtra priorem, II. 185. Veri & Juſti magiſtram eſſe naturam, hoc eſt, Dei ipſius Mentem, II. 189. Mentis humanæ vitia, non ex Deo, ſed ex abuſu libertatis oriuntur, II. 195. Ex perceptionibus noſtris, & ex corporis ac Mentis affectuum inter ſe communitate, probat Poeta Deum eſſe, II. 204.

Metempſychoſis ipſa doctrina probabilior eſſet, quam Epicureorum doctrina de brutorum anima, II. 79.

Microſcopii inventio & uſus laudatur, II. 119.

Modorum mutatio naturam rerum non mutat, II. 16. Modus rerum nihil eſt, niſi res hac prædita forma, II. 17. Quidquid conſtituit rem, ſine hoc res eſſe non poteſt: quidquid vero rei modus eſt, ſine hoc res eſſe poteſt, hoc ſine re non poteſt, II. 35.

Mortis prava libido, qua quidam volunt animo mortales eſſe, ſicut & corpore, *ibid.* Fruſtra cupit ille mori, cui vivere fatum eſt, II. 47.

Motus corporibus tribui poteſt ſine Inani, I. 72. De Motu quærendum proponit Poeta, I. 123. Materies omnis mobilis eſt per ſe, non per ſe mota, I. 136. Neutonianus Motus in attractu poſitus refellitur, I. 141. Carteſiana ſententia Neutonianæ comparatur, I. 150. Spinoſæ ſententia de motu æterno, & in ipſa materiæ natura inhærente, evertitur, I. 157. Motum ab auctore aliquo a Materia diverſo afflari materiæ debere, concludit Poeta, *ibid.* Motus continuata ſitus eſt mutatio, I. 161. A mente ſola petenda eſt Motus cauſa, II. 13. Mens Motus cauſa materiam neceſſario prævertit, II. 25. Motus animalium omnes mechanice fieri poſſe indicat Poeta, II. 63. Belluarum Motus ex eadem cauſa naſci poſſe, ac Motus noſtros ſpontaneos, vel non ſpontaneos, contendit, II. 67. Per ſolas Motus leges, animalium generatio explicari non poteſt, II. 99.

Mu-

Mulorum infecunditatis cauſa, II. 122.

Mundi totius machina, qua forma conſtet, & quomodo regatur, dicendum proponit Poeta, II. 140. Quintium hortatur ad inquirendam Mundi cauſam, *ibid.* Exponit breviter tria de Mundo ſyſtemata, II. 142. Tria hæc parem vim habere dicit ad aſserendum ſupremum Artificem, II. 144. ſe tamen amore veritatis Copernici opinionem defenſurum, *ibid.* Copernicanum ſyſtema adverſus Ptolemaicum propugnat, *ibid.* Affert Kepleri regulam, cui adverſari ſyſtema Ptolemaicum, Copernicanum vero conſentire demonſtrat, II. 153. Cauſam diverſitatis motuum cœleſtium, Solis in centro vertiginem, variorum Vorticum inter ſe libramen explicat, II. 155. Proponit eas conjecturas quas fert ſyſtema Carteſianum, de periheliis & apheliis Planetarum, eorumque varia a Sole diſtantia, II. 158. Terræ circa proprium centrum rotationem, tum tertium ejus motum, quo Stellæ magnum 26000. annorum orbem conficere videntur explanat, II. 260. Varias de Cometis profert conjecturas, II. 163. Cur Planetæ diverſa velocitate diurnum orbem conficiunt, cur Terræ axis inclinetur, item æquinoctiorum, ſolſtitiorum, quatuor anni tempeſtatum rationem ſigillatim exponit, II. 164. Terræ proprium vorticem, Lunæ curſum, Solis & Lunæ eclipſes, explicat, II. 171. Hæc omnia inveſtigaſse ſi magnæ ſit artis, fecisſe quanto ſit majoris concludit, II. 174. De iis quæ Terra Marique continentur, diſſerere ſibi proponit, II. 177. Mundum a Mente ſuprema factum eſse oſtendit, II. 179. Mundi auctorem ex ipſo aſpectu Natura fatetur, II. 181. Mundi auctor probatur ex ipſius Lunæ conſtanti motu & mira proportione, *ibidem*. ex imbrium fluviorumque fecunditate, II. 283. ex certis anni tempeſtatum vicibus, II. 284. Exinde oſtendit Poeta, non a caſu, ſed a Deo petendam eſſe mirabilem tam multiplicis fabricæ induſtriam, *ibid.* Mundi cauſa, non fatum, ſed Dei voluntas, II. 189. Proponit ea quæ ab Atheis objici ſolent: Mundum debere eſſe æternum; multa eſſe in Mundi opere vitia, II. 191. Reſpondet Mundum per ſe non eſſe, ſed a Deo creatum, cum voluit, ac ſe propter, II. 193. ea quæ in Mundo mendoſa videntur, haud ſine cauſa ita conſtituta eſſe, II. 198. Temeritatis eſſe carpere ſingula, dum univerſa ſe belle habent, *ibid.* & *ſeq.*

N.

NATURA. Per Naturam ad Naturæ principium ſurgendum eſt, I. 89. Natura, niſi hoc nomine Deus intelligatur, rerum artifex eſſe non poteſt, II. 178. Mundi auctorem ex ipſo aſpectu Natura fatetur, II. 180.

Neutoni laus, I. 79. Vacuum ejus refellitur, *ibid.* Refellitur gravitas

vitas Neutoniana in attractu poſita, I. 147. Carteſiana ſententia de Motu cum ſententia Neutoniana comparatur. I. 150
Numerus. Spatium cum Numero & Tempore comparatur, I. 63. Tria hæc mera nomina ſunt, & aſpectus rerum, non res, *ib.* Quidquid a Numero incipit, in Numerum deſinit, I. 96.

O.

OCEANI æſtus reciprocus, II. 183.

P.

PHILOLAI neglecta doctrina Copernici ſtudio rediviva, II. 141.
Piſcium mira ſtructura, II. 85.
Planetæ. Proponit Vates eas conjecturas quas fert ſyſtema Carteſianum de periheliis & apheliis Planetarum, eorumque varia a Sole diſtantia, II. 158. Cur diverſa velocitate diurnum orbem conficiant, II. 164.
Plantæ. Probat ab abſurdo Poeta, non magis belluis animam concedendam eſſe, quam plantis plurimis, II. 58. Exponit cur plantæ quædam ex ramo aut radice repullulent, II. 133. cur inſitione fecundentur, *ib.* Ex ſeminibus oriri eas ipſas, quæ ſponte ſua ac temere oriri videntur, II. 135.
Platonis laus, I. 89.
Pœnæ fontibus ſemper ſunt, ſed interdum ſeræ, II. 197.
Ptolemæus, Aſtronomiæ ſtudio celebris. Hujus de Mundo ſyſtema breviter exponitur, II. 142. Copernicanum ſyſtema adverſus Ptolemaicum propugnat Poeta, II. 144. Ptolemaicum ſyſtema inſtantius impugnat, II. 148. Kepleri regulam affert, cui adverſari ſyſtema Ptolemaicum, Copernicanum vero conſentire demonſtrat, II. 153.

Q.

QUADRUPEDUM mira ſtructura, II. 86.

R.

RATIONIS frenum Voluptati ſe injeciſſe fruſtra jactat Epicureus, quod inane vanumque putari ipſe jubet, I. 32. Si Ratio moribus præſit, ſit Rationis domina, I. 34. Rationis lege perempta, nil juſti, nil veri permanet uſquam, I. 37. Impietas ſola vi Rationis devicta cadit, I. 153. Ratio ſenſus judex eſt, non ſerva, II. 57. Ratione prior ſtat Rationis regula, II. 186. Rationis magiſtram eſſe, non Voluptatem, ſeu Naturam, hoc eſt, Dei ipſius Mentem, oſtendit Poeta, II. 188.
Religio. Epicuri inſtitutum de ſubvertenda Religione, & unice colenda Voluptate, libidini quidem eſt amicum ac ſceleribus; at moribus, humanæ ſocietati, virtuti & rationi infeſtum, I. 25. Gaudenti vitiis aſperrima eſt Religio, non virtutis amanti, I. 36. Everſa Religione, evertitur ſimul regula, non ſolum Virtutis, ſed etiam Veritatis, *ibid.* & *ſeq.* Quanta in mortale genus conferat bona Religionis amor, I. 41. Cum nil Religionis amore

re

re ſit utilius, nil commentis Epicuri pejus, vincere debet Religio, I 42. Iphigeniæ mortem, non ſuaſit Religio vera, ſed cæca ſuperſtitio, I. 44. Religionis amantem, dulcia non emolliunt, aſpra non frangunt, I. 47. Qui ſincere Religionem colunt, puram habent fruſtraque aliis quæſitam, voluptatem, I. 48. in hac etiam vita, Epicureo beatiores ſunt, I. 49. poſt hanc vitam, etiamſi fallerentur, nullas erroris darent pœnas, I. 50. Nil Epicureo ſuadet dimittendum Religio, niſi quæ ipſe potitus plerumque faſtidit, *ibid.* Quantum præſtet Religionis amor, Voluptatis ſervitio, *ibid.* Religionem non ex arte politica natam probat Poeta, II. 201. Deum eſſe, animam vero eſse immortalem, hæc duo eſſe veræ Religionis fundamenta, II. 208.

Revelatio. Ad revelatæ veritatis indagationem adhortatio, *ibid.*

S.

S*ARDANAPALI* miſer exitus, I. 47.

Semina. Ad demonſtrandam divini Artificis manum, ab animalibus ad ſemina progreditur Poeta, II. 92. Probat ſemina, caſu nec fieri, nec ſecundari poſſe, II. 98. Animantium primum ſemen, nec a ſeipſo, nec caſu factum eſse demonſtrat, II. 114. ergo a mente aliqua ſumme perita, & æterna, procreatum eſse, *ibid. & ſeq.* Ex conſtanti generationum ſimilitudine, earumque arte eximia, probat, ſemina niſi a cauſa provida, communi, valida & æterna, formari non potuiſse, II. 116. Semina omnia animalium cujusque generis in primo animali concluſa fuiſse probat, II. 119. Innatum animalibus ſemen, II. 124. in eoque tuendo Providentiæ diligentiam oſtendit, II. 127. Supra fidem non eſse tantum ſeminum numerum tantulo ſpatio contineri, demonſtrat exemplo florum ac plantarum, II. 128. In cunctis vegetabilibus generis ſui ſemina inſunt, II. 129. Suos eſse in ſeminibus fœtus, ſua in fœtibus ſemina probat Poeta, II. 131. Exponit cur ſine ſolito ſemine plantæ quædam ex ramo aut radice repullulent, vel inſitione ſecundentur, II. 133. Ex ſeminibus oriri eas ipſas quæ ſponte ſua, ac temere oriri videntur, II. 135.

Senſus. An brutis concedi poſſit ſenſus a mente ſejunctus, II. 72. Epicureus, dum ſenſum concedit brutis, plus quam putaverat, concedit, II. 74. Solvit Poeta id quod objicitur, inutilia fore brutis ſenſuum organa, ſi ſenſu bruta careant, II. 82.

Sinæ. Quod apud Sinas fama quosdam refert nullo mercedis amore virtutem colere, non tamen eſt aliqua ſine Religione, ſpecioſa hæc morum regula, I. 33.

Solem inter Planetas ponit Ptolemæus, Terram in Mundi centro, II. 142. In centro Solem, Terram inter Planetas ponit Copernicus, II. 143. Solem, non Terram, moveri exiſtima-

Google

vit Ticho; at Soli Terræque comites diſtribuit Planetas, *ib.* *& ſeq.* Rurſus de Sole, & mente Copernici, tractat Poeta, II. 146. Solis in centro vertiginem explicat, II. 157. Explicat Solis & Lunæ eclipſes, II. 174.

Spatium cum Numero & Tempore comparatur, I. 63. Tria hæc mera nomina ſunt, & aſpectus rerum, non res, *ibid.* Spatium nihil eſt, niſi corporis ipſa menſura, I. 68. Nil refert Spatium immobile poni, I. 69. Si deſtruantur res, Spatium ſimul deſtruetur, I. 71. *& ſeq.* Vide *Inane*.

Spinoſa, omnigeni Dei fabricator. Abſurdam eſse ejus unitatem oſtendit Poeta, I. 110. Sententia ejus de Motu æterno, & in ipſa Materiæ natura inhærente, evertitur, I. 156. Sententia ejus de Mente refellitur, II. 35.

Sterilitatis & fecunditatis terræ cauſa, II. 130.

Superſtitio & impietas per inanes fabulas ſeſe pariter protegunt, II. 94.

T.

TEMPUS. Spatium cum Numero & Tempore comparantur, I. 63. Tria hæc mera nomina ſunt, & aſpectus rerum, non res, *ibid.*

Terram in Mundi centro ponit Ptolemæus, Solem inter Planetas, II. 142. Terram inter Planetas, in centro Solem, ponit Copernicus, II. 143. Solem, non Terram, moveri exiſtimavit Ticho; at Soli Terræque comites diſtribuit Planetas, *ibid.* *& ſeq.* Terræ circa proprium centrum rotationem, tertiumque ejus motum, quo Stellæ magnum 26000. annorum orbem conficere videntur, explanat Poeta, II. 160. Cur Terræ axis inclinetur, II. 166. Terræ proprium Vorticem explicat, II. 171. De iis quæ Terra Marique continentur, differere ſibi proponit, II. 177.

Ticho, Aſtronomiæ ſtudio celebris. Hujus de Mundo ſyſtema breviter exponitur. II. 143.

V.

VACUUM. Vide *Inane*.

Vegetabilia. In cunctis vegetabilibus generis ſui ſemina inſunt, II. 129.

Veritas. Rationis lege perempta, nihil amplius verum eſſe neceſſe eſt, I. 37. Veri & Juſti certam eſſe regulam oſtendit Poeta, II. 185. Veri & Juſti regulam Mente noſtra priorem eſſe, II. 186. Veri & Juſti magiſtram eſſe naturam, hoc eſt, Dei ipſius mentem, II. 189. Ad revelatæ veritatis indagationem adhortatio, II. 208.

Virtus. Epicurus non in Virtute Voluptatem, ſed in Voluptate Virtutem ponit, I. 42. Quæ ſit Virtus, I. 35. Fruſtra Epicurus voce tenus Virtutem laudat, quam re ipſa evertit, *ibid.* Gaudenti vitiis aſperrima eſt Religio, non Virtutis amanti, I. 36. Everſa Religione, evertitur ſimul Veritatis regula, I. 37. Everſa Virtutis regula, evertitur ſimul regula Veritatis, *ibid.* Ad Virtu-

tem

tem adhortatio, II. 206. & *ſeq.*

Unitas Spinoſæ abſurda eſſe oſtenditur, I. 110.

Voluptas. Epicuri inſtitutum de ſubvertenda Religione, & unice colenda Voluptate, libidini quidem eſt amicum ac ſceleribus; at moribus, humanæ ſocietati, virtuti & rationi infeſtum, I. 25. Demto Numine, nil ſupereſt quod contineat hominem Voluptati deditum, I. 26. Nullus pudor continet hominem Voluptati deditum, qui nil umquam ſe peccaſſe putat, I. 26. Voluptatem ſequitur germana Tyrannis, I. 27. Voluptate victa, torquetur Voluptati deditus, delectatur Religionis amans: vincente autem Voluptate, porta datur flagitio, I. 28. Si cui mactanda Voluptas, eſt mactanda Deo, I. 29. Plurima non ulli obnoxia legum patrantur crimina, in quæ omnia, ſi aberit Deus ultor, proruet homo Voluptati deditus, I. 29. & *ſeq.* Quemque trahit ſua Voluptas, quam ſi quiſque ſequi debeat, fas eſt quodcumque lubebit, I. 31. Fruſtra Rationis frenum Voluptati ſe injeciſſe jactat Epicurus, quod inane vanumque putari ipſe jubet, I. 32. Si Ratio moribus præſit, fit Voluptatis domitrix; ſi Voluptas, fit Rationis domina, I. 34. Epicurus non in Virtute Voluptatem, ſed in Voluptate Virtutem ponit, *ib.* Si jus faſque Voluptati frenandæ neceſſarium fuit, hinc patet quam per ſe exitioſa ſit Voluptas, I. 39. Homo Voluptati deditus toti fit inutilis orbi, I. 41. Summum quidem bonorum eſt Voluptas, modo ſcilicet inde petatur, unde petenda eſt, I. 48. Ad ſinceros divinæ mercedis amantes pura fruſtraque aliis quæſita venit Voluptas, *ibid.* Quantum præſtet Religionis amor, Voluptatis ſervitio, I. 50. Rationis magiſtram eſſe, non Voluptatem, ſed naturam, hoc eſt, Dei ipſius mentem oſtendit Poeta, II. 189.

Vorticum variorum quibus conſtat Mundi compago, inter ſe libramen, explicat Poeta, II. 157. & *ſeq.*

FINIS.

Digitized by Google